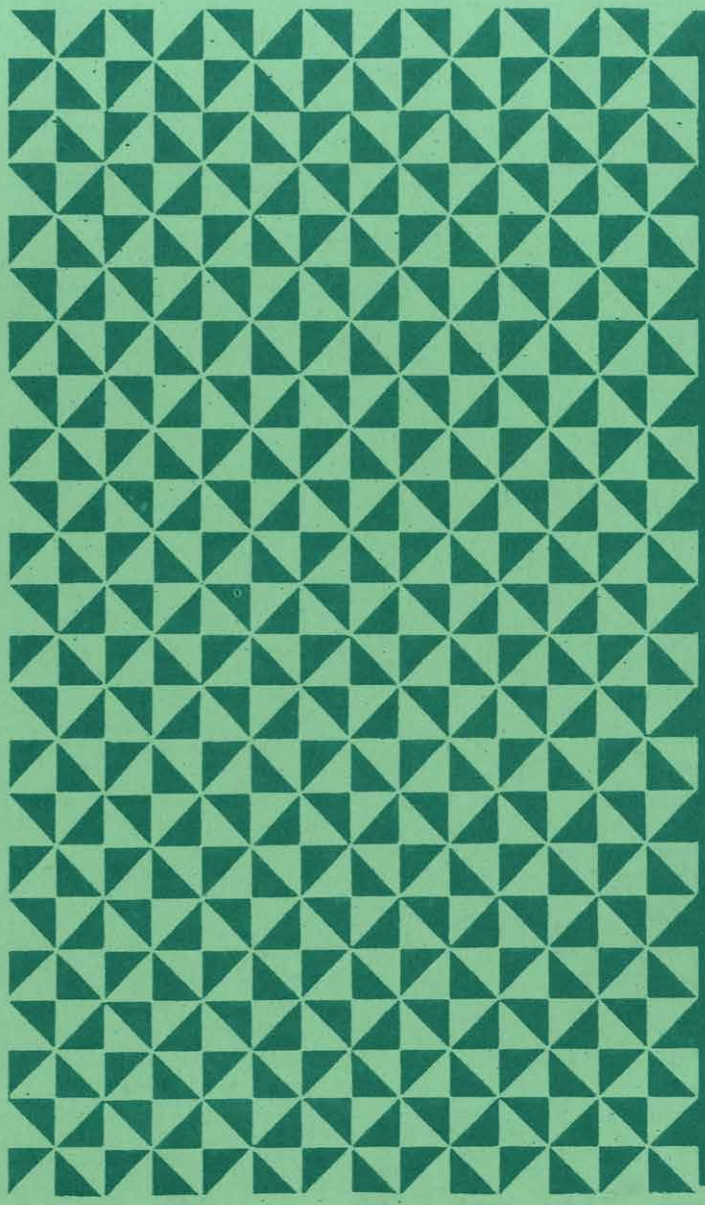
KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

ÚJ FOLYAM

1991

4

A tartalomból:

- Külföldi magyar intézetek és könyvtáraik 1.
- A könyvtáros elektronikus környezete
- A magyar felsőoktatás és kutatás információs infrastruktúrájának helyzete
- Optikai információtárolás

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

MANCI

KÖNYVTÁROS KOLLÉGÁINK FIGYELMÉBE AJÁNLJUK

MANCI

nevű könyvtártudományi folyóiratcikk-adatbázisunkat

Üzemeltetéséhez szükséges egy min. 512 kbyte központi tárú PC XT/AT számítógép és a Micro-ISIS program 2.3-as változata

A kurrens anyag éves **előfizetési díja 4000.- Ft+ÁFA**. Az **aktualizálást** lemezen szállítjuk negyedévenként (az összeg tartalmazza a négy floppy árát). Ha még nem rendelkeznek adatbázisunk definícióival, az első negyedéves lemezen megküldjük Önöknek.

Lehetőség van az adatbázis **visszamenőleges** megrendelésére 1986-ig, negyedévenként 500.- Ft+ÁFA térítés ellenében (ehhez kérjük, küldjenek negyedévenként egy XT-kompatibilis "DD" jelű hajlékony lemezt).

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Továbbra is **vállaljuk**, hogy térítés ellenében a helyszínre utazó kollégánk üzembe helyezi a rendszert és megtanítja az adatbázis kezelését. Nyomtatott használati **útmutatót** és a kereséshez **tárgyszójegyzéket** biztosítunk.

Ha többet szeretne tudni az adatbázisról, lapozza fel a Könyvtári Figyelő 1988/5-6. számában korábbi hirdetésünket és az 1989/2. számban a részletes ismertetést, vagy érdeklődjön a 175-0686-os telefonon.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota "F" épület

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Főszerkesztő:
Szente Ferenc

Felelős szerkesztő:
Kovács Lászlóné

Szerkesztők:
Hegyközi Ilona *(Külföldi folyóirat-figyelő)*
Kovács Katalin *(Tanulmányok, kitekintés)*
Novák István *(Külföldi folyóirat-figyelő)*
Pajor Ildikó *(Grafikai terv)*

Szerkesztőség:
Budavári Palota F épület,
Budapest 1827
Telefon: 175-0686, 175-7533/517, 519 m.
Telefax: 175-1721
Videotex: 920060018
E-mail: h2244kon@ella.hu
ELLA: 2244

Megjelenik:
Negyedévenként
Példányszám: 1350
Ára: 130.- Ft
Éves előfizetési díj: 500.- Ft
Számonként is megrendelhető.
Terjeszti: OSZK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
Előfizethető: a szerkesztőség címén

Kiadja:
az Országos Széchényi Könyvtár
Felelős kiadó: Juhász Gyula
Nyomták az Országos Széchényi Könyvtár nyomdájában
Felelős vezető Burány Tamás
Megjelent: 25,5 A/5 ív terjedelemben
Munkaszám: 92.006

HU ISSN 0023-3773
INDEX 26408

ÚJ FOLYAM
1. (37.) ÉVFOLYAM
1991. 4. SZÁM

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lapunkat az alábbi referáló lapok dokumentálják:

Informationsdienst – Bibliothekswesen
Referativnyj Žurnal. Informatika
Informatics Abstracts
HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts)
Index
LISA (Library and Information Science Abstracts)
Sciences de l'information documentation
Signalne informacije

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tartalom

Abstracts 546

Inhaltsangaben 548

Meditácó évkezdéskor 553
SZENTE Ferenc

Külföldi magyar intézetek és könyvtáraik 1.
A külföldi magyar intézetek könyvtárai 556
GYŐRI Erzsébet

A szófiai Magyar Kulturális Intézet 560
KIRÁLY Zoltán

A berlini Magyar Kultúra Háza 564
HEGEDŰS Etelka

Magyar Tájékoztatási és Kulturális Központ Delhiben 567
NYUSZTAY László

A bécsi Collegium Hungaricum könyvtára 570
SCHMÉL Ferencné

A Bécsi Egyetem Finnugor Nyelvtudományi Tanszékének könyvtára 573
RIESE, Timothy

Dokumentációs gyűjtemény a magyar egyházi életről – Bécsben 574
EMMERICH András

A könyvtáros elektronikus környezete 577
KOKAS Károly

Az ELLA elektronikus levelezőrendszer 590
IIF Koordinációs Iroda

Az ALEPH, a BME Központi Könyvtárának integrált számítógépes rendszere 594
REMZSŐ Gábor

A Zalai Könyvtári Információs Rendszer 597
BARANYAI György

A kelet- és nyugat-európai könyvtári állományvédelem helyzete 602
POPRÁDY Géza

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Javaslatok a felsőoktatási és közgyűjteményi információs infrastruktúra fejlesztésére 608
ENGLONER Gyula

Számítástechnika a magyar egyetemi könyvtárakban. Konferencia (Miskolc, 1991. augusztus 27–28.) 619
(Kovács Katalin)

Kitekintés

Optikai információtárolás. Szemle 623
TÓSZEGI Zsuzsanna

Számítógépes együttműködés a német tudományos könyvtárakban 629
TREMKÓNÉ MESZLENY Mária

Németország könyvtárügye az egyesítés után. Szemle 635
HEGYKÖZI Ilona

Tanulmányúton az USA-ban 642
PRŐHLE Éva

Egy nemzeti számítógépes együttműködési program fejlődése és bukása. A SCOLCAP (Scottish Libraries Cooperative Automation Project) története 646
GALLIVAN, Bernard (Ford.: Novák István)

Könyvszemle

A külföldi hungarika gyűjtemények kérdése egy nemzetközi konferencián 653
19. ABDOSD-Tagung. (Budapest, 11-14. Juni 1990)
(Ism.: Kovács Ilona)

A könyvtárak automatizálása az Európai Közösség országaiban 2. 656
Franciaország
(Ism.: Gyimót Ágnes) 657
Luxemburg
(Ism.: Kovács Katalin) 659
Görögország
(Ism.: Gyimót Ágnes) 661

Könyvtárgépesítés Észak-Amerikában – új technológiák és hálózatok 664
HILDERTH, C. R.
Library automation in North-America
(Ism.: Mohor Jenő)

A magyar időszaki kiadványok egyedi repertóriumairól 667
KERTÉSZ Gyula
A magyar időszaki kiadványok egyedi repertóriumai
(Ism.: Dippold Péter)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Összefoglaló a szlovákok szépirodalmi olvasáskultúrájáról 669
LESŇÁK, Rudolf
Horizonty čitatel'skej kultúry
(Ism.: Futala Tibor)

Külföldi folyóirat-figyelő

Könyvtár- és információtudomány 671
Könyvtár- és tájékoztatásügy 674
Könyvtárak és tájékoztatási intézmények 680
Munkafolyamatok és szolgáltatások 688
Tájékoztatási rendszerek 705
Vezetés, irányítás 710
Felhasználók és használat 717
Információelőállítás, -megjelenítés, -terjesztés 719
Könyvtárgépesítés, könyvtárépület 722
Kapcsolódó területek 723

A számot szerkesztette: Kovács Katalin
és Hegyközi Ilona

A szám szerzői, közreműködői:

BALÁZS János (ny. főosztályvezető) BARANYAI GYÖRGY (Deák Ferenc Megyei Könyvtár, Zalaegerszeg), DIPPOLD Péter (OSZK Magyarságkutató Intézet), EMMERICH András (Ungarisches Kirchensociologisches Institut, Bécs), ENGLONER Gyula (Művelődési és Közoktatási Min.), FAZOKAS Eszter (OSZK KMK), FEIMER Ágnes (OSZK KMK), FUTALA Tibor (ny. könyvtárigazgató), GALLIVAN, Bernard (National Library of Scotland, Edinburgh), GYIMÓT Ágnes (ny. dokumentátor, újságíró), GYŐRI Erzsébet (OSZK KMK), HEGEDŰS Etelka (Haus der Ungarischen Kultur, Berlin), HEGYKÖZI Ilona (OSZK KMK), IIF Koordinációs Iroda, Bp., KATSÁNYI Sándor (FSZEK), KIRÁLY Zoltán (Ungarski Kulturen Insitut, Szófia), KOKAS Károly (JATEKK), KOVÁCS Ilona (OSZK), KOVÁCS Katalin (OSZK KMK), KOVÁCS Lászlóné (OSZK KMK), MÁTYUS Krisztina (Németvölgyi úti Általános Iskola, Bp.), MOHOR Jenő (ELTE BTK Központi Könyvtára), NOVÁK István (OSZK KMK), NYUSZTAY László (Hungarian Information and Cultural Centre, Delhi), ORBÁN Éva (OSZK KMK), PAPPNÉ FARKAS Klára (OSZK KMK), POPRÁDY Géza (OSZK), PRŐHLE Éva (Országgyűlési Könyvtár), RÁCZ Ágnes (OSZK KMK), REMZSŐ Gábor (BME), RIESE, Timothy (Institut für Finno-Ugristik der Universität Wien, Bécs), SCHMÉL Ferencné (Collegium Hungaricum, Bécs), SZENTE Ferenc (OSZK), TÓSZEGI Zsuzsanna (OSZK), TREMKÓ Györgyné (ny. főosztályvezetőh.).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ABSTRACTS
INHALTSANGABEN

Meditation at the beginning of the academic year.
SZENTE Ferenc

Libraries organically belong to the intellectual development of humanity. Our present situation and our near future are determined by the global social crisis and the information revolution. For the management of information educated information specialists will be needed. Librarians and information specialists should put faith in their role and be committed supporters and masters of the profession.
(pp. 553-555)

Hungarian Institutes abroad and their libraries 1.
Cultural diplomacy and its institutional system are part of the re-formulation of Hungarian external affairs. In this first part of a series the Hungarian Institutes in Berlin, Sofia, Vienna and Delhi, and their libraries are introduced. In the next issue the Institutes in Rome, Paris, Moscow, Prague, Warsaw and Helsinki will be described. It is common for the fate of these libraries that they are in want of room, their resources are limited, they have no full-time, professional librarians. The Institutes organize high-level programmes. To assist their work and the formation of an authentic image of Hungary consciously organized, professionally correct libraries providing up-to-date services would be needed.
(pp. 556-576)

The libraries of Hungarian Institutes abroad.
GYŐRI Erzsébet (pp. 556-559)

The Institute of Hungarian Culture in Sofia.
KIRÁLY Zoltán (pp. 560-564)

The House of Hungarian Culture in Berlin.
HEGEDŰS Etelka (pp. 564-567)

The Hungarian Information and Cultural Centre in Delhi.
NYUSZTAY László (pp. 567-570)

The Library of the Collegium Hungaricum in Vienna.
SCHMÉL Ferencné (pp. 570-572)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

The Library of the Finno-Ugrian Languages Department at the Vienna University.

RIESE, Timothy (pp. 573)

A documentation collection of Hungarian ecclesiastic life in Vienna.

EMMERICH András (pp. 574-576)

The librarian's electronic environment.

KOKAS Károly

Thanks to the Hungarian Information Infrastructure Development Programme more and more libraries in Hungary can avail themselves of the benefits of computerized networks. The first part of the article discusses the use of electronic mail in libraries, and various electronic „clubs" (listserv). The access to bulletin-board systems and online public-access catalogues from Hungary is illustrated by the example of the British computerized academic information system JANET. Finally, from among public-access online services the ECHO system is presented as an opportunity to obtain basic online searching skills. (pp. 577-587)

The electronic mail system ELLA.

IIF Koordinációs Iroda

The ELLA system was developed in the Computer Applications Research Institute of the Hungarian Academy of Sciences, with support from the Information Infrastructure Development Programme. With its help electronic correspondence can be carried on by personal computers linked with the X.25 network. ELLA can be connected with similar systems, and some well-known international mail systems (such as EARN, UUCP) can be accessed with its help. The article describes the structure of ELLA, the use of the software and some of its supposedly interesting functions. (pp. 590-593)

ALEPH: A new integrated library system at the Central Library of the Budapest Technical University

REMZSŐ Gábor

The integrated library system ALEPH including the subnetwork set up at the Central Library and the corresponding new services are dealt with. The basic specifications of the system are also described. (pp. 594-596)

The Information System of Libraries in Zala County.

BARANYAI György

Public libraries operating in Zala county and the local foundations for book promotion prepared a joint application for the support provided by the Ministry of Culture and Education in 1991 to community information services and to the use of new communication technology. The application of Zala public libraries had three aims: 1/ to maintain the already operating offline database services in the five biggest libraries of the county and to extend their offer, 2/ to create an open, offline accessibility of services via telephone, 3/ to complement the system by an online service via telephone, by disseminating the offer of local public libraries. From the autumn of 1991 the ZALACOM-FRISSCOM Library Services and Information System has already been operating. It provides access to major Hungarian databases (such as PRESSDOK – a press articles database, KARTOTÉK – a register of legal regulations, TEXTAR – a database management system) (pp. 597-601)

The state of the art of conservation and preservation in Eastern and Western European libraries.

POPRÁDY Géza

The essay is an abridged version of a lecture held at the conference „East and West European dialogue between national libraries" (Vienna, April 1991). Comparing the state of the art of conservation in Eastern and Western European libraries, the author found that in the Western countries the application of intensive methods is more advanced, i.e. they can preserve large quantities of materials by making investments, developments, with minor costs of preliminary work. Eastern European countries on the other hand have gone the way of the extensive, i.e. classical development of restoration. These two methods have evolved because in developed Western countries funds for investment can be more easily obtained, they can also pay the staff working in restoration well, although they seldom get a new staff post. In Eastern countries the manpower is cheap; it is, however, more difficult to get investment, development capital, and even librarians do not adequately realize the importance of conservation. (pp. 602-607)

State of the art of the information infrastructure of higher education and research in Hungary.

ENGLONER Gyula

The Hungarian administration decided that higher education should catch up with the European level. The Ministry of Culture and Education compiled a report for the government on the state of the art and development of the information infrastructure of institutes of higher education and of public collections. The article is an abridged version of the report and includes a comparison with more developed countries. The situation of Hungarian higher education from

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

the point of information has been supported by a number of programmes, such as the Information Infrastructure Development Programme or the Electronization Economic Development programme. The HUNINET association operating since May 1990 provides a good framework for cooperation too. At present its members include 25 universities, college faculties, colleges. We shall come back to the fate of the report in a later issue. (pp. 608-618)

Computer technique in Hungarian academic libraries. A conference. (Miskolc, 27-28 August, 1991)

The Miskolc University Library organized a two-day conference for university libraries and large libraries with national responsibilities in order to discuss their developments in the field of computer technique. The participants stated that up-to-date information technology is indispensable for controlling, cataloguing and classifying and making available Hungarian and international materials. In this field Hungary has a considerable backlog. The deficiencies in the establishment of computerised bibliographic information systems and in joining international systems should be eliminated by the end of the century. The measures to be taken to this end should be elaborated in 1991, and later the information system on special literature based on large Hungarian research libraries be established. For this purpose a national database should be set up, the Information Infrastructure Develpment Programme should be developed, the internal electronic network of large libraries should be created, and international networks be joined. (pp. 619-622)

Abroad

Optical information storage. A review

TÓSZEGI Zsuzsanna (pp. 623-629)

Cooperation in automation in German research libraries.

TREMKÓ Györgyné (pp. 629-634)

Librarianship in Germany after the unification. A review.

HEGYKÖZI Ilona (pp. 635-641)

On study tour in the USA.

PRŐHLE Éva (pp. 642-646)

The Scottish Libraries Cooperative Automation Project (SCOLCAP)

GALLIVAN, Bernard
(Transl.: Novák István) (pp. 646-651)

Book reviews

On Hungarica collections abroad at an international conference.

19. ABDOSD-Tagung. (Budapest, 11-14. Juni 1990.) (Rev.: Kovács Ilona) (pp. 653-656)

Library automation in the EC countries 2.

State of the art of the application of new information technologies in libraries and their impact on library functions. Final report. (Publ. by the Commission of the European Communities. Project code LIB-2)
France (Rev.: Gyimót Ágnes) (pp. 657-659)
Luxemburg (Rev.: Kovács Katalin) (pp. 659-661)
Greece (Rev.: Gyimót Ágnes) (pp. 661-663)
(The previous volumes of the series were reviewed in no.3-4, 1990)

Library automation in North America – new technologies and networks.

HILDRETH, C.R.
Library automation in North America. (Rev.: Mohor Jenő) (pp. 664-666)

On the bibliographies of articles of individual Hungarian periodicals.

KERTÉSZ Gyula
A magyar időszaki kiadványok egyedi repertóriumai. (Rev.: Dippold Péter) (pp. 667-668)

In short about the Slovakian reading culture of belles-lettres.

LESŇÁK, Rudolf
Horizonty čitatel'skej kultúry. (Rev.: Futala Tibor)
(pp. 668-669)

INHALTSANGABEN

Meditation zu Beginn des Schuljahres.

SZENTE Ferenc

Bibliotheken gehören organisch zum geistigen Aufschwung der Menschheit. Unsere heutige Lage und unsere nächste Zukunft werden von der globalen sozialen Krise und von der Informationsrevolution bestimmt. Zum Informationsmanagement werden fachkundige Informationsfachkräfte benötigt. Die Bibliothekare und Informationsfachkräfte sollen auf die Wichtigkeit ihrer Rolle vertrauen, und sollen verpflichtete Anhänger und Meister des Berufes werden. (S. 553-555)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ungarische Institute im Ausland und ihre Bibliotheken 1.

Kulturelle Diplomatie und das System ihrer Institute und Organisationen sind Teil der Reformierung der ungarischen ausländischen Beziehungen. In diesem ersten Teil der Reihe wird die Arbeit der Institute und ihrer Bibliotheken in Berlin, Sofia, Wien und Delhi vorgestellt. Im nächsten Heft werden sich die Instutute in Rom, Paris, Moskva, Prag, Warschau und Helsinki vorstellen. Dem Schicksal der Institutsbibliotheken ist es gemein, dass sie mit einem Platzmangel kämpfen, ihre Etats sind beschränkt, sie haben keine hauptberuflichen und fachkundigen Bibliothekare. Diese Kulturinstitute arbeiten wohl und organisieren Programme auf einem hohen Niveau. Ihre Arbeit und die Gestaltung eines authentischen Bildes über Ungarn könnte von einer bewusst organisierten, beruflich korrekten Bibliothek unterstützt werden, die moderne Dienstleistungen bietet. (S. 556-576)

Die Bibliotheken von Ungarischen Instituten im Ausland.

GYŐRI Erzsébet (S. 556-559)

Das Ungarische Kulturinstitut in Sofia.

(KIRÁLY Zoltán) (S. 560-564)

Das Haus Ungarischer Kultur in Berlin.

HEGEDŰS Etelka (S. 564-567)

Das Ungarische Informations- und Kulturzentrum in Delhi.

NYUSZTAY László (S. 567-570)

Die Bibliothek des Wiener Collegium Hungaricum.

SCHMÉL Ferencné (S. 570-572)

Die Bibliothek des Finnisch-ugrischen Lehrstuhls an der Universität Wien.

RIESE, Timothy (S. 573)

Eine Dokumentationssammlung über ungarisches Kirchenleben in Wien.

EMMERICH András (S. 574-576)

Die elektronische Umwelt des Bibliothekars.

KOKAS Károly

Es ist dem ungarischen Entwicklungsprogramm der Informationsinfrastruktur zu danken, dass auch in Ungarn eine immer grössere Zahl von Bibliotheken von den durch die EDV-Netze angebotenen Möglichkeiten Gebrauch nehmen kann. Der erste Teil des Artikels beschäftigt sich mit der Bibliotheksanwendung von der elektronischen Post und mit den elektronischen Klubs (listserv). Der Zugang zu Bulletin-Board-Systemen und Online-Bibliothekskatalogen wird am Beispiel des englischen computergestützen universitären Informationssystem JANET dargestellt. Schliesslich wird das ECHO System von den öffentlich zugänglich Online-Dienstleistungen erwähnt, als eine Möglichkeit zum Erwerb einer grundlegenden Online-Suchroutine. (S. 577-587)

Die elektronische Post ELLA.

IIF Koordinációs Iroda

Das ELLA System ist vom Forschungsinstitut für EDV-Anwendung der Ungarischen Akademie der Wissenschaften mit der Unterstützung des Entwicklungsprogramms der Informationsinfrastruktur entwickelt worden. Mit seiner Hilfe kann man in elektronischer Korrespondenz mit zum X.25-Netz verbundenen Personalcomputern stehen. Es kann sich mit ähnlichen Systemen in Verbindung setzen und einige bekannte internationale Systeme erreichen (z.B.EARN, UUCP). Der Artikel beschreibt die Struktur des ELLA, die Benutzung des Software, und einige von den interessanten Funktionen des Systems. (S. 590-593)

ALEPH: das neue integrierte computerisierte Informationssystem der Zentralbibliothek der Technischen Universität zu Budapest.

REMZSŐ Gábor

In der Zentralbibliothek ist das integrierte Bibliothekssystem ALEPH eingeführt worden. Im Beitrag handelt es sich um das Subnetz in der Zentralbibliothek und um die neuen Dienstleistungen. Kurz werden auch die wichigsten Merkmale des Systems besprochen. (S. 594-596)

Das Informationssystem von Bibliotheken im Bezirk Zala.

BARANYAI György

Die öffentlichen Bibliotheken im Bezirk Zala und die örtlichen Stiftungen zur Leseförderung haben gemeinsam eine Bewerbung um die Unterstützung des Ministeriums für Kultur und Ausbildung im Jahre 1991 für allgemeinnützliche Informationsdienstleistungen und die Anwendung neuer Kommunikationstechniken hineingereicht. Die Bewerbung von Bibliotheken des Bezirkes Zala hatte 3 Ziele: 1/ die schon funktionierenden Offline-Datenbankdienstleistungen

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

in den fünf grössten Bibliotheken des Bezirkes zu erhalten und ihr Angebot zu erweitern, 2/ einen offenen Offline-Zugang durch Telefonlinie zu den Dienstleistungen zu schaffen, 3/ das System durch eine Online-Dienstleistung mit Telefonlinie zu ergänzen, das Angebot der örtlichen öffentlichen Bibliotheken zu verbreiten. Seit Herbst 1991 arbeitet in Zalaegerszeg das Bibliotheks- Dienstleistungs- und Informationssystem ZALACOM-FRISSCOM. Es macht die wichtigsten ungarischen Datenbanken zugänglich (die Pressedatenbank PRESSDOK, den Rechtsvorschriftennachweis KARTOTÉK, das Datenbank-Management-System TEXTAR). (S. 597-601)

Die Lage der Konservierung in ost- und westeuropäischen Bibliotheken.

POPRÁDY Géza

Der Beitrag ist eine abgekürzte Version des Vortrags an der Konferenz „East and West European dialogue between national libraries" (Wien, April 1991). Der Verfasser vergleicht die Lage der Konservierung in ost- und westeuropäischen Bibliotheken, und stellt fest, dass die westlichen Länder intensive Methoden anwenden können, d.h. können durch Investitionen, Entwicklungen, mit kleinem Vorarbeitsaufwand grosse Mengen von Materialien bewahren. Die osteuropäischen Länder haben den Weg extensiver, d.h. klassischer Restaurationsentwicklung gewählt. Dabei hat es eine Rolle gespielt, dass die Bibliotheken in den entwickelten westlichen Ländern leichter zur Investitionsfonds kommen, die Restauratoren besser bezahlen können, aber sehr selten neue Stellen schaffen können. In den ostlichen Ländern aber ist die Arbeitskraft billig; aber es ist schwer, Investitions- und Etwicklungskapital zu erhalten, und sogar die Bibliothekare sind sich der Wichtigkeit der Konservierung nicht bewusst. (S 602-607)

Die Lage der Informationsinfrastruktur in ungarischer Hochschulausbildung und Forschung.

ENGLONER Gyula

Die ungarische Regierung hat beschlossen, die ungarische Hochschulausbildung dem Niveau der europäischen Hochschulausbildung anzuschliessen. Das Ministerium für Kultur und Ausbildung hat – mit der Einbeziehung externer Spezialisten – einen Bericht für die Regierung über die Lage und Entwicklung der Informationsinfrastruktur von Hochschuleinrichtungen und öffentlicher Sammlungen zusammengestellt. Der Beitrag ist eine abgekürzte Version dieses Berichts. Er zeigt die heutige Lage der Infrastruktur und vergleicht sie mit der in entwickelten Ländern. Der ungarischen Hochschulausbildung haben schon mehrere Programme Hilfe geleistet, z.B. das Entwicklungsprogramm der Informationsinfrastruktur oder das Wirtschaftsentwicklungsprogramm mit EDV-Anwendung. Zur Zusammenarbeit bietet einen guten Rahmen auch die HUNINET Vereinigung an, die seit Mai 1990 arbeitet, und zur Zeit 25 Universitäten, Hochschulfakultäten und Hochschulen als Mitglieder hat. Zum Los des Berichtes werden wir in einer späteren Nummer zurückkommen. (S. 608-618)

Rechentechnik in ungarischen Universitätsbibliotheken. Konferenz. (Miskolc, 27-28. August 1991)

Die Miskolcer Universitätsbibliothek hat für die Universitätsbibliotheken und die Grossbibliotheken mit nationalen Aufgaben eine zweitägige Konferenz organisiert, um dort die Entwicklungen auf dem Gebiet der EDV-Anwendung zu besprechen. Die Teilnehmer haben festgestellt, dass zum Nachweis, Erschliessung und Anbietung der ungarischen und ausländischen Materialien die moderne Informationstechnologie unverzichtbar ist. Ungarn hat auf diesem Gebiet einen bedeutenden Nachholbedarf. Die Lücken im Aufbau computergestützter Informationssysteme und im Anschluss an internationale Systeme sollen bis zum Ende des Jahrhunderts beseitigt werden. 1991 sollen die dazu benötigten Massnahmen ausgearbeitet werden, und später soll das Informationssystem über Fachliteratur, aufgrund der ungarischen wissenschaftlichen Grossbibliotheken verwirklicht werden. Im Interesse dessen soll man die nationale Datenbank gründen, das Entwicklungsprogramm der Informationsinfrastruktur entwickeln, das innere elektronische Netz von Grossbibliotheken ausbauen, und den Anschluss an ausländische Netze verwirklichen. (S. 619-622)

Ausblick

Optische Informationsspeicherung. Rundschau.

TÓSZEGI Zsuzsanna (S. 623-629)

Die computergestützte Zusammenarbeit deutscher wissenschaftlicher Bibliotheken.

TREMKÓ Györgyné (S. 629-634)

Das deutsche Bibliothekswesen nach der Vereinigung. Rundschau.

HEGYKÖZI Ilona (S. 635-641)

Studienreise in den USA.

PRŐHLE Éva (S. 642-646)

Die Entwicklung und Krach eines nationalen Verbunds: SCOLCAP.

GALLIVAN, Bernard

The Scottish Libraries Cooperative Automation Project (SCOLCAP). (Übersetzung: Novák István) (S. 646-651)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Buchbesprechungen

Über Hungarica-Sammlungen im Ausland an einer internationalen Konferenz.
19. ABDOSD-Tagung. (Budapest, 11-14 Juni 1990.) (Rez.: Kovács Ilona) (S. 653-656)

EDV-Anwendung in den Bibliotheken der EG-Länder 2.
State of the art of the application of new information technologies in libraries and their impact on library functions. Final report. (Publ. by the Commission of the European Communities. Project code LIB-2)
Frankreich (Rez.: Gyimót Ágnes) (S. 657-659)
Luxemburg (Rez.: Kovács Katalin) (S. 659-661)
Griechenland (Rez.: Gyimót Ágnes) (S. 661-663)
(Die vorigen Bände der Reihe sind in der No.3-4, 1990 unserer Zeitschrift besprochen worden.)

Bibliotheksautomatisierung in Nordamerika – neue Technologien und Netze.
HILDRETH. C. R.
Library automation in North America (Rez.: Mohor Jenő) (S. 664-666)

Über die Zeitschrifteninhaltsbibliographien individueller ungarischer Zeitschriften.
KERTÉSZ Gyula
A magyar időszaki kiadványok egyedi repertóriumai. (Rez.: Dippold Péter) (S. 667-668)

Überblick über die Lesekultur von Slowaken auf dem Gebiet der schönen Literatur.
LESŇÁK, Rudolf
Horizonty čitatel'skej kultúry. (Rez.: Futala Tibor) (S: 668-669)

Egyeztessük* naptárainkat! – *Felhívás

Gyakran előfordul, hogy nagyobb, több kollégát érintő könyvtári rendezvény zajlik egyszerre, ugyanabban az időben. Ennek elkerülése érdekében szeretnénk előre egyeztetni a rendezvények időpontját.

Kérjük tehát a Magyar Könyvtárosok Egyesületét, a Könyvtári és Informatikai Kamarát, ill. minden intézményt, társaságot, mielőtt több könyvtárost mozgósító programot szerveznének, jelentsék be a KMK koordinációs osztályán

Kéri Ildikónak
telefonon (1757-533/436 m.) vagy írásban (OSZK KMK Budapest, Budavári Palota F. épület, 438.sz., 1827)

Kolléganőnk a bejelentések alapján meg tudja mondani, van-e már más rendezvény a jelzett napon.
Bízunk benne, hogy próbálkozásunk sikeres lesz és megszűnnek az „egymásra szervezett" könyvtári összejövetelek.

OSZK KMK Koordinációs Osztály

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

„Gyerekjáték" az információkeresés a
Könyvtártudományi Szakkönyvtár által kifejlesztett
TEZAURUSZ-ADATBÁZIS és TEZAURUSZKEZELŐ
SZOFTVER segítségével

A következő termékeket ajánljuk figyelmükbe:

1. ***KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI ÉS INFORMATIKAI TEZAURUSZ***

A mintegy 1200 deszkriptorcikkből álló tezauruszból a program segítségével könnyen kiválaszthatja a szükséges tárgyszavakat, amelyeket a program „VAGY" kapcsolattal őriz meg. Kilépés után a kiválasztott deszkriptorokat keresőkérdéssé szerkesztheti, amely egy gombnyomással futtatható a vele összekapcsolt *MANCI* bibliográfiai adatbázisban.
Az adatbázist és programot, amelyek a *Micro-ISIS 2.3* változatával használhatók, 2 db floppy lemezen forgalmazzuk. Az adatbázist évente aktualizáljuk és az előfizetőknek önköltségi áron terjesztjük.
Ára: 10.000.- Ft + ÁFA (MANCI előfizetőknek 20 % kedvezmény)
A MANCI használókon kívül ajánljuk minden könyvtárosképző intézménynek is, oktatási célú felhasználásra.

2. ***TEZAURUSZ-ADATBÁZISKERET***

Az üres tezaurusz adatbázist (a *Micro-ISIS 2.3* tezaurusz adatbázis továbbfejlesztett változata) bármilyen szakterület deszkriptoraival, ill. a hozzájuk tartozó szinonimákkal, szűkebb, tágabb és rokon kifejezésekkel feltöltheti, majd a program segítségével összekepcsolhatja a megfelelő bibliográfiai adatbázisokkal. Segítségével a nem-deszkriptorok felől is eljut a releváns irodalomhoz.
Ajánljuk minden olyan könyvtárnak, ahol *Micro*-ISIS-ben készült adatbázist használnak. Az adatbáziskeretet és a programot 1 db floppy lemezen forgalmazzuk.
Ára 3.000.- Ft + ÁFA.

Bővebb információkért *Novák Istvánhoz*, a Könyvtártudományi Szakkönyvtár munkatársához lehet fordulni (1827 Budapest, Budavári Palota „F"épület. Telefon: 175-0686.)
Megrendelést a fenti címen fogadunk el.

Könyvtártudományi Szakkönyvtár

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Meditáció évkezdéskor

Szente Ferenc

Új évet kezdeni annyit tesz, mint tanúbizonyságot tenni az örök folytatás mellett. Az évkezdések a remény ünnepei, akkor is, amikor a mindennapi valóság rossz közérzeti hatást idéz elő, akkor is azok voltak, amikor tévesnek bizonyult eszmék ideológiai dekorációi körítették.

A remény a transzcendenciához kötött erős szál, emberi fajunk túlélésének záloga. Gyönyörű a középkori latin nyelvű himnusz, amely a szellem hatalmas erejét hívja segítségül: Veni Sancte Spiritus, et emitte coelitus lucis tuae radium! ...bocsásd ránk az egekből fényességed sugarát! szólt a közös könyörgés évszázadokon át százezrek ajkáról, szerte Európában, hogy legyen folytatás, hogy a Szellem világossága mind több ember számára ragyogjon föl.

Talán soha nem volt ennyire szükség arra, hogy az új nemzedék jól értse az előtte járókat, mint napjainkban, s ne ítéleteivel akarja meghaladni őket, hanem tudásban és erkölcsiségben. Ez az egyetlen biztosíték arra, hogy a jó hagyományozódjék tovább, s ne a rossz, a megértés és ne a gyűlölség. Csak a tanulás, a makacs megismerni akarás és a biztos praxis vezet el a nagyon vágyott civil individuumokhoz, és ezek által az alkotó demokráciához. Rendkívül nagy ma az értelmiség felelőssége a térség fiatal demokráciáiban, nemcsak a politikában kényszerűen vállalt túlzott szerep miatt, hanem a mester, a tanítói szerep jó betöltése miatt is, az utódok színvonalas szellemi-lelki vezetése miatt is. Új felvilágosodásra volna szükség. Ehhez pedig erős történelmi szemléletre. A történelmileg ismerhető első nagy felvilágosodás az időszámítás előtti ötödik században zajlott, és szókratészi fordulat néven vált ismertté a filozófiatörténetben. A rendi kiváltságosok elleni belső küzdelem lezárulása és a külső hatalom, a perzsa fenyegetés elmúlása után, az athéni demokrácia kibontakozásával az emberi létezés ellentmondásai a korábbinál leplezetlenebbül tárultak föl. A demokrácia nem könnyebbé, hanem nehezebbé tette az egyén és világ viszonyának megértését. Mily fontos, hogy ma ismerjük ezt a történelmi tényt! Aminthogy azt is, hogy az első tanítókat a demokrácia iktatta be a társadalmi munkamegosztásba. A demokrácia politikai hétköznapjaiban minden szabad polgár szerepet játszhatott, föltéve, hogy ki tudta fejezni véleményét. Ám, ha szavát valóban hallatni akarta, pallérozottságra volt szüksége. A szofisták vándor oktatók voltak, akik fizetség fejében - grammatikára,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

poetikára, filozófiára, retorikára tanítottak. A klasszikus demokrácia tehát rövid úton létrehozta a kommunikációs társadalmat, annak tisztán érthető ősi változatát. A bölcseleti eszközökkel élő demokrácia polgárai tudták, hogy az erkölcsi normák és értékek - eltekintve a legáltalánosabbaktól - erősen viszonylagosak. A görögök kapcsolatban éltek más népek kultúrájával is, nemcsak a perzsa, a babiloni és az egyiptomi civilizációról alkothattak maguknak fogalmat, de olyan népek hiedelemvilágát és szokásait is ismerték, mint a szkíták és a trákok. A bölcselet légkörében élő demokraták nem azt mondták, hogy a görögökétől eltérő kultúrájú társadalmak alantasabbak, hanem azt, hogy az igaz és a jó viszonylagos fogalmak. Ennek az ősi demokráciának az értelmisége humanizálja a társadalom világképét, és a paternalisztikus eszményekkel szemben új, mondhatni polgári művelődéseszményt állít szembe. Művelt szellemű embereket nevelnek, magukhoz méltó társakat, hisznek abban, hogy minden ember származásától függetlenül korlátlanul képes fejlődni. Racionalizmusuk és relativizmusuk az antik társadalom polgári tendenciájának filozófiai kifejeződése. Úgy voltak a demokrácia hívei, hogy politikai magatartásuk jól összefért a fölvilágosult konzervativizmussal. Érdemes elgondolkoznunk.

De mielőtt elbúcsúznánk 2500 éves előképeinktől, egyikük nevét még említsük meg: Protagóraszét, akitől közismert egy gondolat, amely emberi dolgaink erős viszonylagosságára figyelmeztet, s így szól: minden dolog mértéke az ember. Azt hirdette: a társadalomnak nem forradalmárokra, hanem állampolgárokra van szüksége, és hogy a tradíció nem az abszolút igazság hordozója, hanem iránytű az állampolgár számára. Rá hivatkozva tesz figyelemre méltó megállapítást a viszonylagosság örök állandóságára Goethe, mondván: megfigyeltem magamon, hogy főleg azokat a gondolatokat fogadom el igaznak, amelyek engem igazolnak, és ösztönösen el akarom utasítani az olyan gondolatokat, melyek engem cáfolnak.

Talán nem volt haszontalan felidézni ennyi bölcselmet, hogy ennek nyomán a mesterség „itt és most" kilátásairól szólhassunk. A könyvtár, mint hisszük, az emberiség szellemi fölemelkedésének szerves tartozéka. Ok és okozat egyszersmind. Oly szervezet, mely évezredek óta jelen van a szellemi folyamatokban.

A szerves képződmények bizonyos mértékig kiismerhető törvényességek szerint reagálnak a környezeti hatásokra. A természetes kitettség állapotában az organizmusokat és az organizációkat sokféle környezeti hatás éri. Minthogy ezek nemcsak egymás utáni, hanem egyidejű hatások is, tipikusan összetettek, egymást is erősíteni képesek, illetve kiegyenlíthetik és eltéríthetik egymást. E hatások következtében a szervezetek több-kevesebb változáson mennek át, rugalmasan alkalmazkodnak a környezeti feltételekhez egészen addig a mértékig, amíg a lényegük nem sérül a változások folytán. Ekkor beindul a szelekciós folyamat, melynek során kiválasztódnak a túlélésre alkalmasok, és elhullanak az alkalmatlanok. Az alkalmasság vagy az alkalmatlanság mindig valamihez képest minősül.

Elmélkedhetünk ehelyt azokról a hatástényezőkről, melyek a könyvtár mint organizmus helyzetét, hazánkban s a szomszédságban tegnapról áthúzódóan befolyásolják. Ezek jórészt nem stratégiai érvényű hatástényezők, bár cseppet sem lebecsülendők. Van, amiről úgy kell gondolkoznunk, mint stratégiai súlyú tényezőről, amely egész mai helyzetünket és közeljövőnket alapjában meghatározza: a globális szociális válság és az információs forradalom. Vagy talán helyesebb azt mondani, itt a kelet határán, hogy az utóbbi hiánya. A hazai lakosság ugyanúgy, mint a térség többi lakója a modern információs társadalomból alig valamit érzékel még, az információs technika eszközeit státusszimbólumnak, luxusnak, játéknak tekinti. Nem tart messze ettől az állapottól a térség átlag értelmiségije se. Az iskolákban épp hogy csak elkezdték, vagy még el se kezdték a bináris számrendszerhez szoktatást. Meddig tart a fölzárkózás? Van-e fölzárkózás? Van-e rövidítő út?

Elképzelhető-e egy kollektív nemzeti kultúra abban a kavargó sokféleségben, ami a századfordulóhoz közeledő Amerikát jellemzi? Hogyan tudjuk megóvni az individualitást - a régi athéni szellemben - azt tanítva, hogy az életnek van egy polgári vetülete, és hogy a leggazdagabb civilizáció is legalább oly mértékig nyugszik bölcsességen, mint tudáson?

Hogy tehet szert valaki olyan bölcsességre, hogy úgy tudja megvalósítani a teljesítményhez vezető utat, hogy ne sértse meg a szomszédságát?

Ezekkel a kérdésekkel indult az amerikai könyvtárosok II. Fehér Házi Konferenciája, a-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

melynek nyitó ülésén részt vett *Bush* elnök és a first lady is. (Megjegyzem, hogy az I. Fehér Házi Konferencia 1979-ben volt.*) Az elnök azt a látomását vázolta a hallgatóság elé, hogy a világ legnagyobb nemzetét az információ gyorsforgalmú útjai egyesítik, amelyek egyénileg is működésbe hozható információs hálózatot alkotnak. A könyvtárosokról szólva azt mondta, hogy senki nagyobb szerepet nem játszik mint a könyvtáros abban, hogy magasra emelkedjék Amerika szelleme. Majd hozzátette: azok az eszmék, amelyek az egész világot átformálják, mindenkor a könyvtárakból indultak el.

Szép szavak, de nem túlzottan hatották meg a résztvevő könyvtárosokat. Egyikük-másikuk élesen bírálta, hogy a kormány közvetlen kiadásainak 2%-át se érik el a könyvtári ráfordítások. Elhangzott, hogy az elnök híres nevelési programja a „2000 év Amerikája" úgy célozza meg az írni-olvasni tudó társadalmat, hogy a könyvtárakat kifelejti az alfabetizációs programból. Sőt, mert az oktatás oly fontossá vált a program által, ezért arányosan lecsökkentek a könyvtári ráfordítások. Könyvtárosokat bocsátanak el állásukból, szűkítik a beszerzést, a működési kiadásokat, bezárnak könyvtárakat.

A számunkra se ismeretlen kongresszusi képviselő-könyvtáros *Major Owens* - „kis vörös könyvnek" aposztrofálva az elnöki plánumot - arra hívta fel a figyelmet, hogy az amerikai polgárok zöme szociális okokból csak a közkönyvtárakon át férhet hozzá a majdani nagy nemzeti online hálózathoz. Ha ez nem így lesz, a szisztéma nem lesz működőképes - jósolta a képviselő.

Látjuk tehát, hogy az új évezred közeledtével a gazdag társadalmaknak is szembesülniök kell azokkal az átalakulási nehézségekkel, amelyek a tömegtársadalom magas színvonalú szervezéséből és a nyitott, a demokratikus, a humánus működési elvek és eszmények összeegyeztetéséből adódnak. Mennyivel inkább így van ez azokban a társadalmakban, amelyek történelmi okok következtében leszakadtak a fejlődés első, vagy tán második vonalától is? Eddig még sehol a világon nem jutottak más megoldásra - amely az emberi méltóság és a humánum eszményének és a fejlődésnek megfelel - mint a tanítás, a nevelés pozicióinak erősítése, a megismerés, a tájékozódni tudás képességének társadalmi méretűvé tétele. Ebből szép mesterségünk sorsának jobbra fordulása bizton jósolható, mert az oktatás megújítása és a vállalkozói társadalom egyaránt a korszerű könyvtári szolgálatért kiált.

A könyvtárak a kultúrák békés találkozó helyei, s ha hinni akarunk az egyetemes emberiség jövőjében, hinnünk kell a kultúrák békés egymás mellett élésében is. Valamint hinnünk kell abban, hogy egyszer a közeli jövőben evidenciává válik, hogy az oktatás minden szintjén a legfontosabb infrastruktúra az önálló munkára képessé tevő könyvtár, mert az ember nem egyszerűen tárgya az oktatásnak, hanem a változás letéteményese és a társadalmi mozgások előidézője is. Mindezek fényében el kell töprengeni a Fehér Házi Konferencia tanulságain, és ki kell deríteni, hogy mi oka van annak, hogy a könyvtárakra fordítható pénz mindig kevés, ugyanakkor, akik döntenek a költségvetésről, mindig sokallják?

Meddig szellemi ember a gazdálkodó politikus, habár eredetileg értelmiségi, és hol vált át arra a téves vágányra, amely egyetlen célnak a gazdaságos tömegfogyasztást ismeri? Vagyis, hogy válik népboldogítóvá, társadalmi berendezkedéstől függetlenül? S a vonatkozó kérdések száma a végtelenségig szaporítható.

Mindemellett, sőt mindennek ellenére máris részesei vagyunk az információs korszak hazai nyitányának, ami kiképzett informatikusok sokaságát igényli. Jó tudni, hogy bár ezek zöme nem könyvtárban fog ugyan dolgozni, hanem a gazdasági-technikai folyamatok különféle ágaiban, de ha tanulmányaik során megtanultak könyvtárban gondolkodni, egész életükre szóló biztonságra tesznek szert, a hatalmas információs tudásanyag áttekintésében. Ne feledjük, hogy a természet adta képesség csak a tanulás és a gyakorlás révén válik készséggé. Vegyük komolyan a szerepünket: legyünk elkötelezett hívei és mesterei a szakmának. Legyünk ebben erősek és méltósággal szerények. A holnaphoz biztosan szükség van ránk is.

Irodalom

1. LECKY, W.E.: History of the rise and influence of the spirit of nationalism in Europe. London. 1989.
2. RUSSEL, B.: A filozófia alapproblémái. Bp. 1991.
3. GYÖRGY Lajos: A fenntartható létezés eszmerendszerei. (Az alternatív filozófiai iskolák tanításai). = Liget, 1989. 4. sz.
4. LOTMAN, J.: A kultúrák kölcsönhatásának elmélete. = Kultúra és Közösség, 1989. 6. sz.
5. Consensus out of chaos. = Library Journal, 1991. aug. 42. p.

* Lásd KDSZ 80/656. tételét és Könyvtári Figyelő 1980. 6. sz. 616-618.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Külföldi magyar intézetek és könyvtáraik 1.

Lapunk előző száma a Magyarországon fenntartott külföldi kulturális intézeteket és azok könyvtárait mutatta be. Most a külföldön működő magyar kulturális intézetekről készült összeállítással folytatjuk. Elsőként a szófiai, berlini, bécsi és delhi intézetet, a következő számunkban pedig a római, moszkvai, párizsi, helsinki és varsói intézet és könyvtár munkáját ismertetjük meg olvasóinkkal.

A külföldi magyar intézetek könyvtárai

Győri Erzsébet

Évekig szinte semmit sem talált a hazai szaksajtót rendszeresen olvasó érdeklődő a külföldi magyar könyvtárakról. Manapság viszont a kulturális lapoknak alig van olyan száma, melyben legalább egy hír vagy glossza, s egyre többször történeti adalékokkal is szolgáló írás ne foglalkozna ezekkel a gyűjteményekkel. A magyar külkapcsolatok újraformálásának természetes része lett a kulturális diplomácia és annak szervezet- és intézményrendszere. Úgy véljük, hogy összeállításunk, a különböző országokból származó önportrék elegendő muníciót adnak a jövőt illetően, s talán segítségül is szolgálnak egy célravezető könyvtárkép kialakításához. A történeti múlttal rendelkező Collegium Hungaricumtól a háború után életre hívott intézetekig elég tarka, de érdekes kép bontakozik ki előttünk. Különösen igaz ez az intézetek könyvtárait illetően. Előljáróban a hiányérzetet fogalmazzuk meg, mely akkor keletkezik, ha e gyűjtemények specifikumait keressük. A század első felében létesített könyvtárak elsősorban az illető országban tanuló magyar ösztöndíjasok segédleteként szolgáltak – s meg kell hagynunk – kiválóan. Ezeket a gyűjteményeket a háború és az azt követő évek ugyancsak megtépázták, a később született intézetek könyvtárai pedig valójában nem tudtak egyéni arcot ölteni. Valószínű, hogy ez utóbbiak jobban hasonlítanak egy jól-rosszul megcsinált művelődési ház könyvtárára, s ettől a tudós kutató csak ritkán lelt bennük otthonra és könyvre. Ezzel együtt sok esetben ezek a szerény és esetleges gyűjtemények voltak az egyetlen közvetítői a magyar irodalomnak, művészetnek, igaz, a mindenkori aktuálpolitikai konzekvenciákkal terhelten. Ha valamiben közös az intézeti könyvtárak sorsa – függetlenül attól, hogy mely égtájon szolgálnak hírnevünk öregbítésére –, akkor nem kis keserűséggel írjuk le: mindenütt kis alapterületen nyertek elhelyezést, sok helyen az alagsorban, nem állnak az intézeti élet központjában és nem

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtárosok a gyűjtemények kezelői. Ennyi hátrány már önmagában is elegendő, ezeket most tovább tetézi a források szűkössége, az a tény, hogy alig néhány folyóiratra tudnak előfizetni, miközben mindenfelől a megnövekedett érdeklődésről kapunk híreket.

A könyvtárak gyűjtőköréről

A szegénység közepette még inkább érdemes azon gondolkodnunk, hogy kiknek is építjük e könyvtárakat? A hajdani római magyar akadémiai könyvtár, a bécsi Collegium Hungaricum, a nem kis tekintélynek örvendő berlini magyar könyvtár az ott tanuló magyar ösztöndíjasokat kívánta szolgálni elsősorban, s azon tudományok referensz munkáit foglalta magába, amelyeket tanulni Rómában, Bécsben vagy Berlinben volt érdemes. Ezek a korabeli könyvtárak valóban a kollégiumi életre voltak szabva, tehát szabadon használhatták az ösztöndíjasok, s ha úgy tetszett, a késői órákban is hozzáférhettek. Nem adtak ugyanakkor képet a korabeli Magyarországról, annak tudományos és művészi életéről, ha csak nem azzal, hogy milyen gyűjteményt produkáltak.

A háború után létesített intézetek jellege egészen más. Itt nincs és nem volt mód az ösztöndíjasok fogadására, míg a régi épületekben többnyire speciális könyvtári helyiségek voltak – igaz, mára már kiszorult belőlük a könyvtár –: itt már eleve a perifériára került a néhány ezer kötet. Annál szélesebb volt viszont a gyűjtőkör: a magyar művészet, tudomány képviselete, a fogadó ország és Magyarország történeti kapcsolatrendszere. Sok helyen kibővült még ez az egyébként is tág gyűjtőkör a nyelvi könyvekkel, mármint a magyar nyelv oktatásához szükséges segédletekkel. Ez főként Varsóban, Prágában, Szófiában igaz. Nem hallgathatunk viszont arról, hogy a magyar irdodalom és művészet igen sok barátot, – hogy műfordítókról már ne is beszéljünk – szerzett a nyelvtanfolyamok révén.

Manapság sokat lehet olvasni arról, hogy vissza kell állítani a kollégiumi életet a külföldi magyar intézetekben, s ahol erre nincs mód, talán nem is kell fenntartani afféle művelődési házat. Művelődési házat valóban nem érdemes, mert ami abban igazán jó, azt nem lehet folyamatosan művelni a távolságok okán sem. A magyar kultúrának mégis jó követei lehetnek a kollégiumi férőhellyel nem rendelkező intézetek is. Jó könyvtár, néhány koncert, kiállítás hírünket viszi és barátainkat szaporítja.

Az ösztöndíjasokról egyébként gondolhatjuk azt is, hogy azért megy valaki más országba tanulni, hogy az ottani könyvtárakat, levéltárakat és egyéb hiteles helyeket megismerje, az ottani forrásokat tanulmányozza, ahhoz jusson hozzá, ami itthon elérhetetlen. S ha néhány hazai forrásra van szüksége, ám ott van az intézeti könyvtár, számára is elérhető. Ezek után természetes a kérdés, hogy milyen könyvtárak legyenek, milyen gyűjtőkörrel, kikre építsen mint első számú használókra? E kérdések megválaszolása, újragondolása a legfontosabb feladat. Valószínű, hogy az a gyűjtemény, amely naprakész adattárakkal, az egyes tudományterületek magyar és világnyelveken való összefoglalásaival rendelkezik, a legjobb reprezentálója lehet a nemzeti tudományoknak, a „kulturális dialógus" esélyeit teremti meg. Ezért tehát a gyűjtemények keretét érdemes meglehetősen tágra nyitni, enciklopédikus szinten a magyar irodalom, történelem és művészetek foglalata kívánatos, de a hazai műszaki és gazdasági kultúra összefoglalásai is helyet kérnek maguknak, nemkülönben a hatás- és kapcsolattörténetek. Mindezek természetesen a fogadó ország állampolgárait, fiatal és gyakorlott kutatóit tételezik fel potenciális olvasóként. Nem hagyható figyelmen kívül a turisztikai érdeklődés és az oktatási rendszer iránti – az utóbbi időben egyre növekvő – figyelem. Az a könyvtár, amelyik Rómában, Prágában, Párizsban vagy Moszkvában viseli a magyar gyűjtemény nevet, nem vállalhat kevesebbet, mint ezt a transzmissziót.

Amikor a gyűjtőkörről gondolkodunk, természetes, hogy a könyvek mellett ott tudjuk a hangfelvételeket (lemezek, kazetták), videokazettákat és mindenekelőtt a folyóiratokat. Mindig is különös jelentősége volt a folyóiratoknak – viszonylagos gyorsaságuk révén –, most hatványozottan növekedett a szerepük. Más kérdés, hogy kevés a világnyelveken hozzáférhető folyóirat, s még kevesebb a beszerzésükre fordítható összeg.

Az ilyen módon épített gyűjtemények magukba foglalhatják az egyes szakterületek bibliográfiáit, hogy a forráskutatásra is alkalmasak legyenek. Biztos, hogy ezt a képet szinte országonként színezi, változtatja a befogadó környezet; ennek a gyűjteményekben is tükröződnie kell. Valószínű, hogy akkor tesszük jól a dolgunkat,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a prágai könyvtár és a most létesülő pozsonyi intézet könyvtára sok mindenben különbözni fog. Nagy mértékben módosítja a gyűjtőkörünket az a tény, ha az intézeti könyvtár környezetében, akár az országon belül más városban is, van hungarológiai intézet, az egyetemeken magyar tanszék vagy nyelvi lektorátus. Ilyenkor a gyűjtőkörök egyeztetésére van szükség, hogy minél jobban kiegészíthessék egymást.

Amint az eddigiekből kitűnik: a mi felfogásunk szerint az intézeti könyvtárak elsődleges feladata az egyetemes magyar kultúra iránti érdeklődés felkeltése, a bilaterális kulturális kapcsolatok építése, a magyar szellemi élet tükröztetése. Ezekből a funkciókból következően reprezentatív válogatást kell nyújtania a magyar szépirodalom klasszikusaiból, a kortárs irodalmi alkotásokból is. A válogatásnál arra kell törekedni, hogy az egyes írói életművek a legjellemzőbb alkotásokkal legyenek jelen. Nélkülözhetetlenek az egyes tudományterületek összefoglalásai, igaz, ezek így együttesen a mai hazai könyvpiacon többnyire nem kaphatók. A gyűjteményekbe tartozónak véljük a fogadó ország nyelvén készült magyar alkotások fordításait, valamint ennek a fordítottját: magyar szerzők műfordításait.

Az bizonyos, hogy az ilyen széles sugarú körben válogatni kell, a válogatás szempontja lehet, hogy a hazai szellemi élet minden jelentős áramlata és kezdeményezése képviselve legyen. Az ily módon kialakított gyűjtemények biztos előbb-utóbb valós Magyarország-képet tükröznének, lassan-lassan megfelelnének azon kutatási igényeknek, amelyekért Varsóban, Szófiában, Párizsban, Berlinben vagy Moszkvában érdemes bemenni a magyar intézetekbe.

A könyvtárak elhelyezéséről előljáróban tettünk említést. Valami módon csaknem minden intézetben a perifériára szorultak, helyhiánnyal küzdenek, alig van olvasói férőhelyük. A kevés számú folyóirat évfolyamokat még egy évig sem tudják sok helyen megőrizni. Biztos, hogy sok épület esetében nem volt mérlegelési szempont egy nyilvános könyvtár benne való elhelyezése, főként az új létesítésűeknél nem, a régiekből pedig más funkciók tolták kifelé, vagy az alagsorba a könyvtárat. Bárhol is legyen, nem gumiból vannak a falak, a szabadpolcos hozzáférés mellett kevés helyen van raktári tér, így a megőrzésre sem tudnak berendezkedni.

Valószínű, hogy érdemes lenne újragondolni az intézeti funkciókat, a hivatali részekből talán még könyvtári teret is lehetne nyerni.

A felszereltségük sem hasonlít a kor színvonalára, jó, ha magyar ékezetes írógépük van, mostanában már fel-feltünedezik a könyvtárak tájékán egy-egy személyi számítógép, de a könyvtári munkát segítő másolóberendezés még mindig luxusnak számít. Kevés helyen tudták megoldani a zenehallgatást, technikai eszközök és helyhiány okán.

A könyvtárosok mindenütt részmunkaidőben dolgoznak, s szinte kivétel nélkül az intézetben találkoztak először a könyvtári munkával, szóval bármennyire is szeretnénk, nem szakemberek. Minden jószándék mellett, hiányzik a szaktudás. Ennek számtalan következményét lehetne sorolni – pl. a gyűjtemények feltártságának színvonalát, a selejtezés körüli bizonytalanságokat, s magát a gyarapítást. Nem feladatom megítélni az intézeti létszámok elégséges, vagy elégtelen voltát, csak abbeli meggyőződésem szeretném itt is rögzíteni – mint megannyi hivatalos iratban –, hogy pályakezdő, a fogadó ország nyelvét beszélni tudó gyakorló könyvtárosokat kellene alkalmazni. Sokszorosan kamatozna ez a megoldás, mindenekelőtt a könyvtárak szakszerűségében, külföldi megítélésükben; s a könyvtáros hazajövén, tapasztalatait itthon is hasznosíthatná. Arról nem is szólva, hogy könyvtárközi együttműködési kapcsolatok teremtődnének, s ha, ne adj Isten, még egy szakterület kutatója is lehetne néhány évig, igencsak megtérülne a világ más tájain alkalmazott egyedül természetes módszer. A mai helyzetképhez hozzátartozik, hogy két intézetben dolgozik szakképzett könyvtáros, mindkettő a feleség jogán tartózkodik külföldön.

Az állományok hiányai igencsak hosszan sorolhatók. Évekig, ez főként a hatvanas évtizedet jelenti, központilag kapták a magyar könyvtermés azon részét, amit a mindenkori hivatal úgy gondolt, hogy reprezentálja a magyar kultúrát. Később már nyílott arra lehetőség, hogy maguk rendeljenek, de távol a hazai könyvkiadástól, nem volt elégséges információjuk, s a személyzeti helyzetből következően a forrásokat sem igen ismerték, A nyolcvanas évtizedben már rendszeres tájékoztatást kaptak a magyar könyvtermésről, illetőleg annak nagyobb szeletéről, a fontos, idegen nyelvű magyar kiadásokról külön is. Nem ismerik viszont a fogadó ország könyvpi-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

acát, s a rólunk szóló hungarika anyagot se, arról már nem is szólva, hogy a legritkább esetben van pénz a külföldi vásárláshoz. A postaköltségek drágulásával újra meghiúsult a nem oly régen bevezetett gyakorlat, hogy havonta kapják a könyvújdonságokat. A költségnövekedés komoly gátat szab a folyamatos gyarapodásnak.

A most létesülő új könyvtárak alapállományát szinte lehetelen megteremteni, rendszeres antikvár-búvárkodást végezve is igen komoly hiányok vannak, főként a kézikönyvtárakban.

A jövőről

Az összkép nem derűs, amit most még a dráguló könyvkiadás és a szűkülő költségvetés csak komorabbá tesz. Mégis, a számvetés időszakában a jövővel kell elsősorban foglalkozni. A könyvtárak intézeten belüli helyét mindenképpen érdemes újragondolni, s nem szakmai elfogultság diktálja azt a vélekedést, hogy a tudatosan szervezett gyűjtemények megfelelő térben való elhelyezésével a kultúrák egymás közötti kommunikációjának a legfontosabb feltételét teremthetjük meg. Sürgető a gyűjtőkörök tisztázása, az oda nem illő művek selejtezése, használhatóság esetén elajándékozása. A tartalmi feltárás optimális módozatait most célszerű meghatározni.

Az Országos Széchényi Könyvtárban készültek olyan gépi rendszerek, melyek teljesen vagy alrendszereik révén alkalmasak az intézeti könyvtárak feltárására.

A változtatások sorába tartozik a könyvtárosok alkalmazása, elég kevés területet tudnánk felsorolni, ahol nem a szakemberek – közülük is a kiválók – képviselik munkájuk révén az országot. Nincs elegendő okunk arra, hogy belássuk és beletörődjünk a jelenlegi szituációba.

A hiteles Magyarország kép felmutatása nívós rendezvények mellett elsősorban jól szervezett, sokfelé tekintő és a legjobb hagyományokat folytató könyvtárak révén lehetséges. Ehhez természetesen anyagi fedezet, de azt megelőzően erkölcsi elszántság szükséges. Az ily módon megalkotott könyvtárak előbb-utóbb szellemi műhelyei lehetnének rólunk és kultúránkról hírt adó helyi kiadványoknak, melyeknek hajdan hagyományai voltak, s néhány intézetben már feltámadni látszanak.

A szakmailag korrekt intézeti könyvtáraknak a hazai gyűjtemények – könyvtárközi szolgáltatásaik révén – igazi hátteret jelenthetnek, melyeket igénybe venni és egy nagyobb közösség számára hasznosítani csak szaktudás birtokában lehetséges.

Irodalom

1. Dokumentumok Magyarország nemzetközi kulturális kapcsolatainak történetéből (1945-1948). Bp. Téka, 1988, 592 p.
2. RÓZSA Mária: Gragger Róbert és a berlini Magyar Intézet könyvtára. In: Magyar Könyvszemle, 1988. 4.sz. 304-310 p.
3. SÁRKÖZY Péter: Kései sirató – a Római Magyar Akadémiáért. In: Hitel, 1991. 19.sz. 60-63 p.
4. STIER Miklós: Gondolatok a Bécsi Collégium Hungaricum feladatairól. In: Magyar Tudomány, 1991. 1.sz. 82.p.
5. N. GOLLER Ágnes: Hozzászólás Stier Miklós „Gondolatok a Bécsi Collegium Hungaricum feladatairól" című cikkéhez. In: Magyar Tudomány, 1991. 9.sz. 1156-1157 p.
6. BALÁZS Béla - STIER Miklós: Megjegyzések a hozzászóláshoz. In: Magyar Tudomány, 1991. 9.sz. 1157-1158 p.

TÉVES TŰZRIADÓ MIATT 4 hónap alatt ötször vonultak ki 1991 elején a karlsruhei tűzoltók a Tartományi Könyvtárba. Úgy évente egyszer minden riasztóberendezésnél előfordulhat ilyen zavar, ennek a halmozásnak azonban speciális okai lehetnek. Például: a legérzékenyebb készülékek nem tudják megkülönböztetni a füstöt a portól, ha tehát a polc tetejéről leesik egy vaskos könyv, felkavarhat annyi port, amennyire már reagál a készülék. Ezért is kell kikapcsolni a riasztóberendezést olyankor, amikor fúrják a falat.
(DBI-Pressespiegel, 1991. máj.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szófiai Magyar Kulturális Intézet

Király Zoltán

A volt úgynevezett népi demokratikus országok között a háború után sorra megkötött államközi és kulturális egyezmények alapján, a bolgár-magyar kulturális egyezmény egyik pontjának eredményeként 1948-ban nyílt meg Szófiában a Magyar Kulturális Intézet. Az avató ünnepség magas szinten, a Magyar Kulturális Napok keretében, a főváros egyik jelentős eseményeként zajlott le. Bolgár részről a Minisztertanács első elnökhelyettese, a Bolgár Kommunista Párt KB első titkára, a Bolgár-Magyar Baráti Társaság elnöke, *Trajcsko Kosztov* mondott megnyitó beszédet. (Az a Trajcsko Kosztov, aki a háború előtt az illegális Kommunista Párt egyik legnagyobb szervezője, ideológusa és harcosa volt, s akit a Magyar Intézet megnyitását követő esztendőben, 1949-ben a dimitrovi kommunista rezsim hamis vádak alapján, párt- és államellenes tevékenység címén bíróság elé állított és kivégeztetett.) Rajta kívül megjelentek a bolgár minisztériumok, az egyetem, a tudományos élet képviselői, a Bolgár Néphadsereg egyik tábornoka, valamint neves közéleti személyiségek. A magyar küldöttséget *Hajdú Gyula* államtitkár vezette, képviseltette magát a magyar Külügy- és Oktatásügyi Minisztérium, a Magyar Írók Szövetségétől *Szabó Pál* író és *Zelk Zoltán* költő, egy szlavista professzor, valamint *Safranko Emánuel* szófiai magyar nagykövet. Az új intézmény első igazgatója Dr. *Bödey József*, a neves bulgarista kutató lett (akinek a szerkesztésében jelent meg később, 1956-ban az első és mindmáig egyetlen nagy bolgár-magyar szótár), s aki egyszemélyben látta el az intézeti munka minden akkori feladatát.

Az intézet története

Kezdetben csupán információs jellegű feladatokat látott el a szófiai intézet: Magyarországról rendszeresen kapta az információs és propaganda anyagot, amit protokoll lista alapján, vagy az iránta érdeklődők között terjesztett és osztogatott. Az alapítástól kezdve megindult a könyvtár munkája is. Bárki szabadon bejárhatott az intézetbe olvasni a magyar újságokat. Bödey igazgató úr ingyenes magyar nyelvtanfolyamot indított, tanított magyar irodalmat az egyetemen, majd az egyetemi magyar órákat is az intézetben tartotta. Tankönyv hiányában kis bolgár-magyar nyelvtant állított össze, amit elég terjedelmes szószedettel egészített ki, és ezt a magyar nagykövetség segítségével sokszorosította. Azóta neves újságíróvá, tudóssá, politikussá vagy egyetemi tanárrá lett sok hungarológus nála kezdett ismerkedni a magyar kultúrával, és tanulta meg a magyar nyelvet.

Az intézet fő programjai a gyakori előadások, szakmai találkozók voltak. Magyarországon járt bolgár szakemberek számoltak be ottani tapasztalataikról, Bulgáriába látogató delegátusok, írók tartottak előadásokat. Egy ilyen bulgáriai látogatás eredményeként született meg például *Illyés Gyula* érdekes versciklusa, a *Tíz nap Bulgáriában* című verses útirajz. Az 1950-52-es években gyakran megfordult az intézetben a fiatal, akkor bolgár ösztöndíjas *Nagy László* költő, hogy felkészüljön nagyszerű műfordítói hivatására.

Időközben az intézeti munka egyre sokrétűbbé vált, kinőtte addigi szűk kereteit. Új székhelyet kapott Szófia centrumában, a volt Luxor kávéház helyiségeiben. 1968-ban hozzáértő, avatott szakember, *Sipos István* irodalomtörténész lett az intézet vezetője, s az ő sokéves munkálkodása eredményeként vált e kis magyar műhely igazi kulturális centrummá Szófiában. A helyiséget átépítették, megnövekedett a munkatársak létszáma, kiépültek a jelentős fővárosi és országos kapcsolatok. A programokat kiterjesztették, vidéken is szerveztek magyar kulturális napokat komplex műsorsorozatokkal. A sumeni Kossuth Lajos Múzeum akkori igazgatója, *Ivan Popovszki* kezdeményezésére 1969-ben magyar költők műveiből szavalóversenyt rendeztek Sumenben, amely aztán évenként, később kétévenként ismétlődve, országos méretű szavalóversennyé nőtte ki magát, s 1990-ig 22 alkalommal, nagy si-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kerrel került megrendezésre. Többször szervezett az intézet „Ki tud többet Magyarországról?" című vetélkedőt, amelyek döntőit a bolgár televízió is közvetítette. Két magyar nyelvtanár közreműködésével 1968-ban megindult az intézet égisze alatt a szervezett magyar fakultatív nyelvoktatás, amelyre az első tanév kezdetekor közel 400 fő iratkozott be. Tervszerűvé váltak a Magyarországról meghívott szakemberek előadásai, zeneművészek koncertjei, magyar írók és költők irodalmi estjei, képző- és iparművészek bemutatkozásai, magyar múzeumok anyagainak vendégkiállításai, magyar filmek sorozatos bemutatói. Az éveken át tartott rendszeres programok során Bulgária népe és értelmisége valóban megismerkedhetett nemcsak az állam által támogatott, hivatalosan utaztatott, protokoll és propaganda jellegű magyar „irányított" kultúrával, hanem az igazi magyar művészettel is olyan kiváló magyar alkotók által, akik eljutottak Bulgáriába, mint *Nagy László, Sánta Ferenc, Fodor András, Szabó Magda, Ratkó József, Szakonyi Károly* írók; *Csohány Kálmán, Reich Károly* grafikusművészek, *Kiss Sándor* szobrász; *Kocsis Zoltán, Schiff András, Mátyás Mária, Moldován Stefánia, Pitti Katalin, Tokodi Ilona, Ütő Endre, Tarjáni Ferenc* előadóművészek; *Durkó Zsolt* zeneszerző; a *Délibáb*, a *Muzsikás*, a *Sebő Együttes*; neves filmrendezők és még sokan mások.

Az 1980-as években, *Sipos István* igazgató második mandátuma idején az intézeti munka még sokoldalúbbá vált, olyan lelkes és képzett munkatársai által is, mint *Druzsin Ferenc, Hadnagy Lajos* és *Nagyszentpéteri Géza* igazgatóhelyettesek. Közös munkájuk és ötleteik eredményeként indult meg az intézet rendszeres kiadványa, a *Prozorec - Ablak* című, negyedévenként megjelenő bolgár nyelvű folyóirat. Állandó rovataiban a bolgár olvasó képet kap aktuális magyarországi eseményekről, a bolgár-magyar kulturális kapcsolatokról, a közös múlt történelmi és egyéb kapcsolatainak kutatásairól, a gazdasági élet kérdéseiről, műfordítóink munkásságának legújabb eredményeiről, új magyar és bolgár könyvekről, stb.

1983-ban indult meg a *Magyar Kulturális Intézet Könyvtára* című sorozat, amelyben kisformátumú, fűzött, csinos kiállítású könyvek jelentek meg bolgár nyelven, a magyar irodalom kiváló műfordítóinak tolmácsolásában. Eddig a következő négy kötet látott napvilágot: Juhász Gyula és Babits Mihály válogatott versei - 1983.; „Emlékezünk". Bolgár költők 40 verse Magyarországról - 1985.; „Lélektől lélekig". Kosztolányi Dezső és Tóth Árpád válogatott versei - 1986.; A Magyar Kulturális Intézet 40 éve - 1988.

Ezidőből ered az a nagyszerű kezdeményezés is, hogy az intézet együttműködésre lépett a szófiai Szatíra Színházzal, magyar szerzők darabjainak előadására. Az addigi moziteremben kamaraszínpadot alakítottak ki, ahol a Szatíra Színház kiváló színtársulata rendszeresen magyar kamaraműveket ad elő. Öt színházi évadban 1988-ig a következő magyar írók darabjait játszották: *Örkény István, Csurka István, Kertész Ákos, Karinthy Ferenc* és *Schwajda György*. Valamennyi nagy sikert aratott, magas nézőszámot ért el.

Az intézet felszereltsége, korszerűsítése

Nagy kiállítótermünk alkalmas sokféle jellegű kiállítás megrendezésére. Ezenkívül igen jó az akusztikája, koncertteremként is nagyon jól használható akár énekes, kamarazenei vagy zenekari előadásokra. Benne 80-90 ülőhelyet tudunk biztosítani. Saját hangversenyzongoránk is áll benne. Alagsori színház- és mozitermünk 106 férőhelyes, hozzá tartozó színházi öltözővel, valamint vetítőfülkével, benne nagyteljesítményű filmvetítőgépekkel. Ugyanitt vannak külön filmraktár és anyagraktár helyiségeink. A kiállítóterem mellett még egy kisebb, 12-15 fő befogadóképességű tanácsteremmel rendelkezünk. Az emeleten az irodák mellett kis fotolabor és xerox másológép segíti munkánkat.

Az utóbbi 2-3 esztendő során azonban több új műszaki berendezésnek kezdtük érezni a hiányát. Köszönet érte a Művelődési és Közoktatási Minisztériumnak, intézetünk mára jelentős mértékben korszerűsödött. Régi, megoldatlan probléma volt a háromszintes belső tér szükséges légcseréjének biztosítása, és különösen az alagsori színházterem igen gyenge szellőztethetősége. Egy-egy előadás alatt néha szinte az elviselhetőség határáig befülledt a légtér, penészedtek a falak. 1989 nyarán és őszén a minisztérium nagy teljesítményű nyugatnémet szellőztetőberendezést építtetett be, amelynek a segítségével néhány percen belül kiszellőztethető az egész intézet. A munkálatok alatt derült ki, hogy a több éve állandó használatnak kitett színpad is életve-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szélyesen elkorhadt, tönkrement. A felmerült többletköltségek ellenére engedélyt kaptunk annak is a teljes átépítésére. Korszerű, vasvázas színpadteret terveztettünk, amely sokkal több technikai és szakmai lehetőséget biztosít a színielőadásokhoz. Ennek eredményeként a Szatíra Színház és más színtársulatok bevonásával csupán az 1990-es évadban 96 előadásnak tapsolhatott közönségünk. Bemutattak két újabb magyar darabot, *Hubay Miklós* és *Szakonyi Károly* műveit. Jelenleg ismét két magyar színdarab bemutatójára készülnek.

Kiállítási termünkben az egyik utcai fronton a megfelelő falfelület hiánya miatt sok gondot okozott nagyobb kiállítások megrendezése. Ennek megoldására főhatóságunk helyi adottságainkat felmérve, új installációt terveztetett és építtetett be, amely mozgatható, alakítható felületeket biztosít. Ezen kívül szükség esetén, rövid időn belül üvegezett vitrinek is kialakíthatók elemeiből.

Intézeti videotékánk néhány év óta indult gyarapodásnak, de videoprogramokat csak tv-készülék segítségével tudtunk rendezni. 1990-ban kérésünkre a minisztérium nagy teljesítményű, igen korszerű REVOX hifitornyot, videokivetítő készüléket és vetítővásznat bocsátott rendelkezésünkre, amelyek segítségével az elvárásoknak megfelelő szintű, tökéletesen élvezhető, nagyközönség számára hozzáférhető vidoműsorokat tudunk rendezni. Videotékánk is közel száz új vidofelvétellel gyarapodott.

Végül meg kell említenünk, hogy az évek során igen elhasználódott régi típusú magnetofonkészülékes nyelvi laborunk, amely százak és százak magyar nyelvtanulását szolgálta. Ennek pótlására modern, hordozható bőröndlabort állíthattunk munkába már az 1990-91-es tanévre.

A bulgáriai hungarológia támogatása

Az intézet működési körének jelentős területe a hungarológiai munka támogatása, fejlesztése. Rendszeresen figyelemmel kísérjük a Bulgáriában megjelenő magyar vonatkozású szak- és szépirodalmat, gyűjtjük az ezekre vonatkozó cikkeket, írásokat. Igyekszünk építeni és bővíteni a kapcsolatot a bolgár sajtóval, a tömegkommunikációs fórumokkal. E tevékenységnek része a már említett Prozorec című kiadványunk is, amely 800 példányban jelenik meg, s az egyéni igénylőkön kívül rendszeresen kapják a fővárosi és vidéki egyetemek, főiskolák, könyvtárak, kulturális intézmények, ifjúsági szervezetek, könyvkiadók, lapszerkesztőségek és közhivatalok is. Olvasóinak tábora tehát igen népes, és sok bolgár olvasóhoz jut el, sokkal többhöz, mint ahány példányban kiadjuk. A bolgár hungarológia főként azóta élénkült meg, amióta megalakult és megnyílt a Kliment Ohridszki Tudományegyetemen – egyelőre az angol tanszék keretein belül – a magyar szak. Működésének kezdetétől, 1983-tól intézetünk minden eszközzel igyekszik segíteni és támogatni munkáját. Az egyetemi magyar nyelv- és irodalomoktatás megindulásának ötödik évfordulójáról a magyar szak 1988-ban tudományos ülésszak rendezésével emlékezett meg. Az ott elhangzott előadások, tudományos értekezések anyagából, valamint több hungarológus munkáiból az intézet közreműködésével tanulmánykötetet állítottunk össze, amely Budapesten a Művelődési Minisztérium és a Magyar Hungarológiai Intézet támogatásával remélhetően a közeljövőben megjelenik. Ez lesz első komoly gyűjteményes dokumentuma a szorgos műhelymunkának, amit a bulgáriai hungarológia szófiai központja, viszonylag fiatal kora ellenére, közkinccsé tehet.

Az intézeti könyvtár

Jelentős bázisa az itteni hungarológiának a Magyar Intézet könyvtára. Amint már említettük, az intézmény fennállása óta működik, de csak hosszabb idő után vált egyre korszerűbb és használhatóbb gyűjteménnyé. Könyvállománya az elmúlt 42 esztendő alatt nagyrészt kicserélődött, megújult. Legutóbb 1989-ben az Országos Széchényi Könyvtár három munkatársa, *Győri Erzsébet* vezetésével, végezte el az állományellenőrzést és a selejtezést. A könyvtári állomány jelenleg 4950 kötet könyvből áll. 1991 elejétől 17 féle magyar és 14 bolgár időszaki kiadványra fizetünk elő. Az elmúlt években ennek több mint a duplája járt rendszeresen a könyvtárnak, de a kis pénzkeret és az infláció miatt ezt a felére kellett csökkentenünk. Olvasóink keveslik a magyar lapok választékát, szükség lenne ezek bővítésére. Sajnos, könyvtárunk helyhiánnyal küszködik, emiatt mind a magyar, mind a bolgár sajtót csak a naptári év végéig gyűjtjük, a régi évfolyamokat

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nem vesszük állományba. Az év végén a teljes évfolyamokat a szófiai egyetem magyar szakának ajándékozzuk, azok kivételével, amelyek szükségesek az intézeti munkához. Ez utóbbiakat a vezetőség egy ideig még megőrzi. Az intézetben csak a hivatalos közlönyöket tároljuk.

Könyvtárunk elsősorban a magyar nyelvet tanulók, a magyar szakos egyetemi hallgatók, a Bulgáriában élő vagy ideiglenesen tartózkodó magyarok igényeit szolgálja és igyeszik kielégíteni. Természetesen nyitva áll minden bolgár állampolgár számára, aki beiratkozik és használni kívánja. E funkciójából következően gyűjtőkörébe tartoznak az alapvető kézi- és segédkönyvek, lexikonok, adatgyűjtemények, monográfiák, a magyar tudományos, politikai és gazdasági élettel foglalkozó legfontosabb kiadványok, valamint a klasszikus és a modern magyar szépirodalom. Tudományterületre való tekintet nélkül gyűjti a magyar-bolgár kapcsolatok irodalmát. A szépirodalom terén csak magyar vagy magyar származású írók műveit szerzi be, a magyarul megjelent világirodalmat nem. Kivételt jelentenek a bolgár írók és költők magyar nyelven megjelent alkotásai. Természetesen külön gyűjteményben találhatók a magyar szerzők bolgár nyelven kiadott szépirodalmi művei is. Számunkra fontos idegen nyelvű vagy többnyelvű kiadványok esetén a gyűjtés nyelvi sorrendje: magyar, bolgár, orosz, angol, francia, német. Általában minden könyvet egy példányban szerzünk be, kivételt jelentenek a sok kiadást megért klasszikusok (Petőfi, Arany, Jókai, Mikszáth stb.), valamint a nagyon keresett információs kiadványok, egyetemi segédkönyvek, szótárak.

A könyvtár használóinak ETO-szerinti szakkatalógus, alfabetikus szerzői- és címkatalógus áll rendelkezésére. A beiratkozott olvasók száma jelenleg 170 fő, ezek 70%-a értelmiségi, 20%-a egyetemi hallgató vagy tanuló, 10%-a egyéb foglalkozású. A helyben olvasók száma, akik főként a magyar sajtót igénylik, évente 250-300 fő között mozog. A könyvtárlátogatók zöme beszél vagy olvas magyarul. A helyben olvasóknak, akik nem beiratkozott használói a könyvtárnak, napi olvasójegyet állítunk ki.

A hazai könyvtárak közül, mint felügyeleti szervvel, az Országos Széchényi Könyvtárral tartjuk a rendszeres kapcsolatot, ahonnan kapjuk az *Új Könyvek* c. tájékoztatót és küldjük vissza megrendeléseinket. Sajnos, előfordul, hogy nem minden megrendelt könyvet kapunk meg, mivel elég hosszú az átfutási idő, és addig néhány könyv elfogy a hazai könyvpiacon.

A legújabban beszerzett könyvekről az intézet havi programfüzetében, a jelentősebb, főként a kétoldalú kapcsolatainkkal foglalkozó művekről pedig a *Prozorec* című kiadványunkban tájékoztatjuk az érdeklődőket.

Az intézet könyvtárának egyik fő feladata még a hungarikák gyűjtése és továbbítása az OSZK-nak.

A könyvtárban kapott helyet hanglemeztárunk, amelynek inkább az elmúlt évtizedekben volt nagyobb jelentősége a magyar zene népszerűsítése terén. A modern elektronikus zenei technika megjelenésével átvette helyét előbb a magnetofon-, majd a videotechnika. A lemezeket egyre ritkábban keresik és használják. Állományunkban jelenleg 1278 hanglemezt tartunk nyilván. Az intézeti videotár fejlesztését csak 2-3 éve kezdhettük meg, miután korszerű vidotechnikai berendezésünket csak a múlt esztendőben vehettük használatba. Videotárunk állománya: 192 db kazetta (dokumentum-, animációs és játékfilmek, koncertek és színházi előadások felvételei)

Az intézet mai helye és szerepe Bulgáriában

Az utóbbi két esztendő folyamán, a nagy politikai és társadalmi átalakulások közepette az intézet helye és szerepe változatlanul stabil és jelentős, sőt bátran mondhatjuk: különleges jelentőségűvé vált, annak ellenére, hogy egyre komolyabb pénzügyi és gazdasági nehézségekkel kényszerülünk szembenézni és megküzdeni. Ennek okai: a hazai nehéz gazdasági helyzet, a bulgáriai erős infláció és gazdasági csőd. Mindezek ellenére főhatóságunk gondoskodik az intézet megfelelő működésének biztosításáról; programjaink szervezésében nem volt fennakadás.

Mint ismeretes, a kommunista totalitárius rendszer *Todor Zsivkov* leváltásával csak 1989. november 10-én bukott meg, párton belüli puccs formájában, a magyarországi változásokat követően majd két esztendei késéssel. Addig minden ellenzéki megmozdulást és reformtörekvést keményen elfojtottak és megtoroltak Bulgáriában. Az ellenzéki mozgalmaknak tehát nem voltak fórumai, sem komolyabb talaja és hagyománya. Az első ún. „szabad választáskor" 1990 nyarán a kommunista párt utóda, a Bolgár Szocialista Párt

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szerezte meg a győzelmet, és próbálja máig diktálni saját, hatalom-megőrző elképzeléseit. Ezért az átalakulás lassan, vontatottan halad, az ország telve belső feszültségekkel, gazdasági helyzete egyre katasztrofálisabb. Ebben a szituációban a magyar demokratikus átalakulás egyre inkább vonzó példakép a bolgár köztudatban, amely mindig nagy szimpátiával viseltetett a magyar társadalmi és kulturális élet iránt. Így érthető, hogy ma különösen nagy az érdeklődés a Magyar Intézet sokrétű munkássága iránt, tapasztalatokat vonnak le belőle, és gyakran példaértékűnek tekintik. Ezt figyelembe véve, elfogulatlanul mondhatjuk, hogy munkánk az érdeklődés hiányától egyáltalán nem szenved, sőt előtérbe került. A szófiai Magyar Kulturális Intézet jelenleg jól felszerelt, modern technikai eszközökkel, jó adottságokkal rendelkező, sokféle kulturális munkára alkalmas intézmény. Megalakulása óta nagy népszerűségnek örvend, országszerte ismerik és keresik vele a kapcsolatokat, az együttműködést a legkülönfélébb régi és főleg új intézmények, szervezetek, de ugyanígy személyek is. Évtizedek óta része és komoly tényezője Szófia és Bulgária kulturális életének, s jelentős műhelye és fóruma Magyarország népe, kultúrája, törekvései bulgáriai megismertetésének és népszerűsítésének.

A berlini Magyar Kultúra Háza

Hegedűs Etelka

Az intézet történetéről és szerepéről

Kelet-Berlinben, a hajdani NDK fővárosának szívében 1973 januárjában, az akkori viszonyokhoz képest csaknem ideális körülmények között nyitotta meg kapuit a *Magyar Kultúra Háza*, a máig legnagyobb magyar kulturális intézet külföldön. Nevének eltérése a külföldön már működő intézetekhez képest nem funkcióváltást tükrözött, inkább igazodást az itteni fővárosban meghonosodott más külföldi intézetek megszokott neveihez.

A német földön és Berlinben működő magyar könyvtári szolgáltatás azonban távolról sem ezzel az idővel veszi kezdetét. Bár a korábbi idők bemutatása nem e cikk feladata, az azonban mindenképpen említést érdemel, hogy *Gragger Róbert* professzor kiemelkedő tudományos és oktatásszervező munkájának eredményeként a berlini Collegium Hungaricumban már az 1920-as években számszerűségében és tudományos értékében nemzetközileg is jelentős könyvtár működött, amely Gragger halála után, hagyatéka jóvoltából 1927-ben mintegy 8000 kötettel tovább bővült. Ebben az időszakban az intézet könyvtárába 78-féle folyóirat járt. A napilapok gyűjtőköre a történelmi Magyarország egész területére kiterjedt, a mai határokon kívüli területekről például 30-féle napilap és folyóirat jutott el rendszeresen az intézet könyvtárába. A viszontagságos történelem, a gazdasági válság, a nemzeti szocialista hatalomátvétel és a háborús évek természetesen nem múltak el nyomtalanul a Collegium Hungaricum és könyvtára életében. Az intézet vezetői és munkatársai, pl. *Farkas Gyula*, *Keresztúry Dezső* és *Szent-Iványi Béla* áldozatos és korántsem veszélytelen gyűjtő-megőrző munkájának eredményeként ma a Humboldt Egyetem Hungarológiai részlege felbecsülhetetlen értékű - 50 000 kötetet számláló - hungarológiai könyvtárat mondhat magáénak,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

amely a hungarológiai oktatás és -kutatás alapjául szolgálhat.

Az 1973 elején megnyílt Magyar Kultúra Házának egész tevékenysége hűen tükrözi hazánk és a magyar-német reláció legújabbkori történelmét. Funkcióját, egyben munkájának szakmai-jogi kereteit az 1972-ben aláírt magyar-NDK kormányközi megállapodás és a hazai jogszabályok rögzítették. Gyakorlati tevékenységében és annak fogadtatásában állandóan kifejezésre jutottak a két állam általános politikájában meglévő hasonlóságok, illetve eltérések. Az intézet mindig is avantgárd szerepet töltött be az NDK konzervatív szellemi életében, s ezzel nagyfokú érdeklődést váltott ki az értelmiség és az átlagemberek, különösen pedig az egyetemi ifjúság körében, ugyanakkor mindinkább erősödő ellenérzést és megszorító-korlátozó magatartást a hivatalos politika részéről.

Intézetünk - mindig is - kiemelkedően jó kapcsolatokat mondhatott magáénak az irodalom és a műfordítás terén: hosszú éveken át igényes műhelymunka folyt az intézet mellett működő Műfordító Körben, amelynek eredményei az intézet gondozásában megjelent *Umschlag* három füzetében kerültek publikálásra, és külföldön is elismerést váltottak ki. Az intézet egy nagyméretű és kiváló adottságú kiállítóteremmel is rendelkezik, amely hézagpótló szerepet töltött be Berlin képzőművészeti életében. A Magyar Kultúra Háza, fennállása óta a magyar filmeknek szinte egyetlen - s ezért is - nagy népszerűségnek örvendő forgalmazója volt az NDK-ban. Említést érdemel még az intézet zenei élete is. A műfaj jellegével is magyarázható, hogy viszonylag zavarmentes és eredményes volt tevékenységünk ezen a területen.

A nyolcvanas évek elejétől Magyarország megkülönböztetett helyet foglalt el az NDK értelmiségének és lakosságának érdeklődésében, ami a rendezvények magas látogatottsága és kedvező fogadtatása mellett a Magyarországról szóló információk iránti igények növekedésében és a rokonszenv sokrétű kinyilvánításában tükröződött. A *Budapester Rundschau* c. folyóiratért sorok álltak az intézet előtt; „nehéz" dokumentumfilmjeinket hálásan fogadták a nézők; a szakemberek pedig rendszeresen figyelemmel kísérték a társadalom- és gazdaságpolitikai témákkal foglalkozó tanulmányokat.

Az intézet könyvtára e sokrétű és igényes érdeklődésre nem volt kellően felkészülve, s még kevésbé tud eleget tenni napjaink újszerű elvárásainak. S persze, a 70-es és 80-as években kialakított szakmai háttér - a szép- és szakirodalmi, főként társadalomtudományi művek, a dokumentációs anyagok és tanulmányok gyűjteménye nem lehet összhangban a mai hazai elvárásokkal sem. (Az igazsághoz hozzátartozik, hogy intézetünk ez ügyben már az év elején megkereste felettes szerveinket, de kedvező intézkedés eddig nem született.)

Az intézet könyvtárának munkájáról

A berlini Magyar Kultúra Háza részeként 1973-ban korszerűnek mondható könyvtár és információs szolgálat kezdte meg működését mintegy 5000 kötettel, film-, hanglemez- és diatárral, fotókkal, napilapokkal és periodikával, s a korabeli Magyarország életét tükröző dokumentációval.

A könyvtár berendezését, az állomány összetételét, gondozását és gyarapítását a hazai előírások, valamint az anyagi lehetőségek határozták meg. Könyvállományunk egyéb forrásokból számottevően nem bővült. A könyvek száma az 1973 óta eltelt évek alatt gyakorlatilag megkétszereződött: jelenleg 9750 mű található a gyűjteményünkben. Gyűjtőkörünk kialakításánál figyelembe vettük a már említett jelentős hungarológiai könyvtár meglétét a Humboldt Egyetemen. A magyar szerzők németre fordított munkái az összes beszerzésnek mintegy 10%-át képezik, s számarányuk az utóbbi években valamelyest növekedett.

Az egyébként is igen szerény folyóiratállományunk a kínálattal és a kereslettel ellentétesen alakul, aminek fő oka az egyre nyomasztóbb pénzhiány. Korábban - a szűkös forintkeret ellensúlyozására - még számos hazai folyóirat és napilap előfizetését is saját intézeti bevételeinkből biztosíthattuk. Akkor a folyóiratok és napilapok száma 48 volt, ebből 18 német nyelvű. A hazai folyóiratárak emelkedése és a DM bevezetése folytán a beszerezhető címek száma több mint egyharmaddal csökkent, miközben mind a hazai, mind az itteni kínálat mennyiségében és minőségében is bővült.

Gyűjteményünk fiatal, ám annál fontosabb része a videotár. Sajnálatos, hogy ennek központi kialakítása megkésve kezdődött, és a terv-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szerű, folyamatos ellátás ma is megoldatlan, noha otthon bőséges kínálat áll rendelkezésre. Videotárunkban az elmúlt hónapokig alig 60 kazetta volt, ráadásul azok tematikai összetétele, valamint kép- és hangminősége erősen kifogásolható. Mivel ezek az anyagok nem az intézet céljára készültek, itteni használati értékük amúgy is mérsékelt. A 18 játékfilmből, 15 zenei, 10 irodalmi, 8 országismereti összeállításból és 4 színházi előadásból álló készletünk a közelmúltban 15 kazettával bővült. Az utóbbiak szakmai és technikai szempontból ugyan kifogástalanok, az alaphelyzeten azonban alig változtatnak: az új kazetták beszerzése intézeti kezdeményezésre történt, és elsősorban zenei felvételekre irányult, a másik részét pedig a nagykövetségtől kaptuk. Ez utóbbiak inkább népzenei felvételek, valamint az egyházi ünnepekről készült kazetták.

Az eddigi kölcsönzési és helybenhallgatási igényekhez képest mennyiségi túlkínálat jellemzi a hanglemezgyűjteményt. Mintegy 1500 hanglemezzel rendelkezünk, ami nemrégiben jelentős, főként a kortársi magyar zene- és előadóművészetet reprezentáló anyaggal bővült.

Az általános technikai haladás arányában és az ismeretközvetítő-hordozó eszközök változásával minden területen és állandóan módosulnak az igények a szakemberek és a közönség részéről. A diafilmek iránti kereslet az utóbbi években az iskolák kivételével csaknem megszűnt. Ehhez persze hozzájárult a képanyagában és minőségében teljesen elavult, 250 sorozatot tartalmazó diatár is.

A könyvtárunk szakmailag legkevésbé megtervezett és ellátott területe a referensz-szolgálat: hiányos a kézikönyvállomány, rendszertelenül és nagy késéssel érkeznek a témában otthon megjelenő művek, és a műszaki feltételrendszer sem megfelelő. E téren feltételeink a közelmúltban még rosszabbodtak is: a nagykövetség bulletinjei (hírlevelei) megszűntek, ugyanakkor az önálló fordíttatás anyagi feltételei nincsenek meg. Ennek az lett a következménye, hogy az egyébként is lecsökkent választékú sajtóanyag értéke a jelentős késés miatt tovább csökkent. E körülmények szemléleti okokra is visszavezethetők, mégpedig a könyvtár funkciójának leszűkített értelmezésére.

A vázolt szolgáltatások iránti kereslet bemutatása manapság Berlinben igen csalóka lehet. 1990 júniusában - állandóan növekvő számok mellett - könyvtárunkban 820 beiratkozott olvasót tartottunk nyilván, közülük 510 fő német (NDK) és 310 magyar állampolgár volt. Az utóbbiak zömét a Berlinben és környékén élő 1000 főnyi konzuli útlevéllel rendelkező magyar közösség szolgáltatta. Nyilván ezzel függ össze, hogy éves átlagban mintegy 3000 mű kölcsönzésére kerül sor, s hogy a legkeresettebbek a szépirodalmi művek voltak, ezt a társadalom- és gazdaságpolitika, illetve az országismeret és turisztika követte. Információs és kölcsönző szolgáltatásainkat leginkább a Magyarországgal hivatásszerűen foglalkozó német kutatók és értelmiségiek, a hazánkban diplomát szerzett fiatal szakemberek, a Volkshochschule keretében működő - és korábban igen kiterjedt - magyar nyelvtanfolyamok hallgatói, a Magyarországra készülő vagy onnan visszatért turisták igényelték, míg vidékről inkább az egyetemi ifjúsági klubok.

Megváltozott körülmények között

Az NDK-beli rendszerváltást, a berlini fal lebontását követően, nagyjából 1990 februárjától jelentős mennyiségi és minőségi változás következett be látogatóink számában és körében. Ez abban mutatkozott meg, hogy visszaesett a volt NDK-beli szakemberek és magánszemélyek száma, viszont mind többen keresték fel intézetünket Berlin és az ország nyugati részéből. A hivatalos államegyesülés ezt a folyamatot felgyorsította. Az új látogatói kör igényei és reagálásai egyre jobban érzékeltették, hogy új időszámítás vette kezdetét, amelyhez információs rendszerünknek, anyagainknak és eszközeinknek tartalmukban és technológiai kivitelezésük színvonalában szükségszerűen igazodniuk kell.

A hazánkban és számos kelet-európai országban lezajlott rendszerváltás, az európai és a világpolitikai viszonyokban bekövetkezett kedvező változások természetes módon hatnak a külföldön működő magyar intézetek feladataira, célés eszközrendszerére. E pozitív kihívások minden valószínűség szerint intézeteink közül leginkább éppen a berlinit érintik. Ebből kiindulva fogalmaztuk meg még 1990 őszén, hogy intézetünknek szemléletében és felszereltségében, hardver- és szoftverellátottságában korszerű intézménnyé kell válnia. Ehhez felülvizsgálandó a könyvtár funkciója, s ezzel összhangban gyűjtőköre és a könyvellátás rendszere. Egyszerű

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtárból korszerű médiatárrá kell válnia. Ehhez színvonalas technikai berendezésekkel (számítógép, fénymásoló, mikrofilmolvasó), megfelelő információs és dokumentációs anyagokkal, kézikönyvtárral, a feladat ellátására számszerűségében és összetételében alkalmas sajtótermékkel kell rendelkeznie. Mielőbb számolni kell egy intézeti kiadvány rendszeres megjelentetésének előkészítésével.

A 90-es évek berlini magyar intézetének legalább annyira korszerűnek kell lennie, mint amilyen a 20-as években a Collegium Hungaricum volt Berlinben.

Magyar Tájékoztatási és Kulturális Központ Delhiben

Nyusztay László

Az intézetről

A delhi Magyar Tájékoztatási és Kulturális Központ hazánk egyetlen kulturális intézete Ázsiában, egyike a két, Európán kívüli magyar intézetnek (a másik Kairóban van). 1978-ban alapították, azzal a szándékkal, hogy az akkor már igen sokoldalú indiai-magyar kapcsolatok további előmozdítására, a magyar kultúra, oktatás és tudomány eredményeinek bemutatására állandó lehetőséget teremtsünk Indiában.

Jól ismert tény, hogy a két ország közötti kulturális és tudományos érintkezések igen régiek: India a magyar keletkutatás számára az ismeretek kimeríthetetlen tárházát jelenti évszázadok óta. Ezeket az Európa kis nemzetei és India között talán egyedülállóan gazdag kapcsolatokat olyan kiválóságok nevei fémjelzik, mint a nemzeti gyökereink után kutató *Kőrösi Csoma Sándor*, a nyomdokaiban járt *Duka Tivadar*, a régész *Stein Aurél*, a művészettörténész *Fábri Károly*, *Rabindranath Tagore*, az első nem európai Nobel-díjas író, vagy az anyai ágon magyar származású festőművésznő, *Amrita Sher-Gil*, az 1930-ban Indiában letelepedett *Sass Brunner Erzsébet* és leánya, mindketten megbecsült festők - és rajtuk kívül még sokan mások, akik az elmúlt másfél-két évszázadban hozzájárultak a két nép közötti baráti szálak erősítéséhez és a kölcsönös érdeklődés előmozdításához.

A delhi magyar intézet fennállása óta egyik alapvető feladatának tekinti e közös szellemi örökség ápolását és további feltárását. A gondozásunkban megjelent eddig több, mint negyven angol és hindi nyelvű kiadvány többségében a két ország közötti kapcsolat kiépítésében jelentős szerepet játszó személyek életét és munkáját mutattuk be. Legutoljára 1990 novemberében, a kiváló művészettörténész, a neves író és Indiakutató *Baktay Ervin* centenáriumán jelentkeztünk emlékkötettel, amelyben egy mai indológus, *Bethlenfalvy Géza* tanulmánya mellett egy Kőrösi Csomáról szóló, eddig kiadatlan Baktay-írás is szerepel. Könyvbemutatóval és indiai-brit-magyar közös tudományos ülésszakkal készülünk Stein Aurél halálának közelgő 50. évfordulójára.

A közös kulturális tradíciók őrzésének fontos eleme egymás nyelvének-irodalmának oktatása. Indiai barátaink nagyra értékelik, hogy a budapesti egyetemen több, mint száz éve tanítják a szanszkrit nyelvet, ugyanitt hindivel, indológiával ismerkedhetnek a hallgatók. A Delhi Egyetemen

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

25 éve folyik magyar oktatás, korábban *Vágó György*, *Wojtilla Gyula*, *Bethlenfalvy Géza*, ma *Köves Margit* kandidátus vezetésével. A hungarológiai oktatás-kutatás kereteit bővíti a nemrég alakult Szláv és Finnugor Tanulmányok Tanszéke, ahol a diákok választható szakként, diplomakurzuson is tanulhatják nyelvünket. A magyar intézet az elmúlt években számos közös irodalmi estet, szemináriumot rendezett, és kiadványt jelentetett meg a tanszékkel közösen.

A két ország között 1962 óta van érvényben kulturális egyezmény, az együttműködés hároméves munkatervek, csereprogramok alapján folyik. (Van ezen kívül közvetlen megállapodás a tudományos akadémiák és a műszaki tudományos cserét koordináló intézmények között is.) E programok keretében évenként 20-30 indiai és magyar szakember, ösztöndíjas, oktató, kutató utazik a másik országba, hosszabb-rövidebb tanulmányútra; kétévenként szakmai konferenciákon találkoznak a közgazdászok, történészek, politológusok. A magyar intézet ittlétüket, szakmai programjaikat nemcsak segíti, de ki is használja előadások, kerekasztal-konferenciák szervezésére. Így az elmúlt években előadóink voltak többek között *Berend T. Iván*, *Csáki Csaba*, *Hazai György*, *Kulcsár Kálmán*, *Tigyi József* akadémikusok, *Ágh Attila* és *Gazdag Ferenc* politológusok, *Dezső László* és *Király Gyula* nyelvészek, *Fodor Lajos*, *Gordos Géza* és *Lenkei Péter* műszaki-, *Palánkai Tibor* közgazdász professzorok, *Czövek Judit* és *Keserű Katalin* művészettörténészek, az indológusok közül *Bethlenfalvy Géza*, *Gáthy Vera*, *Négyesi Mária*, *Wojtilla Gyula* és sokan mások.

Intézetünk tevékenyen részt vesz a művészeti kapcsolatok ápolásában. Az elmúlt három évben közreműködtünk pl. a Bóbita Bábegyüttes, a Bakfark-Malév-Kamarás csoport és legutóbb a Győri Balett nagy sikerű bemutatkozásában a fővárosban és tizennégy vidéki városban, koncert körutat szerveztünk *Baranyai László*, *Jandó Jenő* és *Székely István* zongoraművészek fellépéseivel, zenei klubunk többszáz fős tagsága számára havonta rendezünk lemezesteket. Kiállítási programunk a földrajzi távolsághoz képest gazdagnak mondható: a jelentős művészeti értéket képviselő tárlatok (*Tóth István* fotóművész, *Bódi Ágnes* grafikus, a magyar népművészet) mellett, minden hónapban új kamarakiállítással, mappákkal, „bőröndkiállítással", színvonalas fotodokumentációs anyaggal jelentkezünk. Az Indiában alkotott magyar művészek közül *Brunner Erzsébet* és édesanyja életmű kiállítását többször is bemutattuk (legutóbb *Göncz Árpád* köztársasági elnök ez év áprilisi látogatásakor), *Czeglédi Rozália* magyar-francia festőnő hindu és keresztény vallástörténeti témájú tárlatát az Alliance Française delhi intézetével közösen rendeztük meg.

India, legalábbis az évenként elkészült filmek számát tekintve a világ első filmgyártó országa, óriási filmszerető közönséggel. (E példa nélküli film iránti vonzódásról és tájékozottságról győződött meg az utóbbi években fesztiválon itt járt *Bacsó Péter*, *Szántó Erika*, *Gothár Péter*, *Simó Sándor*, akiknek jól sikerült közönségtalálkozókat is szerveztünk.) Ennek figyelembevételével a delhi magyar intézet igyekszik a száznál több angol feliratos magyar játékfilmből álló filmtárát minél szélesebb körben hasznosítani. Az intézeten belüli rendszeres vetítések mellett mintegy 220 filmklubnak, filmtársaságnak kölcsönzünk filmeket, így évenként több százezer indiai néző lát magyar filmet. S ha évenként egyszer sikerül legjobb filmjeinket a két TV csatorna valamelyikén levetítenünk, ez százmilliós nagyságrendű nézőszámot jelent!

Intézetünk arra is törekszik, hogy az Indiában 25 szövetségi államot és területet jelentő „vidéken" is elősegítse a magyar kultúra értékeinek megismerését. Az elmúlt években, a helyi önkormányzatokkal, klubokkal különböző oktatási, kulturális és társadalmi intézményekkel együttműködve évenként 2-3 komplex - filmsorozatból, koncertekből, kiállításokból és tájékoztató előadásokból álló - kulturális nagyrendezvényt bonyolítottunk le, elsősorban Bombayban, Madraszban, Kalkuttában, Bangaloreban, Hyderabadban, Chandigarhban, Jodhpurban, Sonepatban és másutt.

Az intézetet tizenhárom éve létre segítő közös jószándék ma is folyamatos: az indiai kulturális kormányzat nagyra értékeli a központ ideológia-mentes, szakszerű tevékenységét, az értelmiséggel kialakított munkakapcsolatát. Ennek jele a havi 12-15 rendezvényünk jó látogatottsága, a részvétel esetenként magas szintje és pozitív sajtóvisszhangja. Magyar oldalon a segítő szándékot jelzi, hogy fenntartónk, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium a jelenlegi nehéz pénzügyi helyzetben is biztosítja a működésünkhöz szükséges - bármely összehasonlításban is rendkívül csekély - költségvetést.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az intézet könyvtára

Kulturális központunk könyvtárának múltja mindössze néhány éves, méretei és tevékenységi formái szerények. Ennek fő oka a hazai könyvkiadás követését, a szerzeményezés rendszerességét és tervszerűségét gátló nagy földrajzi távolság, továbbá a nyelvünkön olvasó indiaiak korlátozott köre, a hazánkban végzett vagy tanulmányúton járt indiai szakemberek viszonylag csekély létszáma és szétszórtságuk India különböző államaiban.

Könyvállományunk jelenleg négyezer kötet, ennek közel 80%-a Magyarországon kiadott (Akadémiai Kiadó, Corvina) angol nyelvű tudományos szakkönyv, 17%-a magyar nyelvű szak- és szépirodalom és néhány tucat francia és német nyelvű kiadvány. Új szerzeményeink száma évi 100-150 cím. Legnépszerűbbek a műszaki, természettudományi, agrár- és közgazdaságtudományi szakkönyveink, ezeket döntően hazánkban járt indiai szakemberek olvassák. Az elmúlt egy-két évben, a rendszerváltás iránti érdeklődés növekedésével, igen keresettekké váltak az évkönyvek, történeti-politológiai munkák, a *New Hungarian Quarterly* újabb számai, stb.

A könyvtárba 1 magyar és 3 indiai napilap, 4 magyar és 2 indiai hetilap, 4 magyar és 2 indiai folyóirat jár, ezenkívül mindkét ország különféle, nagyrészt irodalmi periodikái, utóbbiak elég rendszertelenül. A nyolcvanas évek közepéig igen olvasottak voltak az MTA „Acta"-sorozatának különféle tudományágakban megjelent darabjai, ezek azonban anyagi okokból évek óta nem érkeznek. A magyar nyelvű sajtótermékeket főként nyelvtanfolyamaink végzettjei és hallgatói olvassák.

A könyvtár beiratkozott olvasóinak száma 1991 júniusában 438 fő, csupán 9%-uk nő.

Az olvasók kor szerinti megoszlása:

14-18 éves	44
19-24 éves	167
24-40 éves	162
40-60 éves	65

A tizenéves korcsoportba tartozók kivétel nélkül fővárosi középiskolai tanulók, míg az eggyel idősebb korosztály 90%-a egyetemi, főiskolai hallgató. A 40-60 évesek foglalkozási megoszlása változatos: köztük zömmel egyetemi oktatókat, kutatókat, műszaki szakembereket, hivatalnokokat és újságírókat találunk.

A beiratkozott olvasókon kívül havi átlagban 3-400 érdeklődő keresi fel könyvtárunkat, Magyarországra, a magyar gazdaságra, oktatásra, kultúrára, sportéletre, stb. vonatkozó különböző információigénnyel. A naponta írásban érkező hasonló megkeresések száma 5-15, ezek döntően magyarországi felsőfokú tanulási lehetőségek felől tudakozódnak. Az igényeket könyvtárunk igyekszik minél teljesebben kielégíteni, ehhez nagy segítséget nyújtanak az örvendetesen gyarapodó és a korábbiaknál színvonalasabb és használhatóbb angol nyelvű gazdasági, idegenforgalmi, stb. kiadványok.

A könyvtári tájékoztató tevékenység részeként néhány magyar egyetem megbízásából népszerűsítjük az ott folyó ún. térítéses (valutás) képzést. Ennek eredményeként már harmincnál több indiai hallgató tanul a BME, SOTE, BKE különböző, külföldiek számára szervezett kurzusain.

Könyvtárunkban minden akadémiai évben egy kezdő és egy haladó magyar nyelvtanfolyamot indítunk, tanfolyamonként heti kétszer másfél órában, a Delhi Egyetem magyar lektorának, illetve egy Magyarországon tanult fiatal indiai oktatónak a vezetésével. A két kurzuson évente mintegy 25-35 érdeklődő jelentkezik, ebből 10-15-en kapnak - írásbeli és szóbeli záróvizsga után - látogatási bizonyítványt. A hallgatók általában érettségizett, kisebb részben egyetemet, főiskolát végzett fiatalok, többségük magyar érdeklődését szakmai vagy személyes elemek (üzleti kapcsolat, levelezés, korábbi magyarországi utazás, olvasmányélmények, gazdasági, politikai, kulturális érdeklődés) motiválják. A tanfolyamok a hazánkban külföldiek oktatására szolgáló tankönyveket (Learn Hungarian, Színes magyar nyelvkönyv, 1000 szó magyarul, stb.) használják, a hallgatók számára a nyelvi-irodalmi anyagon kívül országismereti célú film- és videovetítéseket, hanglemez-esteket rendezünk, és részt vesznek az intézet jelentősebb kulturális programjain. A haladó csoport egyik legtehetségesebb, magyarul több éve tanuló tagját, idén először, sikerült 10 hónapos magyarországi nyelvi továbbképzési ösztöndíjban részesíteni.

A helyi hagyományok és sajátosságok miatt intézeti és könyvtári szolgáltatásaink, beleértve a nyelvtanfolyamokat is, ingyenesek. A méretek és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

létszámok csekély voltából adódóan a gépesítés nem számottevő. Az intézeti tárak közül az 1080 darabos hanglemeztár, az 1300 darabból álló diatár és egy igen szerény magnókazetta-anyag tartozik a könyvtárhoz. E tárakat - a film- és videotárakhoz hasonlóan - az intézet előadó- és klubtevékenységében hasznosítjuk, pl. önálló, tematikus hanglemez-esteken, tudományos és ismeretterjesztő előadások illusztrációjaként, iskolai programokon. Olvasóink vagy más látogatóink részére, érdeklődés esetén, egyénenként vagy csoportosan biztosítjuk a kívánt anyag maghallgatását, megtekintését.

Amint az előbbiekből is kitűnik, könyvtárunk szerény, egyszersmind fontos hozzájárulást nyújt a hazánkról, kultúránkról és tudományunkról intézeti keretek közt folyó ismeretterjesztéshez. Bár tevékenysége méreteit, korszerűségét tekintve nem hasonlítható a nagyobb és régebben működő nyugat-európai magyar intézetekhez, szerepe van abban, hogy a Magyarországgal szemben megnövekedett érdeklődést kielégítse, s nemzeti érdekeinknek megfelelő, valósághű képet adjunk a rendszerváltásról, országunk gazdasági és társadalompolitikai folyamatairól, elősegítve történelmünk, kultúránk jobb megértését, a jó viszonyt és együttműködést.

A bécsi Collegium Hungaricum könyvtára

Schmél Ferencné

Bevezető

A Collegium Hungaricum - a Magyar Köztársaság által működtetett, országhatáron kívül fekvő kulturális intézmények egyike - Bécsben, a hajdani Osztrák-Magyar Monarchia fővárosában található. Feladata a határrendezések folytán a mai Magyarország területén kívül rekedt magyarság kulturális igényeinek - legalább részbeni - kielégítése, a szórványmagyarsággal való kapcsolat tartása, továbbá a mai magyar kultúra és tudomány képviselete és terjesztése külföldön. A bécsi intézet jelentőségét a történelmi hagyományok, valamint az immár évtizedes jószomszédi kapcsolatok önmagukban magyarázzák.

A Collegium Hungaricum tulajdonjogilag és felügyeletileg semmiben sem különbözik a többi kulturális intézménytől. Eszközei a Magyar Köztársaság tulajdonában vannak, hatáskörileg a Művelődési és Közoktatási Minisztériumhoz tartozik. Tevékenységét kulturális és tudományos rendezvények (kiállítások, filmvetítések, színházi-előadások) és ösztöndíjas tanulmányok formájában fejti ki. Működésében szerepet játszik önálló könyvtára: a következőkben ezt mutatjuk be.

A Collegium Hungaricum és könyvtárának rövid története

Klebelsberg Kunó gróf m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter, amikor tudománypolitikájának útját kijelölte, külön hangsúlyt helyezett arra, hogy a tudománypolitikának egyik feladata legyen a külföldi kapcsolatok ápolása. Ennek a célnak a megvalósítására létesítette Klebelsberg miniszter a külföldi kollégiumokat.

A külföldi kapcsolatok előmozdítására 1921-ben kapott otthont Bécsben a *Bécsi Magyar Tör-*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

téneti Intézet a bécsi magyar királyi testőrségi palotában, ott, ahol korábban *Bessenyei György* és társai éltek. Klebelsberg miniszter a gárdaépületet választotta a szellemi gárda otthonául. Csak két évvel később, 1923-ban foglalkozott a miniszter először a bécsi kollégium eszméjével, de már 1924 húsvétján *Lábán Antal* - a kollégium későbbi igazgatója - bemutatta a kollégiumi szervezeti szabályzatot. Az első kollégisták 1924 őszén kezdték meg tanulmányaikat a történelmi nevezetességű és építészetileg is jelentős épületben, a Collegium Hungaricum Vindobonense-ben.

A kollégium, életének első húsz évében, 1924-44-ig összefogta a Bécsben tanuló magyar ifjúságot. Az intézmény jelentősége elsősorban abban állt, hogy nem engedte az értékeket idegenben elkallódni. Irányította és ellenőrizte a kollégisták tanulmányait, megkönnyítette a külfölddel történő kapcsolatfelvételt, és biztosította számukra a tanulmányaikhoz szükséges eszközöket. A korabeli dokumentumok szerint az eszközök között szerepeltek kézikönyvek is: feltehetőleg ebben az időben intézményes könyvtár is volt.

1935-től *Miskolczy Gyula* irányította mind a Történetkutató Intézet, mind pedig a Collegium Hungaricum adminisztrációját és tanulmányi ügyeit. Ekkoriban kezdték használni a „Bécsi Magyar Kulturális Intézet" elnevezést, amely minden bizonnyal a Bécsben működő magyar intézmények felett állt. A központosítás a könyvtárakat is érintette, így a Történetkutató Intézet és a Collegium Hungaricum „központosítva, bár vagyonilag elkülönítve" működtette könyvtárát. Miskolczy Gyula 1946 augusztusában írt jelentésében a következőképpen nyilatkozik a könyvtárakról: *„Különös jelentősége van a két intézet könyvtárának. Ez a két könyvtár ma kb. 22-23 000 kötetet foglal magában és így a második legnagyobb könyvtár a berlini könyvtár mögött külföldön, viszont megvan az az előnye a berlini könyvtár előtt, hogy többrétű és a magyar szellemi életet minden irányban képviseli. Mióta a vezetést átvettem, az utóbbi tíz év folyamán a könyvtárak fejlesztését új irányba tereltem. A Történeti Intézet könyvtára már ekkor is fejlett volt, de fejlesztésében felfogásom szerint alapvetően hibás elv uralkodott: túlságosan sok német könyvet és folyóiratot vásárolt, amelyeket úgyis minden bécsi közkönyvtárban meg lehet kapni, ezzel szemben nem fejlesztették eléggé a magyar anyagát, ami pedig létjogosultságát biztosítja. A Collegium könyvtára 1935 végén teljesen dezolált állapotban volt. Alig akadt benne egyéb, mint néhány német gyűjteményes munka, magyar folyóiratok, amelyeket a Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ révén ingyen kapott, és egyes, minden rendszer nélkül kiragadott munkák. Ezeket a hiányokat iparkodtam pótolni, az adminisztrációtól elvont pénzen könyvet vásároltam, adományokat gyűjtöttem stb., úgyhogy ma már a magyar szépirodalom és a kritikai irodalom legalábbis főbb képviselőinek munkáival hiánytalanul megvan, és a hungarológia egyéb területéről is beszereztük a főbb munkákat. Egyszóval a két intézet könyvtára ma egy kitűnően használható instrumentum, amely minden tekintetben megfelel céljának a magyar kultúra propagálására."*[1]

A második világháborútól a közelmúltig terjedő időszakra vonatkozóan inkább bürokratikus dokumentumok születtek, semmint átfogó koncepciók vagy részletes elemzések - legalábbis a Collegium Hungaricum könyvtárát illetően. A történések nyomai az államapparátus ügyvitelében és - ha egyáltalán fennmaradt - irattárában lehetnek fellelhetőek; a napi sajtóban, illetve a könyvtártudományi szakirodalomban alig található érdemleges adat.

A Collegium Hungaricum könyvtára ma

A jelenlegi működési szabályzat szerint a Collegium Hungaricum könyvtárának alapvető feladata közreműködni a magyar kulturális értékek és tudományos eredmények közvetítésében, és referensz könyvtárként működve általános tájékozódási lehetőséget nyújtani a nemzeti kultúra és a magyar tudományos kutatások területén. Ugyanakkor kiindulási alapot teremt az osztrák tudomány, kultúra és országismeret terén való tájékozódáshoz is.

E feladat ellátására hivatott mintegy 6900 kötet könyv, 1200 kötet (részben bekötött) folyóirat, 1035 hanglemez, 45 videókazetta és a heti 20 órás munkaviszonyban dolgozó főállású könyvtáros. A könyvtár rendelkezik olyan kézikönyvállománnyal, amelyik a magyar nemzeti könyvtermés általános és szaklexikonait, enciklopédiáit, adattárait tartalmazza az általános tájékoztatás igényével.

A könyvállomány zöme feldolgozott, de a betűrendes katalógus erősen hiányos, s a „szakka-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

talógus" tulajdonképpen a könyvek felállítási rendje szerinti raktári katalógus. Az állomány összetétele az elődök helyes gyarapítási politikáját tükrözi; a gyűjtemény legjelentősebb részét a magyar nyelvű szépirodalom, történettudomány, irodalom- és művészettörténet, valamint néprajz és zenetudomány alkotja. A kisszámú, lényeges hiánytól eltekintve megvannak a legfontosabb szépirodalmi és tudományos folyóiratok is. A könyvtár gyarapítására - az elmúlt fél évet leszámítva - 1988 óta nem került sor. Így az utolsó három év könyvtermését illetően lényeges és sürgősen pótolandó hiányok vannak. A teljes állomány szakrendben áll: a szépirodalmi rész az olvasóteremben, a szakirodalom a raktárban. A szakirodalom elhelyezése szakrendes, az egyes szakcsoportokon belül betűrendes.

A folyóiratállományt kardexlapon tartjuk nyilván évfolyamonként, mellőzve az egyes számok feltüntetését.

A hanglemezek feldolgozása megkezdődött, de tárolásuk és lejátszásuk nincs megoldva.

Nyilvántartásunkban 1067 beiratkozott olvasó szerepel. A könyvtárat nagyobbrészt a Bécsben élő magyar származású vagy magyar anyanyelvű osztrák állampolgárok, illetve a magyar követség, kereskedelmi kirendeltség, az utóbbi időben az ösztöndíjasként Bécsben tanuló magyar diákok és a kollégium munkatársai veszik igénybe. A tudományos jellegű érdeklődés a nem magyarul olvasó osztrákok részéről az ilyen igényeket kielégítő állomány szegényes volta miatt nem jelentős, s leginkább adatszerű tájékoztatásra szorítkozik. Kölcsönzés keddtől péntekig naponta 15 és 19 óra között van. Annak ellenére, hogy az első kölcsönzés alkalmával valamiféle igazolvány (útlevél, Legitimationskarte) felmutatása kötelező, a kikölcsönzött könyvek visszaszerzésének jogi körülményei nincsenek kellőképpen tisztázva, biztosítva.

A jövőről

„A külföldi magyar kulturális intézetek - Collegium Hungaricumok - új helyzet előtt állanak. Feladataik újragondolása, működésük megújítása a kor követelő szükséglete"[2] - írta *Stier Miklós*, a Collegium Hungaricum tudományos igazgatója. Következésképpen új helyzet előtt állanak ezen intézmények könyvtárai is. A jövőben már nem lesz elég könyvtárnak lenni, az igények kielégítésére információs központtá kell alakulni. E feladat ellátására azonban könyvtárunkat előbb alkalmassá kell tenni.

A tervek szerint a Collegium Hungaricum könyvtára - külső segítséggel - megvalósíthatja a hosszú évek óta elmaradt megbízható állományfeltárást. Egy személyi számítógép közeljövőben történő üzembeállítása impulzust ad a könyvtár korszerűsítéséhez. A TechnOrg Technológia Fejlesztési Kft. az ENSZ Iparfejlesztési Szervezete (UNIDO) megbízásából egy komplex katalóguskezelő, visszakereső, tag- és kölcsönzésnyilvántartó programcsomagot fejlesztett ki kisméretű szakkönyvtárak részére. Minthogy a rendszer csaknem tökéletesen megfelel a Collegium Hungaricum könyvtára igényeinek, és változtatások nélkül alkalmazható közművelődési könyvtárak működtetéséhez is, az állomány feldolgozásához ezt használják majd. (A TECHLIB elnevezésű programcsomagot a TechnOrg Kft. térítés nélkül adományozta a Collegium Hungaricumnak.) A számítógépes feldolgozással együtt korrigálni kell a félreszakozásokat és biztosítani a könyvek többszempontú tárgyi feltárását. A rendszer segítségével készíthetők olyan katalógusok és ajánló bibliográfiák, amelyek alkalmasak a könyvtár népszerűsítésére.

Több figyelmet érdemelnének az audiovizuális anyagok. Megfelelő feltártság mellett és kellő reklámozással igen kedvelt s gyakran használt állománnyá válhatnának. A zömmel magyar vonatkozású anyag (magyar zeneszerző, magyar előadóművész, magyar prózalemez) nagy forgalomra számíthatna. Szükség lenne egy lemezjátszóra fejhallgatóval a helyben használat biztosítására, valamint egy jó minőségű magnetofonra, hogy hozott kazettára másolást végezhessünk.

Nem áltatjuk magunkat azzal, hogy pontos és mindenre kiterjedő ismertetést adtunk, de szerény lehetőségünket tekintve talán az sem kevés, hogy bemutathattuk könyvtárunk múltját, jelenét, közeli jövőjét, gyakorlati elképzeléseit. Hiszen létezésünk feltétele a fejlődés és az adaptáció.

Irodalom

1. Dokumentumok Magyarország nemzetközi kulturális kapcsolatainak történetéből. (1945-1948). Főszerk. Verő Gábor. Bp. Téka, 1988. 406-407. p.
2. STIER Miklós: Gondolatok a Bécsi Collegium Hungaricum feladatairól. = Magyar Tudomány, 1991. 1. sz. 82. p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Bécsi Egyetem Finnugor Nyelvtudományi Tanszékének könyvtára

Timothy Riese

Az 1974-ben alapított Finnugor Nyelvtudományi Tanszék a Bécsi Egyetem egyik legfiatalabb tanszéke. Akkor alapították a tanszéki könyvtárat is. Hogy megértsék könyvtárunk felépítését, érdemes előtte néhány szóban bemutatnunk a tanszékünket és az itt folyó munkát. A Finnugor Nyelvtudományi Tanszéken a kutatói és oktatói munka alapvetően két területre összpontosul:

- finnugor és magyar nyelvészetre
- magyar irodalomra.

Tanszékünk tehát a magyarországi magyar tanszék és finnugor tanszék kombinációja.

A bevezető, általános tanulmányok után hallgatóink e két szakág közül választanak, és további speciális tanulmányokat folytatnak. A két szakágon belüli szakterületek közül további választási lehetőségük van. Választhatják pl. a magyar nyelvészetet, az általános finnugrisztikát, a balti-finn nyelvészetet, a régi magyar irodalmat, a mai magyar irodalmat, stb.

Talán felesleges hangsúlyoznunk, hogy egy jól ellátott tanszéki könyvtár nélkülözhetetlen mind a kutató munkához, mind a hallgatók számára, tekintettel arra, hogy a bécsi könyvtárakban általában nem találhatók finnugor nyelvészeti szakkönyvek és folyóiratok. Némi büszkeséggel állapíthatjuk meg, hogy könyvtárunk nemcsak Ausztria egyetlen finnugor könyvtára, de felveszi a versenyt a hasonló magyar egyetemi gyűjteményekkel is. De ez korántsem volt mindig így. Amikor 1974-ben megalapították a tanszéket, a könyvtár állománya nem haladta meg az 500 kötetet. A magyar Művelődési és a finn Oktatási Minisztérium nagyvonalú könyvadományainak köszönhetően, továbbá az osztrák Oktatási Minisztérium által, a könyvtár fejlesztésére tanszékünk rendelkezésre bocsátott jelentős anyagi eszközök segítségével a gyűjtemény rövid idő alatt a többszörösére növekedett. Jelenleg a könyvtár állománya 16 ezer kötetet tesz ki, az előfizetett folyóiratok és szakpublikációk száma eléri a nyolcvanat. A könyvtár két fő gyűjtési területe a magyar irodalom és a finnugor, ill. magyar nyelvészeti szakirodalom. Ezen a két területen minden megjelenő művet igyekszünk beszerezni. Ez általában nem okoz különösebb nehézséget, kivételt képeznek a Csehszlovákiában, Jugoszláviában és főleg a Romániában megjelenő magyar könyvek, illetve a Szovjetunió finnugor nemzetiségi területein kiadott, a finnugor népekről szóló, vagy a kisebb finnugor nyelveken megjelenő kötetek. Megtalálható még a magyar történelemről és a néprajzról szóló alapvető szakirodalom, valamint a finn és észt szépirodalom. Különösen a finn szépirodalmi gyűjteményrész jelentős (1991-ben például ennek a területnek a gyarapítására 30 ezer schillinget költhettünk). Az évek folyamán lehetőségünk nyílt arra is, hogy beszerezzük ismert könyvek értékes, régi kiadásait. Így olyan művekkel is rendelkezünk, mint *Pápai Páriz Ferenc* Latin-magyar szótára és Magyar-latin szótára, *Gyarmathi Sámuel* Affinitása, *Révai Miklós* Elaboratior grammatica hungarica c. műve. Könyvtárunk fejlődését nagyban elősegítették a különböző külföldi könyvtárakkal fenntartott kapcsolataink. Partnereink ugyanis sok, ritkaságnak számító, nehezen beszerezhető könyvet ajándékoztak könyvtárunknak. Ilyen együttműködési kapcsolatunk van pl. az Országos Széchényi Könyvtárral, az MTA Könyvtárával, a jugoszláviai Újvidéki Egyetemi Könyvtárral, a Tartui Egyetemi Könyvtárral, valamint az Észt Tudományos Akadémia Könyvtárával.

Nehézségeink nekünk is vannak: Az egyik gondunk az, hogy hamarosan kimerítjük tárolási lehetőségeinket, a másik pedig az, hogy az egyetem nem biztosította a főfoglalkozású könyvtárosi státuszt, emiatt jómagam látom el a könyvtárosi teendőket a tanszéki ügyintéző segítségével.

Mindezek ellenére meggyőződésem, hogy könyvtárunk továbbfejlődése biztosított, és hogy a közeljövőben nemcsak Ausztria, de a környező országok számára is egyre fontosabb finnugor kutatási központtá válik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Dokumentációs gyűjtemény a magyar egyházi életről - Bécsben

Emmerich András

1957 óta működik Bécsben a Magyar Egyházszociológiai Intézet (Ungarisches Kirchensoziologisches Institut, 1140 Wien, Linzer Str. 263/18.) azzal a céllal, hogy „tájékoztató anyagot készítsen elő a magyar egyházi élet újjáépítésének minél gyümölcsözőbb megvalósulásához". Tízéves fennállás után vezetői már úgy látták, hogy „az intézetnek a magyar egyházra vonatkozó alapvető társadalmi kutatásokkal kell foglalkoznia, felhasználva a korszerű egyházszociológiai vizsgálati módszereket is. Az eredményeket hozza nyilvánosságra, széles körű információs munkát fejtve ki általa."

Az intézet kezdettől fogva arra törekedett, hogy maga teremtse meg a tudományos munkát lehetővé tevő dokumentációs gyűjteményt. Ez az időigényes munka ma is változatlanul folyik, s igyekszik lépést tartani a felgyorsult eseményekkel. A saját dokumentáció felépítésére kezdetben egyrészt amiatt volt szükség, mert az intézet Budapest helyett Bécsben volt kénytelen munkáját folytatni - a pártállam akkori körülményei között egyházi kutatás Magyarországon egyáltalán nem volt lehetséges, egyházi adatok gyűjtésével csak az ÁEH és a pártállam valláskritikai intézetei foglalkozhattak -, másrészt azért is el kellett kezdeni az objektív munka hátterének kiépítését, mivel a magyar egyházi élet dokumentálásával a múltban sem az egyházi, sem a világi fórumok nem törődtek, s így az egyházi élet megbízható értelmezéséhez a múltat illetően is el kellett végezni egy sor alapvető munkát. A szociológiát, mint a pasztoráció segédtudományát az egyházban egyébként is csak a második világháború után kezdték alkalmazni, tehát ilyen szempontból sem volt hova nyúlni tapasztalatért.

A szociológia alapvetően empirikus valóságtudomány. Ilyen marad akkor is, ha a vallás és az egyház valóságát vizsgálja. Ezt azért teheti, mert mind a vallásosság, mind az egyházi élet a konkrét emberek által valósul meg, az ő életük formálója, önkifejeződésük egyik meghatározója. Ebből következik természetesen, hogy egyházszociológiát nem lehet a társadalom egyéb adottságaitól, struktúrájától elvonatkoztatva művelni, hanem csak a társadalom egészének életébe beillesztve. Intézetünk így kezdettől fogva szembetalálta magát a magyar társadalom önértelmezésének problémájával is. A kérdést „mi a magyar?", vagy a másikat „mi a magyar vallásosság?" a magyar egyházszociológia művelője nem kerülhette meg. A hungarológia művelői között keletkezett szellemtörténeti, jogelméleti, vagy pláne fajbiológiai elméletek a szociológiában nem használhatók. Az intézet számára „a magyarság lényegének" az számított, amit megfigyeléssel, felméréssel, tapasztalati úton meg lehetett tudni róla. Az első kísérletet a magyar társadalom empirikus felmérésére a 30-as, 40-es években az ún. „népi írók" tették, akik a magyar társadalom igazi képét a falukutatásaik során készült "irodalmi szociográfiákban" próbálták megrajzolni. Ilyen - konkrét számbavételre támaszkodó - társadalomképet vett alapul az intézet is munkájához.

Ez az alapelgondolás meghatározta azt is, hogy milyen könyveket, dokumentációs anyagot kellett összegyűjteni az intézet célzott szakkönyvtárának kiépítéséhez. Ide tartozott minden szociográfiai, társadalomtörténeti, kortörténeti mű, a memoárirodalom, stb. Ezek a hazai munkák képezik az egyik részét az intézet könyvállományának.

A magyar könyvpiacon sok tényfeltáró munka jelent meg a pártállam idején is. A marxista szellemű szociológia ebben az időben ugyan kötelező volt, de a lehetőség szerint igyekeztek legalább a tényfeltáró munkából kiküszöbölni a marxista dogmákat, s ezáltal biztosítani, hogy kiadványaikat némi fenntartással mindenki hasznosíthatta. Az ideológiától sugalmazott kiadványok is „hasznosak" voltak közvetve, mert torzító tükrükben mutatták be a hatalom mesterkedéseit a magyar társadalom „szocialistává" tételére. Ilyen meggondolás alapján tartottuk helyénvalónak,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hogy éppen a *Szabad Népet,* illetve a *Népszabadságot* gyűjtsük és őrizzük meg a *Magyar Egyházszociológiai Intézet* dokumentációi között. Sőt, *„A vallás a kommunista sajtóban"* címmel egy érdekes tanulmánykötet is készült nálunk e lap alapján a tartalmi elemzés módszerével.

A hazai könyvtermés említésénél föltétlenül beszélni kell a hazai statisztikai kiadványokról, melyek a társadalomkutatásban sok segítséget nyújtottak a társadalomkutatás szempontjait figyelembe vevő statisztikai elemzéseik által.

A külföldi magyar szociológus jó segítséget kapott a hazai kiadványokból a magyar szociológiai nyelv közvetítése által is. A tudományos célra készült írásokban ugyan elfogadják az idegen szakkifejezéseket is, de azon kívül - érthető okból - már csak az otthon közismert kifejezések használhatók. A szakmai nyelv átültetése viszont a hazai szakemberek érdeme.

Külföldi szakkönyvet aránylag keveset találunk az intézet könyvtárában, hiszen Bécsben ezek az egyetemi vagy más közkönyvtárból bármikor kikölcsönözhetők, viszont a könyvtár felépítésénél be kellett szerezni lehetőleg minden fontos hazai kiadványt, ami később nem kapható, nehezen hozzáférhető. Az Állami Könyvterjesztő Vállalat valutáért szívesen beszerzett külföldre bármilyen hazai könyveket. A beszerzésnek elvi akadálya nem volt. Azonban egy olyan, tisztán egyházi, missziós kezdeményezés, mint az Intézet is, nem rendelkezett a szükséges pénzzel ahhoz, hogy a külkereskedelemben használatos négyszeres hazai árat meg tudta volna fizetni. A könyvekhez az intézet mégis hozzájutott az otthoni jezsuiták jóvoltából, akik többnyire világi munkában dolgoztak, és szűkös munkabérükből is szívesen segítették az intézet munkásságát.

Intézetünk hivatalosan nincs kapcsolatban semmiféle egyetemmel, könyvtárunkat és dokumentációs gyűjteményünket ennek ellenére felvették a különféle hivatalos nyilvántartásokba. Jogunk volt ahhoz is, hogy osztrák intézményeken keresztül más országokból könyvet kölcsönözhessünk. A magyar nemzeti könyvtártól azonban közvetlenül tudtunk kölcsönözni.

Az intézet célzottan válogatott könyvállománya jelenleg kb. 6000 kötet. Elhelyezni őket sajnos csak részben tudjuk már abban a három szobában, garázs- és pincehelyiségben, ami rendelkezésünkre áll. A könyveken kívül ugyanis sok hazai és külföldi újságunk, folyóiratunk is van, mely nélkül egyetlen tudományos intézet sem létezhet. Ezeket is el kell helyeznünk.

A Magyar Egyházszociológiai Intézet dokumentációs gyűjteményének van egy specialitása, mely rávilágít az Intézet sajátos munkakörülményeire. Specialitásunk az újságkivágásokból álló „klipping" anyag, valamint a kéziratos és mikrofilm gyűjtemény.

1950 után a magyarországi egyházi életet döntően határozta meg az állam és az egyház közötti viszony, az egyházüldözés, a továbbélés formáinak, lépéseinek tényei. Ezekről a hiteles források mind a mai napig nem hozzáférhetők. Lehetőleg minden nyomát össze kellett tehát gyűjteni ennek a titokban folyó életnek, és a forráskritika, illetve a tartalmi analízis módszerével megpróbálni összerakni a mozaikokból a valóságot. Az intézet gyűjtött ezért minden számottevő publikációt, interjút, riportot, hazai és külföldi újsághírt, tanulmányt, statisztikát, rádió- és TV-adás szöveget, amely lehetővé tette a hazai események objektív nyomon követését, dokumentálását, az egyház életének átfogó elemzését. A közvetlen eseményektől nem érintett külföldi helyzete az intézetnek megkönnyítette a hazai mozaik darabok összeillesztését, a folyamatok analízisét. A „jól értesültséget" mutató kiadványok mögött a pártállam egyházpolitikusai nemegyszer azt gyanították, hogy hazai beavatottak látják el az intézetet bizalmas értesülésekkel. Pedig erre nem volt szükség. A hivatalosan rendelkezésre álló források és az elemző munka ehhez már bőven elegendőnek bizonyultak. Segítség volt természetesen az is, hogy Bécsben a hazai viszonyokat illetően mindig számos, átlagon felül informált személy élt. Az osztrák fővárosban mindig volt valaki, aki tudta, mi történik Magyarországon az egyház és az állam között.

A „klipping" anyag mellett keletkezett továbbá egy mikrofilm-gyűjtemény is olyan könyvek, cikkek gyűjtése folytán, melyre az intézetnek szüksége volt, de beszerezni nem lehetett. A fénymásoló berendezések akkor még nem léteztek, amire szükség volt, fényképezni kellett. Például csak mikrofilmen van meg az nekünk a hazai katolikus lapok néhány első évfolyama.

A könyvek, folyóiratok, a „klipping" és egyéb anyagok könyvtári nyilvántartása, könnyű kezelhetősége, csoportosítása céljából ki kellett dolgoznunk egy témakatalógust. Ezt a katalógust később „rendszer"-nek neveztük el. 1985-ben a felszaporodott dokumentációs anyagról számító-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gépes kartoték és keresőrendszer készült. Ennek lényege, hogy külön „elektronikus kartotékot" kapott minden dokumentációs egység, legyen az könyv, tanulmány vagy mikrofilmre felvett anyag. A visszakeresés az említett „rendszer" témakatalógusának kódszámai alapján, vagy az adatbázis program egyéb lehetőségei szerint történhet. A visszakereső program aránylag könnyen állít össze egy használható bibliográfiát a „rendszer" bármelyik témájához. A számítógépes segítség azonban csak az intézet „házi" dokumentációs anyagára terjed ki, csak azokra az egységekre, melyek szerepelnek az elektronikus kartotékrendszerben. A programot az egyik külföldi magyar jezsuita készítette el nekünk, aki Kanadában mint számítógépes szakember dolgozik.

A rendtartomány „kommunikációs központot" akar létesíteni, ahol a Magyar Egyházszociológiai Intézet is el fogja indítani közvetlen hazai munkásságát. Így akarja segíteni egy Bécsben keletkezett magyar dokumentációs gyűjtemény a lerombolt magyar egyházi élet hazai újjáépítését.

Megjelent:

Az Egyetemes Tizedes Osztályozás 1977. és 1990. évi rövidített kiadásának összehasonlító jegyzéke / [összeáll. Babiczky Béla] ; [... szerk. Rónai Tamás] ; [közread. az] Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ. — Bp. : OSZK KMK, 1991. — 87 p. ; 21 cm

ISBN 963 201 517 7

Mt.: Babiczky Béla (összeáll.). — Rónai Tamás (szerk.)

Az útmutató célja, hogy tájékoztassa az
Egyetemes Tizedes Osztályozás rövidített táblázatainak
használóit az 1977. évi rövidített kiadás megjelenése óta történt változásokról, amelyekre az osztályozás és a szakkatalógusok szerkesztése során figyelemmel kell lenni.
A jegyzék az 1977. és az 1990. évi rövidített kiadás közötti nélkülözhetetlen összekötő kapocs, mivel az összehasonlításhoz és az átmenethez egyaránt segítséget nyújt.

Példányonkénti ára 310 Ft + postaköltség

A kiadvány (Word vagy ASCII formátumú) szövegfájlként is megrendelhető,
ára 2000 Ft + ÁFA
Megrendelési cím: OSZK KMK oktatási és módszertani osztály, 1827 Budapest

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyvtáros elektronikus környezete

Kokas Károly

1. Bevezető megjegyzések

A hatvanas években egy amerikai egyetemista, *Ted Nelson* arról álmodozott, hogy a valamilyen módon egymással összekötött számítógépek, ill. az azokon lévő információk, valamint a rendszerbe szintén belépő felhasználók számára egyetlen globális hálózatban minden személy és minden információ elérhető legyen. 1987-ben ki is próbálták a XANADU névre keresztelt programot, amely a feltaláló szerint röviddel 2000 után a felhasználók milliárdjait fogja összekapcsolni, „az egész Földre és a Földet övező kozmikus térre is kiterjed majd, és tartalmazni fog minden írott dolgot".[1] Nelson hiperinformációs rendszere a könyvtárosok álmáról, a mindenkinek mindenhol, szelektáltan és célzottan elérhető információról szól. Nem tudom, megvalósul-e valaha a gigászi terv, de néhány jelét az új korszak beköszöntének már mi, magyar könyvtárosok is érezhetjük, s ha túl lépünk a hagyományos könyvtári eszközrendszer mindenhatóságába vetett hitünkön, már most megnyílhat előttünk egy új világ, a számítógépes hálózatok világa.

1.1. A tájékozódás lehetőségei

Bár a számítógépes hálózatoknak és az általuk nyújtott nagyszámú szolgáltatásnak igen nagy irodalma van, mégis megkockáztatom, hogy ezek többsége pusztán az alapvető ismeretek beszerzésére, ill. történeti szempontú vizsgálódásra alkalmas. Természetesen kivételt jelent az a néhány praktikus lap, amely kifejezetten a felhasználók naprakész tájékoztatásával foglalkozik, mint pl. a híres *Online*. Az persze már más kérdés, hogy a számítógépet használók számára meddig lesz érdemes nyomtatott formában megjelentetni az információt, mikor azt a hálózatokon keresztül sokkal gyorsabban és olcsóbban is megkaphatják. Már most is nyilvánvaló, hogy a hagyományos nyomtatott információ képtelen követni a számítógépes szolgáltatások gyors változásait. Ezek jelentős részéről - különben stílszerűen - csak számítógépes információ révén szerezhetünk tudomást. Ehhez kapcsolódik az utóbbi időben egyre többször jelentkező számítógépes folyóiratok (*e-journal*, *e-news*) szaporodása. Pl. a továbbiakban tárgyalt „listserv"-ek kö-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zül a PACS-L listán több kifejezetten elektronikus magazinra is „előfizethetünk" (INDEX PACS-L üzenet a LISTSERV@UHUPVM1.BITNET címre!).

1.2. Hardver- és szoftverfeltételek

A hazai Információs Infrastruktúra Fejlesztési (IIF) program keretében a Magyar Posta csomagkapcsolt hálózatán keresztül 1986-tól kezdve több mint száz intézmény, ill. több ezer személy juthat hozzá rendszeres számítógépes szolgáltatásokhoz. Ezen intézmények jelentős része könyvtári, ill. informatikai jellegű feladatokat lát el. Az IIF szolgáltatások jelen pillanatban nagyobbrészt az X.25 interfészprotokoll segítségével zajlanak. Ez a kapcsolati szabvány nem a legkorszerűbb módon ugyan, de igen sokfajta kommunikáció kezelésére alkalmas. A továbblépésnek más, magasabb értékű üzenetstruktúra irányába mutató szabványok felé (pl. X.400 ill. TCP/IP [Transmission Control Protocol/Internet Protocol]), igen komoly pénzügyi, technikai és jogi feltételei vannak. De mindent egybevetve, kis sebességű, nem túl nagy komfortfokozatú hálózatunk a korábbiakhoz képest igen sok szolgáltatásra alkalmas már ma is. Megjegyzendő, hogy ha sikerül valamelyik TCP/IP eléréssel rendelkező külföldi node-ra (szolgáltatási csomópont) bejelentkeznünk (pl. Ausztriában, Angliában), akkor az ún. *quest telnet service gateway* segítségével *onnan* már használhatjuk az Internet *összes* szolgáltatását, beleértve a többszáz amerikai, kanadai, izraeli, ausztrál stb. könyvtárkatalógust és számtalan más elektronikus információs eszközt.

A következőkben megpróbálom felvázolni a könyvtáros szempontjából érdekes, s alig ismert lehetőségeket, különös tekintettel a nyilvános, azaz a csak adatátviteli költséggel terhelt szolgáltatásokra. Nem fogom említeni az igen fontos belföldi adatbáziselérést, s a nagy külföldi adatszolgáltatóknál való online információkeresést sem, részint, mert ezek megfelelő visszhangot kaptak a szakirodalomban, részint, mert használatuk elterjedtnek mondható.

Az alábbiakban tárgyalt lehetőségek az X.25-ös hálózatba bekötött személyi számítógépeken mind adottak, azokon is, amelyek a legközelebbi (pl. SZTAKI) nagyszámítógépet telefonos kapcsolattal érik el, s azokon is, amelyek közvetlenül bérelt vonalat használnak. A hardverfeltétel tehát legtöbb helyen adott, hiszen a hálózati feladatra szánt IBM kompatibilis PC már rendelkezik valamilyen modemmel vagy modemkártyával, vagy ha nem, az könnyen beszerezhető. Az IIF tagsággal rendelkezők számára adott egy szoftverfeltétel is, hiszen a SZTAKI, ill. a regionális központ munkatársai telepítik a gépeken a rendszerben használt legfontosabb programokat, az ELLÁ-t, az ELF-et és a PETRÁ-t. Az online kommunikációra alkalmas szoftverek is nagyszámban elérhetők. Minden kommunikációs szoftver számbajöhet, amely a 300 és 9600 baudos sebességi tartományban alkalmas az elterjedt terminéltípusok emulációjára (VT52, VT00 stb.), ill. amelyeken az alapvető kommunikációs paraméterek beállíthatók. Ilyen program pl. a KERMIT különböző verziói, vagy a magasabb osztályból az igen elterjedt PROCOMM, ill. még inkább a PROCOMM+. Különösen ez utóbbi két program ajánlható, menüvezérlése és kitűnő makrózási lehetősége miatt.

2. Kommunikációs formák a hazai csomagkapcsolt hálózatban

A továbbiakban, talán nem egészen szakszerűen, de két nagy csoportra bontanám a gyakorlatban is elérhető kommunikációs lehetőségeket. A számítógépes hálózatban elhelyezett üzenetet a küldő a szükséges paraméterekkel felszerelve útjára bocsátja, hogy a szöveg (parancs stb.) megérkezve a célba betöltse feladatát (tájékoztasson, kérdezzen, számítógépes utasítást adjon stb.). Nevezzük ezt a formát egyszerűen *nem-interaktív* kommunikációnak. A másik kategória, amikor egy tőlünk távoli géppel közvetlen kapcsolatba kerülünk, vagyis egyidejűleg, *interaktívan* kommunikálunk. Természetesen a két forma ötvöződhet, sőt egyre gyakoribb, hogy azonos információhordozók mindkét módon elérhetők.

A teljesség kedvéért még megemlítem, hogy az alábbiakban említett eljárások és módszerek messze nem merítik ki a világban használt, s könyvtárosok számára hasznos elektronikus lehetőségeket, inkább csak a jelenlegi hazai feltételekkel használható kapcsolatokról lesz szó. Ne feledjük, maga az amerikai szakirodalom is előszeretettel beszél „információs dzsungelről".[2]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3. Nem-interaktív kommunikáció

3.1. Elektronikus levelezés (EMAIL)[3]

Az elektronikus levelezési rendszert (electronic mail system) a szakirodalom általában véve úgy definiálja, hogy az egy számítógépes hálózatokon személyes jellegű szöveg, adat- és parancsátvitelre alkalmas rendszer, amely nem tételez föl egyidejűséget, vagyis nem szükséges feltétlenül, hogy az üzenetváltás időpontjában mindegyik kommunikációs fél jelen legyen. Az utóbbi miatt gyakran az email címet postaláda számnak is mondják. Természetesen a partnerek nem általában küldenek üzenetet, hanem a saját vagy egy másik hálózatban lévő postafióknak.

1988-ban csak az Egyesült Államokban 5 millióra becsülték az email hálózatokba bekötött postafiók-tulajdonosok számát, ma ez a szám megközelíti a 10 milliót. 1990-ben a világszerte elküldött és kapott levelek száma meghaladta az 1 milliárdot. S csak 25%-uk tartozik a nyolc nagy kommunikációs szolgáltatóhoz (CompuServe, Telenet, Western Union, Dialcom, General Electric, MCI Mail, BT TYMNET, AT&T Mail), ami azt jelenti, hogy rengeteg magánjellegű levelező hálózat részesedik a piacból. Tehát a rendszerek egyöntetű szabályozásáról nem beszélhetünk, de az megállapítható, hogy az *Internet hálózatban kialakult konvenciók* a legelterjedtebbek (itt és a későbbiekben az ún. Internet típusú mail-formáról lesz szó, mivel a magyar felhasználó általában ezzel találkozik).

A címzés nem más, mint a hálózatnak és az abban kommunikáló felhasználónak pontos azonosítója. Ha eredeti terminológiával nevezzük meg pl. egy távoli cím elemeit, akkor a következő „eszményi" címzésformát kapjuk:

user@host.node.net

Ahol a *user* a felhasználó személyi azonosítója, a *host* a hozzá legközelebb eső munkaállomást, a *node* a nagyobb csomóponti gépet, míg végül a *net* magát a szóban forgó hálózatot azonosítja (a BITNET hálózat esetében a user és a host mindig elég az azonosításhoz).

A magyar ELLA levelezőrendszer *külföldi címzése* is hasonló, azzal az eltéréssel, hogy minden postafiókot a SZTAKI gépei kezelnek, így az ELLÁ-ban levelezők címe a következőképpen alakul:

hxxxxyyy@ella.hu

Az xxxx jelsorozat az illető postafiók száma, az yyy pedig a postafiók nevének első három ékezet nélküli betűje.

A későbbiek miatt célszerű tisztázni, hogy négy alapeset lehetséges a feladók, ill. a címzettek szempontjából:

(a) Egy személy küld emailt egy másiknak (pl.normál levelezés);

(b) Egy személy küld emailt több személynek (pl.lelőhely keresés);

(c) Több személy küld emailt egy embernek (az előző eredménye);

(d) Többen küldenek üzenetet egyszerre többeknek (disztribúciós listák ld. később).

Mint már utaltam rá, a címzett lehet egy parancsokat végrehajtó *server* gép is.

Ma már az üzenetek nagyjából egységes formában teszik meg az utat. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy szabadon választott szövegünk mellé kívánságra vagy kötelezően bizonyos információ kerül, amit a magyar szakzsargon *borítékn*ak nevez (header). Ez a boríték tartalmazza a levél feladóját (from), a címzett(ek)et (to), a levél tárgyát (subject) és az esetleges másolatot kapókat (cc=carbon copy). Ezekhez az információkhoz a hálózati zsilipen (gateway) való kilépéskor a gép hozzáteszi a pontos dátumot, zónaidőt (date) és az üzenet aznapi azonosítóját (message-ID). Küldeményünk általában nem egy gépen keresztül érkezik meg, ezért a közbeeső gépek a headert továbbépítik, hogy melyikük mikor vette, ill. adta az üzenetet (received). Ily módon a levél fejrészéből szinte minden fontos információt megtudhatunk.

Már a hazai gyakorlata is kezd kibontakozni annak, hogy könyvtárosi munkánkban mire használható az email. Néhány, a gyakorlatból ellesett mindennapi példa:

- hagyományos levél helyett;
- körlevél, értesítés;
- körkérdés;
- referensz kérdés;
- könyvtárközi kérés;
- kézirat szerkesztőségbe küldése[4]
- reklám[5]
- álláshirdetés;
- stb., stb.

A jelenleg az UUCP (Unix to Unix Copy) átjárón kilépő, ill. belépő dokumentumok hossza max. 100 Kbájt (néhol csak 64 Kbájt) lehet, ami a gyakorlatban ritkán jelent valódi korlátot.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3.2. Szakmai adatbankok és elektronikus klubok (LISTSERV)[6]

Üzenetet persze nem csupán személyeknek küldhetünk, hanem a levelek, (ill. az azokban lévő parancsok fogadására) felkészített számítógépeknek is. A világban sok ezerre tehető az olyan gépek száma, amelyeken különböző típusú, az *üzenetek automatikus kezelésére alkalmas* program fut. Ezek közül a legelterjedtebb, s bizonyos szempontból a többiek számára is mintául szolgáló szoftver, a *listserv*, amelynek jelenleg legtöbb gépen az 1.7-es verziója fut.[7] A listserv (list server) program eredetileg a BITNIC hálózat levélelosztó programja volt, s kitűnő tulajdonságai miatt terjedt el. Ez a funkció, amely ma is igen népszerű, azt jelenti, hogy egy hálózatba kötött nagyobb gépet alkalmassá tesznek arra, hogy a géphez címzett leveleket az *elosztási címlistára* (distribution list) serverként automatikusan továbbküldje, így a speciálisan címzett leveleket – szinte egyidőben – minden, a listára feliratkozott személy megkapja. A listák szakmai érdeklődés (és hobbik) szerint alakulnak meg, ill. át. Jelenleg *a kiterjedt BITNET hálózatban mintegy 3000 lista működik*. Természetesen egy gépen több lista is lehet. Egy-egy címlistán általában 4-800 cím található, tehát ennyien kapják meg a beérkezett leveleket.[8]

Az alábbi táblázatban szereplő email címek maguknak a levelező listáknak az elérését teszik lehetővé, magyarán minden, az adott címre írt levél eljut az összes listára feliratkozott személyhez. A címek kiegészítése a hálózati címmel, minden esetben .bitnet. Azaz, ha pl. a LIBPLN-L@QUCDN (Library Planning) listára akarunk eljuttatni egy üzenetet, akkor a címzésünk így lesz pontos: LIBPLN-L@QUCDN.BITNET. Fontos viszont tudnunk, hogy magával az adott gépen (QUCDN) futó listserv programmal minden esetben a cím ún. listserv változatával kommunikálhatunk. Vagyis az előző címből képezve LISTSERV@QUCDN.BITNET azonosítóval érhető el maga a gép. Hogy miért van erre szükség? Pl. magára a LIBPLN-L listára is csak így iratkozhatunk fel, mégpedig az alábbi utasítással:

SUBSCRIBE LIBPLN-L Janos Kovacs

Könyvtári szakemberek számára a következő listák fontosak:

ADVANC-L@IDBSU	*Geac Advance Library System*
ALF-L@YORKVM1	*Academic Librarian's Forum*
ARLIS-L@UKCC	*Art Libraries Association of North America*
ATLAS-L@TCUBVM	*Data Research ATLAS Users*
AUTOCAT@UVMVM	*Library Cataloging and Authorities Discussion Group*
BI-L@BINGVMB	*Bibliographic Instruction*
BRS-L@USCVM	*BRS/Search Users*
BUSLIB-L@IDBSU	*Business Librarians*
CDROM-L@UCCVMA	*CD-ROM Users*
CDROMLAN@IDBSU	*CD-ROM in Local Area Networks*
CNIDIR-L@UNMVM	*Coalition for Networked Information Working Group on Directories*
CWIS-L@WUVMD	*Campus-Wide Information Systems*
ELLASBIB@GREARN	*Library Automation in Greece*
GOVDOC-L@PSUVM	*Government Documents*
ILL-L@UVMVM	*Interlibrary Loan*
INNOPAC@MAINE	*Innovative Interfaces Users*
LIBADMIN@UMAB	*Library Administration and Management*
LIBPLN-L@QUCDN	*Library Planning*
LIBREF-L@KENTVM	*Discussion of Library Reference Issues*
LIBRES@KENTVM	*Library and Information Science Research*
MAPS-L@UGA	*Maps and Air Photo Forum*
MEDLIB-L@UBVM	*Medical and Health Sciences Libraries*
MLA-L@IUBVM	*Music Library Association*
NOTIS-L@TCSVM	*NOTIS Users*
NOTISACQ@ULKYVM	*NOTIS Acquisitions Discussion Group*
NOTMUS-L@UBVM	*Notis Music Library List*
NOTRBCAT@INDYCMS	*Notis and Other Rare Book Catalogers*
PACS-L@UHUPVM	*Public-Access Computer Systems Forum*
SERIALST@UVMVM	*Serials Users Discussion Group*
SPILIB-L@SUVM	*SPIRES Users*
VTLSLIST@VTVM1	*VTLS Library System Software*
Z3950IW@NERVM	*Z39.50 Implementors Workshop*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ha „subject" nélküli levelünk első sora a fenti volt, akkor 1-2 órán belül „Dear Networker" megszólítással kapunk egy üdvözlő levelet a servertől, amelyben a gép közli a legfontosabb tudnivalókat. A fel- és kiiratkozás természetesen bármikor szabadságunkban áll. Levelet, kérdést küldhetünk olyan listára is, amelyen nem vagyunk feliratkozva, de ekkor persze jeleznünk kell, hogy a válaszokat *nem nyilvánosan, hanem saját címünkre kérjük*.

A levélelosztás a listserveknek csak egyik funkciója. Fontos, hogy *szöveg- és program-archivumként és adatbázisként is működnek*, valamint saját működéséről help-szövegeket küldenek, ill. a háttértárolójukon („alkönyvtárokban") meglévő állományok lekérhetők, sőt küldhetünk is oda közérdekű információs anyagot. Az 1.7 verziószámú listserv rövid referenciakártyája a következő (tehát az alábbi utasításokkal kezdhetjük az ismerkedést):

Info	<topic|?>	Get detailed information files
List	<Detail| |Short|Global>	Get a description of all lists
SUBscribe	listname <full_name>	Subscribe to a list
SIGNOFF	listname	Sign off from a list
SIGNOFF	* (NETWIDE	- from all lists on all servers
REView	listname <options>	Review a list
STats	listname <options>	Review list statistics
Query	listname	Query personal distribution options
SET	listname options	Set personal distribution options
INDex	<filelist_name>	Obtain a list of LISTSERV files
GET	filename filetype	Obtain a file from LISTSERV
REGister	full_name|OFF	Tell LISTSERV about you name

A listserv érdeklődési körünkbe tartozó használatának előnyei, azt hiszem nyilvánvalóak, s ha valaki feliratkozik az érdeklődéséhez legközelebb eső levelezési listára, pár nap után világosan látni fogja, milyen jellegű kérdések és válaszok piaca ez. Mégis nézzünk néhány gyakorlati példát!

A közelmúltban könyvtárunk (JATE KK) lehetőséget kapott arra, hogy saját, eddig kisgépeken épített katalógusát áttelepíthesse az egyetemi számítóközpont IBM 4361-es nagyszámítógépére. Az összeköttetést egy – csaknem az egész egyetemet behálózó – ETHERNET hálózat biztosítja. A kezdeti tervek a CDS-ISIS program nagygépes változatával számoltak, de pályázatot szerettünk volna beadni egy valódi integrált könyvtári rendszer beszerzésének támogatására. Arról azonban, hogy a szakemberek által megadott hardverparamétereknek melyik rendszer felelne meg, sőt: futtatható-e egyáltalán ilyen környezetben az említett szoftverek egyike, s ha igen, azt ki gyártja, mennyiért forgalmazza stb. stb., a szakirodalom alig említ konkrét adatokat. A piaci választék viszont borzasztóan széles, hiszen 1989-re világszerte mintegy 395 különféle integrált rendszert installáltak.[9] Kérdéseinket négy listára is elküldtük (LIBADMIN; LIBPLN-L; LIBRES; NOTIS-L), s már másnapra kaptunk 10-12 információkban gazdag levelet, s pár nappal később összesen 28-an láttak el tanácsokkal, a szó szoros értelmében a világ minden részéről.[10] A VTLS programot előállító cég egyik menedzsere hagyományos postai úton elküldte az egész dokumentációt. Hasonló tapasztalatokra tettünk szert, amikor a CD-ROM meghajtónk beállításával volt problémánk, a CDROM-L lista „előfizetői" konkrét és releváns válaszokat adtak kérdéseinkre.

Bár kétségtelen, hogy a közcélú serverek között a listserv konvenciónak megfelelő rendszerek dominálnak,[11] meg kell említeni legalább egy, más (igaz hasonló) módon elérhető servert is, amely különönösen a könyvtárosi-informatikusi szakmában fontos. A newcastle-i egyetem MAILBASE néven ismert szolgáltatásáról van szó. Az email útján a következő címen érhető el:

mailbase@newcastle.ac.uk

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az elküldhető parancsok rövid listája a következő:

help	*review <listname>*
describe	*send <listname>*
<commandname>	*<filename>*
index [<listname>]	*statistics [command | list]*
line-limit <number>	*stop*
listme	*subscribe <listname>*
	<firstname> <lastname>
lists [full]	*unsubscribe <listname>*

Az eddigiekben a listservek email üzenetek útján történő használatáról volt szó, mivel legtöbb helyen nálunk csak ez a lehetőség adott. Meg kell azonban említeni, hogy EARN (European Academic Research Network) node jogosultsággal, vagy a TCP/IP protokoll segítségével a listservek online is használhatók. Így természetesen a kommunikációs sebesség felgyorsul, s sok eddig nem említett funkció is bekapcsolódik. Ezek közül a legfontosabb (ami azért email formában is gyakori) az ún. *elektronikus konferencia*. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy egy (vagy több) érdeklődési csoport (lista) felhívására egy előre közölt időpontban a média segítségével online (ill. email üzeneteken keresztüli) eszmecsere folyik, megadott témában. A legjobb hozzászólásokat, az esetleges összefoglalót a résztvevők elektronikus úton kapják meg, de esetleg hagyományos folyóiratban is megjelentetik. Könyvtári területen konferenciaszervezésben főleg az amerikai Kent servereit üzemeltető szerkesztők jeleskednek. A magyar ELLA levelezőrendszer körlevelezési lehetőségeit kihasználva, már működik egy hazai kvázi elektronikus konferencia is, a KATALIST.

A magyar hálózat, az IIF is rendelkezik egy legalább file-serverként felfogható kitűnő szolgáltatással, amely online módon érhető el. A PETRA nevű program alkönyvtáraiból hasznos programokat és állományokat kérhetünk le, sőt az egymás közötti állományátadást is megvalósíthatjuk a segítségével. A program sok tekintetben átmenet a listserver, az elektronikus faliújság és a fileserver között.

4. Az interaktív kommunikáció lehetőségei

*4.1. Az online kapcsolat felépítése (A JANET példája)**

Az 1.2. részben tárgyaltakhoz képest még a következőket kell tudnunk. Ha felszereltük magunkat a szükséges modemmel, ill. modemkártyával, és beszereztük a megfelelő kommunikációs szoftvert, akkor a nyilvánosan elérhető számítógépekkel viszonylag egyszerűen kapcsolatba kerülhetünk az X.25-ön keresztül. A bejelentkező prompt után select utasítással (illetve röviden 's'), majd a hívószám beírásával gépünk felépíti a kapcsolatot. Így érhetjük el pl. az osztrák csomagkapcsolt hálózat gépeit (Datex-P). A példáinkban említendő esetek viszonylag speciálisak, mert az angol *JANET (Joint Academic Network)* hálózat gépei nem hívhatók közvetlenül, csak *két elektronikus zsilip*en keresztül. A JANET azért alkalmas a nyilvános online szolgáltatások bemutatására, mert (1) azok az Egyesült Királyságban igen fejlettek, (2) mert viszonylag áttekinthető rendszert alkotnak, (3) a viszonylagos közelség miatt a kapcsolat nem túl drága, (4) s végül a TCP/IP protokoll hiányában is elérhetők a szolgáltatások.[12] A angol csomagkapcsolt hálózatba (PSS), melynek csak része a JANET, két hálózati zsilipen keresztül léphetünk be:

Rutherford Gateway to JANET - 023422351919169
London Gateway - 023421920010069

Főleg a Rutherford gatewayt használjuk. Itt már a brit X.29 hívószámokkal operálhatunk, illetve a közeli szolgáltatók a név begépelésével is működnek (nameserver).

A JANET szolgáltatásairól több helyről szerezhetünk információt. Az említett MAILBASE állományjegyzékét megkérve lekérjük a szükséges állományokat, vagy tanulmányozzuk az alábbiakban ismertetett NISS, ill. NEWS szolgáltatásokat.

* A cikk leadása óta a JANET könyvtári rendszereire vonatkozó információk megtalálhatók az ELF elektronikus faliújságon is.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

4.2. Elektronikus faliújságok és hirdetőtáblák (BBS) [13]

Intelligent Bulletin Board System-et, (röviden BBS) először Chicagóban installáltak 1976-ban, és ma már a kifejezetten könyvtári szempontú elektronikus faliújságok száma mintegy 150 lehet. Az IIF szolgáltatásaiba bekapcsolódott könyvtáros már találkozhatott egy speciális, PC és nagygép online kapcsolatán alapuló számítógépes hirdetőtáblával, az *ELF*-fel. Ez ugyanúgy, mint külföldi társai, számos hasznos információt tartalmaz könyvtári szakemberek számára is, pl. a kapható CD-ROM-ok listáját, az IIF-ben használható adatbázisok leírását stb. Az adott állományok nem csupán elolvashatók, hanem le is kérdezhetők, sőt a felhasználó (a PETRÁ-hoz hasonlóan) maga is elküldhet (s így publikussá tehet) valamilyen fontosnak ítélt szöveget.

Az elektronikus faliújságok és az említett listserverek között nincs éles átmenet, már csak azért sem, mert olykor az online üzemmódban használt listservert is BBS-nek tekinti a szakirodalom, míg a legnevezetesebb hirdetőtábláknak van emaillel is elérhető felhasználói felülete, tehát, ha tetszik, listservként is felfoghatók.

Jó példának kínálkozik a BBS rendszerek megimerésére a kitűnően szerkesztett brit nemzeti elektronikus faliújság, a *NISS*. Hívása az említett hálózati zsilipen keresztül történik .NISS utasítással, a bejelentkező prompt után. Ha sikerült a kapcsolat, a következő címlapot kapjuk, s az alábbi menüből választhatunk:

Welcome to the

National Information on Software and Services

NISS Bulletin Board

The Information provided on this Bulletin Board is freely available to the Higher Education and Research community. It should not be made available outside the community without permission, and its use for commercial gain is expressly forbidden.

The copyright for the information is held either by NISS or by the individual authors. Neither NISS nor the individual authors can take responsibility for the accuracy of the information provided. The software is the copyright of NISS and Leicester University.

Operation of the NISS Bulletin Board is supported by DEC and by ICL.

A NISS főmenüje a következő oldalon található.

A BBS-ekre jellemző módon minden menüből továbbiak nyílnak, míg a kívánt oldalakig eljutunk. Természetesen célszerű közben kommunikációs programunkat „letöltés" állapotba helyeznünk, hogy később nyugodtabb körülmények között tanulmányozhassuk, „merre jártunk". A NISS menüi mögött sokszáz oldal hasznos információ húzódik meg. Elvileg a POST utasítással feladhatnánk magunknak egy-egy szekciót e-mailként (pl. az E-t), de az angol email címzés különbözőségei miatt (??) (fordított címformát használnak) ez a funkció nemigen működik.

Kifejezetten könyvtári információkat tartalmaz egy másik elektronikus faliújság, a Glasgow University gépén futó *BUBL*. A többi szolgáltatáshoz hasonlóan ez is a brit nemzeti informatikai program, a JUPITER Project keretében működik (erről találhatunk friss anyagot a MAILBASE serveren).

A BUBL BBS hívószáma az említett hálózati zsilipről (a gateway nameservere nem ismeri a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A NISS főmenüje:

MAIN MENU

A INTRO. for New Users & Contributors
B NISS Public Access Collections(NISSPAC)
C Academic Computer Services
D Software/Information Services (CHEST, CTISS, NPDSA etc.)
E Library Services
F Online Information Sources
G Job Vacancies
H Computing Groups and Committees
I Subject INDEX
J Special Interest Groups
K Training Courses, Workshops, etc.
L Joint Academic NETwork (JANET)

ACADEMIC DISCIPLINES
N Accountancy to Engineer.
O Geography to Literature
P Maths. to Physics
R Statistics to Sociology

M MAIN MENU
S Computer Supplier Information
T Research Councils
X * Latest CHANGES *
Y Public Pinboard
Z Table of CONTENTS

BUBL nevet):

.00007110004011

A brit könyvtári rendszer szolgáltatásairól jószerivel minden információ megtalálható, sőt könyvtári szakirodalmi tájékozódásra is van mód.

Megemlítjük még a Janet.NEWS nevü állomány-szolgáltatást a London Gateway-en, ill. a leicesteri egyetem *HUMBUL* (Humanities Communication at the Univ. of Leicester) Bulletin Boardját (.00002121001002). A JANET rendszer az említetteken kívül még számos könyvtári-informatikai szolgáltatással rendelkezik, van programservere (NPDSA), vagy említhetném még az igen érdekes Oxford University szövegarchívumot.

Bármelyik módon is közelítünk a JANET megismerése felé, előbb-utóbb „felgöngyölíthetjük" a tudnivalókat, mert az ismeretek sok helyen megtalálhatók, s rengeteg az információforrásra való utalás.

4.3. Nyilvánosan elérhető számítógépes könyvtárkatalógusok (OPAC)

A könyvtári munkában mindig is nagy szerepet játszottak a nagy nemzeti könyvtárak vagy más híres gyűjtemények kiadott ún. kötetkataló-

A BUBL (Bulletin Board for Libraries) főmenüje

MAIN MENU

A – All about BUBL
B – Reference Section
C – New titles in LIS
D – Directories
E – Current Contents
F – Mailing lists
G – NISSPAC News
H – Users' board
J – Glossary
K – Practical exercises
L – British Library R &DD News
N – Latest changes to BUBL

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gusai (British Library, Union Catalog stb.). A számítógépesített könyvtárak korában természetesen hasonló feladatokra jól felhasználhatók a nagy könyvtárak online katalógusai is. Bár szinte minden fejlettebb ország rendelkezik *OPAC (Open Public Accesse Catalog)* szintű könyvtári katalógussal, mégis nagyobb számban ezek az angol nyelvterületen találhatók, ill. ezekről szerezhető legkönnyebben információ. Az információ beszerzésének itt is egyik módja a MAILBASE server, de használhatjuk az imént említett NISS BBS-t, sőt lekérhető a (persze mindig hiányos) OPAC-világkatalógus is egy újmexikói (St. George of the University of New Mexico) listservertől. Ez a lista az ún. *„Internet Accessible Library Catalogs and Databases"*. A „library package" beszerzési módja a következő: egy mailt kell küldeni a LISTSERV@UNMVM.BITNET címre, egyetlen sorral:

GET LIBRARY PACKAGE

Eredményül több nagy adatállományban megkapjuk a JANET könyvtárain kívül néhány száz amerikai, ausztrál, új-zélandi könyvtár elérési módját. De sajnos, ezek közül egyelőre csak a brit könyvtárakat érhetjük el, mert a többiek csak az Internet hálózaton keresztül hívhatók, az említett TCP/IP protokoll segítségével. Ismeretük mégsem haszontalan, mert 1) a szöveg néhol tájékoztat az egyes könyvtárak anyagáról, 2) a TCP/IP elérés előbb-utóbb itthonról is megvalósul, végül 3) némelyiküknél szerepel a puszta telefonmodemes kapcsolat hívószáma is. Természetesen az USA-beli könyvtárak online használata igen költséges az adatátvitel miatt.

A JANET rendszerben jelenleg *67 egyetemi könyvtár, ill. információforrás elérésére van módunk*. Ezek a következők:

Aberdeen	Kent	Oxford Poly
Aberystwyth	Lancaster	Poly of Central London
Aston	Leeds Poly	Polytechnic South West
Bangor	Leeds Univ	Reading
Bath	Leicester Poly	Royal Greenwich Observatory
Belfast	Leicester Univ	Rutherford Appleton Lab
Birmingham	Liverpool	St Andrews
Bristol	London U	Salford
Brunel	: Central Libertas	Sheffield
Cambridge	Consortium	South Bank Poly
City of London Poly	: BLPES	Southampton
City University	: Imperial	Staffordshire Poly
Cranfield	: Kings	Stirling
Dundee CTech	: QMW	Strathclyde
Dundee Univ	: RHBNC	Surrey
Durham	: UCL	Sussex
East Anglia	Loughborough	Swansea
Edinburgh	Manchester	Thames Poly
Essex	Newcastle	Ulster
Exeter	NISSPAC	UMIST
Glasgow	Nottingham	UWCC
Heriot-Watt	Open University	Warwick
Hull	Oxford	York

Az OPAC rendszerekben a legkülönbözőbb szempontok szerint kereshetünk (szerző, cím szavai, tárgyszó stb.), találatainkat kinyomtathatjuk, vagy letölthetjük számítógépünk hard diskjére, (winchesterére).

Ezek a könyvtárak a világon elterjedt integrált rendszerek valamelyikét használják. Angliában különösen népszerű a kanadai fejlesztésű GEAC 9000 nevű rendszer. Ezt használja a könyvtári informatika brit éllovasa, a *Library of Hull University* is, amelyik az egyik legszebben felépített on-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

line katalógust üzemelteti. Különlegessége, hogy a bejelentkező főmenűből még további 37 egyetemi könyvtári katalógus hívható automatikusan. A hulli könyvtári rendszer másik tanulsága, hogy egy integrált rendszer mint ötvözi magába a BBS funkciókat (lekérdezhető a tanrend, a színházi műsor, a menetrend stb.), valamint az email funkciókat (üzenetet hagyhatunk a rendszeradminisztrátornak vagy más felhasználónak).* Persze ezekkel a többletszolgáltatásokkal Hull nincs egyedül, a newcastle-i egyetemi könyvtár online katalógusának „mellékszolgáltatásai" is kincset érnek (pl. informatikai cégek teljes címjegyzéke, európai nyilvános szolgáltatások katalógusa stb.)

A brit katalógusok elérési katasztere az említett információforrások (MAILBASE, NISS, BUBL stb.) mindegyikében elérhető (azaz a hívás módja könyvtáranként részletes leírással), s a gyakorlatban a Rutherford hálózati zsilipen keresztül a katalógusok használhatóak is.

4.4. Tanulásra és gyakorlásra: nyilvános online adatbázisok (ECHO)

Bár ismert, hogy a nagy adatbázis-szolgáltatók (pl. DIALOG) ideig-óráig engedélyezik a csak távközlési költségeket „fogyasztó" tanulást, illetve gyakorlást, de ezt is csak akkor természetesen, ha már jogosultságot nyertünk az illető adatbázis használatára. A sima X.25-ös kapcsolattal rendelkezőknek kiváló gyakorlási lehetőség az *ECHO (European Commission Host Organisation)* adatbázisainak (a nyilvánosaknak) a használata. A Közös Piac tagországai (Commission of the European Communities) által indított program az európai információs rendszerek építésének és használtatásának szolgálatában áll 1980 óta. Itt megismerkedhetünk a speciális keresőnyelvvel (CCL – Common Command Language), de sok bibliográfiai információt is nyerhetünk (gazdasági, pénzügyi és környezetvédelmi adatbázisok). Számos kitűnő szakirodalmi adatbázisa mellett különösen fontos, a *DIANEGUIDE* szolgáltatás, amely az európai adatbázisok, adatbankok megközelítőleg teljes és naprakész katasztere.[14]

5. Néhány következtetés

Az elektronikus hálózatok magyar felhasználó számára igencsak behatárolt lehetőségei között szemelgetve, talán felmerül, a puszta bibliográfiai stb. információk megszerzésén túl, van-e más, mélyebb haszna, hogy alapfokon „networker"-ré legyünk?

Úgy gondolom, hogy a most kiépülő IIF hálózatot kóstolgató szakember túl kell hogy lendüljön a rácsodálkozás-próbálgatás időszakán. Világos elképzelések kellenek a hazai informatikai rendszerről, a szolgáltatásokról. Arról pedig, *hogy mi, könyvtárosok hogyan és mit szeretnénk, csak mi nyilatkozhatunk*. S ehhez nem árt megtapasztalni, külföldi kollégáink mire jutottak a gyakorlatban.

* * *

Nemrég elektronikus felhívást kaptunk valamelyik listservtől, *Gutenberg Project* címmel. A tervezet, amelynek megvalósításához az USA-ban már hozzá is láttak, szellemesen utal *MacLuhan* „Gutenberg Galaxisára", miközben azt tűzi ki célul, hogy az ezredfordulóra létrehoznak egy minden fontosabb szöveget számítógépen tároló rendszert, amelybe a szövegeket az egyes könyvtárak helyezik el. Viszonzásul persze hozzá is juthatnak a rögzített információkhoz. Már elkészültek a legfontosabb priorításokat tartalmazó címlisták. *Ted Nelson* álma megvalósulni látszik. Nem kellene kimaradni belőle.

Jegyzetek

1. Idézi Nacsa Sándor = Tények Könyve [19]89 Bp. 1988. 609 p.
2. Vö. pl. DELFINO, Eric: E-mail connections: It's still a jungle out there... but it is getting better = Online, September 1990. 31-35 pp.; Kitűnő áttekintést ad a hálózatok világáról QUARTERMAN, John S.: The Matrix: Computer Networks and Conferencing System Worldwide. (Bedford, MA: Digital Press, 1989).
3. Az elektronikus levelezési rendszereknek igen nagy irodalmuk van, amelyek részletesen beszámolnak kialakulásukról, történetükről. Hasznos áttekintést ad CASWELL, Stephen A. : E-MAIL. (Astech-House, Nordwood 1988.) c. könyve.

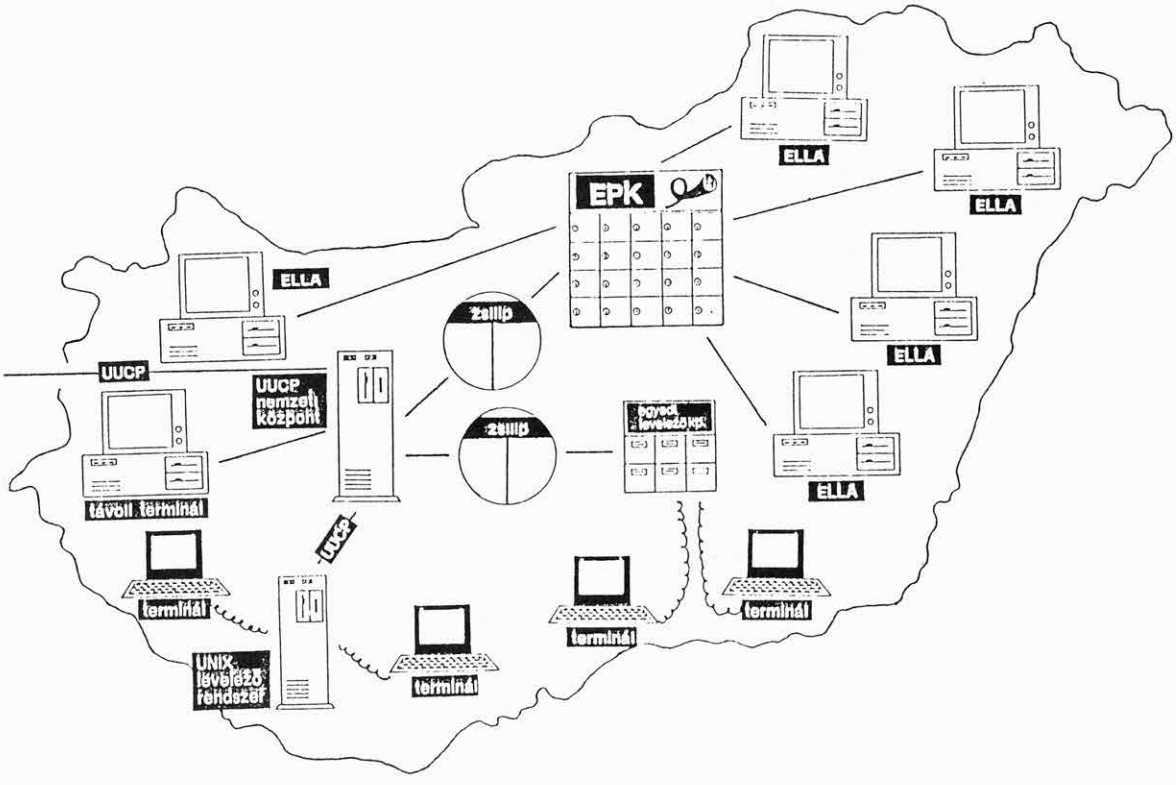
* A University of Hull gépesítési tapasztalatairól lapunk egy régebbi számában (Könyvtári Figyelő, 31 (1985) 6. 653-659.p.) adtunk ismertetést. (A szerk.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kifejezetten könyvtárosoknak szól DEWEY, Patrick R.: Email for Libraries (Meckler Co., London 1989.) c. munkája, amely főleg a brit helyzetet ismerteti. A fejlődés útjairól: RICKARD, Jack: Electronic Mail Call – Getting there is Getting Easier = Online, September 1990. 37 p.

4. Természetesen az alábbi cikk „kézirata" is íly módon jut majd el a Könyvtári Figyelő szerkesztőjéhez.
5. Megjegyzendő, hogy a világszerte közpénzekből fenntartott hálózatokat profitszerzésre sehol sem szabad használni.
6. A listservek használatával kapcsolatban maguktól az érintett server-gépekről kérhető a legbővebb információ. De tartalmaz anyagot a később említendő ELF, PETRA, ill. a SZTAKI *xmail* server *earn* alkönyvtára. Használatukról szó lesz.
7. Alkotója Eric Thomas (Ecole Centrale de Paris).
8. A listservek megközelítően teljes listája megtalálható a PETRA „earn" alkönyvtárában.
9. Vö. WALTON, Robert A. - BRIDGE, Frank A.: Automated System Marketplace 1990. Focusing on Software Sales and Joint Ventures = Library Journal, April 1, 1990. 55 p.
10. Talán érdemes megjegyezni, hogy a listservek használata elsősorban az Egyesült Államokban jellemző, de kaptunk választ Hollandiából, Angliából, sőt Lengyelországból is.
11. Mindenképpen megemlítendő a princetoni gépen futó ún. XMAIL server (*Hollósi József* munkája), amely a világban szétszórtan tanuló, dolgozó magyaroknak biztosít politikai vitafórumot és más praktikus szolgáltatásokat. A program egyébként csökkentett funkciókkal a SZTAKI gépén is elérhető (xmail@sztaki.hu). [Help-kérés: egy subject:XMAIL levél, a szövegben: HELP ALL.]
12. DEWEY i.m. 121-122 pp. A BBS szolgáltatások újabban a nagyobb teljesítményű PC kategórián is feltűnnek, így a jövőbeni számuk jelentősen nőni fog. Ld. BOWDEN, Charles – PEYTON, David: The Complete Electronic Bulletin Board Starter Kit /The Bantam Book. Software Library/. (Bantam Books, New York, 1989).
13. A JANET könyvtári szolgáltatásairól az említendő elektronikus forrásokon túlmenően jól tájékoztat BUXTON, Andrew cikke: JANET and the Librarian = The Electronic Library, August 1988. Vol. 6. No. 4. 250-263 pp.
14. Az ECHO működéséről bő információt találhatunk az IIF Elektronikus Faliújságán, az ELF-en, a nemzetközi adatbázisok rovatban (Tóth Beatrix közleménye). A szolgáltatások leírása: ECHO Databases and Services. OPOCE, Luxenburg, 1991.; vö. KOVÁCS Lászlóné: Az ECHO adatbázis-használat és a CCL parancsnyelv oktatóprogramja.= Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 37. évf. 1990. 10. sz. 414-419.p.

Az IIF hálózatra épülő hazai és nemzetközi levelezőrendszer felhasználói szintje

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

HÍREK A HAZAI VIDEOTEXRŐL

A Könyvtári Figyelő 1991. 2. számában több írás foglalkozott a videotex hazai és külföldi helyzetével, könyvtári szerepével. A videotex hazai történetét bemutató cikkben szó esett a Magyar Távközlési Vállalat (MATÁV) Magyar Videotex nevű nemzeti rendszeréről, amelyet egyéves kísérleti időszakra ingyenesen kaphattak meg az érdeklődők, akiknek csak a telefonhasználatért kellett fizetniük. 1991 októberétől a MATÁV térítésessé tette a szolgáltatást, mégpedig olyan magas díjazással, amely a könyvtárak számára megfizethetetlen. (Akit érdekelnek a részletek, olvassa el *Kovács Lászlóné* írását a Könyvtári Levelező/lap 1991. 9. számában Még egyszer a videotexről címmel.) A KMK továbbra is figyelemmel kíséri a videotex-ügyek alakulását, s lapunkban időről-időre tájékoztatni fogjuk olvasóinkat a videotex körüli hazai fejleményekről. Ezúttal egy olcsó, a hazai videotexrendszerekhez használható, professzionális videotexdekóder programot ajánlunk a figyelmükbe.

Tisztelt Érdeklődő!

Ha Ön eddig azért nem használta a videotexet (VTX), mert drága és bonyolult készülék, programok kellettek hozzá, akkor igaza volt. Most ismét érdemes foglalkozni vele, mert olyan olcsó, megbízható és kényelmes eszközök támogatják, mint a

VTX - SOFT
PROFESSZIONÁLIS VIDEOTEXDEKÓDER PROGRAM
IBM PC KOMPATIBILIS SZEMÉLYI SZÁMÍTÓGÉPEKRE

Mi a videotexdekóder? Egy olyan berendezés, mely a videotex-adatbázisokban tárolt információk lekérdezéséhez és megjelenítéséhez, az ott nyújtott alkalmazások igénybevételéhez szükséges.

A ***VTX-SOFT*** program bármely IBM PC kompatibilis személyi számítógépen futtatható. Az így nyert videotexdekódert már csak egy megfelelő modemmel kell a telefonhálózathoz csatlakoztatni, s máris elérhetővé válik az Ön számára is az összes bejegyzett hazai videotexrendszer (MAGYAR VIDEOTEX, RAXON ÁSzSz, COMULUS, STADAT-KSH, ÜDÜLŐDATA), sőt külföldi távhívással az osztrák, német, svájci, luxemburgi, olasz, angliai videotexrendszerek és azokon keresztül elérhető mindmegannyi adatbázis.

A ***VTX-SOFT*** egy elektronikus információs és kommunikációs rendszer (a videotex) lehetőségeit ötvözi az Ön PC-jének intelligenciájával. Segítségével a videotexen kívül más nagyszámítógépeket is elérhet, képernyősoronként 80 karakteres ASCII üzemmódban.

A ***VTX-SOFT*** kezelése egyszerű és kényelmes, melyet a kívánságra megjeleníthető „Help" üzenetek az éppen használt funkcióbillentyű ismertetésével tovább növelnek. A program használatát a jól ismert menütechnika segíti. A kapcsolat automatikusan is felépíthető akár a nyilvános hazai, vagy külföldi, akár valamely magán (IN-HOUSE) videotexrendszerrel.

A ***VTX-SOFT*** további különlegessége a „makró" funkció. Segítségével a dekóder működése programozható, azaz a „Makró be" és a „Makró ki" között végzett tevékenységeket a gép megjegyzi, és ezek sorozata bármikor automatikusan megismételhető.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

*A **VTX-SOFT** használatához Önnek a következőkre van szüksége:*

* IBM PC, vagy azzal kompatibilis PC (PC, XT, AT, AT386, Laptop vagy Notebook, PS/2 (30-80-as modellek) 5 1/4 vagy 3 1/2 coll-os lemezmeghajtóval),
* minimum 512 Kbyte memória terület,
* monokróm, CGA, EGA, VGA (VGA 256) vagy ezekkel kompatibilis képernyő

Megjegyzés: a legjobb képminőség a VGA 256 grafikus kártya használatával érhető el. EGA vagy CGA (sőt monokróm) grafikus adapter is megfelelő felbontást ad, de ezekkel kevesebb szín jeleníthető meg.

* DOS 3.3 vagy magasabb verziószámú operációs rendszer.

A VTX-SOFT üzembe helyezéséhez szükséges még:

- VTX-SOFT program lemezen
- modemkábel
- kezelési útmutató

*A **VTX-SOFT** program főbb tulajdonságai*

* Videotexszabványok
  - CEPT 1-es terminálprofil - 8 bites kódolás
  - CEPT ajánlás szerinti 3-as terminálprofil (PRESTEL) - 7 bites kódolás (magyar ékezetek!)
  - Lehetséges ASCII, soronként 80 karakteres megjelenítés is.
* Nyomtatási módok
  - alfanumerikus nyomtatás (csak szövegek nyomtatásához)
  - grafikus nyomtatás (teljes képernyő nyomtatása álló vagy fekvő helyzetben)
* Csatlakoztatható modemek
  - V.23 1200/75 bps (pl. BAG), DISCOVERY 2400AM (engedélyezés alatt)
  - V.22 1200/1200 bps, bármilyen engedélyezett
  - V.22 bis 2400/2400 bps

A program ára 1200/1200 bps-os modemhez, vagy szabványos, V.24 (RS 232) interfésszel rendelkező V.23-as 1200/75 bps-os modemhez, kézikönyvvel együtt várhatóan 15 000 Ft körül lesz.

A BAG modemhez különleges illesztőkábelre van szükség. Emiatt az a változat kicsit drágább lesz. A BAG modemet - amennyiben Ön a MAGYAR VIDEOTEX rendszerhez kíván csatlakozni - bérelheti is, erről a Távíró és Adatátviteli Igazgatóságnál (Budapest, V. Városház u. 18. Tel.: 118 4811, Fax: 138 2686) lehet érdeklődni.

A programról további információk kérhetők:

MAGYAR TÁVKÖZLÉSI VÁLLALAT
KERESKEDELMI IGAZGATÓSÁG - MARKETING OSZTÁLY
Keresse Jurenka Oszkárt!
Telefon: 156 0655
Telefax: 201 6587
*Vtx: MAGYAR VIDEOTEX *4040#*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az ELLA elektronikus levelezőrendszer

IIF Koordinációs Iroda

Az ELLA rendszert az MTA SZTAKI ASZI osztályán fejlesztették ki az IIF program támogatásával. Segítségével elektronikus levelezés folytatható az X.25-ös hálózathoz kapcsolt mikroszámítógépeken: azaz a számítógépen megszerkesztett levél megcímezhető, elküldhető, arról nyugta kérhető, a számunkra küldött levél elolvasható, kinyomtatható, stb. Ezt a levelezőrendszert más hasonló rendszerekkel is összekapcsolták, így a hálózaton kialakított zsilipeken (gateway) keresztül különböző nemzetközi levelezőrendszerek is elérhetőek, pl. EARN, UUCP.

Az ELLA felépítése

Az ELLA rendszer két komponensből épül fel. Az egyik összetevő egy központi nagyszámítógépen lévő *postaközpont*, a másik pedig a levelező számítógépén futó *felhasználói programcsomag*. A postaközpont és a felhasználói program adathálózaton keresztül egy e célra tervezett protokoll segítségével kommunikál.

A postaközpont jelenleg az IIF Program központi számítógépén üzemel, ami egy IBM 4381-es típusú, VM/CMS operációs rendszerrel ellátott gép.

A fentiekből látható, hogy a postaközpont és a felhasználó számítógépe között nélkülözhetetlen az *adathálózati kapcsolat* megléte. AZ IBM 4381-es gépet bekapcsolták a PLEASE Kft. (MATÁV) által működtetett X.25-ös hálózatba. Tehát ahhoz, hogy valaki levelezhessen, a számítógépének el kell érnie az adathálózatot. Ez az elérés történhet

- egy, a felhasználó számítógépébe épített X.25-ös kártya (COMX) segítségével,
- a lokális hálózat egyik számítógépéről, ha ezt a lokális hálózatot zsilipen keresztül kapcsolták az X.25-ös hálózathoz,
- vagy a számítógéphez csatolt modem segítségével normál kapcsolt telefonvonalon.

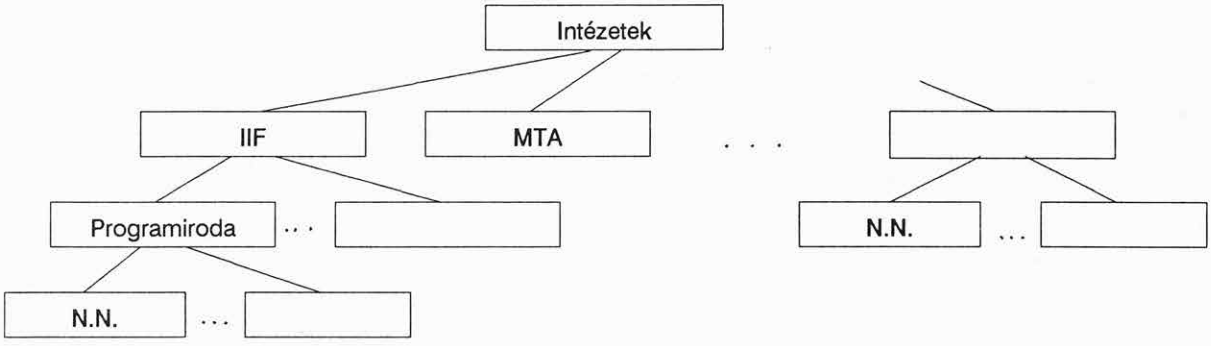
A hálózati kapcsolat után térjünk vissza a két komponens ismertetésére.

A postaközpontban minden levelező számára nyitnak egy *postafiókot*, ez tárolja a számára beérkezett leveleket. A postafiókot egy számmal, illetve a felhasználó nevével azonosítják. A névvel való azonosítás nem lenne elegendő, mert lehetnek azonos nevű felhasználók. A központban lé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vő postafiókokról minden felhasználó kaphat információt a tudakozó segítségével, azonban a bennük tárolt levelekhez csak - a postafiók tulajdonosa által meghatározott - jelszóval lehet hozzáférni.

A postafiókokról még annyit érdemes tudni, hogy egy adott (fa)struktúra szerint fűzik fel ezeket, vagyis:

Tehát ha valaki aziránt érdeklődik, hogy mely intézmények és egyének kapcsolódnak az ELLA-hoz, vagy egy intézményben kivel lehet levelezni, ezt könnyen megtudhatja. Levelet küldeni azonban csak a legalsó szinten lévő postafiókokba, azaz csak személyeknek lehet.

A felhasználó nemcsak a saját számítógépéről levelezhet, hanem a hálózat bármely pontjáról belépve elolvashatja, illetve feladhatja leveleit. Ezt a lehetőséget a számítógépen futó felhasználói komponens adja. Végigtekintve egy levél útját a feladótól a címzettig, a következők történnek: a feladó által megszerkesztett levél az adathálózaton keresztül átmegy a postaközpontba, mégpedig a címzett postafiókjába. Ha a címzett belép az ELLA-ba és beolvassa a leveleit, akkor a fenti levél átmegy a címzett számítógépébe, és a postaközpontban lévő postafiókból a levél törlődik.

A felhasználói komponens többféle számítógépen futhat: IBM XT, IBM AT/286/386 - MS/DOS, MacIntosh, VAX-VMS.

Az ELLA program használata

Az ELLA program használata gyorsan és könnyen megtanulható, ugyanis az ELLA menüvezérelt rendszer, aminél az adott pillanatban végezhető műveletek a képernyőről leolvashatóak. Ezenkívül futás közben további tájékoztató (ún. help) is kérhető.

Mi a *levél*? A levél egy 64 Kbájtnál kisebb *adatállomány*ból és egy *boríték*ból áll. A boríték tartalmazza a levél méretét, a feladóját, a feladás időpontját, a címzettet, a levél tárgyát, típusát és formáját, és azt, hogy kinek ment a levélből másolat. Ezek közül csak a következő három jellemző kíván magyarázatot:

tárgy: rövid információ a levél tartalmáról,

típus: sima, nyugtás, expressz vagy expressz nyugtás.Ez utóbbi kettőnek a hazai levelezésben nincs jelentősége.
A nyugtás levél pedig azt jelenti, hogy ha a címzett a levelet elolvasta, erről a gépünkbe nyugta érkezik.

forma: az adatállományra vonatkozó információ (pl. ha a levél ékezetes magyar betűket tartalmaz, akkor „normál", ha programot, akkor „kód" stb.)

A belépés után négy lehetőség jelenik meg a képernyőnkön:

Beérkezett levelek
Feladott levelek
Levélírás és -küldés
Postafiók kezelés

Beérkezett levelek

Ezzel a funkcióval a postafiókba érkezett leveleket lehet megnézni és elolvasni. A képernyőn

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a beérkezett levelek listája jelenik meg, ami tartalmazza a feladót, a levél tárgyát, a feladás időpontját, a levél méretét és típusát. Ezek után a felhasználó dönthet arról, hogy melyik levelet nézi meg, melyiket olvassa ki, vagy melyiket törli akár olvasás nélkül. A megnézés és a kiolvasás között az a különbség, hogy az előbbi esetben a levél a postaközpontban megmarad, míg a másik esetben a levél átkerül a felhasználó számítógépébe, és azt a postaközpont tovább már nem őrzi. A harmadik funkció azért fontos, mert ellentétben az igazi postai küldeménnyel, itt a címzett is fizet a levélért. Tehát a tárgy alapján számunkra feleslegesnek tűnő levelet vagy túl hosszú küldeményt akár át sem kell venni.

Levélírás és -küldés

E menüpont segítségével történik a levelek írása, módosítása, törlése, nyomtatása és elküldése. A képernyőn megjelenő lista egy adott alkönyvtárban lévő adatállományokat mutatja. A felhasználó határozza meg, hogy melyik legyen ez az alkönyvtár. Természetesen adatállomány nemcsak ebből az alkönyvtárból vehető, hanem a számítógépen lévő tetszőleges fájl elérhető. Az adatállomány - kiválasztása után - szerkeszthető, törölhető, nyomtatható, elküldhető, vagy új adatállomány hozható létre.

Ezen funkciók egy részét szövegszerkesztő végzi. Alapértelmezésben a KEDIT szövegszerkesztőt csatolják a rendszerhez, de tetszőleges szövegszerkesztő illeszthető az ELLA-hoz, pl. XYWRITE3, WORD.

A boríték elemeit az adatállomány elküldésekor kell kitölteni.

Feladott levelek

A feladott levelek lekérdezésekor azon levelek listája jelenik meg a képernyőn, amelyek még az ELLA postaközpontban tartózkodnak. Ezek a levelek törölhetők, borítékuk módosítható.

Postafiók kezelés

E funkcióval egy postafiók állapota módosítható. Ez jelentheti

- jelszó módosítását,
- üzenet elhelyezését illetve törlését,
- a postafiók bezárását, kinyitását, átirányítását.

A jelszó a postafiókhoz való hozzáféréshez szükséges. Ezt a felhasználó bármikor megváltoztathatja. A postafiókon (legfeljebb 76 karakter hosszú) üzenet helyezhető el, s ez az üzenet megjelenik annak a felhasználónak a képernyőjén, aki ebbe a postafiókba levelet küld vagy a tudakozóban a postafiók iránt érdeklődik. A postafiók bezárható, vagyis nem küldhető bele levél. Például szabadság ideje alatt alkalmazható ez a lehetőség. Ennek ellentéte a kinyitás. Az átirányítás pedig azt jelenti, hogy a postafiókba érkezett küldemények egy másik postafiókban jelennek meg.

Egyéb lehetőségek

A teljesség igénye nélkül az ELLA rendszer néhány érdekesebb funkciója a következő:

Konfiguráció

Ezzel a funkcióval a konfigurációs paraméterek módosíthatók. Itt állítható be a hálózati csatlakozás módja és jellemzői, a kívánt szövegszerkesztő, képernyő színezése stb.

Becenevek

AZ ELLA-ban lehetőség van becenév-lista létrehozására. A becenév-lista postafiókok egy csoportja, ami például egy körlevél küldésekor lehet hasznos.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Iktató

Ha a konfigurációs paramétereknél az iktató működését beállították, akkor minden levél beérkezéséről, elküldéséről, törléséről és visszavonásáról az iktatóba egy bejegyzés történik.

Telefonkönyv

A telefonkönyvből bárki megtudhatja az ELLA postafiókok tulajdonosainak nevét, munkahelyét, a postafiók állapotát. De megkereshető az is, hogy egy adott intézményben kinek van postafiókja, ki melyik intézményhez tartozik. Név szerinti lekérdezés is lehetséges, például megkereshető az összes Kovács vezetéknevű felhasználó.

Hirdetmény

Az ügyfélszolgálat időről időre az összes felhasználót érintő hirdetményt tesz közzé. Ez képernyőn elolvasható, illetve adatállományba átírható.

Nemzetközi levelezés

Jelenleg számos nagy levelező hálózat működik a világban, csak a legismertebbeket említve pl. az EARN/BITNET, az Internet, az UUCP. Tavaly lehetőség nyílt arra, hogy ez utóbbihoz Magyarország is kapcsolódjon. Ezáltal a többi nagy és az itt nem említett kisebb - nemzeti vagy privát - levelezőrendszer is elérhetővé vált az ezen hálózatok között kialakított zsilipek segítségével. Gyakorlatilag tehát az egész nyugati világba küldhető és onnan kapható levél.

Természetesen az említett külföldi rendszereken működő levelező programok kisebb-nagyobb mértékben eltérnek az ELLA-tól, ezért az illesztés megvalósításánál csak azokat a tulajdonságokat képezték le, amelyeknek a jelenlegi ELLA rendszerben van megfelelője.

Csatlakozás az ELLA-hoz

Ez a cikk röviden vázolta az ELLA lehetőségeit. Aki további információt kér vagy csatlakozni szeretne az ELLA rendszerhez, forduljon az

IIF Ügyfélszolgálatához,
1132 Budapest, Victor Hugo u. 18-22.
Telefon: 149-7986

Irodalom

1. HORVÁTH Nándor: Nemzetközi elektronikus levelezés. [Kézirat. 1990.] 5 p.
2. ELLA elektronikus levelezőrendszer 4.2 verzió. Összeállította: IIF Koordinációs Iroda. [Közr. az MTA SZTAKI ASZI. 1991.] /IIF-Dokumentumok, D-14./ 7 p.

AZ ONLINE ADATBÁZISOK SZÁMA 1990 elején világszerte 4465 volt, a Cuadra-Elsevier *Directory online data bases* szerint; 1948 előállítótól származtak, 644 online szolgáltatás tette őket hozzáférhetővé. 1000-hez közeledett már a *hordozható* adatbázisok száma is. Ez utóbbiak legnagyobb része bibliográfiai adatokat tartalmaz; a nem nyomtatott forrásokra utaló (referral), a numerikus és a teljes szövegű adatbázisok mellett 50-nél több olyan is található közöttük, amely vizuális információkat tartalmaz – képeket, fotókat, grafikus tervezési segédleteket, térképeket stb. A hangzó és grafikus anyag online használata igen nehézkes, illetve költséges, ezért e téren különösen nagy jövőjük van a hordozható adatbázisoknak.
(International Information, Communication and Education, 1990. szept.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az ALEPH, a BME Központi Könyvtárának integrált számítógépes rendszere

Remzső Gábor

A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának a legutóbbi évben bevezetett új szolgáltatásai – számítógéppel segített folyóirat-érkeztetés, elszámolás, CD-ROM-használat, ALEPH integrált könyvtári rendszer – közül itt most csak az utóbbival foglalkozunk kiemelt jelentősége miatt. Részletesen taglaljuk a kiválasztás, majd a bevezetés folyamatát. Magáról a rendszerről most viszonylag keveset szólunk, ez egy külön cikket érdemel, a következő alcím alatt csak legfontosabb paramétereit foglaljuk össze.

Körülbelül két éve kezdődött a Központi Könyvtárban egy integrált rendszer beszerzési lehetőségének vizsgálata, majd pedig a kiválasztást, bevezetést előkészítő munka. Közben az IIF Program keretében Micro-ISIS-ben folyt az adatbázisépítő munka, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy ezek a már számítógépre vitt adatállományok képezhetik majd egy leendő integrált rendszer alapállományát.

Az egyetemi hálózat kiépítése, a DECnet-ETHERNET-típus választása rövidebbre zárta azt a kört, amelyben saját leendő rendszerünket kereshettük. Dán példa alapján bukkantunk az ALEPH-re, ezt követően igyekeztünk - más rendszerek mellett - bővebb információkat beszerezni róla. Referenciákat kértünk, és sikerült a CERN-ben (Centre Européenne pour le Recherche Nucléaire, jelenleg Organisation Européenne pour la Recherche Nucléaire) működő rendszert alaposan ki is próbálni. Jó összehasonlítási lehetőséget kínált az 1990 májusában Brüsszelben tartott *Library Automation and Networking* című konferencia, amellyel egyidejűleg több rendszert bemutató kiállítást rendeztek.

Az ALEPH mellett igen sok érv szólt - persze más rendszerek mellett is -, viszont nagyon megnyerő volt számunkra, hogy egyetemen fejlesztették (a Jeruzsálemi Héber Egyetemen) könyvtárosok aktív részvételével, és már több helyen, különböző egyetemi könyvtárakban használják (Izraelben pl. minden egyetem). Ugyanakkor az egyetemeken kívül olyan rendkívül igényes és technikai eszközeinek kiválasztásában meglehetősen szabad lehetőségekkel rendelkező nemzetközi kutatóközpont, mint a CERN is ezt a rendszert használja.

Miután különösen a már fentebb idézett konferencián tapasztaltak alapján is egyre nagyobb jelentőséggel bírnak a nemzetközi hálózatokon keresztül elérhető információk és az ezek kezelését, rendszerezését megkönnyítő rendszerek,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

fontos érv volt, hogy az ALEPH rendkívül hatékonyan támoghatja a hálózatok használatát. Több olyan lehetőség áll az ALEPH-en belül rendelkezésre, amelyek a nemzetközi hálózatokba történő fokozatos bekapcsolódásunkkal párhuzamosan egyre nagyobb jelentőséggel bírnak.

A végleges, már az árakat, az oktatási, rendszerkövetési szolgáltatásokat és nem utolsósorban a már meglévő Micro-ISIS-beli állományaink alkalmazhatóságát is mérlegelő döntést követően került sor az ALEPH megvásárlására a terjesztő Ex Libris Ltd.-től, valamint megrendeltük a DEC MicroVAX 3300-as gépet a DEC Hungarytől. Mindez 1990 decemberében történt. Ezt követően két kollégánk Izraelben kapott egyhetes kiképzést, majd három alkalommal itthoni tanulás következett, most már a saját rendszerünkön a közvetlenül a rendszerrel kapcsolatba kerülő dolgozók részére. (A szállító az általunk megadott adatformátumoknak megfelelően elvégezte az ISIS-ben lévő állományaink konvertálását, és a rendszer telepítése már ezen alapadatokkal történt meg.)

Az oktatással párhuzamosan haladt az új szakolvasóterem berendezése, a könyvek kiválogatása, a vonalkódok elhelyezése, a KNOGO biztonsági berendezés által szükségessé váló munkák.

1991 szeptemberében, a tanév elejére lehetővé vált, hogy a beiratkozás már az új rendszerrel - vonalkódos kölcsönzőjeggyel - történjen. Miután egyelőre nem tudtuk megoldani a régi könyvtári részben az új részleggel egyidejűleg a számítógépes kölcsönzést, az olvasók még hagyományos kölcsönzőjegyet is kaptak. Ugyanakkor minden visszahozott könyv feldolgozása - egyelőre rövidített, de az online keresést lehetővé tevő címfelvétellel - nap mint nap megtörténik, így folyamatosan létrejön a számítógépes kölcsönzés minden feltétele a hagyományos részlegben is. (Egyszeri kampánymunkát fog jelenteni a hagyományos részleg kölcsönzési adatainak rendszerbe vitele.)

Az ALEPH-rendszer „éles kölcsönzési üzeme" az új szabadpolcos olvasó október 9-i megnyitása óta folyik. Jelenleg a rendszer minden jelentős modulját használja már a könyvtár. Az állomány 1985-ig visszamenőleg online kereshető, ami kb. 50 ezer tételt jelent. Az IIFP keretében kialakított adatbázisainkat integráltuk a rendszerbe. Lehetővé tettük, hogy az OPAC-modult az egyetemi terminálokról, valamint az IIF-hálózatról is lehessen használni, ezzel igen sokan már ma is élnek. A nemzetközi szokásokhoz igazodva ez a szolgáltatás ingyenes, csak a postai költséget kell az egyetemi hálózaton kívüli felhasználóknak megfizetniük.

Az ALEPH integrált könyvtári rendszer legfontosabb jellemzői

A címben szereplő megnevezés nem teljesen pontos, mivel az ALEPH nemcsak könyvtári használatra, hanem általában hatékony információkezelésre alkalmas rendszer (új változatai a szöveges információk kezelésén túl pl. képek kezelésére is alkalmasak). Rendkívül nehéz - és valójában a rendszerrel szemben igazságtalan is - rövid összefoglalást adni az ALEPH-ről, miután a rendkívül szűkszavú *ALEPH Specifications* c. leírás is közel 40 oldal. Itt igyekszünk azokat a tulajdonságait érinteni, amelyek az eddigi szakmai konzultációk során a leggyakrabban felmerültek, elsősorban a számítástechnikus kollégák részéről.

A rendszer első változatát CDC-gépre fejlesztették ki 1978-ban, a második verzió DEC VMS alatt DIGITAL VAX-gépekre készült el, jelenleg két referenciahelyen fut a UNIX-rendszer alatt működő harmadik változat. A VMS alatti rendszer jelenlegi legújabb verziója X-WINDOWS alatt is használható. (Jelenleg a világon több mint 80 intézmény használja; Izraelen kívül elsősorban Európában – Dániában, Olaszországban, Spanyolországban, Svájcban –, de az USA-ban is több helyen.)

Az ALEPH belső táblázatai lehetővé teszik a felhasználó saját igényeinek rendkívül rugalmas figyelembevételét, a rendszer „méretre szabását" egy kis gyakorlat után maga a felhasználó is el tudja végezni. Ez vonatkozik az adatrekordok tartalmára - melyek hosszára nincs korlátozás -, a rendszer formai megjelenítésére, az alkalmazott karakterkészletre, kölcsönzési politikára, a rendelkezésre álló számítástechnikai eszközökre is. (Egy adott bibliográfiai rekordon belül például több karakterkészlet is használható.) Éppen a rugalmas, egyszerű változtatási lehetőségek miatt sokszintű jogosultság-ellenőrzésre van lehetőség.

Az ALEPH kialakításakor igyekeztek a már elfogadott szabványokhoz igazodni, azokat meg-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

valósítani, így például lehetőség van az OPAC-ban ISO 8777 szerinti keresésre (szabványos CCL parancsokkal). A szabványosítás felé haladásnak tekinthető a UNIX-változat kifejlesztése is.

Igen fontosak a rendszeren kívüli adatbázisokkal kapcsolatos export-import lehetőségek. Az ALEPH több formátumot (pl. többféle MARC, DIALOG, ISIS, stb.) ismer.

Már az előzőkben is említettük, hogy az ALEPH támogatja más könyvtárak, adatbázisok hálózaton keresztül történő elérését, az ALEPH felhasználó ugyanúgy kereshet egy távoli OPAC-ban, mintha az helyi lenne. Rendelkezik USBC-re (Universal Standard Bibliographic Code) alapozott, az EUR 10677 EN Report-nak megfelelő eljárással duplikált rekordok kiszűrésére egyesített katalógus kialakításának esetére.

A CERN-ben kifejlesztett, jelenleg a rendszer részét képező lehetőség a nyitott elektronikus levelezési rendszer. A felhasználónak lehetősége van a szokásos elektronikus levélformátum használatával CCL-parancssorozatot küldeni a rendszernek. A rendszer a választ automatikusan elektronikus levél formájában visszaküldi. (Fontos, hogy a rendszer „emlékezik" a felhasználó előző kérdéseire, így a keresést folytatni tudja következő levelében.)

Az ALEPH kialakítói igen nagy gondot fordítottak az adatbiztonságra. A tranzakciók folyamatosan naplózásra kerülnek, a rendszer rendelkezik adatvisszaállítási lehetőségekkel hardverkiesések esetére. Az adatvesztés aktív felhasználónként maximum egy tranzakció lehet.

Az adatbázis időszakonkénti mentésére a szükséges eljárások jól áttekinthető formában rendelkezésre állnak. Igen sok olyan eljárást ad a rendszer, amelyekkel minden szükséges működési statisztika elkészíthető, természetesen a számlázáshoz szükséges rutinok is jól paraméterezhető formában rendelkezésre állnak. Ezek az eljárások automatikusan, előre beállítható ütemezés szerint - természetesen célszerűségi okokból éjszaka - indíthatók el.

Az egységes könyvtári munkafolyamatokat itt nem részletezzük, annál is inkább, mert ez a könyvtáros kollgák feladata, ezen szolgáltatások minősítéséhez az ő szakértelmük szükséges.

Szerkesztőségek, könyvkiadók, terjesztő vállalkozások

FIGYELEM!

Két kötetben megjelent a magyarországi könyvtárak

CÍMJEGYZÉKE

A Könyvtári Címjegyzék **450** hazai könyvtár adatait tartalmazza.
A legfontosabb szakkönyvtárak, felsőoktatási intézmények központi könyvtárai, a megyei, városi, valamint a munkahelyi könyvtárak cím, telefax, telex adatai tudhatók meg a kiadványból.
A kötetek egyenként 150 forintért vásárolhatók meg.
A Könyvtári Címjegyzéket – mint dBase III+ alapú adatbázist – hajlékony mágneslemezen is terjesztjük. Ára 2.500 Ft + 25% ÁFA.

Megrendelhető: *OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ*
Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest
Telefonszám: 6/1/175-0686
Telefax: 175-1721
Vtx szám: 920060018

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az alábbiakban olvasható írás a zalaiak pályázati anyagának némileg cikkesített változata, melyet az MKM közművelődési pályázatára nyújtottak be. A kéziratot szerkesztőségünk már májusban megkapta, de úgy gondoltuk, helyesebb, ha a közléssel megvárjuk az eredményhírdetést, és csak azután publikáljuk. E szám lapzártája után láttuk, hogy a szöveg időközben már megjelent a Zalai Könyvtári Levelező 1991. 1. számában. Az írás közlését továbbra is fontosnak tarjuk, mert azon túl, hogy mintának, módszertani anyagnak ajánlható, szeretnénk, ha minél több - hasonló helyzet elé kerülő, pályázati rutinnal még nem rendelkező - könyvtáros megismerné. (A szerk.)

A Zalai Könyvtári Információs Rendszer

Baranyai György

A Zala megye városaiban működő közművelődési könyvtárak és a helyi könyvtárpártoló alapítványok (a zalaegerszegi, a nagykanizsai, a keszthelyi, a lenti, a zalaszentgróti és a letenyei) közösen vettek részt a Művelődési és Közoktatási Minisztérium 1991. évi közművelődési pályázatán a közhasználatú információszolgáltatások és új kommunikációs technikák társulásos közkönyvtári rendszerének a zalai mikrorégiók, városi közösségek javára történő fenntartása, bővítése, kiterjesztése és fejlesztése céljából.

Az előzmények

Az Alap–program a *Deák Ferenc Megyei Könyvtár* aktivitásából született, s 1990-ben terebélyesedett ki, amikor az öt legnagyobb zalai közkönyvtár (a DFMK, valamint a zalaegerszegi, a nagykanizsai, a keszthelyi és a lenti városi könyvtár) 50-50%-os megyei-városi fenntartói külön támogatásból ilyen célú számítógépekhez jutott. Az 1988-ban létesült *Zalaegerszegi Könyvtárpártoló Alapítvány* kb. 70%-os arányban finanszírozta a közben társulásos viszonyba lépett „ötök" kedvezményes - többnyire az „egyet veszünk, öt helyen történő szolgáltatási joggal" elvű - adatbázisvásárlásait. Az *IIF Programiroda* támogatásával a DFMK-ban 1990-ben létrejött regionális információs centrum finanszírozta ezen adatbázisok hasonlóképpen kedvezményes havinegyedévi aktualizálási költségeit, gondoskodott a másik négy társult könyvtár munkatársainak ingyenes alapkiképzéséről és módszertani megsegítéséről is. A megye többi városában pedig se-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gítette létrehozni a helyi könyvtárpártoló alapítványokat.

1991-ben a nagyobb zalai közkönyvtárak olyan anyagi helyzetbe jutottak, hogy a gyűjteményépítés belső arányainak súlyos megsértése nélkül önerőből aligha tudják fenntartani és tartalmi kínálatában tovább bővíteni e jól összehangolt közhasználatú információszolgáltatási potenciált. Az e téren a semmiből induló zalaszentgróti és letenyei városi könyvtárak nem tudnak bekapcsolódni az anyagilag is nagy előnyt nyújtó társulásos jellegű *Zalai Könyvtári Információs Rendszerbe*. Mindezek ellensúlyozására a helyi könyvtárpártoló alapítványok e célra fordítható támogatása kevés. A többnyire még csak igen szerény anyagi eszközökkel rendelkező – ám annál ígéretesebb jövőjű – zalai könyvtárpártoló alapítványok a jövő évi folytatás vállalásával alapvetően ezért, s az alábbi, részletesebben ismertetendő másik két cél elérése érdekében az általuk szponzorált megyei-városi könyvtárakkal összehangoltan vesznek részt a Művelődési és Közoktatási Minisztérium 1991. évi közművelődési pályázatán.

A pályázat* tárgyaként három célkitűzést fogalmaztunk meg:

1) A zalai mikrorégiók és városi közösségek javára a megye öt legnagyobb közkönyvtárában (Zalaegerszegen, Nagykanizsán, Keszthelyen, Lentiben) már üzemelő közhasználatú, ingyenesen igénybe vehető offline adatbázis-szolgáltatások fenntartása, a kínálat bővítése; mindezek bevezetése Zalaszentgróton és Letenyén (ez az ún. Alap-program);

2) Ezen információszolgáltatások nyílt rendszerű telefonvonalas online hozzáférhetőségének bevezetése és fenntartása (ez az ún. FÉLIX-A program);

3) A FÉLIX-A-program kiegészítése egy telefonvonalas, nyílt rendszerű online szolgáltatással, amelynek tartalma a helyi közkönyvtár saját kínálatának szétsugárzó tájékoztatása (ez az ún. FÉLIX-B program).

A Zalai Könyvtári Információs Rendszer adatbáziskínálata 1991 tavaszán:

- KARTOTÉK: hatályos magyar jogszabályok havi aktualizálású nyilvántartó rendszere (Igazságügyi Minisztérium)
- Alapítványok és társadalmi egyesületek hatályos joganyagának szövege a „floppy-jog" sorozat első részeként (NOVORG Kft; a következő rész: Külföldi befektetők jogszabálygyűjteménye)
- PRESSDOK: hazai sajtófigyelő-rendszer havi aktualizálással (Országgyűlési Könyvtár)
- MSZHIR: érvényes magyar szabványok adatbázisa negyedévenkénti aktualizálással (Magyar Szabványügyi Hivatal)
- Munkavédelmi Adatbank - munkavédelmi szabványok, jogszabályok és munkaügyi jogszabályok - negyedévenkénti aktualizálással (Országos Munkavédelmi Tudományos Kutató Intézet)
- Floppy-újság közhasznú tudnivalókkal, havi aktualizálásban (Kulturális Informatikai és Innovációs Kft)
- A teljes IIF-menü (ingyenesen), amely arról tájékoztat, hogy az MTA-OMFB közreműködésével kifejlesztett K+F Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program csomagkapcsolt hálózatában lévő 50-60 szakirodalmi adatbázis mit tartalmaz (ezen adatbázisok online lekérdezhetők X.25-ön a DFMK-ban, s telefonvonalon rövidesen több zalai városi könyvtárban is).

A Zalai Könyvtári Információs Rendszer egységes beszerzésű offline adatbáziskínálatán túlmenően, a Deák Ferenc Megyei Könyvtárnak további adatbázis-beszerzési, -építési és -szolgáltatási tervei is vannak az Alap-program keretében:

- TEXTAR adatbázisok bibliográfiai szolgáltatásai (azon jogosultság alapján, hogy a DFMK a Könyvtári Egyesülés tagintézménye),
- Zalai KSH-statisztika PC-n futtatható változata (KSH-ZALASZÁM együttműködésben)
- CD-ROM szolgáltatások beindítása.

A FÉLIX-A program

A FÉLIX-A program 1990-ben kidolgozott és az IIF Programiroda közreműködésével szakmailag megvitatott terve alapján az előbbiekben említett adatbázisokat telefonvonalas modemes gép-gép kapcsolatban online is hozzáférhetővé kívánjuk tenni a zalai mikrorégiók, városi közösségek erre felkészült munkahelyi-intézményi szín-

* A pályázati anyag egy példánya hozzáférhető az OSZK-KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárban. (A szerk.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

terei javára (praktikus megfontolásból az adott telefon-gócközreten belüli felhasználókra számítva. Természetesen, e nyílt rendszerű szolgáltatás bármely telefon-díjkörzetből szabadon igénybe vehető, de használata helyi telefonköltséggel a legolcsóbb.) A leendő felhasználóknak - ha egyéb feladatokra használt számítógéppel rendelkeznek - már nem kell jelentősen beruházniuk ahhoz, hogy a nyílt rendszerű ingyenes szolgáltatásokat igénybe vegyék, viszont joggal reméljük, hogy a partnerek többsége a helyi könyvtárpártoló alapítványokhoz eljuttatott önkéntes adományaival viszonozza a szolgáltatásokat. Hisszük, hogy ez a visszacsatoló pártolás képes lesz éltetni ezt a rendszert - ha sikerül megfelelő segítséggel beindítanunk azt.

A PC-gépre szánt felhasználói szoftvert mindenkinek ingyenesen adjuk. A HAYES-kompatibilis aszinkron modem olcsón beszerezhető. A lekérdezés egy modemes C 64-es géppel is megvalósítható, az ehhez szükséges felhasználói program ára mindössze 3-4 ezer forint.

A szolgáltatói oldal megteremtése már jóval költségesebb. Itt egy kizárólagosan e célra rendelt telefonfővonal kell a modemes IBM PC AT-hez, amelyet a most készülő konvertáló program („Zalacom") tesz alkalmassá arra, hogy a kemény lemezen tárolt s különböző programnyelven írt nem-grafikus adatbázisok online lekérdezhetők legyenek. E konvertáló program ára 70 ezer forint lesz (ÁFA-val és üzembe helyezési költséggel együtt). Próbaüzemelését júniusra tervezte a fejlesztő team s a társtulajdonos regionális információs centrum.

A vázolt képességekkel rendelkező FÉLIX-A program alkalmazása rövidesen nélkülözhetetlen lesz a számítógépes kommunális kommunikációban, mégpedig a szolgáltatási-tájékoztatási szféra legkülönbözőbb szektoraiban - tehát korántsem csak a nagyobb közkönyvtárakban működő számítógépes adatbázis-szolgáltatás telefonvonalas online kiterjesztésére való; jóllehet innen, a Zalai Könyvtári Információs Rendszerből, mint referenciahelyről kiindulva terjed majd el az a szolgáltatás. Az önkormányzatok, azok vállakozói irodái, egészségügyi centrumok, művelődési intézmények, idegenforgalmi irodák, ügynökségek, raktáráruházak stb. már most, s a közeljövőben még inkább építenek-karbantartanak olyan adatbázisokat, amelyek nemcsak saját belső használatra, de ügyfélkörük tájékoztatására, kiszolgálására, s üzleti kapcsolataik ilyen úton-módon is történő kiterjesztésére valók. A javarészt helyi telefontarifával használható, tömegesen és olcsón elterjeszthető nyílt rendszerű online adatbázis-szolgáltatásokhoz mind ez ideig valójában nem volt meg a reális lehetőség (s igény), hiszen a FÉLIX-A program csak idén születik meg. A világ fejlettebb részén ilyen célokra használt, jóval korszerűbb rendszerek, hardver és szoftver együttesek nekünk még túl drágák ahhoz, hogy jelentősebb hazai elterjedésükkel a közeli jövőben számolni lehessen.

A FÉLIX-B program

A FÉLIX-B program az előbbinek hasznos kiegészítője: e telefonvonalas, nyílt rendszerű ingyenes online szolgáltatásnak tartalma a helyi közművelődési könyvtár folyamatosan karbantartott, rendszeresen aktualizált szétsugárzó tájékoztatása. A FÉLIX-B alkalmazása mindazoknak ajánlható, akik nyílt hozzáférésű, ingyenes, online szétsugárzó tájékoztatást kívánnak végezni (városi önkormányzatok, művelődési központok, rendezvényirodák stb.).

A FÉLIX-B program lehetséges szolgáltatásai könyvtári alkalmazás esetén:

- *Hírek*: a könyvtár a rendszerben tetszőleges híreket, közleményeket, közérdekű információkat helyezhet el, ezeket témakörökbe rendezheti, a napi aktualitásokat napi ajánlatként külön is feltüntetheti. Ha egy tematikus hírhez kapcsolódóan olyan bővebb anyag is rendelkezésre áll, amelyet a könyvtár szabadon a felhasználók rendelkezésére kíván bocsátani, ez elhelyezhető egy adatállományban, amely a hírhez rendelhető. A hír olvasásakor a felhasználók az ilyen állományokat ingyen lekérhetik saját számítógépükre.
- *Levelezés*: a szolgáltatás a könyvtár és ügyfelei között számítógépes levelezésre ad lehetőséget.
- *Szabad szoftverek*: a könyvtár a rendszerben elhelyezhet szabad terjesztésű szoftvereket, amelyeket a szolgáltatás használói telefonon keresztül, X modem állományátviteli protokollal ingyen lekérhetnek saját számítógépükre.

A FÉLIX-B program vezető szoftvere (FRISSCOM) a nyár folyamán elkészült, ára 55 000 forint

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

(a szerzői jogdíjjal megegyező összeg). A szolgáltató-üzemeltető ugyanarról a telefonfővonalról működtetheti, amelyen a FÉLIX-A adatbázisai is lekérdezhetők. A felhasználó modemes PC-gépén egy szabad terjesztésű kommunikációs szoftver elegendő, ugyanaz használható itt is, mint az előző esetében.

A FÉLIX-A és a FÉLIX-B együttes használata jelentheti a vidék-Magyarország mikrorégióiban, városi közösségeiben azt az új kommunikációs technikát, amely a jelenlegi közép-kelet-európai viszonyaink közepette figyelemre méltó közbülső megoldást nyújthat:

- általa a megyei-városi könyvtár adatbáziskínálata és szétsugárzó tájékoztatása behatol a primér felhasználói színterekre, (ezek közül külön is kiemelendők az adott városban lévő alsó-, közép- és felsőfokú oktatási intézmények, amelyek a helyi telefontarifán alapuló olcsó adatátviteli költséggel használhatják a helyi közművelődési könyvtár ingyenesen hozzáférhető online szolgáltatásait!)
- ez kölcsönhatóan serkenti a könyvtár hagyományosabb szolgáltatásainak céltudatosabb igénybevételét,
- gazdagítja a könyvtár társadalmi kapcsolatait, növeli annak anyagi-erkölcsi-társadalmi megbecsültségét,
- új minősítést kínálva, hitelesíti a helyi könyvtárpártoló alapítvány társadalmi tevékenységét, amelynek révén az jelentősebb mértékű szponzorálásra lesz képes,
- felkészíti a könyvtárat a létrejövő integrált könyvtári rendszer bevezetésére,
- s általában: az Alap-, valamint a FÉLIX-A és a FÉLIX-B program a széles körű elterjeszthetősége által egy újabb lépést jelent a jövő információs társadalmába vezető küzdelmes közép-kelet-európai úton, mert elősegíti a korszerűbb információs infrastruktúra és információs technikák befogadását és meghonosodását.

Végezetül

Ha a Művelődési és Közoktatási Minisztérium 1991. évi közművelődési pályázati támogatása - az érdekelt pályázó zalai megyei-városi könyvtárak intézményi bázisán alapulóan - az előadottakat a Zalai Könyvtári Információs Rendszerben megvalósíthatóvá s 1992-ig éltethetővé teszi, attól kezdődően már a zalai városi könyvtárpártoló alapítványok vehetik át a szponzori stafétabotot: bízva a zalai társadalom visszacsatoló pártolásában, az addig gyűjtött alapítványi forrásból ők finanszírozzák tovább a folyamatot.

A Zalai Könyvtári Információs Rendszert hazánk többi megyéjében is bevezetésre ajánljuk. Az országos bevezetéshez e zalai pályázattal a know-how lényegében adott. (Költségvonzata ebből kiszámítható: a végösszeg kisebb, mint az 1991. évi közművelődési pályázati alap fele, s nem nagyobb, mint amivel egyik bankunk létrehozta a *Budapest Alapítványt*.) Az intézményhálózati befogadási-megújulási készség szerte kialakulóban van (nemcsak a megrekedés aggodalma valós). E perdöntő időben már „csupán" a beindító központi forrásra és elhatározó akaratra várunk; legyen ebben ösztönző a „legnagyobb magyar" emlékezete.

Utóhang

1991 szeptemberétől Zalaegerszegen már működik a ZALACOM-FRISSCOM Könyvtári Szolgáltató és Információs Rendszer. A Deák Ferenc Megyei Könyvtár a helyi sajtóban, városi tvben ezzel a szlogennel népszerűsíti: Új szolgáltatásunkkal „házhoz megyünk"!

A ZALACOM-FRISSCOM rendszerből éjjel-nappal ingyenes online szolgáltatást nyújtunk a (92)20-679-es számon, gép-gép kapcsolatban, s a nyílt rendszerű információszolgáltatásért a hívó fél csupán a telefonköltséget fizeti. A hívás-lekérdezés HAYES-kompatibilis modemmel ellátott IBM PC-vel történhet. Ehhez a felhasználói szoftvert ingyen adjuk. (Ez telefonvonalon is letölthető, ha a felhasználó valamilyen kommunikációs szoftverrel - Procomm, Telecom, Bitcom stb. - már rendelkezik.) A rendszer beállításához a következő paramétereket kell beállítani: 2400 bps, paritás nincs, 8 bit, 1 stopbit. Segítség igényelhető a (92)12-533-as telefonon. - A szolgáltató gépről elérhető adatbázisok és egyéb információk: KARTOTÉK, PRESSDOK, MSZHIR, Munkavédelmi Adatbank, rövidesen a Céginfo, továbbá hírek, tájékoztatók, közlemények: az IIF-ből az IIF-menü (azzal, hogy adatbázisai és egyéb szolgáltatásai nálunk X.25-ön elérhetők), egyes IIF-közlemények az ELF-ből válogatva, a DFMK saját közle-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

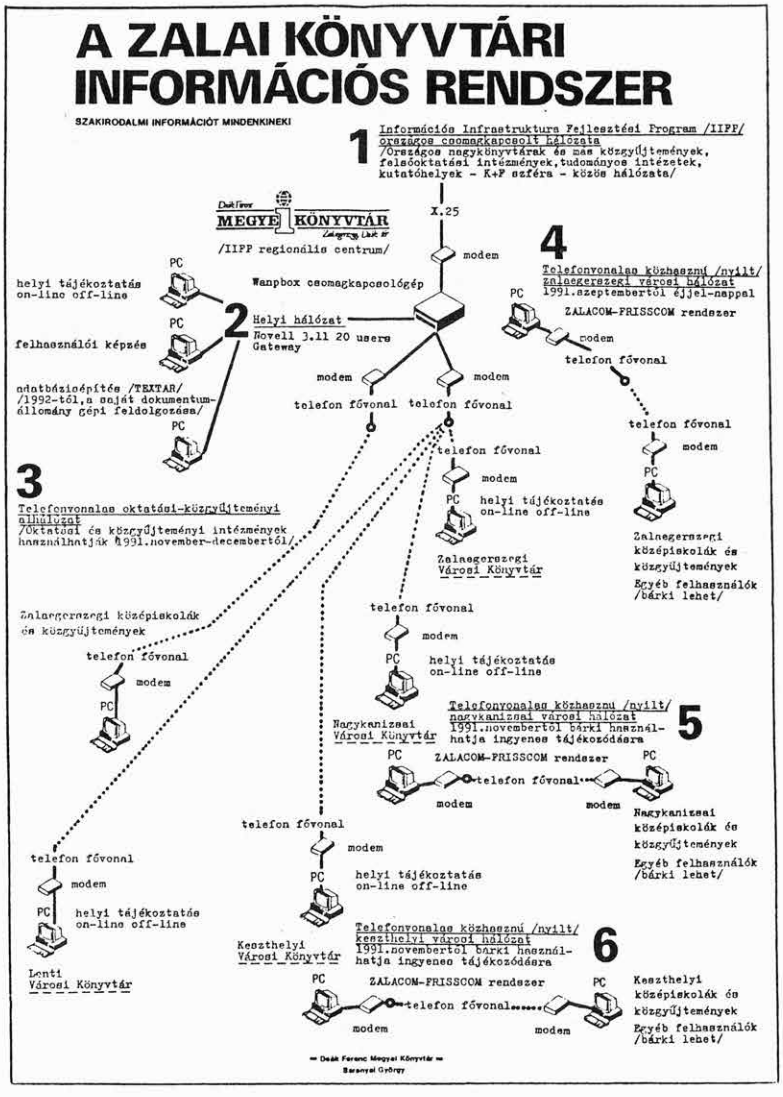
ményei, később pedig a TEXTAR-ral épülő saját adatbázisok és beszerzendő szabadszoftverek. - A helyi oktatási intézmények mind teljesebb körű felhasználói bekapcsolódását kiváltképpen szorgalmazzuk és segítjük, s e könyvtári szolgáltatás bevezetését a hazai városi színtereken a potensebb közkönyvtáraknak messzemenően ajánljuk.

1991 novemberétől a nagykanizsai és a keszthelyi városi könyvtár is beindítja a ZALACOM-FRISSCOM rendszerű szolgáltatását, s így attól kezdve a három legnagyobb zalai városban üzemel a rendszer.

Pályázatunkra a Művelődési és Közoktatási Minisztériumtól az alábbi - sokszorosított levelű - választ kaptuk:

„Tisztelt Pályázó! Köszönjük, hogy résztvett az 1991. évi közművelődési pályázaton. Pályázatát a Művelődési és Közoktatási Miniszter által felkért kuratórium a rendelkezésre álló pénzből nem tudta támogatni. További jó munkát kívánunk. Budapest, 1991. július 15. Üdvözlettel Kovács Sándor főosztályvezető"

Merem remélni, hogy az ügyben nem ez a végső minisztériumi szó.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A következő tanulmány az „East and West European dialogue between national libraries" c. konferencián (Bécs, 1991. április 14-17.) elhangzott előadás cikkesített változata.

A kelet- és nyugat-európai könyvtári állományvédelem helyzete

Poprády Géza

Az állományvédelem fogalmának meghatározásával kezdem. Könyvtári állományvédelem alatt mindazon feltételek, intézkedések és tevékenységek összegét értem, amelyek lehetővé teszik, illetve elősegítik, hogy a könyvtárban lévő dokumentumokat használható állapotban megőrizzük és továbbadjuk a jövő számára. Az állományvédelemnek két fő területe van: a megelőző és a helyreállító tevékenység.

A *megelőző tevékenység* célja, hogy a dokumentumok állapotának romlását meggátolja vagy legalábbis a romlás ütemét lassítsa. Ide sorolom az állományvédelem biztonsági kérdéseit is, mindazt, ami a dokumentumok eltűnését, elvesztését kívánja megakadályozni, állapotuktól függetlenül. A jövő olvasója számára ugyanis érdektelen, hogy egy könyvet azért nem tud kézhez kapni, mert az elődök hagyták, hogy tönkremenjen, vagy azért, mert ellopták vagy elkallódott.

A *helyreállító-javító tevékenység* feladata, hogy a többé vagy kevésbé megrongálódott, tönkrement állapotú dokumentumokat kijavítsa, restaurálja.

Állományvédelmi szempontból a dokumentumokat három, illetve négy csoportba sorolhatjuk:

1. *A kifogástalan állapotú dokumentumok* esetében az a feladatunk, hogy ezt az állapotot fenntartsuk.

2. *A kis mértében megromlott állapotú* dokumentumok esetében az elsődleges cél a további állományromlás megakadályozása vagy lelassítása.

3. *A rossz állapotú dokumentumok* mindenképpen beavatkozást, javítást, restaurálást igényelnek.

4. Elvben beszélhetünk még a dokumentumok egy negyedik csoportjáról is, az *elkövetkezőkben megjelenő kiadványokról*, melyek esetében az állományvédelmi szakemberek célja, hogy igyekezzenek elérni, hogy az új kiadványok lehetőleg időálló tartós papírból készüljenek. (Erre vonatkozóan már több országban történtek kísérletek – váltakozó eredménnyel.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az 1., 2. és 4. csoportba tartozó dokumentumok a megelőző állományvédelem, a 3. csoport dokumentumai a javító-restauráló állományvédelem körébe tartoznak. Az egyes csoportok között mozgás van, melynek tendenciája az első csoporttól a harmadik felé tart. Különösen nehéz a második és a harmadik csoport között éles különbséget tenni: a mikrofilmre vett savas, rossz állapotú hírlapállomány például, amelyet kivontak a használói forgalomból a második csoportba tartozik, de csak kényszerűségből, és csak addig, amíg meg nem teremtődnek a tömeges semlegesítés és megerősítés feltételei, mert akkor átkerülnek a restaurálandó dokumentumok közé a harmadik csoportba. A restauráló tevékenység eredményeképpen ellenkező irányú mozgás működik: a helyreállított dokumentumok átkerülnek a harmadik csoportból a másodikba, esetleg az elsőbe.

Itt említem meg, hogy fejtegetésemben végig az „örök időkre" megőrzendő dokumentumokról beszélek, tehát a megőrző funkciójú könyvtárak – pl. nemzeti könyvtárak – állományáról és más könyvtárak történeti értékű állományrészeiről.

Módszerek

Az állományvédelemnek – felfogásom szerint – extenzív és intenzív módszerei léteznek.

Az *extenzív módszerek* közé sorolom azokat a megoldásokat, amikor elsősorban nagy élőmunka ráfordításával tudunk viszonylag kis mennyiségű dokumentum állapotára pozitív hatást gyakorolni. Ez lényegében véve a klasszikus resturáló tevékenységet jelenti.

Az *intenzív módszerek* közé tartoznak azok a feltételek, intézkedések, lehetőségek és eljárások, amelyek eredményeképpen viszonylag kis élőmunka felhasználásával a dokumentumok nagy mennyiségének állapotára tudunk pozitív hatást gyakorolni.

Ha állományvédelmi tevékenységünket *extenzív módon* akarjuk fejleszteni, ez elsősorban azt jelenti, hogy több restaurátor szakembert kell foglalkoztatnunk. Ez jelentheti egyrészt a saját műhelyünk bővítését és a restaurátorok számának növelését. (Erre példaként hadd említsem az Országos Széchényi Könyvtárnak a Soros Alapítvány támogatásával 1987-1989 között létesített új könyvrestauráló műhelyét, ahol 15 új szakképzett restaurátor dolgozik. A másik megoldás külső restaurátorok foglalkoztatása. Ennek három alapvető előnye van: 1. a könyvtár mentesül a restauráló műhely létesítésének beruházási költségeitől. 2. A könyvtár költségvetését nem terheli tartósan a restaurátorok bérköltsége. 3. A költségvetésből és az egyéb forrásokból – pl. alapítványi támogatásokból, melyek nagysága igen változó lehet – a restaurálásra mindenkor rendelkezésre álló pénzt, annak mennyiségétől függően, rugalmasan lehet fölhasználni. (Ezzel a megoldással elsősorban Nyugat-Németországban találkoztam. De a már említett Soros Könyvrestauráló Műhely is ilyen külső munkákat vállaló intézmény. Feladata nem az, hogy az Országos Széchényi Könyvtár számára restauráljon, hanem bérmunkában, restauráló műhellyel nem rendelkező fizetőképes magyarországi és külföldi könyvtárak számára dolgozzék.)

Gépesítéssel, megfelelő eszközök alkalmazásával, a kutatási eredmények hasznosításával természetesen a hagyományos restauráló tevékenység is hatékonyabbá tehető, de a lényegen ez nem változtat: a meghatározó szerep a restaurátor szakemberé, hiszen minden darab egyedi, és így egyedi beavatkozást igényel. Egy kéziratos kódex restaurálása soha nem lesz gépesíthető vagy automatizálható. Ha pedig több dokumentumot akarunk rendbehozni, több restaurátor szükséges hozzá.

Az *intenzív módszerek* problémaköre összetettebb, ezért kissé részletesebben foglalkozom ezekkel. Rögtön le kell szögeznem, hogy nem lehet teljességre törekedni a felsorolásban, mert nemcsak összetett, hanem szinte parttalan is ez a terület. Ennek tudatában vegyünk sorra néhány kérdést:

1. *Raktározási és tárolási körülmények.*

A legkeresettebb és legtöbbet használt-olvasott dokumentumok is „életük" legnagyobb részét a raktárakban töltik. Alapvető fontosságú tehát az optimális raktározási feltételek biztosítása. Ennek is több összetevője van:

- a biztonság, mely egyrészt technikai feltételeket jelent (zárhatóság, lopásgátló rendszer kiépítése, riasztó berendezések felszerelése stb.) másrészt pedig szervezési kérdéseket (annak szabályozását, hogy ki és milyen feltételekkel jogosult a dokumentumokhoz hozzáférni).
- a dokumentumok számára optimális környezeti feltételek megteremtése (hőmérséklet,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

páratartalom, fény, levegőtisztaság és egyáltalán a tisztaság). Ezekhez mindenekelőtt pénz, beruházási lehetőség szükséges: klímaberendezés, levegőszűrők stb. A magyar nemzeti könyvtárban pl. e téren sajnos nem a legszerencsésebb a helyzet, a beépített klímaberendezések nem a legjobb minőségűek, ezért általában a kívánatosabbnál szárazabb és melegebb a levegő. Ezzel szemben a fénnyel – ablaktalan, ún. vakraktárakról lévén szó – kevesebb gondunk van. A rendszeres takarítás, a raktári rend és tisztaság biztosítása viszont elsősorban nem pénz, hanem szervezés és fegyelem kérdése. Nem igényel beruházást, de nagyon hatásos védekezés a por és a légszennyeződés ellen, ha az értékesebb köteteket egyszerűen becsomagolják savmentes papírba.

- az átgondolt raktári rend kialakítása: szintén elsősorban nem pénzt, hanem inkább szellemi befektetést igényel; (Az állományrészek raktáron belüli ide-oda költöztetése sokat ront a dokumentumok állapotán, főként a savas, törékeny papírú, nagyméretű hírlapállomány egy-egy megmozgatása után a földről fölsepert nagy mennyiségű papírtörmelék tanuskodik erről.)
- a lehetséges katasztrófák megelőzése: víz- és szennyvízvezetékek ne legyenek a raktárakban vagy azok környékén, biztosságosan működjék a tűzjelző- és riasztó rendszer, az egyes raktári részek legyenek tűzbiztos ajtókkal szakaszolva stb.

2. *Az eredeti dokumentumok kivonása az olvasói forgalomból, ill. helyettesítésük más információhordozókkal*

E téren a legelterjedtebb megoldás a mikrofilm, újabban az optikai lemezek, valamint a fakszimile és a reprint kiadványok megjelentetése. E kiadványoknak az állományvédelmi szempontokon túl megvan az az előnyük, hogy ezek a többszörözési eljárások egyúttal szélesebb felhasználói kör számára teszik hozzáférhetővé az értékes, ritka, keresett dokumentumokat.

3. *Dokumentumkímélő másolatkészítési eljárások*

A másolatkészítési technika fejlődésével egyenes arányban nőtt a könyvtárhasználók igénye a másolatszolgáltatás iránt, mely újabb kihívást jelentett az állományvédelem számára. Itt a dokumentumkímélő másolóberendezések – pl. Archivist alkalmazása – és a nem az eredetiről – hanem pl. mikrofilmről – történő másolatszolgáltatás lehet a megoldás, továbbá az, hogy a kényesebb, sérülékenyebb dokumentumokról megfelelő állományvédelmi felkészültségű szakemberek készítsenek másolatot.

4. *Tömeges konzerválási és restaurálási eljárások és berendezések alkalmazása*

Két alapvető megállapítást tehetünk. Az egyik az, hogy ezek az eljárások, berendezések magas költségigényű beruházásokat jelentenek, a másik pedig az, hogy e téren elsősorban a konzerválás, savtalanítás, fertőtlenítés terén születtek megoldások, míg a megerősítés, restaruálás terén inkább kísérleti szintig sikerült eljutni. Reménykedő várakozással tekintünk minden olyan híradás elé, amelyek megvalósítható, tömeges restaurálási, megerősítő ejárásokról tudósítanak.

Könyvtáros lévén azért fűzök nagy reményeket ahhoz, hogy sikerül megtalálni és megvalósítani azt, vagy azokat a tömeges kezelési eljárásokat, amelyek lehetővé teszik a savas papírra nyomott könyvek, folyóiratok, hírlapok eredeti formában történő megmentését, mert nagyon nehezen tudnám elfogadni, hogy ezek csak valamilyen nem papír-alapú információhordozón lehessenek átmenthetők az eljövendő korok számára.

5. *Munkaszervezési kérdések*

A Jénai Egyetemi Könyvtár restauráló műhelyében tapasztaltak igazolják, hogy az anyagok, eszközök, restaurálandó dokumentumok megfelelő előkészítésével, az egyes tevékenységek célszerű ütemezésével és összehangolásával, és nem utolsósorban a restauráló műhelyben lévő rend révén megsokszorozható a teljesítmény olyan munkaigényes eljárás esetében is, mint a papírhasítás. Szerénytelenség nélkül mondhatom, hogy az Országos Széchényi Könyvtárban is csak úgy lehetett pl. 40 millió újságoldalt mikrofilmre venni, hogy ez a munkafolyamat is egy futószalagszerűen, szigorúan szervezett tevékenység, a hírlapok mikrofilmezésre történő előkészítésétől a javításon, felvételezésen keresztül az alapnegatív archiválásáig és az olvasófilm átadásáig az olvasószolgálatnak.

6. *A kutatások és kutatási eredmények alkalmazása*

A tudományos kutatások és vizsgálatok természetesen az egyedi darabok restaurálásában is nélkülözhetetlenek, akár a károsodások okainak feltárására, akár az alkalmazott anyagokra, technikákra, eljárásokra gondolunk, de itt most a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tömeges, „uniformizálható" megoldások céljából végzett kutatásokra és vizsgálatokra gondolok. (Pl. tömeges kezelési eljárások kidolgozására, a tartós papír kifejlesztésére és alkalmazására stb.) Egy konkrét példa: a Grazi Egyetemi Könyvtár restauráló műhelyében arra vonatkozó kutatásokat folytatnak, hogy mi az a legalacsonyabb relatív páratartalom – az általánosan elfogadott 50-55% helyett –, amit még a papír elbír, ugyanis minél alacsonyabb ez az érték, annál kedvezőbb ez a savasodás folyamatának meggátolására, és ebből adódik a következő lépés: a raktárakban ennek megfelelő légkondicionálási feltételeket kell kialakítani.

7. *Propaganda, felvilágosító, meggyőző tevékenység*

Kit és miről kell meggyőzni és felvilágosítani? A könyvtárak fenntartóit arról, hogy a könyvtár költségvetésében nemcsak az állomány gyarapítására, a szolgáltatásokra és a szolgáltatások fejlesztésére kell egyre több pénzt biztosítani, hanem a sokkal kevésbé látványos feladatra, az állomány megőrzésére is. Az (Országos Széchényi Könyvtárnak pl. egy tolvajra volt szüksége ahhoz - aki az olvasótermi kézikönyvtár értékes darabjait a mostanában divatos bő zakója alatt, a derékszíja mögé dugva lopta ki –, hogy a könyvtár megkapja a minisztériumtól a pénzt a lopásgátló berendezés beszerzésére és felszerelésére.); A könyvtárak vezetését részben a fentiekről, részben az állomány védelmét szolgáló intézkedések házon belüli meghozataláról. Ezek nem mindig népszerűek – különösen pl. az eredeti dokumentumok olvasását korlátozó rendelkezések – ezért az ilyen esetekben megfelelő határozottságra, elszántságra van szükség; A könyvtár pénzügyi-gazdasági vezetését arról, hogy ne tekintsék fölösleges kiadásnak azt, amivel a könyvtár állománya nem gyarapodik, csak éppen megmarad; Meg kell győznünk az olvasókat arról, hogy az állomány védelme érdekében hozott korlátozó intézkedések (pl. az újságok mikrofilmen történő olvastatása) az ő érdekeiket és a jövő olvasóinak érdekeit szolgálják és nem a bosszantásukra találtuk ki ezeket; Végül meg kell győzni a kiadókat, hogy legalább néhány tíz példányt kiadványaikból tartós papírra nyomtassanak a megőrző funkciójú könyvtárak számára.

Felmerül a kérdés: az extenzív vagy intenzív állományvédelmi módszerek fejlesztésére törekedjünk? Melyik a fontosabb? Nyilvánvaló, hogy az extenzív és intenzív módszerek között nem lehet minőségi különbséget tenni, mindegyik fontos a maga alkalmazási területén. Ki merné pl. eldönteni, hogy egy középkori kódex restaurálása fontosabb-e vagy több száz kötet újságé? Az ideális követelmény természetesen az lenne, ha mindkét módszert harmonikusan fejlesztenék és alkalmaznák.

Próbáljuk meg az eddigiekben felsorolt szempontok alapján összehasonlítani az állományvédelem helyzetét Kelet- és Nyugat-Európában. Egy általános megállapítással kell kezdenem: a fejlett Nyugat az intenzív módszerek alkalmazásában előbbre tart mint Kelet-Európa. Tapasztalataim szerint a volt szocialista országok inkább az extenzív fejlődés útját járták, és azt eredményesen. Mind a restauráló kapacitást, mind a munka színvonalát tekintve mondhatjuk, hogy nem maradnak el a nyugati országok mögött, sőt a kapacitást illetően néhány országban – Magyarországon mindenképpen – jobb a helyzet az átlagosnál. Ami különbség a kelet- és a nyugat-európai állományvédelem között megfigyelhető, az az extenzív (hagyományos) eljárások terén mutatkozik, s viszonylag könnyen kiegyenlíthető. Erre konkrét példám is van: az Osztrák Nemzeti Könyvtár restaurátorai tanították meg az Országos Széchényi Könyvtár restaurátorainak a glóbuszok restaurálását; viszont az Országos Széchényi Könyvtár restaurátorai az általuk kifejlesztett pergamenöntési technikát tanították meg az Osztrák Nemzeti Könyvtár restaurátorainak. A példák sora persze a papírhasítással, papíröntéssel stb. tovább folytatható.

Az összehasonlításban is az extenzív terület a komplikáltabb. Megismétlem: az állományvédelem intenzív módszerei terén Nyugat-Európa sokkal előbbre tart (néhány konkrét esetet nem számítva), mint Kelet-Európa.

Ennek okát a következőkben látom:

A nyugati országok gazdagabbak, a könyvtárak könnyebben tudnak beruházási pénzekhez jutni. Ugyanakkor a nyugati országokban magasabbak a munkabérek – a restaurátoroké is –, egy költségvetési intézmény nagyon nehezen tud új státuszokat kapni. Az Osztrák Nemzeti Könyvtár Restauráló Intézetének vezetője mondta nekem, hogy könnyebben tudna pénzt szerezni – és itt több millió schillingről van szó – egy újabb liofilizáló berendezésre, mint egy új restaurátori helyet kapni.

A kelet-európai országokban fordított a helyzet: olcsó a munkaerő, viszont nehezebb beru-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

házási pénzhez jutni. Magyarországon pl. – legalábbis eddig – könnyebb volt egy új restaurátort alkalmazni, mint mondjuk egy papíröntő gépet, vagy akár egy hidraulikus prést beszerezni, a komolyabb beruházásokról nem is beszélve.

Egy következő tényező a technikai színvonalban a nyugati országok javára mutatkozó különbség. Ismét az Országos Széchényi Könyvtárra utalva: egy korszerűbb, nyugati gyártmányú légkondicionáló berendezéssel feltételezhetően nem lennének olyan klimatikus gondjaink a raktárakban, mint amilyenek vannak.

Végül a tudati szférát említem, de erről részletesebben később beszélek. Vegyük sorra a már vizsgált hét pontot!

1. A raktározási és tárolási körülményeket illetően a biztonsággal Kelet-Európában általában nem volt nagyobb gond, sőt néha inkább a túl nagy biztonság jelentett az olvasó számára problémát, gondoljunk a zárolt anyagokra. A klimatikus körülmények a kelet-európai könyvtárak raktáraiban általában nem jók. Légkondicionálás vagy nincs, vagy nem működik megfelelően, mint pl. az Országos Széchényi Könyvtárban, ahol a légkondicionálás ellenére a raktárakban melegebb és szárazabb a levegő a kelleténél. Úgy tudom, hogy a Cseh Nemzeti Könyvtár raktárainak egy részében épp fordított a helyzet: nedves a levegő. Pozitív példaként a berni, zürichi, grázi könyvtárak mellett, hadd említsem az Osztrák Nemzeti Könyvtár új földalatti raktárát. Általában nagyobb a rend és a tisztaság a nyugat-európai könyvtárakban, mint Kelet-Európában. Én magam többször láttam a saját könyvtárunk raktárában eltaposott cigarettacsikket.

Ez mindjárt átvezet a lehetséges katasztrófák (tűz, víz, szennyvíz) problémaköréhez. Két szélsőséges példa: az Osztrák Nemzeti Könyvtár Papirusz-gyűjteményének automata tűzvédelmi rendszere és a 4 évvel ezelőtti leningrádi katasztrófa. A már említett berni, zürichi, grázi, bécsi stb. raktárakban nemcsak a légkondicionálás, a rend és tisztaság példaszerű, hanem az egyes raktári részek tűzbiztos szakaszolása. E tekintetben ide sorolható pl. a lipcsei Deutsche Bücherei – egyébként nem túl esztétikus – toronyraktára is. Ismereteim szeint a kelet-európai nagy könyvtáraknak nincs intézkedési terve katasztrófák esetére, sajnos a Széchényi Könyvtárnak sincs.

2. Az eredeti dokumentumok kivonása a forgalomból ma még főként mikrofilmezést jelent. E téren mind Kelet-Európában, mind Nyugat-Európában vannak pozitív és negatív példák. Az Országos Széchényi Könyvtárban immár több mint 20 éve folyik szisztematikus állományvédelmi mikrofilmezés. E program keretében mintegy 40 millió újságoldalt vettünk 35 mm-es mikrofilmre, több ezer oldal folyóiratot mikrofichre, grafikai plakátot színes diafilmre. Emellett ugyancsak rendszeresen mikrofilmezzük az egyéb dokumentumokat is: kéziratokat, zeneműveket stb. Tudomásom szerint ilyen átfogó, szisztematikus állományvédelmi mikrofilmezés más kelet-európai országban egyelőre nem folyik.

3. Dokumentumkímélő másolásról Kelet-Európában nem nagyon lehet beszélni, hiszen gyakran a normál másológépek beszerzése is nagy nehézséget jelent a könyvtáraknak. Személyes tapasztalatom: néhány éve a Szovjetunióból könyvtárközi kölcsönzés keretében 3-4 oldal másolat helyett egy egész folyóirat kötetet küldtek el eredetiben. Az Országos Széchényi Könyvtár néhány hete kapta az első dokumentumkímélő másológépet, egy Archivistet. Eddig ilyen célra csak a hagyományos fényképezés állt rendelkezésre.

4. Tömeges konzerválásról és restaurálásról Kelet-Európában nem beszélhetünk. Különösen igaz ez, ha a „tömeges" eljáráson azt a kezelést értjük, amihez nem kell szétbontani a kötetet, könyvtestet. Ennek alapvető oka, hogy az ehhez szükséges berendezések (pl. egy semlegesítő/savtalanító berendezés) nagyon drágák, ezekre Kelet-Európában egyelőre nincs pénz. A restauráló megerősítés tömeges módszerei pedig még nincsenek megnyugtató módon kidolgozva. Így lehet, hogy a kelet-európai országok végül szerencsés helyzetbe kerülnek: amikor lesz pénzük tömeges konzerváló-restauráló berendezésekre, akkorra ezek sokkal fejlettebbek lesznek, mint a ma létezők. Ide kívánkozik *H. Bansa* úrnak, a Bajor Állami Könyvtár restauráló intézete vezetőjének egy nyilatkozata: a müncheni könyvtárnak rendelkezésére áll a szükséges pénz egy semlegesítő berendezéshez, de azért nem csináltatnak ilyet, mert még az egyik ismert eljárást sem tartják kifogástalannak.

5. A jó munkaszervezés elsősorban egyénektől függ, nem a politikai rendszertől vagy a gazdaságtól. Pozitív és negatív példák vannak keleten és nyugaton egyaránt.

6. A kutatások és fejlesztések mind Kelet-, mind Nyugat-Európában több-kevesebb eredményességgel folytak és folynak. Ezek kölcsönös megismerésére a szakirodalom és a konferenci-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ák általában lehetőséget adnak. Az eredmények alkalmazása és hasznosítása elsősorban a hagyományos restaurálás területén lehetséges Kelet-Európában, mert általában kevesebb beruházás kell hozzá. Hiába tudjuk azonban, hogy milyenek az optimális raktározási körülmények, ha nincs pénz ilyen raktárak építésére.

7. Nagyon nagynak érzem a különbséget kelet és nyugat között a tekintetben, hogy hogyan jelenik meg a tudati szférában az állományvédelem. Nyugat-Európában már régóta nagy fontosságot tulajdonítanak az állományvédelemnek. Kicsit analógnak tűnik a helyzet a környezetvédelem kérdésével. Miben nyilvánul meg a kelet-európai országok tudati elmaradottsága?

- a könyvtári szakirodalomban alig találkozni állományvédelmi kérdésekkel
- a könyvtárosképzésben nincs szó állományvédelmi kérdésekről
- a könyvtárosegyesületi rendezvényeken alig van szó állományvédelemről
- nehéz érvényt szerezni az állományvédelmet szolgáló rendelkezéseknek; hiába van pl. állományvédelmi mikrofilm egy dokumentumról, sokszor az eredetit adják az olvasó kezébe, vagy az eredetiről készítenek xerox másolatot; a könyvtárosok kevés kivétellel - a „szolgáltatás - állományvédelem" dilemmában a szolgáltatás javára döntenek, pedig a fordított döntés sem a szolgáltatás megtagadását jelentené, hanem csak azt, hogy a szolgáltatás esetleg drágább, lassúbb vagy kényelmetlenebb lenne. Az ilyen döntés persze rövidlátásra utal, hiszen ha sorozatosan az állományvédelem rovására döntenek, a végén nem lesz miből szolgáltatni
- nincsenek intézkedési tervek katasztrófák (tűz, vízbetörés, szennyvíz stb) esetére, tehát arra sem készülünk fel, amit pedig meg tudnánk tenni.

Összefoglalva: Kelet-Európa elmaradásának a Nyugat mögött az intenzív állományvédelmi módszerek terén financiális és tudati (felfogásbeli) okai vannak.

Következtetések

Két lényeges tényező kiemelésére szorítkozom:

1. A Kelet- és Nyugat-Európa könyvtáraiban őrzött értékes könyvtári dokumentumok - maradjunk most csak Európában - az össz-európai kultúra értékeihez tartozak. Ha elpusztulnának, az európai kultúra lenne szegényebb. A harang ebben az esetben is mindenkiért szól. Ezért közös és kölcsönös érdekünk ezek megelőzése.

2. Kelet-Európa ma szegényebb, mint Nyugat-Európa, és az állományvédelem nem olcsó dolog. De ez nem mentesítheti a kelet-európai könyvtárakat a felelősség alól, hogy elsősorban nekik kell mindent megtenni a gondjaikra bízott dokumentumok megőrzéséért.

Azt hiszem, hogy ennek a közös érdeknek és kölcsönös felelősségnek az alapján kell a jövőben az európai könyvtáraknak együttműködni az állományvédelem területén.

WROCŁAW (A VOLT BRESLAU) EGYETEMI KÖNYVTÁRÁBAN igen sok 16-17. századi német nyelvű verskézirat, irodalomtörténeti vonatkozású levél található. A bőrbe kötött anyagot a háborús események elől idejében elmenekítették a kolostorokba és bányákba, a nedvesség azonban sok kárt tett a kötetekben. A müncheni Egyetemi Könyvtár már négy éve együttműködik a wrocławiakkal az értékes kéziratok megmentése érdekében: még mielőtt teljes restaurálásukra sor kerülhetne, mikrofilmre veszik az egész anyagot a wroclawi, a müncheni és a göttingai EK számára.
(DBI-Pressespiegel, 1991. ápr.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lapzártakor tudtuk meg, hogy a Művelődési és Közoktatási Minisztérium miniszteri értekezlete a felsőoktatási és közgyűjteményi információs infrastruktúra fejlesztésének koncepcióját és feladatterveit 1991. december 9-ei ülésén elfogadta.

Javaslatok a felsőoktatási és közgyűjteményi információs infrastruktúra fejlesztésére

Engloner Gyula

A Kormány elhatározta a magyar felsőoktatás felzárkóztatását az európai felsőoktatáshoz (lásd *A nemzeti megújhodás programját*), s létrehozta az e célt szolgáló *Felzárkózás az európai felsőoktatáshoz* elnevezésű alapot. (Lásd a 9/1991.(I.16.)Korm. számú rendeletet!) A felzárkózás része egyetemeink és főiskoláink működési feltételrendszerének - benne az információs infrastruktúrának - az európai színvonalra emelése. Az egyetemi-főiskolai oktatás-képzés és kutatás kiemelten fontos információs bázisai a könyvtárak, múzeumok, levéltárak, gyűjtőnevükön a közgyűjtemények.

A Művelődési és Közoktatási Minisztérium vezetői értekezlete 1991 júliusában tűzte napirendre a felsőoktatási és közgyűjteményi információs infrastruktúra helyzetét, fejlesztési feladatait. A szakemberek bevonásával készített előterjesztésben (amelyet e cikk szerzője állított össze) foglaltakat a miniszteri értekezlet tudomásul vette. Fontosnak ítélte, hogy a minisztérium és az intézmények az információs infrastruktúra fejlesztését jelentőségének megfelelően kiemelten kezeljék. Úgy határozott, hogy készüljön részletes feladatterv, amelynek az elérhető célt, a megvalósítás eredményét is tartalmaznia kell. E feladatterv októberben elkészült, s várhatóan novemberben kerül a vezetői értekezlet elé. Az alábbi írás az előterjesztés, a kidolgozásához rendelkezésre álló és további információk felhasználásával készült.

Mit értünk információs infrastruktúrán?

Az információs infrastruktúra fogalmába tartozónak tekintjük

- a különféle (pl. könyvtári, szaktudományi, statisztikai, jogszabályi stb.) hazai adatbázisok online (közvetlen) létrehozásával, karbantartásával, kezelésével, a hazai és a kül-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

földi adatbázisok lekérdezésével kapcsolatos tevékenységek,
- a számítógépekhez való, egyéb (pl. tudományos számítási) igényeket is kielégítő online távoli hozzáférés,
- az elektronikus levelezés, publikálás, üzenetközvetítés, -feldolgozás és -tárolás,
- a távbeszélés és távmásolás, valamint
- a videojel-átvitel

hardver és szoftver feltételrendszerét.

Az információs infrastruktúra szerepe a felsőoktatásban és kutatásban

Az információs infrastruktúra elemi működési feltétel a felsőoktatási intézményekben az oktatási-képzési, a kutatási és a vezetési, irányítási feladatok ellátásában.

Az *oktatási-képzési feladatok* végzésében az oktatók felkészültsége, a hallgatókhoz közvetített oktatási-képzési ismeretanyag átadásának, a hallgatók (irányított és önálló) tevékenységének az eredményessége s az oktatás gazdaságossága jelentős mértékben múlik a rendelkezésre álló eszközök korszerűségén, minőségén, mennyiségén, az oktatás-képzés infrastruktúráján.

Az értelmiségi képzés részévé kell válnia az általános számítástechnikai oktatásnak. Minden leendő értelmiséginek meg kell tanulnia a számítógépet mint eszközt használni, adatbázisokat lekérdezni, szövegszerkesztővel dolgozni, elektronikus levelezést folytatni. Ezeknek - az élet által támasztott - igényeknek az általános képesítési követelmények között is meg kell jelennie. S magától értetődően az egyetemeknek és főiskoláknak rendelkezniük kell az oktatáshoz szükséges feltételekkel.

Kiemelten fontos feladat az informatikai szakemberek (programozó és programtervező matematikusok, számítástechnika szakos tanárok, mérnökinformatikusok, rendszertervezők, rendszerszervezők stb.) kiképzéséhez szükséges eszközrendszer biztosítása.

Ki kell emelnünk a videotechnikai oktatást és eszközigényét is, amely különösen a tanár-, a tanító- és az óvóképzésben bír nagy jelentőséggel.

Az egyetemi, főiskolai kutatási helyeken folyó *tudományos kutatás* hatékonyságának meghatározó feltétele az információs infrastruktúra színvonala, a szakirodalmi adatbázisok gyors és kényelmes lekérdezésének, a kutatók egymás közötti elektronikus levelezésének, nagyteljesítményű számítógépekhez való távoli hozzáférésének a lehetősége.

Az egyetemi-főiskolai oktatás és kutatás kulcsfontosságú információforrásai a *közgyűjtemények.* A könyvtárakban, múzeumokban, levéltárakban levő sok millió műtárgy és több százmillió dokumentum hatalmas információvagyon, amely azonban csak akkor hozzáférhető az oktatás és a kutatás számára, ha adatbázisokká dolgozzák fel a közgyűjteményi szakalkalmazottak. Ehhez eszközök és azokat használni tudó emberek kellenek.

Az oktatási-képzési-kutatási tevékenységek *szervezési, irányítási, gazdasági és adminisztratív feladatai*nak hatékony és zavartalan ellátása, a hazai és az egyre bővülő *nemzetközi kapcsolatrendszer* (a kutatási együttműködés, a hallgatók bel- és külföldi részképzése, az oktatók cseréje stb.) működtetése nem lehetséges a kornak megfelelő színvonalú infrastruktúra nélkül.

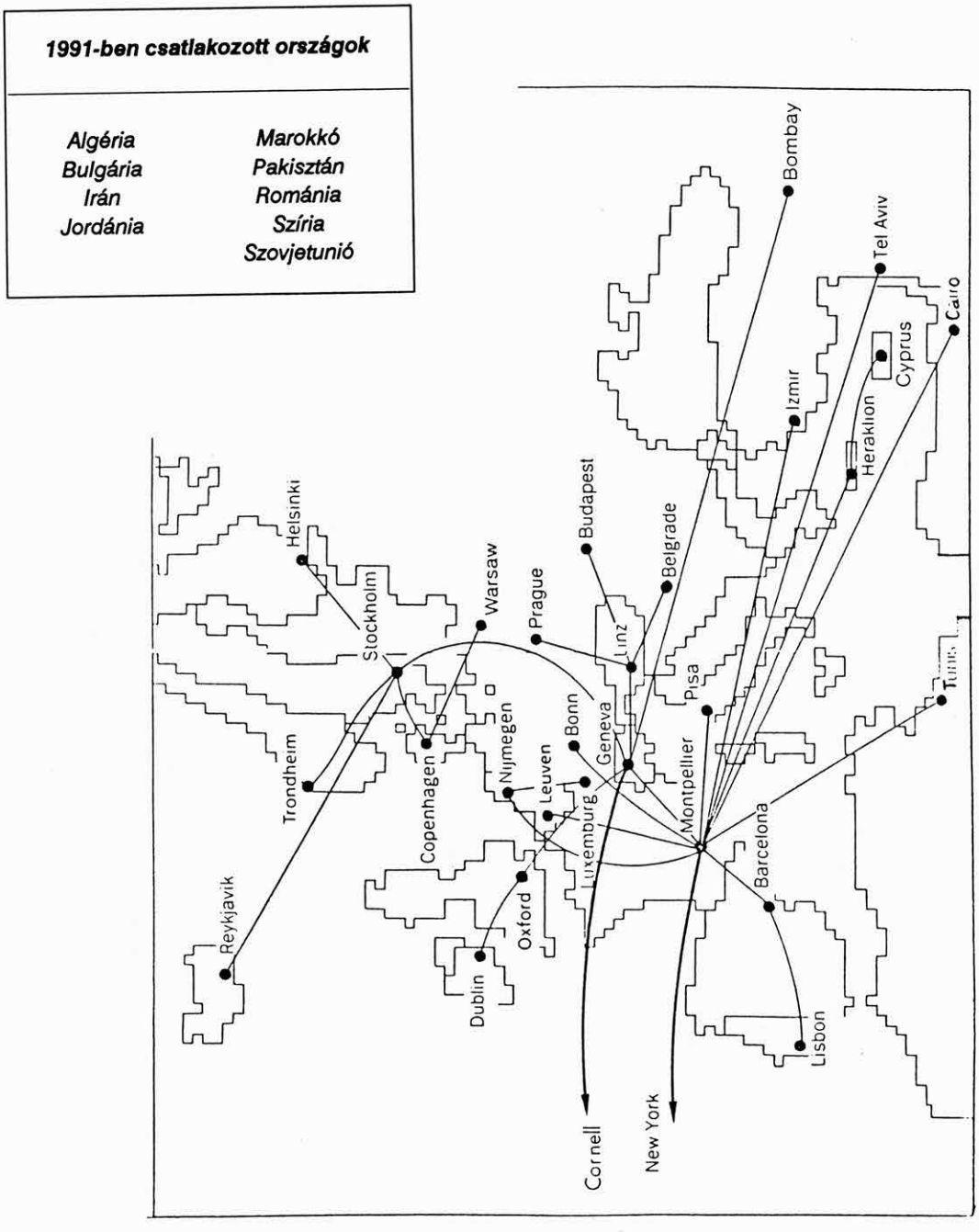
Az információs infrastruktúra a fejlett országokban

A fejlett országokban az oktatók, kutatók tízezrei a munkahelyükön és a lakásukban lévő számítógépek segítségével - együttesen több százezer számítógépet magukban foglaló, nagy (több millió információegység/mp) átviteli sebességű - országos és nemzetközi hálózatok korszerű szolgáltatásait (pl. adatbázisok távoli, esetenként több ezer km-ről történő elérése, interaktív távoli hozzáférés nagyteljesítményű számítógépekhez) vehetik igénybe.

Nyugat-Európa majd minden országában vannak nemzeti egyetemi számítógépes hálózatok (pl. Ausztriában az ACONET, Németországban a DFN, Angliában a JANET, Svédországban a SUNET). A nemzeti hálózatokat 1984 óta az **EARN** (a European Academic Research Network) fogja össze. A mellékelt *1. ábrán* látható EARN-hálózat Franciaországban, a Montpellier-i Egyetemen kapcsolódik az USA-beli BITNET-hez, azon keresztül a kanadai NORTHNET-hez, a japán JUNET-hez s az ausztráliai ACSNET-hez. Az EARN európai tagországaiban jelenleg 937 csomópont van. 1991 februárjában létrejött a magyar HUEARN.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az EARN hálózat tagjai 1991 áprilisában

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1989-ben **TRACE** (Trans Regional Academic Mobility and Credential Evaluation) néven nemzetközi konzorcium alakult az egyetemi mobilitást segítő decentralizált számítógépes információs hálózat és nemzetközi adatbank létrehozására. A TRACE-nek 22 tagja van: 19 ország, közöttük az USA, Kanada és Ausztrália, valamint 3 nemzetközi szervezet, egyikük a UNESCO, s folyamatban van 2 ország felvétele. A TRACE központi adatbázisa a Montpellier-i Egyetemen, a francia Nemzeti Számítógép Központban van.

A nemzeti egyetemi számítógépes hálózatokat általában a kormányok hozták létre és tartják fenn, vezető számítástechnikai cégek (pl. DEC, IBM) segítségével. Az információs infrastruktúrában világelső USA-ban rendkívül erős központosítással fejlesztik a hálózatokat. Az Európai Közösség kormányai jelentős összehangolt erőfeszítéseket tesznek annak érdekében, hogy csökkentsék országaik hátrányát az infrastruktúrában az USA-hoz képest.

A fejlett országokban az egyetemi számítógépes hálózatok *fejlesztési filozófiája* a következőkben foglalhatók össze: a hálózatok legyenek 1. nyitottak (nem gyártó specifikusak), 2. a nemzetközi szabványoknak megfelelők, 3. „fájdalommentesen bővíthetők". A *fejlődési trendek* főbb vonásai az alábbiak:

- *többszintű lokális erőforrások,* amelyek rendkívül erősen alkalmazkodnak a helyi igényekhez (PC-k, munkaállomások);
- legalább egy igazán nagy, ún. *szuperszámítógép* a csúcsfelhasználásra valahol a hálózatban;
- az ún. *osztott erőforrások* (pl. közös lézernyomtatók) alkalmazása a gazdaságosság érdekében;
- a *grafikus alkalmazások és munkaállomások* számának robbanásszerű növekedése;
- *egyszerre több információátviteli folyamat futtatása* az egyes munkaállomásokon;
- a nemzetközi hálózatokba kapcsolódó számítógépek számának gyors növekedése (a tervek szerint 1995-ben eléri az 1 milliót, az 1990. évi szám háromszorosát);
- *nagysebességű* (1,5...2 millió inf.egység/mp) átviteli csatornákon alapuló *országos és nemzetközi hálózatok* kialakítása.

Külön meg kell említenünk az integrált szolgáltatású, teljes mértékben digitális nemzetközi kommunikációs hálózatot, az **ISDN**-t (Integrated Services Digital Network), amely hangot, videojelet, számítógépes adatokat, faximilét fog továbbítani, de egyéb szolgáltatásokat is nyújt majd (64 ezer inf.egység/mp átviteli sebességű vezetékeken).

Milyen a magyar információs infrastuktúra?

A magyar telefonhelyzet általánosan ismert, nem szükséges bemutatni. Bízzunk abban, hogy a Magyar Távközlési Vállalat imponáló hároméves fejlesztési programja sikeresen megvalósul.

Az elmúlt két évtizedben ötéves kormányprogramok célozták - közvetve vagy közvetlenül - az oktatás és a kutatás információs infrastruktúrájának fejlesztését.

1970 és 1990 között a felsőoktatást érintő egyik kiemelt feladat volt a *területi oktatási számítóközpontok* létrehozása reginális oktatási és kutatási funkciók ellátására. Fő erőforrásaik a KGST keretében kifejlesztett R-sorozatú számítógépek voltak, amelyek - a kezelő intézmény számítógépes igényeinek kielégítésén túl - a kijelölt intézményeknek kihelyezett terminálokon nyújtottak szolgáltatásokat. Budapesten négy, Debrecenben, Pécsett, Szegeden és Veszprémben egy-egy ilyen számítóközpont létesült.

Ezek az R-számítógépek már a gyártásuk idején is évekkel elmaradtak a világszínvonaltól. Ma már nem üzemelnek, s a pótlásuk jelenleg megoldatlan. Részint ezzel függ össze, hogy a számítóközpontok nem látnak el területi feladatokat. Döntést igényel, mi legyen velük. Kézenfekvő megoldásnak látszik, hogy a megváltozott igényekhez igazodóan a területi oktatási számítóközpontok bázisán, de ezek átszervezésével (az álláshelyek korszerű felkészültségű szakemberekkel történő betöltésével), decentralizálásával teremtsük meg a növekvő számú személyi számítógép, munkaállomás, szervergép s az ezekből épülő hálózatok üzemeltetéséhez szükséges személyi feltételeket.

1986-tól 1990-ig két kormányprogram irányult - közvetve, illetőleg közvetlenül - az információs infrastruktúra fejlesztésére. Az egyik: az Elektronizáció Gazdaságfejlesztési Programja, az **EGP**. A másik: az Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program, az **IIFP**.

Az EGP felsőoktatási részprogramja keretében az egyetemek és főiskolák 1989-1990-ben közel 500 millió Ft állami támogatást kaptak szá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mítástechnikai és videotechnikai fejlesztésre. Elsősorban ennek köszönhető, hogy 1990 végén 6 ezer személyi számítógép volt a felsőoktatási intézményekben. Ha ezt a számot összevetjük az oktatók és kutatók 17 ezer főt meghaladó, továbbá a hallgatók 102 ezer főnél nagyobb létszámával, akkor nyilván nem lehetünk elégedettek, de hiba lenne az is, ha lebecsülnénk az elért eredményt, hiszen ez a hatezer gép képezi a továbbfejlődés alapját.

1990-ben az EGP felsőoktatási részprogramjában prioritást kapott az intézményi lokális számítógépes hálózatok építése, a telefax beszerzés és telepítés, és - a Művelődési Minisztérium (MM) kezdeményezésére - városi, intézményközi hálózatok létesítésére vonatkozó szakmai konzultációk kezdődtek.

A városi hálózat szükségessége legelőször Pécsett vetődött fel a Janus Pannonius Tudományegyetem és a Pollack Mihály Műszaki Főiskola intézményi hálózatával kapcsolatos tárgyalások során. Mindkét intézmény több, szétszórtan elhelyezkedő épületben működik. Az egyetem és a főiskola hálózata átfedné egymást, ezért célszerűbbnek látszik olyan közös városi gerinchálózat kiépítése, amely fizikailag intézményi belső hálózati és intézmények közötti információátviteli funkciókat is elláthat, s a Pécsi Orvostudományi Egyetemet (amelynek szintén több, különböző helyeken lévő épülete van) is kiszolgálhatja.

Hasonló a helyzet Debrecenben, Szegeden és Budapesten is. Mindhárom vidéki városban megindultak a városi felsőoktatási hálózat tervezési munkálatai. Budapesten - 34 millió Ft központi támogatással - folyamatban van a Budapesti Műszaki Egyetemet, a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemet és az Eötvös Loránd Tudományegyetemet összekapcsoló optikai kábeles gerincvezeték létesítése. Ez utóbbi jelentőségét növeli az, hogy az IBM a három egyetem részére használatra átadott egy 3090 170 J típusú, Magyarországon jelenleg egyedülállóan nagy teljesítményű számítógépet, amely már üzemel a BKE Számítóközpontjában.

Az IIFP a Magyar Tudományos Akadémia és az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság kezdeményezésére és irányításával indult 1986-ban. Az első szakasznak tervezett és kísérletinek tekinthető ötéves fejlesztési program fő célkitűzései közé tartozott a fejlett országokban mára általánossá vált szolgáltatások minimális szintű technikai feltételeinek megteremtése, elsősorban a szükséges eszközöknek az embargó miatti kifejlesztése, továbbá a szolgáltatások bevezetése a tudományos kutatásban és a műszaki fejlesztésben.

E program keretében mintegy 160 kutató-fejlesztő szervezet, közöttük 21 egyetem, 8 főiskolai kar, 8 főiskola, 8 könyvtár és 4 múzeum kapott ún. IIF végpontot, ahonnan bekapcsolódhatott a postai adathálózatra telepített rendszer szolgáltatásaiba. Ezek közül a legfontosabbak a hazai és nemzetközi elektronikus levelezés, valamint a hazai adatbázis szolgáltatás. Az adathálózat nemzetközi kapcsolatai révén - technikailag - lehetővé teszi a világban működő összes professzionális adatbázis elérését.

Az IIF rendszerrel kapcsolatos fontosabb tények, tapasztalatok a következőkben foglalhatók össze:

- Az információátvitel névleges sebessége 2 400...9 600 egység/mp;
- A valóságos sebesség általában kisebb a névlegesnél;
- Az intézmények többségében egy-egy IIF végpont van, s arra - mivel nincs belső hálózat - általában egy személyi számítógép csatlakozik, tehát egy-egy intézményben jelenleg többnyire csak néhány oktató és kutató fér hozzá a rendszerhez. Ez a helyzet csak az intézményi belső hálózatok építésével fog lényegesen javulni.
- A szolgáltatás igénybevételét nehezítette az adatmennyiséggel arányosan növekvő díjszabás. Az intézmények - attól tartva, hogy kifizethetetlen számlát kapnak - erősen korlátozták az adatállomás(ok) használatát. (A közeljövőben a MATÁV várhatóan kedvezőbb tarifát vezet be, s egyéb megoldás is segíti majd az intézményeket.)

1991 májusában az MTA elnöke, az OMFB elnöke, a művelődési és közoktatási miniszter és az Országos Tudományos Kutatási Alap Bizottságának elnöke együttműködési megállapodást írtak alá a tudományos kutatási, a műszaki fejlesztési és a felsőoktatási információs infrastruktúra közös fejlesztésére az 1991-1993-as években. Az IIF Program 1991. július 1-én indult. Fő célkitűzései között az 1986-1990-ben létrehozott információs infrastruktúra továbbfejlesztése, európai színvonalú hálózati és információs szolgáltatások létrehozása szerepel, közelebbről: az adatbázis- és könyvtári szolgáltatás, az elektroni-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kus levelezés fejlesztése, az IIF tagintézmények, valamint az aktív felhasználók számának jelentős (várhatóan ötszáz, illetőleg ötezer körülire) emelése.

A fentieket összefoglalva azt állapíthatjuk meg, hogy a magyar felsőoktatási és közgyűjteményi információs infrastruktúra az utóbbi 2-3 évben az EGP és az IIFP eredményeként nem lebecsülhető fejlődésen ment keresztül, de a fejlett országokhoz viszonyítva igen nagy a lemaradás. Egyes szakemberek katasztrofálisnak minősítik a jelenlegi helyzetet.

Az intézmények általában tudatában vannak a lemaradásnak. Annak ellenére, hogy alapfeladataik ellátásához sem rendelkeznek a szükséges anyagi forrásokkal, nagy erőfeszítéseket tesznek informatikai feltételeik javítása érdekében. Az egyetemek, főiskolák döntő többségének, a közgyűjtemények egy részének van jól átgondolt koncepciója információs infrastruktúrájának fejlesztésére.

Igaz, lassan, de egyre több lokális hálózat jön létre. Van néhány intézmény, amely a lokális hálózatok egyetemi, főiskolai hálózattá szervezésén dolgozik, vagy már túljutott azon. Ezek felsorolása helyett néhány kiemelkedő példát említünk meg. A BME-n a Villamosmérnöki és a Gépészmérnöki Karon kari hálózatok működnek, s ezek rajta vannak az egyetemi gerinchálózaton. A szegedi József Attila Tudományegyetemnek eddig három olyan épülete van optikai kábelekkel összekötve, amelyekben tanszéki, számítóközponti, hivatali és könyvtári hálózat működik. A nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán teljes intézményi hálózat működik, amely átfogja az oktatási létesítményeket, a tanulmányi és a gazdasági hivatalt, a könyvtárat, valamint a kollégiumot. A három épületet itt is optikai kábelek kötik össze. A Jászberényi Tanítóképző Főiskola is intézményi hálózatot épített.

Kialakulóban van a felsőoktatási intézmények közötti együttműködés az információs infrastruktúra fejlesztését célzó munkálatokban. Erre is megemlítünk néhány szép példát. A három vidéki tudományegyetem - a pécsi JPTE, a szegedi JATE, és a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem - megállapodott abban, hogy közös koncepció alapján építik meg egyetemi hálózatukat. A tanár-, a tanító- és az óvóképző főiskolák olyan közös, integrált információs infrastruktúra fejlesztési koncepciót dolgoztak ki, amely a lokális számítógépes hálózatok kiépítését, a távbeszélés és a videotechnika fejlesztését is tartalmazza.

A három budapesti egyetem - a BKE, a BME és az ELTE - közötti kapcsolatról már volt szó. Ehhez hozzá kell tennünk azt, hogy az ELTE a Semmelweis Orvostudományi Egyetemmel is együttműködik. Tervezik épülő hálózataik összekapcsolását, ami által lehetővé válik, hogy a SOTE is elérje a BKE-n levő IBM nagygépet. Megkezdődött egyes budai felsőoktatási intézmények, a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem, a Magyar Testnevelési Egyetem, valamint a Mozgássérültek Pető András Nevelőképző és Nevelőintézete együttgondolkodása épülő hálózataik összekötéséről. A BME szakemberei már eddig is jónéhány egyetemnek és főiskolának nyújtottak segítséget a fejlesztések szakmai előkészítésében.

A felsőoktatási intézmények együttműködésének jó kerete lehet a **HUNINET** Egyesület, amely 1990 májusában alakult meg azzal a céllal, hogy segítse a magyar felsőoktatási számítógépes hálózat kialakítását és működtetését. Jelenleg 35 egyetem, főiskolai kar és főiskola a tagja. Az Egyesület belépett a TRACE-be, s az Egyesület elnökét a TRACE alelnökévé, majd elnökévé választották. A TRACE magyar adatbázisa a Veszprémi Egyetem gondozásában készül.

A *múzeumi területen* több olyan intézmény van, amely - kedvezőtlen körülmények ellenére - jelentős eredményeket ért el a számítógép alkalmazásában, és letisztult fejlesztési koncepcióval rendelkezik, pl. a Magyar Nemzeti Múzeum, a Magyar Nemzeti Galéria, a Néprajzi Múzeum stb. 1990-ben - MKM szervezéssel és támogatással - megteremtődtek a számítógépes múzeumi nyilvántartás egységes hardver és szoftver alapfeltételei.

A *könyvtárakban* a következő munkálatok folynak:

- Az Országos Széchenyi Könyvtárban folyamatosan *nemzeti bibliográfiát* készítenek, *nemzeti adatbázist* (DOBIS-LIBIS) építenek.
- A *szakkönyvtárakban* a könyvtári munkafolyamatok gépesítésén dolgoznak (pl. a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a megyei könyvtárak által kifejlesztett TEXTAR program, az Országos Idegennyelvű Könyvtár IBAS, a BME Központi Könyvtárának ALEPH és a BKE Központi Könyvtárának HUNGALIS nevű programja); adatbázisokat építenek.

A könyvtári szoftverek tesztelésére, a szoftverekkel kapcsolatos szaktanácsadásra számítástechnikai bizottság alakult. Az egyetemi könyv-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tárak a fejlesztésre bizottságot hoztak létre. Egy általános tárgyszójegyzék kimunkálására a közelmúltban alakult meg egy szakértői csoport. Mindhárom bizottság, ill. csoport működését az MKM finanszírozza.

Javaslatok a felsőoktatási és közgyűjteményi információs infrastruktúra fejlesztésére

Annak érdekében, hogy a magyar felsőoktatás és kutatás információs infrastruktúrájának színvonala megközelítse az európai egyetemekét, az alábbiakban vázolt, kormányzati intézkedéseket is igénylő célkitűzések megvalósítása szükséges:

1. A hardver feltételrendszer fejlesztése

Az európai felzárkózás elengedhetetlen feltétele egy olyan hardver infrastuktúra kiépítése és üzemeltetése, amely

- megfelel a nemzetközi mértékeknek, és
- egységes rendszert alkotó eszközökből áll.

a) Intézményi számítógépes hálózatok

A fejlett országokban ma már általános korszerű információs szolgáltatásokat egyetemeink és főiskoláink valamennyi oktatója, kutatója, vezetője, hallgatója számára elérhetővé kell tenni. Ez a célkitűzés olyan lokális intézményi hálózatok létesítését és működtetését jelenti, amelyek

- a jövő igényeihez igazodnak;
- az oktatási, kutatási és irányítási követelményeknek megfelelő számú, kiépítettségű, teljesítményű személyi számítógépet, munkaállomást, kiszolgáló középgépet (szervert), gazdagépet (hostot) és digitális telefonközponto(ka)t fognak össze;
- bővíthetők;
- nagysebességű digitális adat-, hang- és képátvitelre potenciálisan egyaránt alkalmasak;
- a nemzetközi szabványoknak megfelelő kialakításuk, kompatibilitásuk révén országos hálózatba illeszthetők.

Az intézményi hálózatok szintjei: végfelhasználói, tanszéki (klinikai, intézeti), kari, egyetemi, főiskolai hálózat. E hálózatoknak célszerű átfogniuk az intézményi (esetleg kari) könyvtárakat, a kollégiumokat, a tanulmányi és a gazdasági hivatalokat, a tanárképzést folytató intézmények esetében pedig - amennyiben indokolt - a gyakorló iskolákat is.

A közgyűjtemények közül az országos és a megyei könyvtárakban, múzeumokban, levéltárakban, valamint a városi könyvtárakban javasolható helyi hálózat(ok) építése.

Az intézményi hálózatok létesítése és üzemeltetése az egyes intézmények ügye. A fejlesztési koncepciók központi összehangolása, a nemzetközi szabványok érvényesítése, az állami támogatás azonban elengedhetetlen.

b) Városi felsőoktatási és közgyűjteményi hálózatok

A városi gerinchálózatok építésének és működtetésének célszerűségéről és szükségességéről már szó esett. A létesítésnél a felsőoktatási intézményekkel, a közgyűjteményekkel, a kutatófejlesztő szervezetekkel, a gyakorló iskolákkal, a technikusképzést folytató egyes szakközépiskolákkal ajánlatos számolni. Arra is gondolni kell, hogy egy-egy városi hálózat kialakításában az önkormányzat, egyes gazdálkodó szervezetek és kulturális központok is érdekeltek lehetnek.

A városi hálózatok üzemeltetése adatvédelmi, hozzáférési védelmi igényeket vet(het) fel. A tervezésnél és a megvalósításnál erre figyelmet kell fordítani. A létesítés közvetlen kábeles összeköttetésekkel, távközlési vonalakkal és más módon (pl. mikrohullámú, lézeres) is lehetséges. A megoldás módját - a jogi feltételek mellett - szakmai, biztonsági és gazdaságossági szempontok alapján kell eldönteni.

c) Körzeti központok

Az egy-egy meghatározott földrajzi térségben működő egyetemek, főiskolák és közgyűjtemények számára az információs szolgáltatások jelentős része gazdaságosan ún. körzeti információs infrastruktúra központok létesítésével és üzemeltetésével oldható meg. E központoknak alapvetően a hardver és szoftver eszközökkel kapcsolatos, rugalmas, a térség intézményeinek szükségleteihez igazodó szolgálatot kell ellátniuk. Lehetséges feladataik a következők:

- a régió fő erőforrásának üzemeltetése;
- az adatátvitelben, elektronikus levelezésben körzeti csomóponti funkciók ellátása;
- adatbázisok kezelése, karbantartása;
- a térség intézményközi hálózatainak üzemeltetése;
- az intézményi hálózatok működtetését támogató szaktanácsadás;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

– oktatás, képzés, tájékoztatás.

A körzeti központok alapjául szolgálhatnak a megváltozott funkciójú területi oktatási számítóközpontok.

d) Support centerek

Egyes körzeti központokban lenne célszerű létrehozni a vezető számítástechnikai cégek (DEC, IBM stb.) segítségével ún. support centereket (támogató központokat), amelyek

– üzemeltetik a cégek által használatra átadott nagyteljesítményű számítógépeket;
– segítséget nyújtanak a számítógép konfigurációk és hálózati rendszerek specifikálásához, alkalmazásba vételéhez;
– támogatják az informatikai szakemberek kiképzését végző egyetemi-főiskolai oktatók továbbképzését;
– elősegítik az egyetemek és a cégek kutatási együttműködését;
– közreműködnek abban, hogy magyar hallgatók ösztöndíjasként a cégek gyáraiban és kutatóintézeteiben dolgozhassanak stb.

e) Szakterületi, diszciplináris központok

Az egy-egy szakterületet, illetőleg tudományterületet földrajzilag különböző helyeken művelő intézmények részére a körzeti központokhoz hasonló szolgáltatásokat nyújthatnak a szakterületi, diszciplináris központok. Ezek közül egyesek szakosodott nemzetközi együttműködést is összefoghatnak. Pl. a Pető András Intézetben a mozgássérültek és konduktoraik hazai és nemzetközi elektronikus távoktatását összefogó, irányító diszciplináris központ működhetne.

A gazdaságos megvalósítás érdekében célszerű együtt kezelni a felsőoktatási intézményeket, a közgyűjteményeket, a kutatási és a műszaki fejlesztési szervezeteket. Az összefogás és a közös koncepció szerinti fejlesztés összességében kevesebb ráfordítással korszerűbb megoldásokhoz vezet.

A körzeti és a szakterületi központok kialakításánál törekedni kell a főváros és a vidék arányos feladatmegosztására.

f) Országos hálózat, körzeti hálózatok

Az egy-egy földrajzi régióban működő felsőoktatási intézmények, közgyűjtemények, kutatási és műszaki fejlesztési szervezetek közötti infrastrukturális együttműködés sok lehetőséget hordoz magában. Ennek technikai alapjai lehetnek az olyan körzeti hálózatok, amelyek egy-egy körzeti központ köré szerveződnek, s a körzeti központok szolgáltatásait segítik.

Az intézményi és a körzeti hálózatokat mintegy gerincként országos hálózat fogja össze, és csatlakoztassa - szükség esetén több ponton is - a nemzetközi hálózatokhoz.

A körzeti hálózatok és az országos hálózat létesítési módját lényegesen befolyásolja az igény és az üzemeltetés módja. Ez utóbbi döntően attól függ, hogy a MATÁV-val milyen díjszabásban sikerül majd megállapodni. A mellékelt 2. *ábra* az országos felsőoktatási és közgyűjteményi számítógépes hálózat egy olyan lehetséges kialakítását szemlélteti, amely a lehető legnagyobb mértékben igazodik a MATÁV tervei szerint 1991-1993-ban kiépülő országos digitális nyilvános távközlési gerinchálózathoz.

2. Információs rendszerek építése és működtetése

A fejlesztés eredményeként létrejövő felsőoktatási és közgyűjteményi információs infrastruktúra csak akkor felel meg a vele kapcsolatos célkitűzéseknek, ha rajta az oktatást, a kutatást, az intézményi irányítást s a nemzetközi kapcsolattartást segítő széles körű információs rendszereket üzemeltetnek.

A közgyűjteményi, a bibliográfiai, a szaktudományi információk (és több más információ) hasznosításának ma még gátat szab az, hogy azokat korlátozottan, helyhez kötötten lehet elérni. Éppen ezért szükséges koordináltan szaktudományi, bibliográfiai, közgyűjteményi (és egyéb) információs rendszereket létrehozni és üzemeltetni. Ezek célszerű telepítési helyei a szakterületi, diszciplináris központok.

Az információs rendszereknek nyitottaknak, a nemzetközi hálózatban is elérhetőknek kell lenniük (ehhez angol nyelvű menürendszer is szükséges), ami nagy mértékben elősegíti

– a nemzetközi információcserét s ezen keresztül a nemzetközi kutatásokba való kapcsolódás feltételeinek a javítását, továbbá azt, hogy
– az információcsere révén részben vagy egészben ellentételezhető legyen a hazai kutatók, oktatók, egyetemi hallgatók által itthon igénybevett külföldi információszolgáltatás.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A fejlesztés révén elérhető eredmények

Az előzőkben vázolt fejlesztési célkitűzések megvalósíthatók. Megvalósulásuk elérhető eredmény. Ezeken túl a következő eredmények várhatók:

a) A magyar felsőoktatási intézmények munkája színvonalasabbá, hatékonyabbá válik, ezáltal a magyar diploma értéke növekszik.

b) Csökken a vidéki intézmények jelenleg meglévő, indokolatlan hátránya a fővárosi intézményekhez képest.

c) Fejlődik a hazai felsőoktatási intézmények egymás közötti és nemzetközi együttműködése az azonos szakterületeken, és ez elősegíti a hallgatói mobilitást.

d) Az intézmények infrastruktúrájának integrálódása segít(het)i az univerzitások (tovább)szerveződését.

e) A magyar kutatók számára itthon is meglesz a kutatásaik végzéséhez szükséges eszközrendszer zöme, a hiányzó eszközök miatt csak kivételes esetben kell külföldön dolgozniuk, és a nemzetközi kutatási együttműködésben is jobban részt vehetnek.

f) A hazai adatbázisokra épülő szolgáltatások révén olyan információexport alakul(hat) ki, amely részben vagy egészben ellentételez(het)i a - nélkülözhetetlen - információimportot.

A fejlesztés költségei, finanszírozása, irányítása

A felsőoktatási és közgyűjteményi információs infrastruktúra fejlesztésének várható költségeit nem ismerjük. Még nincsenek részletesen kimunkált fejlesztési koncepciók. A koncepciókat, a beruházási és az üzemeltetési költségeket jelentősen befolyásolják az intézményi igények, a megvalósítás technikai, pénzügyi, kereskedelmi és egyéb feltételei, a MATÁV-val folytatott eddigi és a további tárgyalások eredménye és számos további tényező.

Az utóbbi két évben készült intézményi koncepciókban és pályázatokban található adatok alapján arra lehet következtetni, hogy a fejlesztés forrásigénye várhatóan három milliárd forint körül lesz. Hozzávetőlegesen pontos adataink a program szakmai előkészítési feladatainak elvégzését követően lesznek.

A tudományos kutatás, a műszaki fejlesztés és a felsőoktatás 1991-1994. évi közös információs infrastruktúra fejlesztési programjának (IIFP) - az MTA-OMFB-MKM-OTKA megállapodás szerinti - megvalósítására 6 millió USD világbanki kölcsön, várhatóan 1,6...2,1 millió ECU PHARE támogatás, 720 millió Ft tárcaforrás áll rendelkezésre, és 424 millió Ft a tervezett (feltételezett) intézményi forrás. Mindezek együttesen 1,6...1,8 milliárd Ft-ot tesznek ki.

Ez az összeg a fentiekben vázolt felsőoktatási és közgyűjteményi fejlesztési feladatok megoldására akkor sem lenne elegendő, ha a teljes keret az egyetemek, főiskolák és a közgyűjtemények informatikai fejlesztését szolgálná, ami eleve képtelenség. Az IIFP ugyanis az intézményi belső hálózatok létesítését, a számítógépes ellátottság szükséges mértékű javítását, a távbeszélés és a videojel-átvitel feltételrendszerének fejlesztését nem tartalmazza.

A fejlesztési program finanszírozására és irányítására a következő négy megoldási alternatíva látszik:

a) Minisztériumi irányítás, állami - és részben alapítványi - finanszírozás

Az új felsőoktatási törvény hatályba lépéséig az informatikai fejlesztéssel összefüggő központi döntéseket egy létrehozandó Információs Infrastruktúra Fejlesztési Felügyelő Bizottság hozza meg.

A finanszírozás lehetséges forrásai:

- a beruházási költségeké: a Világbank IIF programja, a PHARE segélyprogram, az OMFB fejlesztési pénzei, a Pro Cultura Renovanda Hungariae Alapítvány egyes szakalapítványai, a Felzárkózás az Európai Felsőoktatáshoz Alap, a Magyar Felsőoktatásért és Kutatásért Alapítvány, a számítástechnikai cégek által felajánlott támogatás;
- a működtetési költségeké: az IIFP pénzügyi fedezete s a felsőoktatási világbanki programhoz a költségvetésben tervezett összeg egy része.

A lehetséges források elég nagy száma ne legyen megtévesztő. A potenciális lehetőség nem jelenti a forráshoz való tényleges hozzájutást.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

b) Az IIFP-hez kapcsolt irányítás és finanszírozás

A fejlesztésre vonatkozó központi döntéseket az IIFP-t irányító Felügyelő Tanács hozza. Ez esetben módosítani szükséges az IIFP szakmai célkitűzéseit, pénzügyi fedezetét pedig ki kell egészíteni az a) megoldásnál felsorolt forrásokból.

c) Egyesületi irányítás, állami és alapítványi finanszírozás

A HUNINET az az egyesület, amely az irányítási feladatok ellátására szóba jöhet. Jelenleg a felsőoktatási intézményeknek csupán a fele a tagja. Az egyesület csak kisebb részfeladatok elvégzésére (pl. közös szoftverek beszerzése, szakmai szemináriumok stb.) képes. A közgyűjtemények összefogását, képviseletét nem tudja vállalni. A felsőoktatási és közgyűjteményi informatikai fejlesztés irányítására számottevő állami támogatással alkalmassá válhat, ez azonban egy-két évet is igénybe vehet.

d) Alapítványi finanszírozás és irányítás

A fejlesztési - beruházási és üzemeltetési - feladatok finanszírozására jöjjön létre Információs Infrastruktúra Fejlesztési Alapítvány (IIFA) a következő forrásokból:

- állami költségvetés,
- Központi Műszaki Fejlesztési Alap,
- számítástechnikai cégek befizetései,
- egyéb gazdálkodó szervezetek befizetései,
- intézményi befizetések;
- egyéb befizetések.

Az IIFA-ból

- fedezhetők az irányítási, a szakmai előkészítési és a program végrehajtásával összefüggő működési költségek;
- pályázati rendszerben támogatható az intézményi és a városi hálózatok építése és üzemeltetése;
- finanszírozható a körzeti, a szakterületi központok, a körzeti hálózatok és az országos hálózat létesítése és működtetése;
- finanszírozhatók a - jelentős árkedvezményt lehetővé tevő - közös központi hardver és szoftver beszerzések;
- fedezhetők az információvagyon adatbázisokká való feldolgozásának költségei.

Ha tekintetbe vesszük az intézmények törvényben biztosítandó teljes önállóságát, a létrejövő informatikai rendszerek szükségszerű kompatibilitását, az optimális beruházási és üzemeltetési költségráfordítások igényét és lehetőségét, az irányítás és a finanszírozás hatékonyságát, a forrás megbízhatóságát, akkor arra a megállapításra jutunk, hogy az alapítványi finanszírozás és irányítás látszik a legmegfelelőbbnek.

A fejlesztés szakmai előkészítése

A fejlesztés szakmai előkészítését haladéktalanul meg kell kezdeni. Tekintettel arra, hogy az intézmények döntő többsége nem rendelkezik megfelelő szakemberekkel, továbbá egyes fejlesztési feladatok központi szerepvállalást tesznek szükségessé, a fejlesztéssel összefüggő szakmai feladatok ellátására célszerű egy kb. 10-12 fős *szakértői csoportot* létrehozni, amelynek feladatai a következők lehetnének;

- felmérésen alapuló részletes helyzetelemzés készítése a felsőoktatási intézmények és a közgyűjtemények jelenlegi információs infrastruktúrájáról, hardver, szoftver és szakember ellátottságáról, fejlesztési igényeiről és terveiről;
- szakmai irányelvek, koncepciók, (típus)tervek kidolgozása az adatbázisok, adatbázisrendszerek, a számítógépes hálózatok, a körzeti és a szakterületi központok létesítésére és működtetésére; az információvagyont adatbázisokká feldolgozó, az adatbázisokat kezelő, a hálózatokat és a központokat üzemeltető szakemberek ki- és átképzésére.

A koncepcióknak és a terveknek költségszámításokat is tartalmazniuk kell.

A szakértői csoport tagjait pályázat útján célszerű kiválasztani. Szükség esetén külföldi szakemberek bevonása is indokolt lehet.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Összefoglalás

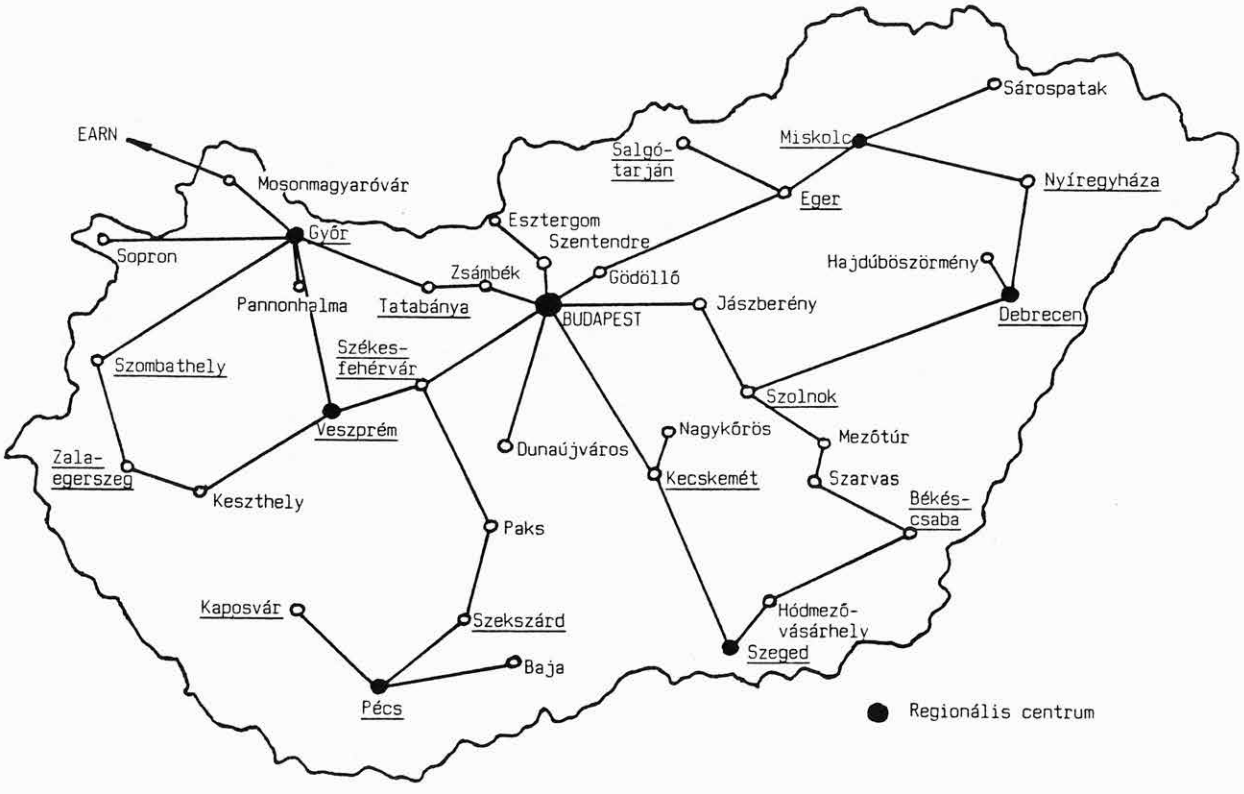
A magyar egyetemek, főiskolák, könyvtárak, múzeumok és levéltárak információs infrastruktúrájának fejlesztése, az európai színvonalhoz való közelítése igen nagy lecke. A fejlesztési feladatok rendkívül összetettek, költségesek, megvalósításuk nagy szakmai felkészültséget, előretekintést, az igények és a lehetőségek felelős számbavételét, a fejlesztés szakmai és gazdasági hatékonyságára való törekvést, az intézmények, a működésükért felelős kormányhivatalok, a megvalósításban érdekelt gazdálkodó szervezetek maximálisan jó együttműködését igényli.

A fejlesztés feltételei kedvezően alakulnak. A művelődési kormányzat deklarálta a fejlesztés fontosságát, s azt, hogy a fejlesztést fontosságának megfelelően kell kezelnie az MKM-nek is. Megállapodást kötött az MTA-val, az OMFB-vel és az OTKA-val a tudományos kutatási, a műszaki fejlesztési és a felsőoktatási információs infrastruktúra közös fejlesztésére. Keresi a fejlesztés finanszírozásának és irányításának a legkedvezőbb megoldását.

Az intézmények vezetői közül egyre többen értik, tudják a feladatok fontosságát, s készek arra, hogy tegyenek is valamit a fejlesztési célkitűzések valóra váltásáért. Az intézmények közötti együttműködés erősödik, új formái alakulnak ki. A vezető számítástechnikai cégek készek az intézményi fejlesztések támogatására.

A fejlesztés kedvező feltételei azonban csak úgy használhatók ki maradéktalanul, ha a célkitűzések megvalósítása érdekében az egyetemeken, főiskolákon dolgozó oktatók, kutatók, a könyvtárakban, múzeumokban és a levéltárakban dolgozó szakalmazottak is minden tőlük telhetőt megtesznek.

2. ábra
Az országos felsőoktatási és közgyűjteményi számítógépes hálózat egy lehetséges kialakítása

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Számítástechnika a magyar egyetemi könyvtárakban

Konferencia (Miskolc, 1991. augusztus 27-28.)

Jó hangulatú, fontos szellemi találkozót szerveztek *Zsidai József* vezetésével a Miskolci Egyetem könyvtárosai, napjaink egyik sürgető könyvtári kérdéséről, a nemzeti számítógépes információs hálózatról és a nemzeti számítógépes adattárak létrehozásáról. A kétnapos találkozón 28 egyetemi és kilenc országos nagykönyvtár, valamint a KIK (Könyvtári és Informatikai Kamara), az MKE (Magyar Könyvtárosok Egyesülete) és a Művelődési és Közoktatási Minisztérium képviselői vettek részt. Tekintettel arra, hogy a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* külön számban közli majd a konferencia előadásait a felkért hozzászólásokkal együtt, ezért az átfedések elkerülése érdekében, lapunk csak rövid beszámolóra vállalkozik.

A konferencia célkitűzéseit minden résztvevő előzetesen kézhez kapta. Ebben a szervezők három fő téma köré csoportosították a megbeszélendő kérdéseket. A témakörök egyben megegyeztek a szekcióülések témáival. A szakmai program gerincét az alábbi három célkitűzés alkotta:

1. A számítástechnika alkalmazása az egyetemi könyvtárakban

Az 1990-ig elért eredmények. A főbb tendenciák csoportosítása. A fejlődés továbbvitele, újabb irányai a századfordulóig. Törekvés a kompatibilitásra és az integrációra. A könyvtárak szolgáltatásait tekintve kölcsönös tájékoztatás és tájékozódás. A kivívott eredmények egymás közti adaptálásának előmozdítása. A számítástechnika alkalmazása kapcsán is előtérben az olvasó, a kutató áll, vagyis a szemlélet szolgáltató centrikus.

2. Az „Információs Infrastruktúra Fejlesztési Program" és az egyetemi könyvtárak

Az 1986-1990 közötti időszak eredményei. A rendszer kapacitása 1991-ben, azon belül az egyetemi könyvtárak elhelyezkedése. Az IIF-ben elérhető adattárak. Elektronikus levelezés. Költségek. Az egyetemi könyvtárak mint adatbázisforgalmazók, adattárak készítői és felhasználók.

A fejlesztés várható irányai. További kapcsolódási lehetőségek, azok időbeli ütemezése. Az adattárak integrálhatóságának kérdései.

3. Igény a nemzeti adattárak létrehozására

A résztvevők kinyilvánítják szándékaikat, elgondolásaikat és követeléseiket a nemzeti gépi adattárak létrehozásának szükségességéről; tartalmuk szerint meghatározzák a legszükségesebb adattárakat és azok jellemzőit; kifejezik ér-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dekeltségüket a program mielőbbi megvalósításában; felajánlják közreműködésüket a kitűzött, nagyhorderejű feladatok végrehajtásában."[1]

A konferencia további célkitűzései között szerepeltek még az alábbi kérdések is: a külföldi szolgáltatások igénybevétele (online tájékoztatás, online könyvtári katalógusok, CD-ROM használat); a könyvtárközi kölcsönzés gépi megoldása; a használók és kutatók képzése, betanítása az új technikák használatára, stb.

A protokoll szerint, *Kovács Ferenc* rektor köszöntötte a megjelenteket, majd *Csurgay Árpád* akadémikus, az MTA főtitkárhelyettese tartott szuggesztív előadást az informatika, a szakirodalmi információ és a gazdasági fejlődés közötti összefüggésekről. Könyvtárosokat megszégyenítő tájékozottsággal ismertette a kutatóhelyeket összekapcsoló világméretű hálózat, az Internet, az európai kutatóintézeteket összefogó EARN (European Academic Research Network) vagy a hasonló céllal szerveződött amerikai hálózat, a BITNET működését. (Nota bene: sokunk számára most esett le a tantusz a BITNET elnevezését illetően, a BIT elem ugyanis a hálózatépítési elvre való utalásként - Because it is there (mert van ilyen) alakult így. Vagyis olyan számítógépes hálózatokról van szó, amelyeket azért építenek ki egy adott helyen, mert ott már működnek számítógépek.) Ezeknek a nagy hálózatoknak elsődleges célja az információk gyors szolgáltatásának megteremtésén kívül az, hogy biztosítsák az együttműködést, és támogassák az egyes országokban folyó kutatásokat. Magyarországon az 1986-tól szerveződő IIF program keretében ma már 140 intézményben működik helyi hálózat (bár az egyetemi könyvtáraknak csak a fele tagja az IIF-nek!) az X.25-ös protokoll révén. 1991-től az IIF ELLA elektronikus levelezőrendszerén keresztül Magyarországról is elérhető az EARN. Várhatóan a világbanki hitel és az EK PHARE-program keretében érkező anyagi támogatás új szakaszát nyitja meg a hazai információs hálózat kiépítésének. A hazai rendszerek bekapcsolásával felerősödik az információcsere, s most már csak adatbázisokra lesz szükség, melyek létrehozásában a könyvtárosoknak aktívan részt kell vállalniuk.

Zsidai József - néhányak számára előzetesen is ismert - előadásában nyolc pontban foglalta össze a számítástechnika könyvtári alkalmazásának eddigi eredményeit. Bár az országos nagykönyvtárakban kialakult egyfajta számítástechnikai kultúra és szakembergárda, szerinte nemzetközi összehasonlításban legalább 15-20 éves a lemaradásunk. A lemaradást különösen két területen tartja fájdalmasnak: a nemzeti adattárak és általában a könyvtári katalógusok gépesítése terén, valamint az intézmények közti integráció hiányában. Hiányolja a hazai információs politikát és -tervet, „nincsen kitűzve a cél, amely felé haladni kell". Legfőbb feladatnak a nemzeti adattárak létrehozását tartja, melynek kapcsán két alapvető problémát kell megoldani: az egyik, hogy minden magyar állampolgár számára hozzáférhetővé (azaz online lehívhatóvá) kell tenni a hazai dokumentumtermést (könyvek, folyóiratok, szabványok, szabadalmak, térképek, kották, jogszabályok, hangzó anyagok terén egyaránt). Az inputot elsősorban ott kellene elkészíteni, ahol a dokumentumok keletkeznek, de a többi könyvtár bekapcsolódásának módját is majd ki kell dolgozni. A másik megoldandó kérdés, hogy a kb. 70-re becsült jelentősebb könyvtár (9 országos nagykönyvtár, 30 egyetemi könyvtár, a megyei könyvtárak és egyéb fontosabb könyvtárak nyilvántartásait hogyan lehetne összekapcsolni, azaz megteremteni a könyvtárak egységesített online katalógusát. Az előadás részletezi még a számítástechnika alkalmazásának szervezeti, tárgyi és személyi feltételeit, valamint a finanszírozás kérdéseit. Szakértői bizottság felállításával kb. egy év alatt kidolgozhatónak tartja a feladattervet.

Míg Zsidai József példaként „minden idők legnagyobb könyvtári rendszereként" az OCLC-t említette, utalva arra, hogy ez a vállakozás is egyetemi könyvtári környezetből nőtt ki, s ma is legnagyobb arányban az egyetemi könyvtárak használják, addig *Mader Béla* (JATEK) rövid, míves hozzászólásában azt fejtette ki, hogy szerinte az OCLC típusú, egycélú hálózat modellje a mi körülményeink között nem követhető. Példaértékűnek tartja viszont az angliai JANET (Joint Academic Network) rendszert, amelynek az angol egyetemek (tudományegyetemek és műszakiak egyaránt) és a BL is tagja. Mader Béla a járható hazai utak között említette a központi online katalógus megteremtését, majd a külső adatbázisok, ill. a nemzeti könyvtár számítógépes szolgáltatásainak bekapcsolását. Utalt a finn modellre, mely szerint a központi rendszer mellett fontosnak tartják a helyi hálózatok szerepét és bekapcsolását.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A következő hozzászólók, *Virágos Márta* (DOTE) és *Zalainé Kovács Éva* (KE) - Mader Bélához hasonlóan - a másnapi szekcióülések elnökei voltak, felszólalásaik egyúttal a szekcióülések vitaindítói is voltak. Virágos Márta utalt az egyetemi könyvtárak számítógépes fejlesztéseiről és szolgáltatásairól készített felmérésre is. (Sajnálatos, hogy a 30 megkérdezett könyvtár közül csak a fele küldte vissza a kérdőívet.) A felmérés eredményét röviden összefoglaló anyagot minden résztvevő kézhez kapta. Ebből idézzük:

„A legtöbb egyetemi könyvtárban használnak valamilyen adatbáziskezelő programot. A legtöbben a MicroISIS (8 helyen) vagy a PC-LIB (3 helyen) programot alkalmazzák, valamint saját fejlesztésű szoftvereket. Ezenkívül használnak még szövegszerkesztő (3 esetben), kiadványszerkesztő, vonalkódkészítő és kommunikációs programokat is (1-2 helyen).

Az alkalmazásokat tekintve a számítógépet 4 könyvtárban használják kölcsönzések nyilvántartására, 6 helyen folyóiratrendelések és beérkezések adminisztrálására, 4 esetben számoltak be könyvkatalógus készítéséről, 6 könyvtárban állítanak össze számítógépes bibliográfiát az egyetemi disszertációkról és egyéb publikációkról, valamint 4 tematikus bibliográfia is fejlesztés alatt van.

A vásárolt vagy kapott adatbázisok közül a Current Contents on Diskette, a MANCI és az OSZK Időszaki Kiadványok Bibliográfiája érdemel említést. A CD-ROM adatbázisok a következők:

FSTA
MEDLINE
EXCERPTA MEDICA
CAB ABSTRACTS
PETERSON GRADLINE
EI CHEMDISC
GROLIER ELECTRONIC ENCYCLOPEDIA

A válaszolók közül 8 könyvtárban van hozzáférési lehetőség az IIF hálózathoz, egy helyen pedig folyamatban van a csatlakozás megvalósítása. 3 intézmény szolgáltat valamilyen adatbázist az IIF rendszeren.

Külföldi online szolgáltatóközpontot 6 könyvtár használ a felmérés szerint, ezek a következők: DIALOG (4), DATA-STAR (4), ORBIT (2), STN (2), QUESTEL (1), DIMDI (1), ECHO (1).

A felhasználók oktatásával 7 helyen foglalkoznak, ebből 4 esetben rendszeresen, többnyire a tantervbe beépített óra keretében.

Egyéb számítógépes szolgáltatást 7 intézménynél jelöltek meg. Ezek között elsősorban számítógépes szakirodalomkeresés és témafigyelés szerepelt, egy esetben pedig e-mail levelezés."[2]

Hozzászóltak még az elhangzottakhoz: *Horváth Tibor* az MKE elnökeként, *Sóron László* (Művelődési és Közoktatási Minisztérium), *Tolnai György* (Országos Munkaügyi Központ) a könyvtárak számítógépes munkabizottsága nevében, *Poprády Géza* (OSZK), *Aladics Sándor* (OMFB), valamint *Bittsánszky Géza* (Miniszterelnöki Hivatal). A hozzászólásokból - név említése nélkül - néhány megállapítást szabadon idézve felsorolnék: elkészült a felsőoktatás fejlesztésének terve, amelyben a közgyűjtemények szerepére is gondoltak; szakértők által kidolgozott, átfogó és egységes könyvtárpolitikai tervre van szükség; nem hagyható figyelmen kívül a kormányzat felelőssége sem, amely konkrét anyagi támogatások formájában mutatkozhat meg; az „informatikai kalandorok" megjelenésének következményei vannak, degradálódik a számítástechnika. Megtudhattuk azt is, hogy az OMFB-nek nagyon kevés a pénze, ezért a könyvtáraknak lobbizniuk kellene - azaz, el kellene fogadtatni magukat azokkal, akiktől anyagi támogatást várnak.

A szekcióüléseket viták és jó hangulatú műhelybeszélgetések jellemezték. Mindhárom szekcióban véleményezték az ajánlásokat is, melynek szövegét az alábbiakban olvashatják.

Kovács Katalin

A konferencia főbb megállapításai és ajánlásai

A rendszerváltozás megteremtette az eszmei feltételeket, a még ebben az évtizedben kibontakozó gazdasági fellendülés pedig különösképpen igényli, hogy a tudományos, gazdasági, politikai és kulturális információk valóban hatékonyan segítsék hazánk előrehaladását.

Ezen információk nyújtásában, feldolgozásában és közvetítésében a 30 egyetemi könyvtárnak a nemzeti könyvtárral és az országos fel-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

adatkörű nagy tudományos könyvtárakkal együtt meghatározó szerepe van.

A hazai és külföldi dokumentumok könyvtári nyilvántartásához, feltárásához és rendelkezésre bocsátásához a korszerű információ-technológia alkalmazása elengedhetetlen. Ezen a téren a fejlett államokban elért színvonalhoz képest elmaradásunk számottevő.

A számítógépes szakirodalmi információs rendszerek kiépítésében és a nemzetközi rendszerekhez történő kapcsolódásban mutatkozó hiányosságokat a század végéig meg lehet szüntetni. Az ehhez szükséges intézkedések kidolgozását azonban még ebben az évben, végrehajtásukat pedig már 1992-ben szükséges megkezdeni.

A szaktudományi információszolgáltatás korszerűsítését az egyetemi könyvtárak minden rendelkezésre álló eszközzel támogatni kívánják. Erre kötelezi őket az a tradicionális szerep is, amelyet a könyvtárak létrejöttük pillanatától kezdve a hazai szellemi, tudományos életben betöltöttek.

Ajánlások

1) A fentiek értelmében szükséges létrehozni a hazai tudományos nagykönyvtárakra alapozott szakirodalmi információs rendszert. Ennek érdekében

- létre kell hozni a korszerű technikákkal támogatott és kezelhető (a hazai, s az országban található külföldi dokumentumokat tartalmazó) adattárakat,
- ezek elektronikus eléréséhez, az adatátviteli hálózat alapjául meg kell erősíteni és fejleszteni kell az Információs és Infrastruktúra Fejlesztési Programot (IIFP), s a rendszerben résztvevő könyvtárak hálózati csatlakozását biztosítani szükséges,
- létre kell hozni a nagykönyvtárak belső elektronikus hálózatát,
- lehetővé kell tenni, hogy az egyetemi könyvtárak és a nagy tudományos szakkönyvtárak a külföldi elektronikus hálózatok szolgáltatásait igénybe vehessék,
- az egyetemi könyvtárak számítógépes és kommunikációs rendszerei fejlesztésében az egyetemek információ-technológiai korszerűsítését szolgáló HUNINET Egyesület ajánlásait szükséges figyelembe venni,
- a már több területen meglevő regionális együttműködés eredményeire támaszkodva szorgalmazni kell a további regionális és szakterületi együttműködést,
- az egyetemi könyvtárak a nemzeti szakirodalmi információs rendszerben ellátandó feladataik kimunkálására, valamint a rendszerben történő működésük (technikai, gazdasági, jogi) feltételeinek megfogalmazására hozzanak létre szakértői bizottságot,
- az egyetemi könyvtárak szakmai képviseletét minden olyan szervezetben, bizottságban biztosítani szükséges, amely a hazai információs rendszer(ek) ügyeivel szakmai szempontból foglalkozik.

2) A nemzeti szakirodalmi információs rendszer koncepciója

- a nemzeti tudománypolitika és információpolitika részeként
- állami felelősséggel és költségvetési finanszírozással valósítható meg.

Miskolc, 1991. augusztus 28.

A konferenciát előkészítő bizottság nevében
Huszár Ernőné dr., a konferencia elnöke

A konferencia rendezősége a kétnapos tanácskozás fenti összegzését tisztelettel figyelmébe ajánlja az alább felsorolt intézetek és szervezetek vezetőinek:
Az egyetemek rektorai
Miniszterelnöki Hivatal Tudománypolitikai Titkársága
Művelődési és Közoktatási Minisztérium, ill. az illetékes ágazati minisztériumok
Magyar Tudományos Akadémia
Magyar Rektori Konferencia elnöke
Információs és Infrastruktúra Fejlesztési Program
HUNINET Egyesület
Magyar Könyvtárosok Egyesülete
A résztvevő könyvtárak és a szaksajtó

Irodalom

1. Számítástechnika az egyetemi könyvtárakban. Konferencia. Ideiglenes anyag. 2-3.p.
2. Az egyetemi könyvtárak számítógépes fejlesztéséről és szolgáltatásairól. 1.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kitekintés

Optikai információtárolás

Szemle

Tószegi Zsuzsanna

Az utóbbi egynéhány évben új információhordozó, az *optikai lemez* tört be minden eddiginél látványosabban a könyvtári-tájékoztatási szakterületre. Ezek a kiváló minőségű és hatalmas kapacitású lemezek hirtelen szó szerint is megfogható közelségbe hozták az eddig kissé elidegenedett, személytelenül misztikus adatbázisokat, de az optikai lemezeken váltak először a szövegekkel egyenrangúvá a képi információk is.

Az információközvetítés legújabbkori forradalma egy zseniálisan egyszerű elvre épül. Ha kellően kis szegmensekre bontjuk a feldolgozásra váró információhalmazt, valamennyi eleméről megállapíthatunk egy adott kritérium szerint meglévő, illetve meg nem lévő tulajdonságot, amely egy adott logika szerint az *igen* vagy a *nem* egyértelmű megfeleltetése. Ez az ún. *bináris elv* vonul végig az egész számítástechnikán, amelynek kódolási alapelve a kettes számrendszerre épül, és ugyanezt az elvet érvényesíti az információrögzítésben is. A széles körben ismert mágneses adathordozókon ezt a bevonat apró részecskéinek mágneses volta reprezentálja: egy szegmens mágneses vagy nem mágneses állapota a *0* illetve az *1* (igen - nem) állapotnak felel meg. Ugyanezt képviseli a dipólmomentumok irányának a különbsége is; ez az irány a mágneses erőtér megváltoztatásával megfordítható. Ezen az elven alapulnak a mindennapi életben elterjedt magnetofonszalagok vagy az egyre ismertebb mikroszámítógépek lemezei, de a nagyszámítógépek mágnesszalagjai és -lemezei stb. is. A mágnesezhetőség azonban önmagában hordozza alkalmazási korlátját is: a mágneses kölcsönhatás miatt nem lehet egy adott érték alatt képezni a szegmenseket; az olvasási sebesség pedig nem lehet gyorsabb annál az időtartamnál, amelyet a mágnestekercsen átfolyó áram, illetve az irányváltás ideje meghatároz. A szöveges információk tárolására különösen jó, hatékony segédeszközt jelentenek a különböző mágneses adathordozók: a szalagok, lemezek, dobok stb. Az írásjeleket nagyon könnyű a bináris kódokkal kifejezni, a számítógépes feldolgozás alapegységét jelentő 1 byte hosszal például a latin betűs íráskészletet maradéktalanul le lehet kódolni. A mágneses hordozók kapacitása azonban a képek digitalizálásához már kevésnek bizonyult: amíg egy A/4-es szövegoldal tárolása 1000–1500 byte, addig egy ugyanakkora színes kép digitalizált változata a felbontástól függően

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

400 000 – 4 000 000 byte helyet igényel. (Yeasel, Pipes)

A kutatók új módszereket és eljárásokat kerestek, így fordult az érdeklődés az optikai technológiák felé. Az első optikai képdigitalizáló és tároló rendszerek a 80-as évek elején jelentek meg Japánban, majd röviddel ezután az Egyesült Államokban.

Az *optikai tárolás* az információrögzítésre a mágnesesség helyett a fényt használja, amelynek 0,6 μ hullámhossza lehetővé teszi, hogy két szomszédos bit között a távolság mikrométerekben legyen mérhető. A rendkívül kis tartományok fókuszálását a gyakorlatban megfelelő optikai rendszerrel és lézerfénnyel valósítják meg. A *lézer* olyan egyfrekvenciájú, monokromatikus elektromágneses sugárzás, amelynek egyáltalán nincs sávszélessége - ennek köszönhetően mentes minden differenciális diffrakciótól (szóródástól). (Balakrishnan) A korszerű szabályozástechnikával a lézernyalábot olyan pontosan be lehet határolni, hogy az átvitel hűsége gyakorlatilag 100, vesztesége 0%-os.

Az optikai rögzítést eleinte zenei és filmfelvételekre használták. A kísérleteket a 70-es években kezdték az analóg jelek digitális jelekké oda- és visszaalakításával. Az első 12 inch átmérőjű optikai lemez 1978-ban jelent meg, kb. 1 órás videofelvétellel. 1983-ban került piacra az első 12 cm átmérőjű optikai lemez 75 percnyi, kiváló minőségű zenei felvétellel. Nem sokkal ezután kezdték információtárolásra is használni a lézerlemeznek is nevezett új optikai médiumot.

A mai optikai lemezek általában 3 anyagrétegből állnak: a legbelső kemény réteg biztosítja a fizikai szilárdságot, ezt borítja az információhordozó fényvisszaverő réteg, melyet kívülről védőbevonat óv a külső sérüléstől, szennyeződéstől. Információrögzítésre ma többnyire vékony tellurium-ötvözetet használnak, amelybe az adatbevitel előtt egyenletesen igen sekély, folyamatos barázdát vágnak. Az egyes hornyok távolsága 1,6 μ. Az információ felvitele „kemény" lézersugárral történik, amely a felületbe kis mélyedéseket, „gödröket" (piteket) éget. A 0 és az 1 biteket ezeknek a „gödröknek" a sík részbe való átmenetei hordozzák. A „pitek" mélysége 0,1 μ, szélessége 0,6 μ – ezzel a jelsűrűséggel négyzetmilliméterenként 1 millió bitet lehet tárolni. A leolvasás olyan „lágy" lézernyalábbal történik, amely már nem okoz felületi elváltozást, csak visszaverődik a mélyedésekről. A visszavert „kiolvasó" lézersugarat egy fotodióda érzékeli, amelynek felülete négy zónára oszlik. A barázdából visszavert fényt egy prizmához hasonló optikai hasáb ugyancsak négy részre osztja, ezek összevetésével biztosítja a szabályozórendszer, hogy a kiolvasó sugárnyaláb 0,1 μ pontossággal mindig a barázdában maradjon. (Balakrishnan) A lemezek leolvasására két módszer terjedt el: ha a tárolási kapacitást a hozzáférési idő „rovására" kívánják növelni, állandó lineáris sebességgel, ha pedig gyorsabb hozzáférést akarnak biztosítani, állandó szögsebességgel forgatják a lemezeket.

Az optikai lemezek lejátszásához speciális leolvasó készülék szükséges. Az információtárolásra használt lemezek általában speciális szoftverrel együtt kerülnek forgalomba, így ezeket a lejátszókat számítógéphez csatlakoztatva lehet működtetni. A háztartásokban használt lézer-audiolemezek (közhasznú néven kompakt lemezek) lejátszójában egy digitális-analóg konverter található, ha ehelyett megfelelő interfészt (csatlakozót) építenek be, ezek a lejátszók is csatlakoztathatók a számítógépekhez.

Az „optikai lemez" gyűjtőnév, amely több – és egyre több – típust foglal magába. Kategorizálásukban és elnevezésükben a szakirodalom nem egységes, a leggyakrabban a felhasználás lehetőségei szerint különböztetik meg az egyes típusokat. Az egyik csoportba azok a lemezek tartoznak, amelyeket a felhasználó készen kap, tartalmát megváltoztatni nem tudja, így az iparilag előállított kész lemezeket csak leolvasni lehet. Angol nevük rövidítése alapján OROM vagy ROM (Optical Read Only Memory) néven ismertek, közéjük video és lézer lemezeket is sorolnak. Jelentőségénél fogva ezzel a típussal külön is foglalkozom. A második csoportba a WORM (Write Once Read Many) néven ismert, a felhasználó által „írt" lemezek tartoznak. A tartalmat később már nem lehet megváltoztatni, ezért hívják „egyszer írható, sokszor olvasható" lemeznek; ezeket főleg archiválási célokra használják. A felhasználó által *aktualizálható*, tehát *törölhető* (erasable) lemezek alkotják a harmadik csoportot, ezek egyelőre még kevésbé terjedtek el, mint az előző két típusba tartozók, bár várhatóan mind nagyobb jelentőségre tesznek majd szert.

A különböző típusú optikai lemezek képesek különféle szöveget, numerikus adatokat, képeket (álló-, mozgókép, animáció), ábrákat, hangot külön-külön vagy együttesen, egy lemezre integrálva tárolni. Feltétlen előnyeik közé tartozik az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

információk magas színvonalú őrzése és reprodukálása, a rövid hozzáférési idő, a „kompakt" méret miatti kényelmes használat és a kiváló fizikai teherbírás. Mivel bármilyen típusú információ szolgáltatására képesek, széles körű alkalmazhatóságukkal forradalmi utat nyitottak a *multimédia információ* gyűjtésében és keresésében. A forgalmazott késztermékek természetesen nemcsak az eltérő típusú adatokat, de az eddig ismert legjobb, leghatékonyabb módszereket – így természetesen a közvetlen „párbeszédes" lekérdezési lehetőséget is – integrálják. Így jött létre egy új fogalom, az *interaktív multimédia*. A *hipermédia* kvázi-szinonimájaként terjedő fogalom tehát magába foglalja azt a keresési módszert, amely az olvasót az emberi gondolkodást szimulálva, asszociatív, nem-hierarchikus, „csapongó" módon, szabadon hagyja böngészgetni a multimédia, tehát bármilyen típusú (kép, hang stb.) információk között.

CD-ROM lemezes adatbázisok

A különféle optikai lemezek különböző lehetőségeket és választékot biztosítanak multimédia típusú tároláshoz és kereséshez. Közülük ma a legismertebb a CD-ROM (Compact Disk – Read Only Memory) rövidítéssel megnevezett kompakt lemez, amelyet a felhasználó a rajta lévő adatokkal együtt, készen vásárol meg. A CD-ROM egy 12 cm átmérőjű, 17 gramm súlyú, 550 megabyte kapacitású lézerlemez, amelynek első példányai 1986-ban kerültek kereskedelmi forgalomba. Elképesztő tempójú terjedését sok kedvező tényező együttes hatásának köszönheti. (1990-ben 800-nál több CD-ROM-on forgalmazott adatbázist tartottak számon: The CD-ROM Directory 1990.) Rendelkezik mindazokkal az előnyökkel, amelyekkel az optikai lemezek általában, tehát magas színvonalon képes a multimédia információk rövid időn belüli szolgáltatására, használata kényelmes és biztonságos. Mindezeken felül a CD-ROM elterjedését segítette, hogy a könyvtárak és más hivatásos információközvetítőkből álló „információs közösség" a 80-as évek második felére már hozzászokott az online adatbázisok interaktív lekérdezéséhez, amelyet azonban még ma is gátol a távadatátviteli hálózat időnkénti üzemzavara, a vonalak telítettsége, illetve a szolgáltató számítóközpontok esetleges hibája. Ehhez járul még a költségtényező is, amely – a CD-ROM lemezek meglehetősen magas ára ellenére – kedvezőbb lehet, ha gyakran használják az adatbázist, sok találatot nyomtatnak ki stb.

A CD-ROM elterjedését nagyban segítette az a tény is, hogy már korai időszakától kezdve „élvezte" a szabványosítás előnyeit. Kezdetben a fizikai lemez-szabványokban, majd a meghajtók és lejátszók kompatibilitásában egyeztek meg a gyártó cégek, mostanában pedig a szoftverre is kiterjedőben van az egységesítés. Két nagy előállító, a Wilson Company és a SilverPlatter például már több éve ugyanazt a menüt alkalmazza valamennyi termékénél.

Az 1983-ban nyilvánosságra hozott CD-ROM szabvány az adattárolás fizikai formátumát rögzíti ugyan, de nem írja elő, milyen típusú információ milyen módon tárolható a lemezen. Nem határozták meg az információk logikai elhelyezését, az információ kódolását, az állomány-szerkezetek jelölését stb., így néhány éven belül meglehetős anarchia állt elő: a szoftver-fejlesztő cégek a saját maguk által kifejlesztett formátumokat és rendszerprogramokat írtak a CD-ROM adatbázisokhoz. Ezt a helyzetet megszüntetendő, a 11 nagy CD-ROM előállító új formációt hozott létre, High Sierra Group néven; ennek keretében megállapodtak egy minden optikai rendszerhez illeszkedő tárolóeszköz, a CD-I (Compact Disk Interactive) kifejlesztésében és abban, hogy azonnal megkezdik a logikai állomány-szerkezet szabvány kidolgozását is.

A CD-I szabvány az adattárolás fizikai formátumán túlmenően pontosan meghatározza a szükséges hardver konfigurációt, szoftver oldalról pedig előírja az eltérő típusú információk megkülönböztetésének, kódolásának és dekódolásának, illetve a CD-I lemezen kialakított logikai állomány-szerkezet kezelésének módját. Az önmagukat betölteni képes CD-I lemezeket tömegfogyasztásra szánják, ezt biztosítja a „felhasználóbarát" keresőrendszer és a minden részletre kiterjedő kompatibilitás is.

Visszatérve a mai CD-ROM adatbázisokhoz, megállapítható, hogy a ma kapható termékek nagyon hasonlítanak az online rendszerekhez. Vannak tisztán referensz adatbázisok (pl. ERIC, Library literature), tartalmi kivonatokat is közlők (pl. Dissertation Abstracts), teljes szövegű adatbázisok (pl. Bookshelf) és kézikönyvek (pl. Grolier's American academic encyclopaedia). Vizsgálták

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

azt is, milyen adattárakat, adatbázisokat érdemes CD-ROM hordozón kiadni. A lemezek magas ára és meglehetősen ritka aktualizálása miatt csak időtálló információkból álló, nagy adathalmazt érdemes erre a hordozóra vinni (az indexeléstől függően 200 000 – 350 000 oldal tartalma fér el egy 550 Mbyte-os lemezen). További könnyebbséget jelent, ha a meglévő adatbázis könnyen konvertálható, indexekkel bőven feltárt és jól szervezett információkból áll. Mindezek a jellemzők a kész adatbázisoknál, szótáraknál, enciklopédiáknál adottak, ezért is olyan „könnyű" ezeket CD-ROM-on (is) kiadni. A meglévő információkat géppel olvasható formában, a keresést lehetővé tevő módon, indexelve kell rögzíteni. Ez a művelet történhet billentyűzettel, optikai karakterolvasással a szöveges, illetve optikai letapogatással és képdigitalizálással a képi információk esetében. Az adatok ellenőrzése és javítása után egy nyomóformát, „mesterlemezt" készítenek, mégpedig általában üvegből. Erre viszik rá a bevezetőben említett módon, „kemény" lézersugárral a bináris kódokat, majd erről nyomómatricát készítenek. A használó kezébe kerülő CD-lemezeket fröccsöntéssel sokszorosítják.

Képi információk elektronikus feldolgozása

A szöveges információk bináris kódokra átalakítása egyszerű, visszakeresésükre úgy tűnik, megfelelő módszer az invertált állományok széles körű alkalmazása. A képi adatok (image data) tárolása és visszakeresése azonban még mindig problematikus. Ennek számos oka van, melyek közül a legfontosabb a szöveges és a képi információk közötti alapvető különbség. A mai 3–4. generációs számítógépek hiába „tudnak" sokkal többet, mint elődeik, amelyeket nem is szándékoztak akkor még más feladatokra, mint számítási műveletek megoldására „dolgoztatni", a szekvenciális működési elv révén nehezen birkóznak meg a nem-szekvenciális feladatokkal. Egy szöveg fogalmi jelentése adott: a dekódolással egyidejűleg annak tartalma is nyilvánvalóvá válik – egy letapogatott kép jelentése azonban a dekódolás után nem látható azonnal. (Heimbürger)

További igen nagy gondot okoz a képanyag indexelése. Nincs olyan általánosan elfogadott konvenció, amely a képanyag katalogizálását, osztályozását, majd indexelését elősegítené. (Oberhauser) Voltak és vannak e téren próbálkozások (pl. a MARC formátum kiterjesztése), de az igazi megoldás még várat magára. Véleményem szerint a képek osztályozását, indexelését az is nehezíti, hogy ugyanazzal a fogalmi készlettel, osztályozó/indexelő rendszerrel közelítünk hozzájuk, mint a szövegekhez. Adott esetben ezáltal éppen legjellemzőbb sajátosságuk, „képiségük" vész el, amikor verbális fogalmi síkra vetítjük le a vizuális fogalmi rendszerbe tartozó képi információkat. Meggyőződésem, hogy a kutatások ebben az irányban dinamikusan fognak fejlődni, és az ötödik generációs számítógépekkel jelentős előrelépést fognak elérni a „vizuális fogalmakkal" való osztályozás/indexelés terén.

A képek számítógépes feldolgozására két különböző technológia alakult ki: az egyik a számítógépes grafika, a másik a digitális képfeldolgozás. A *számítógépes grafika* szintetikus képeket generál számítógépes módszerekkel, a *digitális képfeldolgozás* során pedig egy, már létező képet elemeznek és dolgoznak fel, vagyis inputként kész képet visznek a rendszerbe, ahol transzferálják egy másik képbe vagy a belőle származó szimbolikus leírásba. Az utóbbi időben e két „hagyományos" módszert együtt alkalmazzák: a meglévő digitális képi információt dolgozzák fel, és ebből generálnak új képeket a számítógépes grafika alkalmazásával. Ezt a tevékenységet *elektronikus képelőállítás és -feldolgozás* néven foglalhatjuk össze (image computing az amerikai, illetve electronic imaging az európai nyelvhasználatban). E tevékenységkörbe valamennyi eddig ismert eljárás beletartozik a digitális képfeldolgozástól a számítógépes grafikán, megjelenítésen, látáson keresztül az alakzatfelismerésig. (Heimbürger) Természetesen a felhasználónak közömbös, milyen technológiával, módszerrel készült az adatbázis, az ő számára csak az a kísérletileg igazolt tény a fontos, hogy a képeket is tartalmazó adatbázisokban sokkal könnyebb „eligazodni", és sokkal jobban meg lehet találni az ún. rejtett információkat is, mint a csak szövegesekben.

Az utóbbi évtizedben jelentősen fejlődött az adatbáziskészítési technológia is. Kereskedelmi termékként kaphatók kész adatbázis-építő rendszerek is (DBMS = database management systems). A képi adatbázisok (IDB = image database) hardver és szoftver tervezése a mai K+F terület legfontosabb kérdése, amelybe az input eszközök (scanner és kamera), az információ-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hordozók (optikai lemezek) fejlesztése éppúgy beletartozik, mint a visszakeresési módszerek (interaktív multimédia) javítása.

Oberhauser, aki vizsgálta a ma létező képi adatbázisokat, megállapította, hogy ezek igen sokféle stílust és minőséget képviselnek, inkompatibilisek és nem mindenben kedveznek a felhasználóknak. Ennek egyik fő oka a már említett általános képi indexelőrendszer hiánya, a másik pedig a ma létező rendszerek inhomogén technikai és metodikai színvonala.

Az optikai információs rendszerek könyvtári alkalmazása

Új információs korszak hajnalán vagyunk. Eljövetelét ünnepelhetjük eufórikusan, szemlélhetjük szkeptikusan, aggódhatunk is szeretett „műfajunk", a könyv sorsáért magánemberként, de hivatásos információközvetítő szakemberként szembe kell néznünk az új kihívással, és – tetszik, nem teszik – föl kell készülnünk az új médiumok fogadására.

Az optikai információtároló rendszerek – beleértve a hardvert, a szoftvert és az alkalmazási módszereket – új horizontot nyitottak az információ gyűjtésében, feldolgozásában, keresésében. A tendencia világos és egyértelmű: a szelekciótól a teljesség felé mutat. Ebbe az irányba fejlődnek a szöveges adatbázisok is: az egyszerű bibliográfiai adatoktól a referátumokon át a teljes szövegű adatbázisok felé. Ugyanez tapasztalható a képi információk terén is: a régi típusú feldolgozásban éppen csak jelezték, ha egy dokumentum „illusztrációkat" is tartalmazott (még akkor is, ha a szöveg volt tartalmilag alárendelt) – a multimédia típusú rendszerekben azonban már egyenrangúvá vált a kép a szöveggel. Időközben a képi ábrázolás szerepe jelentősen megnőtt (most nem beszélve a köznapi élet vizuális dömpingjéről): olyan új technikák alakultak ki, amelyek döntően képi eszközöket alkalmaznak (pl. folyamatábra, elektromos kapcsolási rajz), és sok új eszköz készült, amelynek lényege a „láthatóvá tevés" (pl. computer-tomograph, endoszkóp, ipari röntgen).

A rejtettségtől a jeladáson át a teljességre törekvésnek magától értetődően kell érvényesülnie a képi információk terén is. A technikai fejlődés most jutott el arra a fokra, hogy a képeket is önálló és egyenrangú információs forrásként tudja kezelni. A képi adatbázisok szerencsésen egyesítik mindazt az előnyt, amelyet a mai technológiai fejlettségi színvonal lehetővé tesz: hatékonyan akkumulálják és kezelik a különféle adatok széles skáláját, és biztosítják a keresett adathoz az elképzelt formában való hozzáférést – az adat típusától, létezési módjától, a feldolgozás szintjétől, a keresőnyelvtől, az adat szerkezetétől függetlenül. (Heimbürger)

Egészen biztosra vehető, hogy a közeljövőben robbanásszerűen jelennek meg a piacon az új típusú, multimédia információs bázisok, amelyek már nem egy meglévő adatbázis/adattár/kézikönyv más hordozón való kiadását jelentik, hanem tartalmukban is újat nyújtanak. Az előállítóknak addigra feltétlenül meg kell egyezniük a *szerzői jog* kérdésében, ugyanis ez a képanyagokat illetően ma még szinte teljesen megoldatlan. A múzeumok kiadásában megjelenő gyűjteményeknél még viszonylag egyszerűbb a helyzet, de a könyvtárak már nehezen szerzik meg, és legalább ilyen nehezen érvényesítik a képekkel kapcsolatos szerzői jogokat. Az elektronikus publikálással foglalkozó cégekkel közösen kell a terjesztéssel kapcsolatos problémákra megoldást találni.

Oberhauser már hivatkozott elemzésében vizsgálta a multimédia információs rendszerek elterjedését, illetve az új média és az „információs közösség" viszonyát. Megállapítása szerint az igazi áttörés még nem történt meg, igen kevés könyvtár alkalmazza aktívan az új technológiát. Passzív alkalmazásra – tehát a kész adatbázisok vásárlására – már sok példa van, a könyvtárak a CD-ROM-on forgalmazott adatbázisokat igen nagy számban vásárolják. Ezeknek a kezelése sem különleges felkészültséget, sem nagy energiabefektetést nem igényel, különösen az online információkeresésben jártas könyvtárasoktól, olvasóktól. (Ne feledjük, hogy a fejlett országokban egy egyszerű egyetemi könyvtárban is online olvasói katalógus alapján keresnek a felhasználók!)

Mondhatni, „divatba jött" a CD-ROM, erre a hordozóra jut a legtöbb figyelem, a többi optikai médiumra azonban nemigen koncentrálnak a könyvtárak.

Oberhauser azt is megvizsgálta, hogyan viszonyulnak az új információhordozókhoz a könyvtárosok: kevesen és keveset tudnak róla, még kevesebben tudják aktívan használni az op-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tikai információs rendszereket. Úgy látszik, a „lelkesedők és a specialisták" kis csapatát kivéve, az információs közösség még nem igazán jól tájékozott a multimédia kérdéskörében. Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy ma még nem lehet egy teljes körű referensz adattárat kiépíteni az optikai lemezekből. Könyvtári elterjedését nagyban segítené, ha találnának technikai megoldást a „hálózatosításra", tehát arra, hogy egyidejűleg több olvasó is tudja használni a drága adatbázisokat. (Halsey)*

Az aktív alkalmazásban a nagy nemzeti könyvtárak járnak az élen; ezek a kész produktumok tesztelésében is részt vesznek, illetve saját gyűjteményük egyes részleteit teszik át optikai hordozóra. Európában saját állományáról először a párizsi Sainte Geneviève egyetemi könyvtár adott ki optikai lemezt: ez a középkori illusztrációkat tartalmazó diagyűjtemény alapján készült. Az optikai információs rendszerek könyvtári alkalmazásában – mint oly sok mindenben – az élenjáró a washingtoni Kongresszusi Könyvtár (Library of Congress), amely 1982-ben kezdte Optikai lemez kísérleti programját (Optical Disk Pilot Project). Az optikai lemezt mint tárolóeszközt a nyomtatott információk tárolására is kipróbálták, de komplex információs rendszert is megpróbáltak kiépíteni a „non-print project" keretében. 1988-ig hat videolemezt készítettek, ezeken 150 ezer képet és a CBS televízió híradójának 10 évi anyagát tárolták. A felhasználó az olvasóteremben elhelyezett képernyőnél ülve külön kereshetett a képek és külön a szöveges információk között: ha egy szólánc alapján valószínűsíthető volt a releváns találat, az adott képet előhívhatta a képernyőre. Fordított esetben a képek között „böngészhetett", ekkor külön utasításra a kép adatait tudta előhívni a szöveges adatbázisból. Az elérési pontok: a kép címe, létrehozójának neve, létrejöttének ideje, a kép tárgyát jelölő szavak, copyright adatok, az eredeti kép lelőhelyadatai. A rendszerhez offline üzemmódba kapcsolt színes lézernyomtatón másolatot is lehetett rendelni. (Price)

A Library of Congress 1990-ben az előzőnél nagyobb szabású és ambiciózusabb programba kezdett. Az American Memory elnevezésű program keretében a könyvtár történelmi, kulturális, etnográfiai stb. gyűjteményeiben található könyveket, térképeket, kéziratokat, hangfelvételeket, képanyagot dolgozzák fel egy integrált optikai rendszerbe, amelyet széles körű terjesztésre szánnak az iskolák, de a magánszemélyek körében is. Az öt évre tervezett program keretében 15-20 összeállítást kívánnak megjelentetni, főleg a századforduló idejéből.

Az American Memory egy-egy adatbázisának lejátszásához a következő konfiguráció szükséges: mikroszámítógép, két optikai lemezlejátszó (CD-ROM és videolemez), tv monitor, lemeztároló, fejhallgató. A bibliográfiai adatokat MARC rekordokban tárolják, ezeket számos speciális index és szövegrészlet egészíti ki. A képanyag kétféle hordozón: a digitalizált adatok a kompakt lemezeken, az analóg képjelek a videolemezeken találhatók. A digitalizáláshoz a ma rendelkezésre álló valamennyi módszert és eljárást alkalmazzák: az indexeket „hagyományos" adatrögzítéssel, a szövegeket a felhasználástól függően fakszimileként, géppel olvasható szabad szövegként vagy automatikus optikai karakterolvasó eljárással, illetve akár ezek együttesével viszik be a rendszerbe. Az állóképeket digitalizált formában, a mozgóképeket viszont analóg videolemezeken tárolják, mert erre a célra ez ma a legmegfelelőbb.

Az American Memory főmenüje egy könyvtár alaprajza. Szellemes megoldással egy valóságos könyvtárat szimulálnak, ahol a „tájékoztató központ" szolgáltatja a rendszer működéséről és a tartalmáról szóló információkat. Az „olvasóteremben" lehet keresni és bepillantani a kiválasztott dokumentumokba, a „kiállítóterem" a gyűjteményeket „mutatja be". A „műhely" funkció kiválasztásával az olvasó tárolhatja a kiválasztott részleteket, szöveget, képet, hangot, majd szövegvagy kiadványszerkesztő programmal rögtön elő is állíthat egy nyomdakész anyagot.

A Kongresszusi Könyvtár az American Memory programot egy nagyszabású terv első lépcsőjének tekinti. A végső cél a könyvtár jelentős gyűjteményeinek elektronikus formában való feldolgozása és terjesztése annak érdekében, hogy a hatalmas és gazdag könyvtár állománya köz-

* Az utóbbi időben már olvashatók a szakirodalomban a CD-ROM hálózatban működéséről készült beszámolók. Példaként említjük a The Electronic Library 1989. februári számát a Boston College CD-ROM hálózatáról. Desmarais, Norman: CD-ROM local area networks : A user's guide (Meckler, 1991.) c. könyvét pedig a következő számban ismertetjük. A hazai CD-ROM hálózati tervekről (SOTE, DOTE) lapunk valamelyik következő számában szeretnénk beszámolni. (*A szerk.*)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kinccsé váljon az egész nemzet számára. (American Memory Project)

Irodalom

1. The American Memory Project : Sharing unique collections electronically = Library of Congress Information Bulletin, vol.49. 1990. no.5. p.83–87.
2. BALAKRISHNAN, M.R.: Az optikai információtárolás műszaki alapjai = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 35.évf. 1988. 11.sz. p.492–497.
3. HALSEY, R.S.: Learning about CD–ROM technology: an educator's perspective on sources, issues, criteria, breakthroughs, and research = Information Technology and Libraries, vol.8. 1989. p.56–62.
4. HEIMBÜRGER, A.: Optical disks and image databases = Nordinfo–NYTT, 1990. no.2. p. 37–44.
5. MOES, R.J.: The CD-ROM/CD-I puzzle: where do the pieces fit? = International Journal of Micrographics and Video Technology, vol. 6. 1987. p.15-18. Ref. KDSZ 88/451.
6. OBERHAUSER, O.C.: Interactive multimedia in library and information services = Audiovisual Librarian, vol.17. 1991. p.17–25.
7. PRICE, J.: The Optical Disk Pilot Program at the Library of Congress = Videodisc and Optical Disk, vol.4. 1984. p.424–432.
8. RUOKONEN, K.: A CD-ROM: csoda és gond? = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 36. évf. 1989. 1.sz. p.14-17.
9. YEAZEL, L.A.: Trends in optical media = International Journal of Micrographics and Video Technology, vol.6. 1987. p.11–14. Ref. KDSZ 88/444.

Számítógépes együttműködés a német tudományos könyvtárakban

Tremkóné Meszleny Mária

Az alábbi tanulmány alapját az 1989-es Osteuropa Seminar adta, melyen *Tremkó Györgyné* (OSZK) és *Gulácsyné Pápai Erika* (AGROINFORM) képviselték Magyarországot. A német könyvtárügy mai állapotának megértéséhez ad segítséget az akkori NSZK tudományos könyvtárainak helyzetét, s ezen keresztül az NSZK könyvtárügyének főbb vonásait bemutató írás. (*A szerk.*)

A Német Könyvtári Intézet (Deutsches Bibliotheksinstitut, Berlin - a továbbiakban: DBI) által szervezett kelet-európai szeminárium témája a könyvtárak és a tájékoztatási szolgáltatások mai helyzete és fejlesztési trendje volt. Ebben a témában először szervezett a DBI keretében működő nemzetközi együttműködési részleg (Bibliothekarische Auslandsstelle, a továbbiakban: BA) tapasztalatcserét azzal a céllal, hogy megismertessék a kelet-európai résztvevőkkel a német könyvtárügy helyzetét, bemutatva a könyvtárakban és a tájékoztatási intézményekben alkalmazott modern könyvtári technikát. Szó esett az Európai Gazdasági Közösség tagországait érintő információ- és könyvtárpolitikai vonatkozásokról is, amelyeket akkor - mi, közép-kelet-európai meghívottak - még mint alig érintettek „építettünk be" szakmai tudatunkba.

A szeminárium előadásai elméleti áttekintést nyújtottak, azt követően pedig szakmai körúton 13 felsőoktatási, illetve tudományos intézetben volt módunk a hallottak gyakorlatban való alkalmazásának megismerésére.

Köztudott, hogy nem könnyű eligazodni egy ilyen tanulmányúton a meglátogatott ország könyvtárügyében, még akkor sem, ha az ember többet lapozgatja indulás előtt a szakirodalmat. Különösen vonatkozik ez az NSZK könyvtárügyére, amelyre a föderatív szerkezetből, az egyes tartományok történelméből magyarázha-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tóan erős decentralizáltság jellemző. A széttagoltság megnyilvánul abban is, hogy például

- a nemzeti könyvtári feladatokat nem egyetlen, hanem 3 könyvtár látja el;
- a szövetségi könyvtári törvényeken kívül tartományonként más hasonló törvények is irányadóak;
- a könyvtári munkában egyidejűleg különböző irányelvek kötelezőek;
- a könyvtárgépesítés viszonylag elszigetelten, helyileg indult be;
- a könyvtárak fenntartói igen színes képet mutatnak.

Hogy a fenntartókról szólhassak, kis kitérőt kell tennem: ugyanis az NSZK-ban a könyvtárak fenntartója lehet maga az Össz-szövetség (Bund), valamely tartomány (Land), város vagy község. A szövetség finanszírozza a Deutsche Bibliothekot (feladatai komplexitásában az első nemzeti könyvtárat), valamint a Képviselőház, a szövetségi hatóságok, továbbá a szövetségi kutatóhelyek könyvtárait. A tartományok tartják fenn a tartományi tudományos és közművelődési könyvtárakat, amelyek régión belüli és régiók feletti (országos) felsőoktatási vagy meghatározott szakkönyvtári feladatokat látnak el. Mindegyik tartományi Tanács szabadon dönt kulturális (ezen belül könyvtárpolitikai) kérdésekben. Mivel egyik tartomány bőkezűbb, a másik kevésbé az, ez meglátszik a tudományos könyvtárak technikai ellátottságán is. A városok és községek a saját kezelésükben lévő nyilvános közkönyvtárakról és egyházi könyvtárakról gondoskodnak.

Visszakanyarodva a decentralizáció tényéhez, elmondható, hogy maguk a könyvtárosok tették meg egyénenként és egyesületekbe tömörülve a hatvanas évek elején a kezdő lépéseket ennek felszámolására, szakmai együttműködést sürgetve, amelyre a hetvenes évek elejétől a szövetségi könyvtárpolitika is felfigyelt.

Erre az időre esik, hogy a szövetségi kormány és a tartományi kormányok számítógépesítési kutatási programok kidolgozásával bízták meg a DBI-t és a Német Kutatási Társaságot (Deutsche Forschungsgemeinschaft, a továbbiakban: DFG). A számítógépes fejlesztést 30%-ban a szövetség, 70%-ban a tartományok valamint alapítványok is támogatták, így a Volkswagenwerk- és a Bertelsmann-Alapítvány. 1985-88 között a Szövetségi Kutatásügyi és Műszaki Minisztérium (Bundesministerium für Forschung und Technik) beindította a Szakinformációs programot is.

A könyvtári együttműködés kezdetei

A programokat megelőzően vagy azokkal párhuzamosan ajánlások készültek a régiókon belüli, illetve a régiók feletti (azaz országos) hálózati együttműködés súlyponti kérdéseinek megoldására, kiemelten

- a hálózati infrastruktúra és kommunikációs szoftverek fejlesztésére (pl. helyi rendszerek hálózatba való bekapcsolására),
- új információs technológiák, online szolgáltatások alkalmazására,
- a technikai eszközellátottság növelésére,
- könyvtáros-szakemberek számítógépes átképzésére,
- a szabványosítás minden területen való meggyorsítására: a nemzeti és nemzetközi szabványok bevezetésére a katalogizálásban, a tárgyi feltárásban, a gépi csereformátum kialakításában.

A DFG javaslatára az egységes katalogizáláshoz a RAK-ot (Regeln für die alphabetische Katalogisierung - a német nyelvterület dokumentumleírási szabályzata) hagyták jóvá háromféle könyvtártípusra. A tárgyszókatalogizálás országos egységesítésére az RSWK-t (Regeln für die Schlagwortkatalogisierung - a tárgyszókatalógus szabályzata) fogadták el.

Gépi csereformátumként a MAB1 formátumot hagyták jóvá, de a Deutsche Bibliothek (DB) időközben az UNIMARC formátumra tért át, így közvetítésével a könyvtárak más csereformátumot is használhatnak.

A számítógépek hálózattá való összekapcsolására a Szövetségi Posta (Deutsche Bundespost) DATEX-hálózatát fogadták el.

Az együttműködés koordinálását jelenleg hátráltatják a heterogén gépi rendszerek. Ezek szabványosított összekapcsolását az OSI-modell (Open Systems Interconnection) alkalmazásától várják a könyvtári szakemberek. Az ISO szabványokon nyugvó modell a felhasználó szempontjából egyetlen rendszer, amelynek 7, egymásra épülő szintjén a heterogén rendszerek (adatbázisok, már működő vagy újonnan bevezetendő szolgáltatások stb.) egymásba illeszthetők. A könyvtárak feladataik, anyagi és technikai

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hátterük függvényében kapcsolódhatnak a 7 szint valamelyikéhez.

A kutatási programok összehangolt bevezetése és a könyvtári technika szintje lehetővé teszi majd a könyvtárak szélesebb köre számára, hogy a jelenleg már működő kereskedelmi szolgáltatásokat hatékonyabban vegyék igénybe, így például:

1) az adatbank-szolgáltatást,

2) a szoftvercsomagokat különböző könyvtári munkafolyamatokhoz,

3) a szakirodalom-szolgáltatással kapcsolatos lehetőségeket:

3.1 gyarapítás (online előszerzeményezés, rendelés, reklamálás stb.)

3.2 gépi kölcsönzés, „Volltext" lehívások,

4) a folyóirat-szállítások ellenőrzését.

A mintegy tucatnyi adatbázis-szolgáltató kínálatából a bibliográfiai adatbázisok kihasználtsága a legnagyobb; ezek többsége közvetlenül a DATEX, DATAPAC, TRANSPAC, TELENET, SCANET, FINPAC hálózaton keresztül érhető el. Néhány a fontosabbak közül: DBI, Berlin; DIMDI, Köln; GID, Frankfurt; JURIS, Bonn; INKA, Karlsruhe.

A szoftvercsomagok iránt észrevehetően a regionális rendszerekhez tartozó könyvtárakban indult meg az érdeklődés, a „Books in print" online szolgáltatás iránt pedig, érthetően, a regionális központi funkciókat ellátó szakkönyvtárakban. Figyelemre méltó, hogy a Swets und Zeitlinger folyóirat-ügynökség SAILS-FAST szolgáltatását az egyetemi könyvtárak mintegy egyharmada veszi igénybe, ugyanakkor az oxfordi Blackwell Technical Service és a Pergamon cég által nyújtott dokumentumszolgáltató rendszer kihasználtsága minimális.

A vendéglátóinkkal folytatott beszélgetésekből kitűnt, hogy az önkéntes alapokon is nyugvó centralizációs törekvések érdekében tett fejlesztések miatt a felsőoktatási könyvtárak többsége gondban van. Úgy tűnik, a nagygépre tervezett saját fejlesztésű automatizált rendszerek ideje már lejárt az NSZK-ban. A jövő útja a könyvtárakba telepített PC-re tervezett automatizált munkafolyamatok sora, sok terminállal, nemcsak a könyvtárakban, hanem a különböző intézeti munkahelyeken, a kutatók szolgálatában is. Amíg azonban a gépi könyvtári hálózatokat (Verbund; a továbbiakban hálózat) alkotó együttműködő könyvtárak beruházási manővereket végeznek, addig a szolgáltató cégek - szűknek és pillanatnyilag bizonytalannak érezve a piacot - új felhasználók után néznek és a tájékoztató intézményeknek kínálják „kulcsra kész" programcsomagjaikat, amelyek mozgékonyabbak, és pénzforrásaikat hajlandók habozás nélkül új fejlesztésbe fektetni.

Jelenleg közel 30 cég fáradozik azon, hogy még mindig szabványosításra való törekvés nélkül, egymással versenyezve a hardver és szoftver terén könyvtári csomagokat készítsen (pl. Mc Donald-Douglas: Urica; Firma NORSK-DATA: BIBDIA; KTS, München: Domestic; Microbuss GmbH: Dataprint Microbuss; Siemens: BIAS).

A tudományos könyvtárak komoly dilemma előtt állnak: gazdaságosabb-e, ha saját fejlesztéssel kapcsolnak be további munkafolyamatokat már meglévő számítógépes rendszerükbe, vagy célszerűbb, ha felhagynak a „toldozással" és kulcsrakész szoftvert vesznek.

A 70-es évek elején, elsősorban a felsőoktatási könyvtárak és tudományos intézetek, saját fejlesztésű szoftverrel kezdték meg a munkafolyamatok gépesítését (pl. a bielefeldi egyetemi könyvtár Siemens szoftverrel, az IBAS 2-vel). Azok, akik a 80-as évektől kapcsolódtak be, inkább a piacon beszerezhető valamelyik programcsomag mellett döntöttek (így az oldenburgi egyetemi könyvtár a Mc Donald-Douglas-féle Uricát, a heidelbergi az IBM rendszerű DOBIS-t alkalmazta, a jülichi Atomkutatási Intézet könyvtára pedig a KTS, München féle Domesticot). Érthető, hogy éppen az „irányított" kooperáció küszöbén a kulcsrakész rendszerekkel kapcsolatban gyanakodóak a könyvtárak, és jogosan garanciát kérnek a cégektől, hogy a későbbiekben a regionális rendszerek szolgáltatásaihoz is változtatás nélkül alkalmazhatók legyenek ezek. Könyvtárlátogatásaink során magunk is meggyőződhettünk, mennyire eltérő gépi rendszerekkel dolgoznak a felsőoktatási könyvtárak, és bizony kénytelen voltam igazat adni azoknak a kollégáknak, akik az OSI-tól sokat várnak, de kétkednek a régi (itt-ott 20 éve működő) heterogén rendszerek gyors összekapcsolhatóságában. Az információcsere iránti igény robbanásszerű megnövekedése miatt ez alig tűr már halasztást, ahogy ez megfogalmazódott az éves szakmai tájékoztatási konferencia (Dokumentartag) szinte valamennyi előadásában - amelyen a szemináriumot követően részt vettünk. Figyelemre méltó volt az a megállapítás is, hogy az NSZK-ban a könyvtári szolgáltatások egyre jobban elkülönül-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nek a tájékoztató központok szolgáltatásaitól, így a technikai eszközökkel jól felszerelt tudományos könyvtárak kezdenek lemaradni a csak irodalomkutatást végző tájékoztató intézmények mögött, melyek technikai ellátottságuknál fogva már jelenleg is igénybe tudnak venni szinte minden nagy nemzetközi adatbázist. Igaz - központi katalógusok hiányában - a lelőhelyek megállapítását áthárítják a könyvtárakra, elvárva, hogy a kért forrásanyagokat a legrövidebb időn belül szolgáltassák a kutatók számára. A központi katalógusok szerepe így az egybekapcsolt gépi rendszerek alkalmazásakor sem fog csökkenni, sőt halaszthatatlanul szükség lenne a régi állományoknak a programok egyikében célul kitűzött számítógépes feldolgozására is.

A számítógépes együttműködés jelenlegi helyzete

Mint már említettem, a könyvtárosok maguk kezdeményezték az együttműködést, elsősorban azonos könyvtártípusokban, és ezzel a kooperációval létrehozták az ún. regionális hálózatokat. (Nem véletlen, hogy ezeknél nyomon követhető a tartományi megfeleltethetőség.)

A regionális hálózatok keretében lazán és önkéntesen kapcsolatot létesítő különböző technikai szintű könyvtárak először a központi katalógusok fejlesztésével, majd a könyvtárközi kölcsönzés összehangolásával, végül a közös katalogizálással kívánják eredményesebbé tenni és meggyorsítani a könyvtári szolgáltatásokat.

Húsz év óta a tudományos könyvtárak fokozatosan gépesítik a munkafolyamatokat (helyi rendszerek), megküldve a számítógépesítés termékeit (pl. COM-katalógusok) az időközben megalakult regionális könyvtári központoknak. E gyakorlat eredményességét bizonyítja, hogy a DFG által kidolgozott együttműködési programok is összekötő szerepet szánnak a regionális központoknak a helyi hálózatok és a régiók feletti együttműködő rendszerek között. Mivel a reginális hálózatok működésének előfeltétele a helyi (pl. egyetemi könyvtári) hálózatok fejlesztése, továbbá a regionális könyvtári központok kialakítása, a programokban többféle szoftvert dolgoztak ki e követelmények kielégítésére.

A programok a regionális központok fő feladatát a következőkben határozzák meg:

- A gépi központi katalógusok gondozása és fejlesztése. Katalógustermékek előállítása a régióba tartozó könyvtárak részére (COM-katalógusok, CD-ROM-adatbázisok).
- Együttműködés a könyvtárakkal a számítógépes fejlesztésben a német könyvtárak géppel olvasható adataiból épülő országos központi katalógusának (Verbundkatalog) online elérhetősége érdekében (DATEX-P-n keresztül a DBI közvetítésével).

Jelenleg már (még?) a lapalji táblázatban feltüntetett 8 regionális hálózat működik.

Egy 1988. májusi statisztika szerint 135 könyvtár tagja a 8 hálózatnak, és a központi katalógusok összesen közel 12 millió címet tartalmaznak.

A programok a regionális hálózatok alkalmazásával elsősorban a közös katalogizálás számítógépes lehetőségét nyújtják a könyvtárak számára az alábbi fő célkitűzéssel:

– Egyetlen adatbázis létrehozása az együttműködő könyvtárak állományából (helyi

Régió	*Központja*
Baden-Württemberg	Württembergi Tartományi Könyvtár, Stuttgart
Bajorország	Bajor Állami Könyvtár (BSB), München
Berlin	Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, Berlin
Észak-Németország	Állami és Egyetemi Könyvtár, Hamburg
Hessen	Állami és Egyetemi Könyvtár, Frankfurt/M
Alsó-Szászország	Állami és Egyetemi Könyvtár, Göttingen
Észak-Rajna-Vesztfália	Felsőoktatási Könyvtári Központ, Köln
Schleswig-Holstein	Világgazdasági Intézet, Kiel (alakulóban)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

adatokkal kiegészítve) és idegen adatok (Deutsche Bibliographie, British National Bibliography) átvételével.
- Bibliográfiai leírások szabványos elkészítése a RAK/WB (a tudományos könyvtárak szabályzata) alkalmazásával.
- A MAB gépi csereformátum alkalmazása az adatcserében. Adattovábbítás helyi OPAC (Online Public Access Catalogue) katalógusok kiépítése céljából.
- Gyors irodalomellátás a könyvtárközi kölcsönzési rendszerek összekapcsolásával.

A könyvtári szolgáltatások javítására a programok a regionális hálózatok mellett a régiók feletti együttműködést is szorgalmazzák, amivel a már meglévő központi gépi folyóiratkatalógus (Zeitschriftendatenbank - ZDB), valamint a régiók feletti katalógusvállalkozás, továbbá az egységesített testületi nevek fájlja (Gemeinsame Körperschaftsdatei - GKD) és más - géppel olvasható nemzeti bibliográfiai - szolgáltatások intenzív fejlesztését kívánják elősegíteni. (A ZDB létrejöttében 60 könyvtár működött közre. A jelenleg 500 000 címet tartalmazó - 15 éven át offline használható - katalógus 1989 végétől online is hozzáférhető a DATEX-P-n keresztül Online-Kat-ZDB néven.)

A régiók feletti katalógusvállalkozás 18 könyvtár katalógusát és a hesseni központi katalógus (Hessischer Zentralkatalog) címeit (mintegy 4 millió cím) tartalmazza. Befejezés előtt áll az egységes adatfeldolgozás DB-MAB csereformátumban.

A tudományos könyvtárak automatizáltságának foka a 80-as évek végén

A régiók közötti irodalomellátási feladatokat ellátó 3 nemzeti könyvtár (DB, Frankfurt; SBPK, Berlin; BSB, München) és a 4 központi szakkönyvtár (műszaki tudományok - Hannover; agrártudomány - Bonn; orvostudomány - Köln; közgazdaságtudomány - Kiel) automatizáltsági foka 86%-os. A súlypont a katalogizálás teljes körű számítógépesítésén van.

A regionális feladatokat ellátó tudományos könyvtárak köréből
- a 29 tartományi - állami - városi könyvtár közül 10 könyvtár csatlakozott a számítógépes közös katalogizáláshoz (35%), további 4 könyvtárban a fejlesztés folyamatban van. A 90-es évek elejére - a programok alkalmazásának ütemezése szerint - e könyvtártípus 50%-a vesz részt majd a közös katalogizálásban, és az automatizálás eredményeképp e könyvtárak állományáról információk nyerhetők az online központi katalógusban.
- Az 57 egyetemi könyvtár közül 44 tagja (77%) valamelyik regionális hálózatnak és áll kapcsolatban egymással a könyvtárközi kölcsönzési rendszer által. A 44 könyvtárból az utolsó háromban befejezés előtt áll a helyi rendszerű fejlesztés az OPAC kiépítésére (a konstanzi, a karlsruhe-i és a heidelbergi egyetemi könyvtárban). A 90-es évek elejére mindegyik egyetemi könyvtár részt kíván venni a közös katalogizálásban, amelynek előfeltétele az eddigi katalógusoknak meghatározott időponttal való lezárása. (A bielefeldi, a dortmundi, a düsseldorfi és a brémai egyetemi könyvtárak elsők az automatizált katalogizálásban, várhatóan ezeknek az állománya lesz leghamarabb online hozzáférhető a régiók feletti katalógusvállakozásban.)
- A főiskolai könyvtárak kedvezőtlenebb képet mutatnak. A 147 könyvtárból csak 6 könyvtárnak (4%) vannak anyagi lehetőségei a technikai fejlesztésre. Ezek is a közös katalogizálást tekintik súlyponti feladatnak.
- A DBI nyilvántartása szerint a tudományos szakkönyvtárak kategóriájához mintegy 1700 könyvtár tartozik. Ebből 955 a parlamenti és hatósági könyvtár, amelyek közül 70 könyvtárban a gyarapítás és katalogizálás már automatizált, további 80 intézményben a 80-as évek végére jutnak el a munkafolyamatok részleges gépesítéséhez.
- Az egyházi tudományos könyvtárak többsége nem tervez könyvtárgépesítést.
- A mintegy 1000 közművelődési feladatokat ellátó könyvtár (100 000 kötet felett) közül 150-ben a kölcsönzést már gépesítették, és szorgalmazzák a katalogizálás gépesítését is.

Összefoglalás

Nehéz helyzetben van az, akitől külföldi tapasztalatcseréről hazajőve azt várják, hogy bevezethető javaslatokkal álljon elő a tapasztaltak alapján. Ilyenkor nagyon is szembetűnő a hazai

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

valóság. Javaslat még csak lenne, csak a megvalósítás feltételei hiányoznak. Hangsúlyozni szeretném az egységes könyvtárpolitikai koncepciók szükségességét, mert ahol ez - mint az NSZK-ban is - évtizedekig hiányzott, ott a könyvtárak maguk kezdeményezték az együttműködés különböző formáit, miközben, éppen a decentralizált könyvtárügy miatt késett a szabványosítás, sokféle hardver+szoftverű számítógépes rendszereket fejlesztettek ki, amelyek összekapcsolását csak a 90-es évek elejére az OSI-tól várják.

Nem hagyhatom szó nélkül, hogy a modern könyvtári technika alkalmazása a német könyvtárakban sem járt zökkenőmentesen. Új költségek jelentkeztek, a könyvtári személyzet átképzése során pszichés és munkavédelmi problémák adódtak, továbbá az automatizáltság szintjével arányosan a szolgáltatási tarifák is változtak, sőt egységesítés híján ezek eltérőek, ami a használókban bizalmatlanságot és bizonytalanságot ébreszt. (Ezekre a tényezőkre nekünk, magyar könyvtárosoknak is fel kell készülnünk a könyvtári gépesítés várható terjedésével.)

Bár vendéglátóink a német könyvtárak technikai színvonalával az amerikai „high-tech"-et szeretnék utolérni, mi - a tanulmányút résztvevői - azon a 10 éves behozhatatlan hátrányon keseregtünk, amely a kelet-európai országokban könyvtárgépesítés terén is tapasztalható, és amely hátráltatja a modern könyvtári szolgáltatások (gépesített könyvtárközi kölcsönzés, online hozzáférésű központi katalógusok stb.) kiépítését.

A piacgazdálkodás küszöbén a szakmai tájékoztatás új formái sürgetőleg követelik jussukat!

Jegyzetek

1. BORCHARDT, P.: Aktionsplan für die Bibliotheken in der Europäischen Gemeinschaft. = Bibliotheksdienst. 23. 1989. 10. p. 1051-1052.
2. Bundesregierung. Bundesrepublik Deutschland. Fachinformationsprogram 1985-1988. Bonn, 1985.
3. NIEWALDA, Paul: Der Verbundkatalog aus maschinenlesbaren Katalogdaten der neueren Universitätsbibliotheken.
4. Osteuropa Seminar, 1989. szept. 23 - okt. 7. Kollégiumi anyag: Lehman, Klaus-Dieter: Deutscher Bibliotheksverbund - ein Konzept zur Vernetzung. 26 p.; Neubauer, W.: EDV-Systeme in Bibliotheken. 23 p.; Schnelling, Heiner: Integrierte Bibliothekssysteme: Zentralisierung, Dezentralisierung. 22 p.; Schwuchow, Werner: Wirtschaftlichkeit von Informationsdienstleistungen. 18 p.
5. Regionale Verbundsysteme in der Bundesrepublik Deutschland einschliesslich Berlin/West. Berlin, Deutsches Bibliotheksinstitut. 1989. 124 p. (Dbi - Materialien 81.)
6. SIMON, Elisabeth: Bibliothekarische Auslandsarbeit. Vorstellungen und Realität. = Bibliotheksdienst. 22. 1988. 10. p. 953-967.
7. Stand der Technik bei der Anwendung neuer Informationstechnologien in Bibliotheken und ihre Auswirkung auf die Arbeit der Bibliotheken: Bundesrepublik Deutschland (Stand 1984/87) Berlin, Deutsches Bibliotheksinstitut 1988. 374 p.

MAGÁNZÁRKÁBA KÉRÜL AZ OLVASÓ a dublini Marsh's Library-ben, ha különösen értékes régi könyvet kér: az 1707 óta fennálló könyvtár hagyományos állományvédelmi módszere, hogy legnagyobb kincseit csak zárt fülkében tanulmányozhatják a kutatók.
(DBI-Pressespiegel, 1991. jún.)

PRECIS HELYETT COMPASS. – A British National Bibliography MARC-formátumra épülő termékeiben 1991 januárja óta a PRECIS indexkifejezések helyett a COMPASS rendszert használják. Ez lényegében nem új rendszer, csak a PRECIS átalakítása, egyszerűsítése. Kidolgozását az indokolta, hogy a bibliográfiai rekordok nyomtatott formája helyett online keresésük került előtérbe, így fölösleges, hogy ugyanazok az adatok esetleg duplán kerüljenek be a rekordba – külön formai leírás és külön tárgyi feltárás keretében.
(Select. NBS Newsletter. 1991. 4. sz.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Németország könyvtárügye az egyesítés után

Szemle

Hegyközi Ilona

Mindkét német szaksajtó már 1989 végétől nagy teret szentelt a két ország könyvtárügye közötti kapcsolatkeresési törekvéseknek, majd a német-német megbeszéléseknek, konferenciáknak. Egy idő után prominenes szerzők tollából megjelentek az NDK könyvtárügyéről helyzetképet adó írások. Ezután elmélkedések következtek az NDK könyvtárügyének megújulásáról, adakozási felhívások követték egymást. Az egyesítés a szaksajtót is érintette: egyes lapok megszűntek, mások integrálódtak (pl. a *Zentralblatt*... a *Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie*-ba), a *Der Bibliothekar*-t felváltotta előbb a *Bibliotheksinformationen Ost-West*, majd a *BibliotheksInfo*.

A két német állam egyesülési szerződése után az NDK mint önálló állam 1990. október 3-ával szűnt meg. A területén kialakított öt tartományt (Brandenburg, Mecklenburg-Vorpommern, Sachsen, Sachsen-Anhalt, Thüringen) összefoglalóan új szövetségi tartományoknak nevezik, így különböztetik meg őket a régi tartományoktól, azaz a volt NSZK-tól. A kultúra kérdéseire az államszerződés természetesen nem tért ki, mivel azok a tartományok hatáskörébe tartoznak. (Már az is ritkaságszámba megy, hogy a nemzeti könyvtár ügyét megemlítik benne.)

„A könyvtárügyi egyesítés problémái abban gyökereznek, hogy eltérő struktúrájú rendszereket kell a lehető legkevesebb súrlódással egymáshoz illeszteni." *Peter Vodosek* e summás megállapítás után a következőképpen ábrázolta egy előadásában a kiinduló helyzetet, az NDK és az NSZK könyvtárügyének „plusz és mínusz pontjait":

	NSZK	*NDK*
centralizált szervezeti felépítés	–	+
a területi ellátás megszervezése	–	+
személyi ellátottság	–	+
az állomány differenciáltsága (a külföldi irodalom megléte)	+	–
könyvtárépítés és -berendezés	+	–
műszaki színvonal	+	–
képzettségi színvonal	+	–
nemzetközi együttműködés	+	–

1990 tavaszán, még jóval az egyesítés előtt a két ország illetékes miniszterei német-német művelődési bizottságot alakítottak, azon belül könyvtárügyi szakértői csoportot. Ez utóbbi hat kérdéskörben dolgozott ki *ajánlásokat* az új tartományok számára, a szükséges sürgős intézkedések mellett a nyitott, további elemzést igénylő kérdéseket is feltüntetve. A szakértői csoport a tervek szerint szövetségi-tartományi munkacsoportként legalább 1991 végéig folytatja munkáját.

A német Könyvtáregyesületek Szövetségi Egyesülése (BDB), az ún. *berlini memorandum*-ban (1990. ápr. 24.) elvileg megfelelőnek minősítette az NDK könyvtárügyének szervezetét. Sürgős támogatást kért mind a tudományos és szakkönyvtárak, mind a közművelődésiek számára: állományfejlesztésre és a műszaki felszereltség javítására. Felajánlotta, hogy a módszertani központokkal (DBI, ZIB, MZ) és az NDK-beli egyesületekkel közösen koordinálja a segítő intézkedéseket. Úgy ítélte meg, hogy az NDK-ban elsősorban a berlini könyvtárak és a német-német határ menti települések könyvtárai szorulnak támogatásra; az NSZK-ban pedig az országos szakkönyvtárak és a gyűjtőköri együttműködésben részt vevők, valamint a DBI mint módszertani központ, mivel ezekre az egyesítés után a korábbinál jóval nagyobb megterhelés vár.

A minisztériumok feloszlatása miatt 1990. október 3-ra a könyvtárügy irányító nélkül maradt, a könyvtárügy szervezeti kereteiről sem a tartományok, sem a települések szintjén nem született még döntés. Az átmeneti vákuum idején a könyvtárosok számítottak arra, hogy nem a kulturális intézmények állnak majd a gazdasági tervezők érdeklődésének középpontjában. Éppen ezért public relations tevékenységgel igyekeznek segí-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

teni a politikusokat és a fenntartókat könyvtárügyi döntéseik megalapozásában.

A továbbiakban az említett ajánlások fejezetei szerint tekintjük át a könyvtárügyi egyesítés körülményeit és kezdeti lépéseit.

Szervezeti és jogi kérdések

Az új tartományok közül néhányban már kidolgozták az *alkotmány* tervezetét. A régi tartományokban (Pl. Rajna-Pfalz, Saarland, Schleswig-Holstein) jól bevált gyakorlat, hogy a kultúráról szóló fejezetben leszögezik, hogy a könyvtárak finanszírozása tartományi és helyi feladat. A szövetségi munkacsoport ezért felhívta a könyvtárakért felelős tartományi miniszterek figyelmét, hogy az új tartományok alkotmányában feltétlenül szerepeljen, hogy „a tartomány fenntartja a tudományos, és támogatja a közkönyvtárakat" (e könyvtárak feladatkörét is kifejtve). Lehetőség szerint a lakosság dokumentumellátására is ki kell térni, különös tekintettel a következőkre: módszertani központok kiépítése, a regionális módszertani feladatok folytatása a volt megyei és járási könyvtárakban, tartományi könyvtárak kiépítése, könyvtárépítési és -berendezési programok indítása, az állományok visszamenőleges kiegészítése.

A *felsőoktatási törvény* életbe lépéséig, átmeneti időre a felsőoktatási keretrendelkezésben szabályozzák az intézmények könyvtárainak helyzetét. A felsőoktatási törvényben a következők fognak szerepelni: a felsőoktatási könyvtárak feladatai a könyvtári rendszerben; szervezetük; helyük a felsőoktatási intézményen belül.

Az NDK-ban a könyvtárügy sok részterületéről rendelkezett *jogszabály*. Az ajánlások szerint a jövőben legalább a következők jogi szabályozására kell törekedni: kötelespéldány-szolgáltatás, térítés, a fenntartók kötelezettsége a felszámolt könyvtárak állományának felajánlására az illető tartomány számára.

A szakértői csoport részletes *könyvtáritörvény*-tervezetet is készített a tartományok számára.

Képzés és személyzet

A könyvtáros- és dokumentálóképzés rendszerét az új tartományokban felülvizsgálják, és a régi tartományok gyakorlatához igazítják. Az 1990-es évvel megszűntek az NDK-ban szokásos képzési formák.

A *könyvtárkezelők* (Bibliotheksfacharbeiter) képzését (amely Sonderhausenben, Berlinben és Lipcsében folyt) integrálták a könyvtári asszisztensek képzésébe, mivel tartalmát és színvonalát tekintve a két forma lényegében azonos volt.

Az ún. *könyvtári szakiskolák*ban (Berlin és Lipcse) folyó képzést színvonalasnak találták. Mivel a végzettek tevékenysége és munkaterülete is egybeesett az NSZK-beli szakfőiskolákon végzettekével, a két képzést egyenértékűvé nyilvánították, és a szakiskolák 1991/92-től szakfőiskolai rangra emelkednek. – Ugyanez vonatkozik a szakiskolák informátor/dokumentátor szakára is, ahol a képzés tartalma és szervezete messzemenően hasonlónak bizonyult az NSZK-belihez (Darmstadt és Hannover).

Az *egyetemi képzés*nek (Humboldt Egyetem) az NSZK-ban nincs ugyan közvetlen megfelelője, de az egyetemi könyvtári szakon végzetteket mindenképpen felsőfokú végzettségűnek tekintik. 1971 és 1990 között ez kb. 650 főt érint, ezek besorolásáról egyszeri intézkedéssel rendelkeztek. Az egyetemi képzés a jövőben két szakon folyik majd. A Humboldt Egyetem a jövőben is megtartja a doktorátus odaítélésének jogát.

A szövetségi *fizetési kategóriák* (BAT) fokozatos átvételéről a közalkalmazottak munkaadói folytattak tárgyalásokat. A besorolás kétféle rendszere nem volt közvetlenül összehasonlítható. A volt NDK-ban a feladatok és az ellátandó lakosok száma volt mérvadó, a BAT szerint a tevékenység jellege és időbeli tényezők határozzák meg a javadalmazást. Mivel a könyvtárak szervezete, a feladatok és a munkafolyamatok lényegében azonosak, 1991 júliusától az alkalmazottak besorolása a BAT szerint történik. Az új tartományokban egyelőre a régiekben szokásos javadalmazás 60%-át, 1992 áprilisától valószínűleg 80%-át kaphatják meg a könyvtárosok.

Közművelődési könyvtárak

Az eddigi központi finanszírozás helyett az új tartományok, ill. az önkormányzatok feladata lett a könyvtáraknak mint a kulturális alapellátás intézményeinek *fenntartása*. Az átállás nehézségeit súlyosbítja a közigazgatás átszervezése, és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

az,hogy a lemaradások felszámolásához egy átmeneti időszakban külön központi finanszírozás szükséges.

Mindenekelőtt azt kell elérni, hogy a könyvtárak működése folyamatos maradjon, elháruljon fejük fölül az indokolatlan megszüntetés veszélye, amely egyharmadukat fenyegeti. Senki sem számított arra, hogy teljességgel megőrizhető az NDK könyvtári rendszere. Egyes kis könyvtárak helyett rendszeres bibliobusz-járatok beállítása gyakran még javulást is hoz. De azt már nem szabad hagyni,hogy nagyobb könyvtárak, pl. középvárosok könyvtárai áldozatul essenek az önkormányzatok rövidlátó takarékossági politikájának. Vannak (kis számban) pozitív) példák, amikor az önkormányzati fenntartásba való átmenet jól sikerült (pl. Weimar költségvetésének 6%-át szánja kulturális, nem utolsósorban könyvtári célra), vannak (nagy számban) negatív példák, és sok-sok köztes változat. Tehát a negatív példák dominálnak: egymás után szűnnek meg pl. a szakszervezeti könyvtárak, amelyek pedig gyakran lakóhelyi ellátást is nyújtottak.

A BDB által ismertetett *negatív példa* Finsterwalde esete. A 24 ezer lakosú kisváros könyvtári hálózata felnőtt- és gyermekkönyvtárból, 2 fiókból és 9 kölcsönzőhelyből állt, 92 ezer kötetes állománnyal, évi 185 ezer kölcsönzéssel, járási hálózat is tartozott hozzá. A polgármester gazdasági kényszerűségre hivatkozva 1990 nyarán bezáratta a fiókokat és kölcsönzőhelyeket, köztük egy kórházi könyvtárat. 1990 végére a személyzetet egy főre csökkentette. A hétezer olvasó által aláírt tiltakozás csak olaj volt a tűzre: a teljes felszámolás veszélye fenyeget.

Apolda a *pozitív példa*. A járási önkormányzat kulturális hivatala már 1990 decemberében felkarolta a könyvtárak ügyét: 1991-1995-re fejlesztési tervet hagyott jóvá, anyagi támogatást is előirányzott. A bevált ellátási formákat megőrzik és hozzáigazítják a települések új szerepköréhez. A járásban 3 központi könyvtár lesz, a kis településeken (1000 lakos felett) önálló helyi könyvtárak a városi és központi könyvtárak módszertani irányításával. A közművelődési könyvtárakat kommunikációs központokká fejlesztik.

Az NDK területét teljességgel behálózták a közművelődési könyvtárak, számuk meghaladta a 13 ezret. Az egy lakosra jutó gyarapítási keret (3 márka) tekintetében jobb helyzetben voltak, mint NSZK-beli társaik (2,69 DM). A gyarapítást ugyanakkor diszkriminatív válogatás és – részben – nagy példányszámok jellemezték. A határ megnyitása után az állomány a használók számára meglehetősen érdektelenné vált. Kelet-Berlinben a könyvtárak látogatottsága már a Nyugat-Berlinbe való átjárás engedélyezésekor jelentősen visszaesett, ezzel egyidejűleg a falhoz közeli nyugat-berlini könyvtárakban és az Amerika-Gedenkbibliothekben megnőtt.

A Központi Könyvtárügyi Intézet (ZIB) adatai szerint a volt NDK közművelődési könyvtáraiban az állomány 20-30%-a elavult. A nyugati szak-, ismeretterjesztő és szépirodalom pótlólagos beszerzését célzó „alapállomány-programhoz" becslések szerint 90 millió DM-re lesz szükség. A BDB szóvivője a következőképpen agitált ennek előteremtésére: „Az olvasás támogatása társadalmi kötelesség. Egy ilyen gazdag ország számára, mint a miénk, magától értetődőnek kell lennie, hogy 90 milliót a közkönyvtárakra fordít."

Szintén a BDB adakozásra felhívó levelében szerepel a következő érvelés: Ahhoz, hogy az elkövetkező három év alatt az új tartományok minden egyes lakosát legalább egy nyugati könyvhöz hozzájuttassák (melynek átlagos ára 30 DM), évente és lakosonként 10 DM-re van szükség. Ha a kurrens igényekre három éven át 1-1 DM-et, az ún. alapállományra pedig 2-2 DM-et sikerül szerezni országos, tartományi és helyi forrásokból, már majdnem rendelkezésre áll a szükséges pénzösszeg. A reutlingeni könyvtárellátó (EKZ) a ZIB-bel együttműködve 500 tételes ajánló jegyzéket állított össze az 1987-89-es könyvtermésből, amelyet továbbiak fognak követni.

Tudományos és szakkönyvtárak, dokumentumszolgáltatás

A könyvtárügy leendő, új struktúrájában a *regionális funkciókat* (regionális kötelespéldány-gyűjtemények, a régióra vonatkozó irodalom beszerzése, regionális bibliográfia, központi katalógus, könyvtárközi kölcsönzési központ, továbbképzés) az új tartományokban önálló tartományi könyvtárak (Drezda, Schwerin), egyetemi könyvtárak (Halle, Jena), általános tudományos könyvtárak (pl. Potsdam) látják majd el.

A *szakkönyvtárak* léte veszélyben forog a fenntartó intézmények megszűnése miatt. Állásfoglalás született arról, hogy az értékes gyűjteményeket (pl. Gotha) egyben kell tartani, az érté-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kes állományokat (pl. az egykori Marxizmus-Leninizmus Intézet könyvtára) védetté kell nyilvánítani, a megszűnt könyvtárak állományát pedig a nemzeti könyvtárnak vagy az illetékes tartományi, illetve egyetemi könyvtárnak kell felajánlani.

A segélyprogramok kezdettől fogva a *felsőoktatási könyvtárak*ra összpontosítottak. A két volt ország egyetemi könyvtárainak statisztikai adatait összehasonlítva úgy tűnhet, hogy az NDK könyvtárai magasabb színvonalat képviseltek. Ez a mesterségesen alacsonyan tartott hallgatói létszámból és a viszonylag jó személyzeti ellátottságból adódik. A gyarapodásra vonatkozó adatokat az is „kozmetikázza",hogy az NDK dokumentumterméséből, amelyhez szubvencionált áron jutottak a könyvtárak, többespéldányokat tudtak vásárolni, valamint hogy a statisztkák a mikroformák gyarapodását is figyelembe vették. Mindez elfedte a nyugati irodalommal való ellátottság katasztrofális helyzetét. Az NDK könyvtáraiban a költségvetésnek csak egy része állt devizában rendelkezésre, azt viszont irreális átszámítási tarifával kellett megfizetni. Ez a keret éppen csak elegendő volt a legfontosabb folyóiratok előfizetésére.

Az azonnali segélyprogramok egy új infrastruktúra kialakításában segítenek a felsőoktatási könyvtáraknak. A legfontosabb első lépés a nyugati irodalom rendelkezésre bocsátása. Az állományfejlesztés a hallgatók által intenzíven használt állományok kiépítésével kezdődött. Emellett a kutatás is csak akkor lehet azonos színvonalú a régi és az új tartományokban, ha a szakirodalom kielégítően széles alapállománya áll rendelkezésre. A Tudományos Tanács 1990. júliusi anyagában az alapállományok pénzigényét kb. 300 millió DM-re becsülte.

A tartományok súlyos pénzügyi gondjai miatt két azonnali programot indítottak. Tankönyvellátásra (egyetemi könyvtári alapállomány-program) 25 millió DM-et bocsátottak az egyetemi könyvtárak rendelkezésére (ebből 10 milliót a Volkswagen alapítvány adott, 15-öt pedig a Művelődés- és Tudományügyi Minisztérium). Személyi számítógépek vásárlására az egyetemi könyvtárak 3,5 millió DM-et kaptak. Számos más kezdeményezés is történt, pl. folyóirat-kiadók jelezték készségüket, hogy a legfontosabb könyvtáraknak ajándék-előfizetést biztosítanak.

A könyvtárak gyarapítási igényét úgy számolták ki, hogy az 1990-es kurrens gyarapításukból következtettek az 1945-1989-es időszakra vonatkozó igényükre. A felsőoktatási törvény keretében 1991-től 12 éven át folyik majd a pótlólagos gyarapítás központi finanszírozással. (Azért osztották el a kereteket 12 évre, nehogy az aktuális irodalom megvásárlására fordítsák a könyvtárak.) Bár a felsőoktatás átszervezése várható, abból indultak ki, hogy azt követően is mindenképpen a felsőoktatásban marad a könyvtárak állománya. Feltételezték továbbá, hogy a könyvtárak el tudják majd helyezni a megnövekedett állományt, mégpedig jelentős részét szabadpolcon. Az újonnan induló intézmények és szakok a beindulástól számítva 10 évig részesülnek – 15%-kal megemelt – támogatásban.

A számításokhoz az ún. bajor költségvetési modell módosított változatát vették alapul. A szakfőiskolák számára tapasztalati értékek segítségével, az egyetemi könyvtárakra megállapított értékek százalékában határoztak meg kereteket, mivel a szakfőiskolák könyvtárainak nincs archiválási funkciójuk. Az egyes szakterületek célállományát diákonként 20 DM-mel, kötetenként 100 DM-mel, a kurrens és a pótlólag gyarapítás 1:9-es arányával számolva kalkulálták ki.

A 19 legnagyobb könyvtár technikai adottságai máris lényegesen javultak. A minisztérium 3,5 millió DM-es támogatásából személyi számítógépeket, helyi PC-hálózatokat és CD-ROM-készülékeket kaptak. Néhány könyvtár a régi tartományokban már irigyli is az új tartományok egyetemi könyvtárait!

Sok felsőoktatási intézményben nem lesz elegendő hely a gyarapodó gyűjtemény, az új berendezések és az olvasói munkahelyek számára. Csak az segít, ha gyorsan és bürokratikus akadályok nélkül kapnak új helyiségeket, esetenként bérléssel vagy más megoldásokkal, pl. laktanyák átvételével. Még jó időbe telik ugyanis, amíg a felsőoktatási törvény keretében beruházásokra kerülhet sor. A rövid távon megvalósítandó programban a berlini mellett a drezdai, a jénai és a lipcsei egyetem központi könyvtárának újjáépítése szerepel.

A felsőoktatási könyvtárak könyvtárosait az új tartományokban nem fenyegeti a leépítés veszélye, legalábbis 1991-ben. A 60 egyetem és főiskola ugyanis olyan mennyiséget kapott a nyugati irodalomból, hogy a könyvtárosoknak túlórázniuk kell.

Az azonnali segélyprogramok nem voltak tekintettel a tartományi és a szakkönyvtárakra. A szövetségi-tartományi szakértői csoport ezért

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyomatékosan felhívta a figyelmet arra, hogy fontos ellátási funkcióik miatt ezeket is támogatásban kell részesíteni.

Regionális és központi szolgáltatások és intézmények, könyvtárközi kölcsönzés

Az NSZK-ban az országos dokumentumszolgáltatás funkcionálisan, regionálisan és szakterületileg összehangolt rendszere működött. Az egyesítés során arra törekednek, hogy ezt az új tartományok könyvtárai is minél hamarabb igénybe vehessék.

A *könyvtárközi kölcsönzési* jogszabály az új tartományokban is érvényes lesz. Az eddigi regionális központi katalógusok (Drezda, Halle, Jena és Rostock) a könyvtárközi kölcsönzés irányító intézményei maradnak. A forgalom növekedése különösen nagy megterhelést jelent majd a központi szakkönyvtárakra és a gyűjtőköri együttműködésben részt vevő könyvtárakra nézve, amelyeket a 80-as évek elejétől az egyetemi könyvtárak gépesítése következtében már egyébként is sok kéréssel ostromolnak. E könyvtárakat tehermentesítené, ha az új tartományokban megtörténne a gyűjtési területek regionális felosztása. A programhoz a Német Kutatási Társaság (DFG) folyamatos támogatást nyújt.

A könyvtárak iránti igények és a pénzügyi lehetőségek alapján azt a célt tűzték ki, hogy az egyesített Németországban javuljanak a helyi szolgáltatások. A legfontosabb lépés a könyvtárak bevonása a regionális gépi hálózatokba és a számítógépes katalogizálás gyors megvalósítása. A minimális koncepció szerint az átmeneti időszakban közös gépi ISBN-mutató előállítása ajánlott, amelyet mikrofilmlapon adnak közre. Ez alkalmas a gépi katalogizálás előkészítésére is. A számítások szerint a gépi katalogizálás során az egyes címfelvételek költsége darabonként kb. 5 DM lesz, a beruházási költség 2,50 DM-et tesz ki. A felsőoktatás fejlesztési programja keretében 1991 és 1995 között évi 4 millió DM áll rendelkezésre a regionális gépi hálózatokkal kpcsolatos hardver- és egyéb költségek fedezésére.

Az új tartományokban nem épülnek ki saját *regionális gépi hálózatok*, hanem a régi tartományokban már meglévő, lehetőleg földrajzilag szomszédos hálózatokhoz fognak csatlakozni. (Az együttműködési döntés után a szolgáltatásokról és a pénzügyekről szerződést kötnek, amelyhez az ajánlások mintát adnak.) A minimális cél az, hogy az új tartományok könyvtárai bekapcsolódjanak legalább az országos gépi központi katalógusba (Verbundkatalog) és az országos periodika-adatbázisba (ZDB).

Szorosabb együttműködésre lépnek a könyvtárközi kölcsönzésben a következő tartományok: Szászország – Baden Württemberggel és Bajorországgal, Sachsen-Anhalt – Alsó-Szászországgal, Thüringia – Hessennel, Mecklenburg – Észak-Németországgal, Brandenburg/Berlin – Észak-Rajna-Vesztfáliával és Nyugat-Berlinnel.

A göttingeni Alsó-Szászországi Könyvtári Számítóközpont (BRZN) működteti az első regionális gépi hálózatot, amely közös online katalogizálási lehetőséget nyújt. Az alsó-szászországi könyvtárak 1,7 millió bibliográfiai tételét és 1,8 millió egyéb bibliográfiai tételt bocsátott (legalább két évig ingyenesen) Sachsen-Anhalt és Mecklenburg könyvtárainak rendelkezésére. Minden új tartomány használhatja online könyvtárközi kölcsönzési rendelési szolgáltatását, amelynek megrendelő lapját közvetlenül az alsószászországi lelőhely-könyvtárban lehet kinyomtatni. Ehhez kiegészítő szolgáltatást nyújt az a könyvszállító kocsi, amelyet Alsó-Szászország ajándékozott a hallei tartományi és egyetemi könyvtárnak (és amelynek üzemeltetési költségeit fedezi). Ez az autó rendszeres futárszolgálatot teljesít Göttingen és Halle között, valamint más tartományokkal is összeköttetést biztosít.

A dokumentumszolgáltatás javulását országos szinten attól várják, hogy minél előbb minden regionális gépi hálózatban legyen könyvtárközi kölcsönzési megrendelési lehetőség, a meglévő állományokat visszamenőlegesen jobban feltárják, a helyi alapellátást fokozatosan biztosítsák.

A központi intézmények közül eldőlt a *nemzeti könyvtárak* sorsa. A Deutsche Staatsbibliothek és a Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, amely egymástól két kilométeres távolságban áll a berlini fal két oldalán, most összetartozik, tartományoktól független általános tudományos könyvtárként. Közös elhelyezésükre nincs kilátás. A nyugat-berlini részlegnek kölcsönzési-használati funkciói lesznek, a kelet-berlini pedig prézens kutatási könyvtárként megkapja a teljes régi könyv-, térkép-, kézirat- és kottaállományt.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A lipcsei Deutsche Bücherei, a Frankfurt am Main-i Deutsche Bibliothek és a berlini Deutsches Musikarchiv *Deutsche Bibliothek* néven az ország nemzeti könyvtára lesz. A frankfurti gyűjtemény erőssége az 1945 utáni német nyelvű irodalom gyűjteménye, a lipcseié az 1945 előtti. Eddig csak igen ritkán működtek együtt. A Deutsche Bücherei átköltöztetésére nem kerül sor, a decentralizált elhelyezés megfelel a Szövetségi Köztársaság föderális jellegének. Az igazgatóság Frankfurtban lesz. Frankfurt és Lipcse egy-egy kötelespéldány-sort kap. Frankfurt lesz a bibliográfiai szolgáltatások és a gépesítési programok központja. (1991-től egyetlen, közös nemzeti bibliográfia jelenik meg.) A lipcsei részleg állományvédelmi központként működik majd, és kutatóközpontként megmarad a Könyv- és Írástörténeti Múzeum. Az összevonás során leépítésekre is sor fog kerülni, ezt évekre előre megtervezték. Az átmeneti időszakban csak rövidtávú programokat indítanak, mint pl. a katalógusok konverziója vagy a visszamenőleges feldolgozás.

A könyvtárügyi egyesítés során a Deutsches Bibliotheksinstitut lett a német-német könyvtári kapcsolatok csomópontja. Döntés született arról, hogy a volt NDK-beli módszertani központok (ZIB, MZ) a DBI-be integrálódnak.

Könyvtári és információtechnológia

A régi tartományokban a nagy *tudományos könyvtárak* legtöbbje kapcsolódik valamely regionális gépi hálózathoz és részt vesz katalogizálási együttműködésben. Egyes könyvtárak csak gépi kölcsönzést folytatnak. A gyarapítás kevés könyvtárban van gépesítve, ritka az online olvasói katalógus. Még ritkábban fordulnak elő a teljesen integrált vagy hálózatban működő könyvtári rendszerek. – A *közkönyvtári* számítógépes rendszerek eleinte a települések számítóközpontjaihoz kapcsolódtak. Az utóbbi években autonóm helyi rendszerek is létrejöttek, ezeket maguk a könyvtárak üzemeltetik. A közkönyvtárak általában a kölcsönzéssel kezdték a gépesítést, gyakran a feldolgozással párhuzamosan. Az alkalmazott szoftverek jóval többfélék, mint a tudományos könyvtárakban. A közkönyvtárak általában nem tagjai a hálózatoknak.

Az új tartományok *tudományos könyvtáraiban* a központi könyvtárak és a fiókkönyvtárak egységes irányítás alatt állnak, ami igen kedvező kiindulást nyújt a műszaki infrastruktúra kialakításához. Voltak ugyan számítógépes rendszertervek, de ezek megvalósítására nem került sor. Főként a kölcsönzés és a katalogizálás gépesítése volt jellemző. A nagyszámítógépeket a jövőben központi feladatokra és tömeges adatfeldolgozásra használják majd.

A tudományos könyvtárak a régi tartományokban működő regionális gépi hálózatokhoz csatlakoznak majd. A géppel olvasható formában rendelkezésre álló adatokat ezek a hálózatok csak jelentős ráfordítások árán tudnák átvenni, ezért az új tartományokbeli lelőhelyekkel kiegészítik az adatbázisok rekordjait. Azért is célszerű már működő hálózatokhoz csatlakozni, mert ezek adatbázisai igen sok tételt tartalmaznak, folyamatosan kiegészülnek a tagkönyvtárak gyarapodásával és rekatalogizált régi anyagával. Emellett módot adnak az új tartományok könyvtárai régi állományának feltárására is. A tudományos könyvtárak országos (régiók feletti) tájékoztató eszközöket is igénybe vehetnek, ilyen pl. az országos periodika-adatbázis (ZDB), az egységes testületi nevek fájlja (GKD), az országos gépi központi katalógus (Verbundkatalog). A jövőbeni rendszereket e struktúrába kell beilleszteni. Nemcsak országon belül törekednek kompatibilitásra, hanem más európai országok rendszereihez is kiépítenek interfészeket, ill. igyekeznek betartani az európai szabványokat.

Az NDK-ban sok *közművelődési könyvtár* alkalmazott mikroszámítógépet egyes részterületeken. Speciális professzionális könyvtári szoftvert nem használtak, integrált könyvtári rendszerek nem valósultak meg. Az információtechnológia bevezetése az új tartományok közkönyvtáraiban ezért a „nulláról indul". Könyvtári oldalról kedvezőek a szakmai feltételek, mivel rendelkezésre állnak egységes inputadatok és a könyvtárak azonos formai és tartalmi követelményeket támasztanak a feldolgozás eredményeivel szemben.

A korábbi közművelődési könyvtári hálózati struktúrák az öt tartomány megalakulásával megszűntek (a városi-megyei könyvtárakból városi könyvtárak lettek stb.), megszűnt a régiókat irányító könyvtárak szakmai illetékessége is. A közkönyvtárak önkéntes együttműködésre fognak törekedni, támogatást igyekeznek szerezni az autonóm helyi rendszerek megvalósításához, és a munkálatok során a módszertani központok kiépítendő hálózatára fognak támaszkodni. A kata-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

logizáláshoz az EKZ-től, a DB-ből, a VLB-ből vesznek át adatokat. A forrásról aszerint döntenek, hogy mekkora adatmennyiségről van szó, és milyen helyi szabályzatot alkalmaznak.

Az információtechnológia bevezetése során a munkálatok kiindulópontja mindig a katalógus lesz. A részrendszerek megvalósításának sorrendjéről a helyi igények és adottságok alapján döntenek. Már működő rendszerek gazdaságos átalakítása prioriást élvez új rendszerek létrehozásával szemben. Az ajánlások alapján csak standard, hordozható hardver és szoftver beszerzése jöhet szóba, a használatos operációs rendszerekkel. A gyors műszaki avulás miatt csak 3-4 évre előre célszerű tervezni.

Az ajánlások önkritikusan megállapítják, hogy a könyvtárak műszaki fejlesztésének koncepciója a régi tartományokban sem fogalmazódott, illetve valósult meg teljességgel.

A szemlézett irodalom túlnyomórészt a tervekről, a koordinációs törekvésekről, a támogatási programokról szól. Mindezideig igen kevés beszámoló jelent meg gyakorlati megvalósításuk tapasztalatairól, esetleges buktatóiról. Szemlénk „egyenetlenségeinek" az az oka, hogy a szakirodalom maga sem foglalkozik egyforma súllyal az egyes területekkel (a szakkönyvtárakról pl. igen kevés szó esik, szemben a felsőoktatási könyvtárakkal). A német könyvtárügyi egyesítésről még sok írás várható, ezek minden bizonnyal megérdemelnek még egy-két szemlét.

A cikkben szereplő rövidítések feloldása:
BAT – Bundesangestelltentarif, BDB – Bundesvereinigung Deutscher Bibliotheksverbände, BRZN – Bibliotheksrechenzentrum Niedersachsen, DB – Deutsche Bibliothek, DBI – Deutsches Bibliotheksinstitut, DFG – Deutsche Forschungsgemeinschaft EKZ – Einkaufszentrale für Öffentliche Bibliotheken, GKD – Gemeinsame Körperschaftsdatei, MZ – Methodisches Zentrum für wissenschaftliche Bibliotheken und Informations- und Dokumentationseinrichtungen, VLB – Verzeichnis Lieferbarer Bücher, ZDB – Zeitschriftendatenbank, ZIB – Zentralinstitut für Bibliothekswesen.

Felhasznált irodalom

1. Bibliotheken im zusammenwachsenden Deutschland. Memorandum der Bundesvereinigung Deutscher Bibliotheksverbände. = Bibliotheksdienst. 24. Jg. 1990. 5.no. 566-568.p.
2. Deutsches Bibliotheksinstitut: in Vorbereitung: EIN deutsches Bibliotheksinstitut für ALLE deutschen Bibliotheken. = Bibliotheksinfo. 1.Jg. 1991. 3.no. 197-198.p.
3. Dringend benötigt: die Büchermark für die neuen Bürger der Bundesrepublik Deutschland. = Bibliotheksdienst. 24. Jg. 1990. 12.no. 1613.p.
4. Einbeziehung wissenschaftlicher Bibliotheken der neuen Bundesländer in die Förderung durch die Deutsche Forschungsgemeinschaft. + Infrastrukturprogramm der Volkswagenstiftung für die Universitäten der neuen Bundesländer. = Z. Bibliothekswes.Bibliogr. 38.Jg. 1991. 2.no. 182-193.p.
5. Empfehlungen zur Förderung der Bibliotheken in den neuen Bundesländern / Bund-Länder-Arbeitsgruppe Bibliothekswesen ; Deutsches Bibliotheksinstitut. Berlin : DBI, 1990. (Dbi-Materialien ; 106)
6. FISCHER, Birgit: Die überregionale Literaturversorgung in der DDR. = Mitt.Arb.gem.Parlam- Behördenbibl. 69.no. 1990. 3-28.p.
7. GÖHLER, Helmut: Literaturversorgung und Bestandsaufbau in den öffentlichen Bibliotheken der DDR. = Buch Bibl. 42.Jg. 1990. 8.no. 622-626.p.
8. GÜNNEL, Peter: Gleiche Grundaufgaben – verschiedene Organisationsformen kommunaler öffentlicher Bibliotheken in Deutschland. = Bibliotheksdienst. 24.Jg. 1990. 1.no. 1577-1583.p.
9. JOBST-RIEDER, Marianne: Die Deutsche Bibliothek: Frankfurt wird bibliothekarisches Zentrum im geeinten Deutschland. = Mitt.Ver.Österr.Bibl. 43.Jg. 1990. 4.no. 129-132.p.
10. JONAS, Gisela – JONZECK, Marianne: Bestandserneuerung ... durch Titel aus der westdeutschen Buchproduktion der Jahre 1986 bis 1990. = Bibliothekar. 44.Jg. 1990. 11.no. 642-464.p.
11. KLINGER, Helga: Überblick über das Bibliothekswesen der DDR. = Bibliotheksdienst. 24.Jg. 1990. 8.no. 1056-1062.p.
12. MARWINSKI, Konrad: Zur Entwicklung und zum Stand des Bibliothekswesens in der DDR. = Bibiotheksdienst. 24.Jg. 1990. 7.no. 890-899.p.
13. MITTLER, Elmar: Bibliotheken im zusammenwachsenden Deutschland. = Bibliotheksdienst. 24.Jg. 1990. 10.no. 1325-1340.p.
14. SCHMIDT, Marion: Das Deutsche Bibliotheksinstitut (DBI) in Berlin – ein Knotenpunkt für deutsch-deutsche Bibliothekskontakte. = Z.Bibliothekswes.Bibliogr. 37.Jg. 1990. 5.no. 457-458.p.
15. SIEGL, Elke A.: Zur notwendingen Strukturreform der öffentlichen Bibliothek in der ehem. DDR. = Bibliotheksdienst. 24.Jg. 1990. 10.no. 1365-1369.p.
16. SIEGL, Elke A.: Das öffentliche Bibliothekswesen in der Bundesrepublik Deutschland im Herbst 1990. Versuch einer Standortbestimmung und Skizze zukünftiger Entwicklungen. = Bibliotheksdienst. 24.Jg. 1990. 12.no. 1623-1632.p.
17. VODOSEK, Peter: Die geschichtlichen Wurzeln des deutschen Bibliothekswesens, seine gegenwärtige Lage und seine Perspektiven. 11.p. (Előadás a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskolán, 1990.)
18. A DBI Pressespiegel c. havi sajtófigyelő 1990-es és 1991-es számai. (a német központi és vidéki hírlapok írásaiból)
19. A BDB 1991. február 28-i sajtótájékoztatójának anyagai

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tanulmányúton az USA-ban

Prőhle Éva

A Kongresszusi Könyvtárban

Az Egyesült Államok kongresszusa *Martin Frost* texasi szenátor kezdeményezésére 6 millió dollár támogatást szavazott meg a közép-európai országok parlamentjeinek a demokratizálási folyamat elősegítésére. Az az ország, amely már a múlt században elkezdte kiépíteni a parlament információs hátterét, természetesen fontosnak tartja ezekben az országokban is a parlament információs bázisának fejlesztését. Tehát a kongresszusi küldöttségekkel, melyek helyszíni tanulmányokat végeztek Lengyelországban, Csehszlovákiában és Magyarországon, mindig érkeztek információs szakemberek is. Az egész program – a „közép-európai parlamenti fejlesztés" (Central European parliamentary development) – irányítását a Kongresszusi Könyvtár Kongresszusi Kutatási Szolgálata (Congressional Research Center of the Library of Congress – a továbbiakban CRS) vállalta magára.

E program keretében került sor 1991. júniusában az első közös tanulmányútra, melyen a lengyel Szejm egy dokumentátora, a Cseh és Szlovák Parlament Könyvtárának igazgatója és egy munkatársa, valamint az Országgyűlési Könyvtár 2 munkatársa vett részt.

A program washingtoni része során megismerkedtünk a Kongresszusi Könyvtár (Library of Congress – a továbbiakban LC) különféle részlegeivel. A háromévi átépítés után épp akkor megnyitott központi olvasóterem használatánál azt a rugalmasságot emelem ki, hogy a könyvtárhasználó saját lemezeit is használhatja a rendelkezésre álló személyi számítógépeken. Az olvasók egyszerre 20 percig használhatják a katalógust, utána azonban át kell adniuk a várakozóknak.

A CRS az LC 800 fős szervezeti egysége, mely kizárólag a kongresszust van hivatva kiszolgálni kutatómunkával, a törvényhozási munka elemzésével; információval látja el a képviselőket, szakértőiket és a bizottságokat. A CRS tevékenységi köre szinte az LC alapításáig, 1800-ig nyúlik vissza. 1914-ben a könyvtár egységeként hozták létre a Törvényhozási Referensz Szolgálatot (Legislative Reference Service). Egy 1946-os, majd egy 1970-es törvény révén nyerte el mai feladatkörét.

A CRS 130 munkatársa dolgozik a Kongresszusi Referensz Részlegben (Congressional Reference Division). Ez a részleg azokat a kérdéseket válaszolja meg, amelyek nem igényelnek komolyabb elemző munkát. A kérdések kétharmada ebbe a kategóriába tartozik. A legutóbbi költségvetési évben összesen 344 000 kérdést válaszoltak meg, természetesen a lehető legrövidebb időn belül, gyakran még aznap. A sokoldalúan képzett munkatársi gárdát megtanítják a katalógusok magasszintű használatára és a legcélravezetőbb keresési módszerekre. A referensz könyvtárosnak kell eldöntenie, hogy a kérdés megválaszolásához mikor kell a téma szakértőjéhez fordulnia akár az LC-n belül, akár külső szakértőhöz.

A CRS téma szakértői részben konkrét felkérések alapján, részben az igényeknek elébe menve készítenek különféle tömörítményeket, szemléket, háttéranyagokat az aktuális kérdésekről (pl. Info Pack, CRS Issue Brief, CRS Report for Congress) Az információkat természetesen elektronikusan is tárolják.

A Jogi Könyvtárat (Law Library – a továbbiakban LL) az LC részlegeként 1832-ben alapították. Ma a világ egyik legtekintélyesebb külföldi, nemzetközi és összehasonlító jogi gyűjteménye több mint két millió kötettel. Munkatársait több mint 30 országból verbuválták, akik összesen mintegy 50 nyelvben és minden ismert jogrendszerben jártasak. Bár az LL elsődleges feladata a kongresszus kiszolgálása, korlátozott mértékben ellátja a kormányapparátust és a nagyközönséget is. Öt szekcióban fejti ki tevékenységét, ezek az amerikai-brit (beleértve a Commonwealth államokat), az európai (kivéve a Brit-szigeteket és az Ibériai-félszigetet), a hispániai (spanyol és portugál, Latin-Amerika), távol-keleti, valamint a közel-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

keleti és afrikai (kivéve a spanyol és portugál érdekeltségeket). Még vasárnap is tartanak ügyeletet!

Az LC Csere és Ajándék Részlege (Exchange and Gift Division - a továbbiakban EGD) végzi a csere-, ajándék- és fölöspéldány ügyintézést. Hivatalos cserét folytat azokkal az országokkal, amelyek 1886-ban Brüsszelben aláírták a hivatalos dokumentumok cseréjéről szóló egyezményt, valamint az ezt kiegészítő 1936-os Buenos Aires-i, a latin-amerikai országokkal megkötött egyezményt és az Unesco által 1958-ban szankcionált egyezményt a hivatalos és kormánydokumentumok cseréjéről.

Az LC a U. S. Government Printing Office által kiadott összes kiadványból 25 kötelespéldányt kérhet. Az egyéb intézmények által kiadott hivatalos dokumentumokból is kap kötelespéldányt. Mindkét fajta szövetségi dokumentumból a Szövetségi Dokumentum Szekció (Federal Document Section) válogatja ki azokat, amelyeket az LC állományba vesz. Az egyes államok hivatalos dokumentumait is hivatalból megkapják, ezekből az Állami Dokumentum Szekció (State Document Section) válogat az LC állományába.

Az LC nem-hivatalos cserét folytat minegy 15 000 különböző státuszú intézménnyel. Végül vannak fizetéses alapon bonyolított cserék, amelyeknél az adott ország nem rendelkezik nemzeti bibliográfiával, vagy olyan forrással, amelyből nyomon lehetne követni az ország könyvkiadását.

A fölöspéldányokból a jogosult könyvtárak megbízottai előre meghatározott sorrendben a helyszínen válogatnak.

Említésre méltó, hogy az EGD a CRS által kezdeményezett program keretében komoly ajándékküldeményekkel támogatja a közép-európai parlamenti könyvtárakat, köztük az Országgyűlési Könyvtárat is.

A Szenátus Könyvtára (Senate Library) a parlament épületében található kis háttérkönyvtár, összesen 20 fő, túlnyomórészt szakképzett munkatárssal.

Kiemelném, hogy mind a CRS, mind az LL és a Szenátus Könyvtára a törvényhozás információellátását szolgálják – természetesen különféle szempontokból. Mindhárom helyen hangsúlyozták a szoros együttműködés jelentőségét. A kérdést csak akkor utalják tovább, ha feltétlenül szükséges. A tökéletes válasz érdekében gyakran konzultálnak egymással.

Egyéb szakmai látogatások Washingtonban

A Legfelsőbb Bíróság Könyvtára (Supreme Court Library) impozáns berendezésével hatott ránk, maga az épület és az ülésterem nemkülönben.

A Washington Post szerkesztőségének hírkutató központjában (News Research Center) újabban elektronikusan tárolják az összes érdemi cikket és teszik alapos tárgyszavazással bármikor visszakereshetővé azokat. Történetileg is létezik a gyűjtemény cikk-kivágat formájában, mely természetesen szintén visszakereshető.

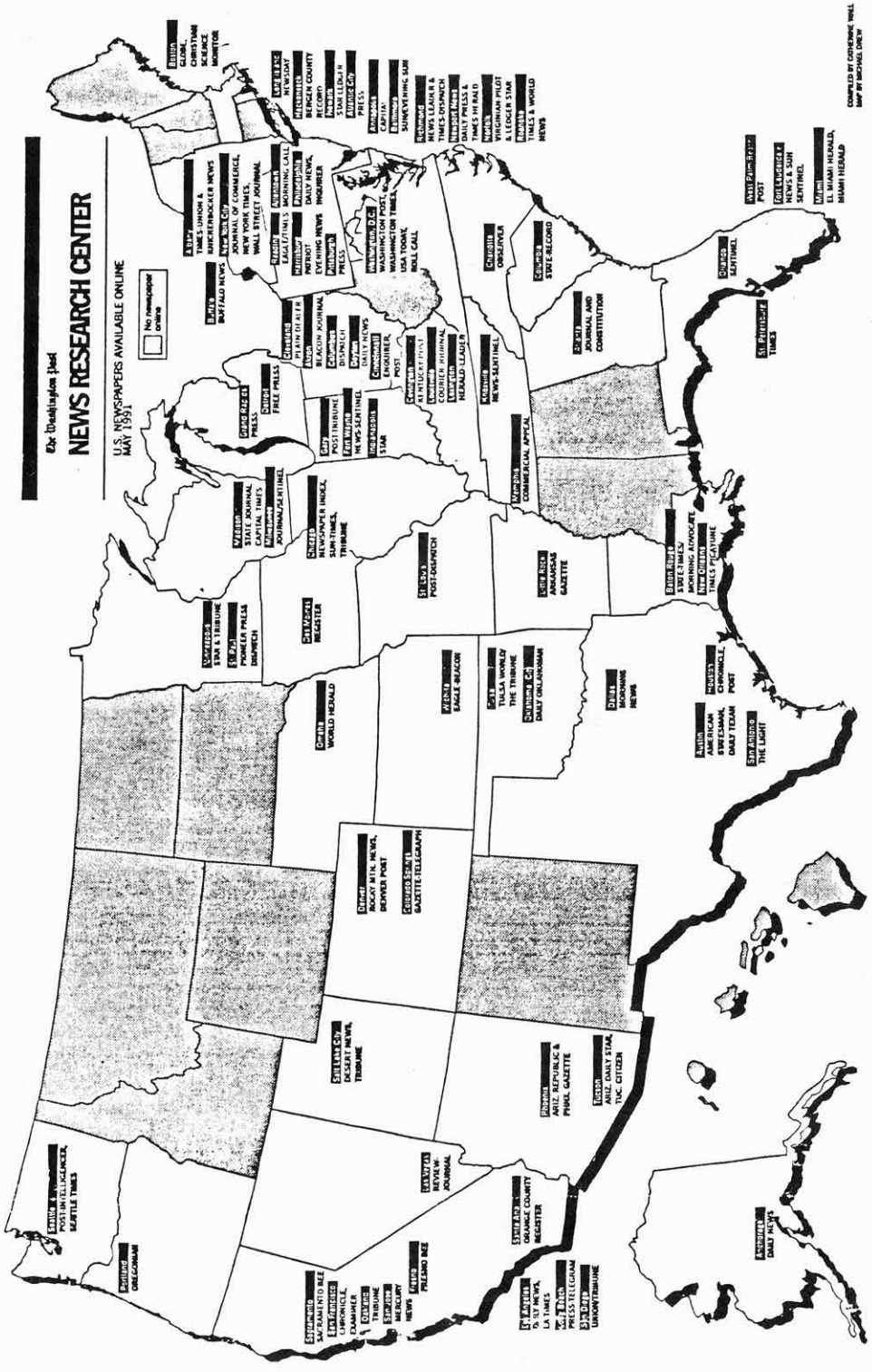
A Világbank és a Nemzetközi Valutaalap Közös Könyvtára (Joint World Bank/International Monetary Fund Library) különösen a gazdasági, pénzügyi irodalom és a statisztikák vonatkozásában rendkívül jól felszerelt könyvtár. Az adatbázisokhoz való hozzáférést is biztosítják, bár a két intézmény munkatársain kívül használatuk meglehetősen korlátozott.

Az Egyesült Államok Információs Ügynöksége (United States Information Agency – a továbbiakban USIA) az amerikai politika és kultúra szétsugárzására hivatott világszerte. A Külügyminisztérium Oktatási és Kulturális Ügyekkel Foglalkozó Irodájának (Bureau of Educational and Cultural Affairs of the State Department) jogutódja. A világ 128 országában tart fenn 205 állomáshelyet és 95 országban 156 könyvtárat. A washingtoni központ Public Diplomatic Query nevű adatbázisát azzal a céllal hozták létre, hogy az USIA munkatársai világszerte és naprakészen hozzájussanak az USA-val kapcsolatos hírekhez – napilapok és folyóiratok cikkeinek elemzése révén.

Az USIA-nál tett látogatásunk alatt megtudtuk, hogy az USIA az Amerikai Könyvtáros Egyesülettel (American Library Association – ALA) közösen vállalja könyvtári szakemberek közvetítését bármely országba. Szóba jöhet különféle felmérések, vizsgálatok elkészítése, vagy képzés megszervezése bizonyos területeken (pl. az automatizáció terén.) Érdeklődni a regionális iroda képviselőjénél kell. Szakmánk hazai társadalmi szervezeteinek figyelmébe ajánlom ezt a lehetőséget. (A bécsi iroda munkatársának címét a szerkesztőségben hagyom!)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1. ábra
Az online elérésű hírlapok az USA-ban 1991 májusában

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az SLA Közgyűlésén

Utunk további állomása a Szakkönyvtárosok Egyesülete (Special Libraries Association – a továbbiakban SLA) 82. éves konferenciája és közgyűlése volt, mely a festői és nagyon meleg texasi San Antonioban zajlott le június 8. és 12. között. Itt az SLA vendégei voltunk, minden költségünket ők fizették. A program sokrétűsége és a kiállítások gazdagsága egyaránt zavarbaejtő volt.

A plenáris ülések előadásai közül kettőt emelnék ki, nemcsak tartalmuk, hanem az előadók stílusa miatt is, amelyekről csak annyit mondhatok, hogy lenyűgöző volt. Az amerikai egyetemi stúdiumok alatt nagy súlyt helyeznek az előadókészség megszerzésére, és ez meg is látszik a konferenciákon. (Megtanulják például, hogy lehet hosszú időn át fenntartani a hallgatóság érdeklődését, nem beszélve az illusztrációként alkalmazott technikáról, amely természetesen mindig működik...)

Joel Arthur Barker, az Infinity Ltd. munkatársa a paradigmáról beszélt. Meghatározása szerint a paradigmák a szabályok olyan együttesét alkotják, melyek döntéseinket meghatározzák. Az intézmények és az egyének szempontjából felvázolta, hogy mivel jár a paradigma elfogadása vagy elodázása. Azok a népek, intézmények stb., amelyek elfogadják a változások szükségességét és végre is hajtják azokat, fejlődőképesebbek, mint azok, amelyek nem. Érdekes volt az a megállapítás, mely szerint Japán „paradigma-úttörő" nemzet, mely mindig kész változtatni, az USA viszont „paradigma-halogató", melynek nem erőssége a változtatások végrehajtása. Magánvéleményként hozzáfűzöm a kérdést: akkor mit szóljunk mi? Ettől az előadástól függetlenül is épp a rugalmasság és a nagyfokú informalitás a legfőbb emberi tapasztalata ennek a kéthetes tanulmányútnak. Nem csinálnak nagyobb ügyet a dolgokból, mint szükséges, viszont minden felmerülő igényre igyekeznek azonnal reagálni. Persze, a japán példa arra jó, hogy nem teszi őket öntelté, önbizalomhiányban ugyanis nem szenvednek.

Alan Kay, a „személyi számítógép atyja" a számítógépek harmadik generációjáról beszélt. Az első – mint tudjuk – a nagyszámítógép-korszak (main frame), a második a személyi számítógépeké (personal computer). A harmadik korszakot az egyén és a számítógép egyéni kapcsolata fogja jellemezni, amikor mindenki fel fogja fedezni a jövőjét a gép révén. Kay számos kísérletet folytat gyermekcsoportokkal és abból indul ki, hogy ha a gyerekek képesek könnyen rájönni a programok használatára, igen hamar megtanulják magát a programozást is. Akkor pedig ideális estben individualizált kapcsolat alakulhat ki a felnőttek esetében is a személy és a gép között.

A kiállítók jegyzékét külön füzetben adták közre. Összesen 269 cég volt jelen, a többség természetesen az USA-ból, de volt sok európai is. Talán nem is kell hangsúlyoznom az egész kiállítás eleganciáját és az egyes cégek képviselőinek előzékenységét. Számos anyagot hoztunk magunkkal, amelyeket további kapcsolatok kiépítésében is felhasználhatunk.

A konferencia minden napján megjelenő hírlevél, a „Conference Special List" első számának legelején mindjárt minket, közép-európai könyvtárosokat üdvözöltek, röviden ismertetve a programot, aminek keretében ott-tartózkodtunk. A „nemzetközi vendégek" számára rendezett fogadáson is kitüntető figyelemmel fordultak felénk, és bár nagy a távolság, kifejezték együttműködési készségüket a magyar kollégákkal.

Az állami szintű törvényhozás informatikai háttere Texasban

Utunk utolsó állomása Texas állam székhelye, Austin volt, ahol az állami szintű törvényhozás információs hátterét volt alkalmunk megismerni. Itt is több intézmény, a Törvényhozás Referensz Könyvtára (Legislative Reference Library) és a Texas Állami Jogi Könyvtár (Texas State Law Library) ad információs hátteret a törvényhozásnak, ez utóbbi a kutatók számára nyilvános könyvtárként működik.

A Texasi Egyetem számos könyvtári részlege közül meglátogattuk a Perry-Castañeda Könyvtárat, mely a társadalomtudomány fő letéteményese. Ez a könyvtár kb. 80 ezer hallgatót és az oktatógárdát szolgálja ki, gépesített katalógusokkal, és pontosan szabályozott hozzáférést biztosít a kereskedelmi adatbázisokhoz is.

Érdekes volt látni az egyetem kampuszán található *L.B.Johnson* emlékkönyvtárat és mú-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zeumot, ahol a néhai elnök személyével és politikai pályafutásával kapcsolatos érdekes relikviákat állították ki.

Mindent összefoglalva: igen tartalmas, gazdag programot csináltunk végig az USA-ban. Nagyon reményteljes a további együttműködés lehetősége, a képzési program tehát folytatódik.

Egy nemzeti számítógépes együttműködési program fejlődése és bukása:

A SCOLCAP (Scottish Libraries Cooperative Automation Project) története

BERNARD GALLIVAN

Amikor felkértek, hogy írjak a SCOLCAP-ról, első gondolatom az volt, hogy megírom a rendszer részletes történetét, 1973-tól egészen az 1988-as végső összeomlásáig. Azok, akik tudnak valamit a SCOLCAP bonyolult problémáiról, meg fogják érteni, hogy egy ilyen beszámoló eredménye túl terjedelmes lenne ahhoz, hogy folyóiratcikként megjelenhessen. Azt is figyelembe kellett vennem, hogy egy hiteles történeti dokumentumnak olyan dolgokra is hivatkozni kellene, amelyeket még egy pár évig bizalmasan kell kezelni. Ezért most csak néhány olyan lényeges, de kevéssé ismert dolgot fogok elmondani, amelyek erősen hozzájárultak a SCOLCAP bukásához.

A SCOLCAP sok tekintetben igen kedvező helyzetből indult. Mellette szólt egy világosan elhatárolt régió, élvezte egy tekintélyes nemzeti könyvtár támogatását, hasznosíthatta előző brit együttműködési projektek tapasztalatait és végül, de nem utolsósorban, lelkes és intelligens tagkönyvtárak támogatták és egy kitűnő munkacsoport vezette. Hogyan hibázhattunk mégis? Remélem, a jelen cikk képes lesz érzékeltetni, hogy hogyan sikerült a kudarcot kiragadnunk a siker karmai közül.

A SCOLCAP-ot sújtó egyik fő csapás a szerencsétlen időzítés volt, ami lényegesen akadályozta előmenetelét, s végül halálához vezetett. Ez az együttműködés valószínűleg túlélt volna egy vagy két komoly időelcsúszást, mert a rendszer jól meg volt tervezve, és a tagok is lelkesek voltak, legalábbis a korábbi időszakokban. De a sok és igen nagy késedelmeket már nem bírta elviselni. Nem kétséges, hogy ahhoz, hogy egy vállalkozás sikeres legyen, a megfelelő időben kell a terméket piacra dobni. Ez az, ami nem sikerült. Túl egyszerű volna a program munkacsoportjait, vezetőit hibáztatni. A fő tényező, amely már nem egy nagyszabású program bukását

Úgy gondoljuk, hogy a SCOLCAP kálváriája, bár eltérő gazdasági-társadalmi körülmények között történt, számunkra is példa értékű. Szívesen látnánk lapunkban hasonló beszámolókat, így például örömmel közölnénk az OSZIIR (idősebb könyvtárosok még emlékezhetnek rá) históriáját, esetleg országos szintű automatizálási programok történetét. Természetesen szívesen vállaljuk kisebb: regionális, esetleg helyi gépesítési kudarcok közreadását is.
A szerző „The Scottish Libraries Cooperative Automation project (SCOLCAP)" c. tanulmányát (Catalogue and Index. 1990. No. 98-99 pp.) Novák István fordította. (A szerk.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

okozta, az a „szolgálati út", azaz a bürokrácia hatalmas terhe, amelyet e programoknak el kell viselniük. Ez az én tapasztalatom, de az olvasóknak is valószínűleg meglesz a saját véleményük arról, hogy a SCOLCAP elkerülhette-e volna fatális időelcsúszásait.

Az elveszett évek

Az első késedelem röviddel azután történt, hogy elnyertük a British Library pályázatát az első brit osztott katalogizálási rendszer kutatására, majd az általunk javasolt rendszer néhány könyvtárban való kísérleti bevezetésére. A British Library kutatási és fejlesztési részlege, a BLRDD ez idő tájt határozta el a BLAISE rendszer kifejlesztését, mint az Egyesült Királyság hozzájárulását az akkor induló Euronethez. A BLAISE-t eredetileg is annak szánták, ami ma is: egy professzionális információkereső rendszer. Nos, kb. abban az időben, amikor benyújtottuk az első jelentéseinket a BLRDD-nek, amelyekben ismertettük rendszer-javaslatunkat és további anyagi támogatást kértünk a kísérleti bevezetéshez, a BLAISE-csapat úgy határozott, hogy online katalogizálási modult is csatol az akkor még gyerekcipőben járó rendszeréhez. Érthető, hogy a BLAISE csoport szemével nézve a SCOLCAP ideális partnernek tűnt ezen szolgáltatás kiépítésére. Miután gondosan megvizsgáltuk javaslatukat, kénytelenek voltunk arra a következtetésre jutni, hogy a BLAISE-alternatíva elfogadását nem engedhetjük meg magunknak. A következő években az alapjavaslatuk több változatát is eljuttatták hozzánk, amelyekre mind választ vártak, miközben mi tehetetlenül szemléltük, ahogyan lejár a megpályázott alapítvány ideje. Ez idő alatt sikerült egy integrált állománygyarapítási alrendszerrel kiegészítenünk rendszertervünket, miközben állandóan bizonyítanunk kellett, hogy minden új BLAISE javaslat éppen olyan elfogadhatatlan számunkra, mint az eredeti.

Ahogyan azt ezek után várni lehetett, a BLRDD nem hosszabította meg pályázati támogatásunkat. Döntésüket azzal magyarázták, hogy a nevükben szereplő R betű nagy R-ként szemlélhető, de a D az nagyon kicsi. Márpedig mi egy fejlesztési program voltunk, és a British Library már beindított két másik együttműködési programot, és úgy érezték, hogy az éppen elég. Nem kell hangsúlyozni, hogy két másik szövetkezet után következni nem kifejezetten előnyös. Ez már a SCOLCAP végét jelenthette volna, de a skót oktatási minisztérium beavatkozása megmentett bennünket, mert beleegyeztek, hogy megadják a szükséges támogatást a rendszerünk bevezetésére. Egyetlen kérésük az volt, hogy mielőtt belemennénk a beszerzési versenytárgyalásokba, nézzük meg, hogy a Scottish Office Computer Service (SOCS) nem rendelkezik-e szabad számítógép-kapacitással a mi számunkra.

Rövidesen ismét bebizonyosodott rendíthetetlen képességünk arra, hogy hogyan kell rossz helyen lenni, alkalmatlan időben. Az olvasók emlékezhetnek, hogy 1978/79-ben Skóciában és Walesben népszavazást tartottak, hogy különváljanak-e Angliától. Jóllehet a skótok 51%-a a kiválás mellet döntött, ez jelentéktelen többség volt ahhoz, hogy az elszakadás létrejöjjön. Ezt azért említem, mert az eset igen szerencsétlen hatást gyakorolt a SCOLCAP fejlődésére. Mindenki azt várta, hogy az emberek kezüket-lábukat törik a kiválásért, és ez alól a SOCS igazgatója sem volt kivétel. Gondosan előrelátva felmérte, hogy az új jogi helyzet mennyi adatfeldolgozási munkát fog jelenteni, s ezért jelentősen megnövelte rendszere kapacitását. Miután az elszakadás nem következett be, ott maradt a bőség zavarában. Mikor a SCOLCAP ártatlanul kopogtatott az ajtaján, tárt karokkal fogadott bennünket. Namármost, a SOCS rendszere egy nagygépes IBM rendszer volt. A mi rendszertervünk miniszámítógépre épült, de mivel a minisztériumnak tett igéretünkkel elköteleztük magunkat a SOCS kapacitásának a kihasználására, meg kellett vizsgálnunk a piacon rendelkezésre álló nagygépes IBM rendszereket. 1979-ben még nem sok ilyen létezett, de végül az amerikai Washington államban működő Washington Library Network (WLN) rendszerét elfogadhatónak ítéltük. Ezt vásárolta meg akkoriban az ausztrál nemzeti könyvtár is, és igen pozitívan nyilatkozott róla. A költségvetésünk meg is engedte volna, hogy megvásároljuk a rendszert, és a SOCS-nak is méltányos hozzájárulást biztosítsunk a géphasználatért. Sajnos azonban a SOCS a rendszerhasználatért olyan horribilis összeget kért, amelyet nem tudtunk megfizetni. A SCOLCAP-ot ugyanis mindenki egy tekintélyes nemzeti programnak tekintette, amelyik hatalmas összegekkel rendelkezik. Az előbbi igaz is volt, de az utóbbira sohasem volt példa. A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

SOCS egyszerűen rosszul ítélte meg anyagi helyzetünket, úgyhogy igen meglepődtek, amikor – a minisztérium áldásával – befejeztük velük a tárgyalásokat. Abban az időben úgy gondoltuk, hogy a WLN rendszer, plusz a SOCS-nak fizetendő hozzájárulás összege olyan magas, hogy nem versenyképes egy igényekre szabott miniszámítógépes rendszerrel. Ez igaz is lehetett volna, de több, akkor még nem látott probléma fényében feltételezésünk helytelennek bizonyult. A SOCS-sal való tárgyalásaink és a vizsgálataink rengeteg értékes időt raboltak el, és egy teljes év eltelt, mielőtt ki tudtunk szállni, és visszajutni abba a helyzetbe, amelyben megkezdhettük a saját rendszerünk beszerzésére irányuló lépéseket.

Ez ideig kb. két évet veszítettünk, de mostantól még több következett. Mivel a skót nemzeti könyvtárat a Scottish Office, a skót belügyminisztérium finanszírozza, és a SCOLCAP is az ő égisze alatt működik, kötelesek voltunk minden számítógépes beszerzést a Central Computer and Telecommunications Agency (CCTA) közvetítésével végezni. Napjainkra a CCTA-vásárlások ügymenete a felismerhetetlenségig megváltozott: bejáródott és hatékonnyá vált, de abban az időben, amikor mi akartunk vásárolni, éppen egy új stratégiát alakítottak ki a kulcsrakész rendszerek beszerzésére, amelyet még nem próbáltak ki. A mi 65 viharos hétig tartó üzleti versenytárgyalásunk tehát, amelyet végül a RIVA Turnkey Systems Ltd. nyert meg, úttörőnek számított. Miután elég sok idő eltelt, bíztunk abban, hogy a központi hivatal gondosan választotta meg a szállítót, s az teljesen tisztában van a mi elvárásainkkal.

Már 1981-ben jártunk. A SCOLCAP mint program már nyolc éve létezett, s már öt éve dolgoztunk főállású személyzettel, de ott tartottunk, ahol három évvel ezelőtt tarthattunk volna az említett, felügyeletünktől szinte teljesen kívül eső események híján. Annak ellenére, hogy néhány tagkönyvtárat elveszítettünk, lelkesen és bizakodva léptünk az előttünk álló fejlesztési szakasz útjára. Először arra gondoltunk, hogy talán gyorsabb és olcsóbb lenne, ha saját programozóinkkal készíttetnénk el a rendszert, de aztán úgy döntöttünk, hogy jobb, ha egy professzionális szoftver-vállalat végzi el ezt a munkát. Reméltük, hogy ezáltal az eddigi időeltolódásból is sikerül valamennyit lefaragni. A RIVA vállalta, hogy a szerződés életbelépésétől számítva kilenc hónapon belül elkészíti a rendszert, és az első hat hónapban jól is ment minden. Meg kell említeni, hogy a szállító kiválasztását követően a szerződés a CCTA-val köttetett, tehát nem a SCOLCAP-pal vagy a nemzeti könyvtárral. Ennek jelentőségét hamarosan megtapasztaltuk. Amikor ugyanis a kikötött részhatáridőket kezdték nem betartani, semmilyen eszközünk nem volt a program előmeneteli sebességének befolyásolására, hanem kénytelenek voltunk az aggódó szemlélő szerepét vállalni.

Csak néhány hónappal a végső határidő lejárta előtt kezdtük gyanítani, hogy a dolgok nem igazán jól haladnak. A rendszeres havi értekezletek egyikén a RIVA közölte, hogy egyhónapos késés már elkerülhetetlen. Ez a csúszás nem kis csalódást okozott, mert elég későn, és minden előzetes figyelmeztetés nélkül zúdult a nyakunkba. El lehet képzelni, hogy tagkönyvtáraink hogyan fogadták a hírt. Amikor a várható késést jelentettük a CCTA szerződési osztályán, kiderült, hogy nincs formális szerződési dokumentum a CCTA és a RIVA megállapodásáról, s nincs semmiféle kötbérről vagy „kivéve" feltételről szóló nyilatkozat sem. Az első egyhónapos késést minden értekezleten további egy hónappal vagy hat héttel bővítették. Nagy bajban voltunk.

A következő négy évre legjobb fátylat borítani, mert ez azzal telt el, hogy igyekeztünk rábeszélni a RIVA-t, hogy fejezze be a programot. Végül, kérésünk szerint, befejezettnek nyilvánították a rendszert. Azonban miután megvizsgáltuk a programot, néhány komoly hiányosságot fedeztünk fel, amelyeket a sok apró hiányossággal együtt jegyzékbe foglaltunk. Ennyi kárbament év után most már mindenki: a CCTA, a RIVA, a nemzeti könyvtár, a használók, és természetesen a SCOLCAP-csoport is kétségbeesetten be szerette volna fejezni a munkát. Ennek ellenére, bár hajlandók voltunk szemet hunyni az apró rendellenességek felett, nem voltunk hajlandók átvenni egy alapvetően színvonal alatti rendszert.

Ez a négy év igen nehéz és kellemetlen időszak volt a SCOLCAP személyzete számára. Mégis megpróbáltunk annyira segíteni, amennyire csak lehetséges, és - hálás köszönetükkel - egy csomó nehéz feladatot átvállaltunk a RIVA-tól, pl. a rendszer tesztelését és az igényelt kibővített karakterkészlet maszkjainak kidolgozását. Mindezek ellenére abból a követelésünkből nem engedtünk, hogy mi és felhasználóink azt a rendszert kapják meg, amelynek a szállítását a RIVA elvállalta.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Egy furcsa közbelépés

Miután kinyilvánítottuk elégedetlenségünket a RIVA „befejezett" termékével, a használók képviselője kijelentette, hogy ő viszont elégedett a programmal, és elfogadásra javasolja. Mint használói képviselő, véleménye komoly súllyal bírt. Javaslatát a programbizottság többi tagja melegen üdvözölte, s mit sem törődve a SCOLCAP csoport érveivel, aláírták az átvételi dokumentumot. Sajnos, amikor a használói képviselő visszatért könyvtárába és tárgyalt kollégáival, felfedezte, hogy a rendszernek valóban súlyos funkcionális hiányosságai vannak. Ezért kötelességének érezte, hogy erről a SCOLCAP összes tagkönyvtárát tájékoztassa, és közölje velük, hogy az ő könyvtára a továbbiakban nem kívánja használni a rendszert. Jóllehet a használóink egyre inkább elsodródtak tőlünk az évek folyamán – s ezért senki sem hibáztathatja őket –, ez a legújabb fejlemény már halálos csapást mért a SCOLCAP-ra. Csak hatan (ez kb. egyharmada a még megmaradt tagságnak) nyilatkoztak úgy, hogy nem veszik figyelembe az erős figyelmeztetést, és használni kívánják a RIVA online katalogizálási rendszerét. Nem véletlen, hogy e szakaszban RIVA-rendszerről beszélek, a rendszer ugyanis egyáltalán nem olyan volt, mint amilyent a SCOLCAP megrendelt. Jóllehet négy évet késtek, s emiatt a nemzeti könyvtár jelentős összegeket veszített, semmilyen eljárás nem indult a RIVA ellen.

Nem könnyű bírálat nélkül hagyni a felhasználói képviselő akcióját, akinek köszönhetően a nemzeti könyvtár kénytelen volt kifizetni egy enyhén szólva nem megfelelő szoftvert, és aki ezután azt tanácsolta a szóba jöhető használóknak, hogy ne használják azt. Ennek ellenére, védelmére az hozható fel, hogy ha a projektet ebben az állapotában nem fejezzük be, akkor soha sem lesz befejezve. A négyéves késés dacára a szállító semmi jelét nem mutatta, hogy módosítaná álláspontját, és a CCTA is szilárdan kitartott amellett, hogy ne indítson eljárást ellene. A szállító nyilvánvalóan szerette volna megkapni a pénzt, de nem volt hajlandó sokat dolgozni érte. A dolog azon múlt, hogy ki bírja tovább, és a RIVA jobb állóképességűnek bizonyult, mint a SCOLCAP programbizottsága. A használói képviselő tehát lezárta az ügyet, s noha jobban jártunk volna, ha veszteségeink csökkentése érdekében fa-

képnél hagyjuk a RIVA-t, és választunk egy abban az időben rendelkezésre álló kész rendszert, beavatkozása legalább véget vetett a fennálló nevetséges helyzetnek. A SCOLCAP-csoport már három és fél évvel korábban erősen javasolta a CCTA-nak, hogy szálljunk ki és így csökkentsük veszteségeinket. Sajnos nem fogadták meg a tanácsunkat.

A vég a láthatáron

Az átvételt követő évben minden tőlünk telhetőt megtettünk azért, hogy javítsunk a rendszeren. A RIVA szervezetén belüli változások is hozzájárultak ezen esztendő produktivitásához, és a rendszert sikerült annyira feljavítani, hogy alig lehetett felismerni. Jóllehet még voltak hiányosságai, de használata teljes idejében jó szolgálatot nyújtott. Mindenesetre azt bebizonyította, hogy ha még nem veszett volna el az együttműködési kedv, és azok, akik kiléptek, inkább használták volna a rendszert, akkor igen jó szolgáltatásokat tudtunk volna nekik nyújtani, sőt, a tőlük származó bevételből fejleszthettük volna a rendszer kapacitását és funkciókészletét. A szomorú tény viszont az volt, hogy ez az akarat valahol útközben elveszett. Ez később még határozottabban bebizonyosodott. Mindenesetre a rendszert még két évig használtuk, s akkor lecseréltük a kitűnő VTLS (Virginia Technology Library System) rendszerrel, amelyet a nemzeti könyvtár ma is nagy megelégedéssel használ. E cserével az volt a célunk, hogy folytathassuk a SCOLCAP-ot, de rugalmasabb módon. Az új rendszernek ezért bővíthető kapacitásúnak kellett lennie, hogy el tudja viselni a tagkönyvtárak állományai közötti tetemes nagyságrendbeli különbségeket. Továbbá olyan rendszerre volt szükség, amely helyi üzemmódban is, és hasonló rendszerekkel összekapcsolva hálózatban is használható, hogy megvalósítható legyen a bibliográfiai rekordok és egyéb információk cseréje. Az is fontos szempont volt, hogy bibliográfiai rekordok átvétele céljából online módon illeszthető legyen egy sor bibliográfiai szolgáltató rendszerhez. A VTLS minden igényünknek kitűnően megfelelt.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A SCOLCAP-tagok igényei

Miután annyi idő eltelt, és mivel az együttműködési kedv elveszett, a VTLS rendszert, annak összes előnye ellenére, a maradék tagkönyvtárak mind visszautasították. Amint annyi pénzhez jutottak, hogy saját, helyi rendszert vásároljanak, önállóan kívántak választani, és nem kívántak továbbra is a nemzeti könyvtár támogatásától függeni. A másik tényező az volt, hogy a piac is nyomást gyakorolt rájuk, hiszen ekkorra már sok szolgáltató megjelent, látszólag igen vonzó ajánlatokkal. Miután sok éven át egy csigalassúsággal haladó szövetkezet részesei voltak, már nem hittek az együttműködés előnyeiben. Kínálhatott a VTLS már bármit, inkább választották a saját utat, mint a nemzeti könyvtárhoz való kötődést. Az, hogy végül pont olyan rendszert választottak ki, amelyet a kollégáik nem, ez valószínűleg a véletlen műve, de a végeredménnyel még sokáig együtt kell élnünk. Edinburgh-ben pl. kb. öt nagykönyvtár van, öt különböző rendszerrel. Ezek közül egyik sem tud kommunikálni vagy adatot cserélni a másikkal, s ezt nem lehet figyelmen kívül hagyni. A SCOLCAP sok speciális funkciója, ami a RIVA-nak annyi nehézséget okozott és amely annyi késedelmet eredményezett, éppen a tagkönyvtárak követelése nyomán került be a rendszerbe. Néhányan kilépéssel fenyegettek, ha nem követünk bizonyos nemzetközi könyvtári szabványokat, mihelyt azok megjelennek. Továbbá a rendszernek produkálnia kellett azokat az alapvető funkciókat, amelyekre szükségük volt. Nem kerülte el a figyelmünket, hogy ugyanezek a könyvtárak boldogan megvásároltak olyan rendszereket, amelyek korábbi követelményeik közül egyetlen egyet sem teljesítettek. Megvették ami volt, és csak ezután következtek a szabványok és a szükséges funkciók.

Hadd térjek ki itt egy pillanatra ezeknek a helyi rendszereknek a finanszírozására. Mindig is értetlenül szemléltem, hogy a könyvtárvezetőknek megengedik a nekik tetsző rendszerek beszerzését, anélkül, hogy figyelemmel lennének az ilyen vásárlások szélesebb körű következményeire. Persze ők biztosan másképp látják, és azzal érvelnének, hogy azt vették meg, ami legjobban megfelelt könyvtáraiknak, és ami abban az időben a csúcstechnológiát jelentette. Az egyetlen probléma az, hogy miközben megvásárolták a legújabb rendszereket, lehetővé tették a forgalmazók számára az olyan megoldásokat, amelyek inkompatibilisek voltak a régebbi rendszerekkel. Ha valamilyen közös finanszírozó intézmény kikötötte volna, hogy bármilyen beszerzendő új rendszer meg kell hogy feleljen a következő két követelménynek:

könnyen illeszthető legyen legalább egy előzőleg forgalmazott rendszerhez, és hogy a bibliográfiai rekordkészítés során alkalmazkodnia kell a nemzeti és nemzetközi szabványokhoz,

akkor nem kellene most azzal a nehéz feladattal küszködnünk, hogy megpróbáljuk összekapcsolni a különféle szabványokat követő különféle rendszereket. A finanszírozó szervezetek csak nemrégiben ébredtek rá erre a problémára. E helyzet orvoslása hosszú évekbe fog kerülni, és rengeteg bibliográfiai rekord, amely részét képezhette volna egy osztott, közös nemzeti adatbázisnak, használhatatlanná válik más rendszerek számára.

A SCOLCAP rendszernek öt vagy hat évvel előbb kellett volna elkészülnie, mint ahogy - talán egy szerencsésebb vezetővel - elkészülhetett volna. Ha ez sikerült volna, akkor előbb jelentünk volna meg, mint a mai Nagy-Britanniában oly meghatározó erőt képviselő kereskedelmi forgalmazók. Ezt a veszélyt mi már évekkel az elszenvedett bürokráciai traumák előtt felismertük. Az időelcsúszás ugyanis egy központi kormányzati szervezethez szorosan kapcsolódó programnál elkerülhetetlen. Ezeket az aggályainkat szabadon hangoztattuk is, és noha élveztük a szoros kapcsolatot a nemzeti könyvtárral, a SCOLCAP-csoport többször is kísérletet tett arra, hogy eltávolodjon tőle. Valamiféle BLCMP-szerű (Birmingham Libraries Cooperative Mechanization Project, ma BLS Ltd.) szervezetet szerettünk volna létrehozni. A SCOLCAP végső összeomlásának valószínűleg az egyetlen és legfontosabb oka az, hogy ez nem sikerült.

Az elkötelezettség kérdése

Az említett ok azonban a kérdésnek csak az egyik oldala. A másik, ugyanilyen fontos tényező,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a tagkönyvtáraknak a programban való érdekeltsége, elkötelezettsége.

A kezdeti napok mindenki számára érdekes-izgalmas időszakot jelentettek, és úgy nézett ki, hogy a szekér egyirányba halad, annak ellenére, hogy nem mindenkinek volt meg az anyagi bázisa egy osztott katalogizálási rendszerben való részvételhez. Még mielőtt megválasztottak a SCOLCAP igazgatójának, elég reálisan sikerült előrejeleznem a program költségeit. Azt mondták, hogy a pénz nem lesz akadály. Kinevezésem után azonban bebizonyosodott, hogy nem ez a helyzet.

A kezdeti tagsági értekezletek őszinte, mindenkinek jó érzést adó légkörben zajlottak. A jószándékok őszintesége annyira nyilvánvaló volt, hogy noha beszéltünk egy, a tagokat a programhoz kötő szerződésről, a végül létrejött szerződés aláírását nem kértük, hiszen annyira szükségtelennek látszott. A program során a tagok ismételten hangoztatták, hogy kevés a pénzük. Ilyenkor a nemzeti könyvtár, mint „fővállalkozó" fizette ki a számlákat, a csúszások növekedése azonban nem kis pénzügyi terhet jelentett számára. Jóllehet a minisztérium minden évben állta a SCOLCAP költségeit, minden évben be kellett tervezni, hogy a tagok mennyivel fognak a költségekhez hozzájárulni, ha majd használják a rendszert. Az ismétlődő csúszások és a be nem tartott igéretek természetesen minden előrejelzésünket értelmetlenné tették.

Ekkorra már a nemzeti könyvtárnak komoly pénzügyi érdekeltsége volt a programban, és sajnos, a többi tagkönyvtár sohasem volt arra szorítva, hogy hasonló elkötelezettséget vállaljon. Pedig ez nem lett volna rossz, több okból sem. Így például, ha nagyobb pénzeket kockáztatnak, erősebb szavuk lehetett volna a SCOLCAP irányának meghatározásában, mondjuk erősebben támogatták volna a szállító elleni követeléseinket, sőt, a programból való kilépést is. Egy nagyobb veszteség kockázata megnehezítette volna számukra azt is, hogy faképnél hagyjanak bennünket, hacsak valami jobbat nem találnak. Az is közrejátszott, hogy ennyi idő elteltével az úttörő könyvtárosok már nem voltak a helyükön, és az új könyvtárosok elkötelezettsége egy düledező program iránt nyilvánvalóan kisebb volt, ami teljesen érthető.

Összefoglalva, a következő öt tényező okozta a SCOLCAP rendszer beérés előtti összeomlását:

- a bürokrácia, a szolgálati út miatti késések;
- az a kötelezettségünk, hogy rendszerünket a CCTA útján szerezzük be;
- a szállító szerencsétlen megválasztása;
- egy olyan tagság, amelynek kevés elkötelezettsége volt a szoros együttműködésre;
- a tagok elegendő anyagi eszközei, hogy saját helyi rendszert vegyenek maguknak;
- megfizethető helyi rendszerek megjelenése a piacon.

Következtetés

A SCOLCAP koncepciójával nem volt és ma sincs semmi baj, különösen, ha a VTLS modellre gondolunk. Más néven hasonló rendszerek kiválóan működnek a világ sok részén. A brit JANET sok kiváló szolgáltatást nyújt, különösen az elektronikus postát lehet kiemelni, de ez nem helyettesítheti könyvtárak csoportjait, amelyek mindegyike ugyanolyan szoftvert és kompatibilis hardvert használ, és aktív, szoros együttműködésben dolgozik együtt. Meg vagyok győződve arról, hogy még most is ez a legésszerűbb út a brit könyvtárak számára.

Fordította: Novák István

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

Az ESEMÉNYNAPTÁR

című periodika, illetve kiállítási segédanyag immár XXX. évfolyamába lép. A negyedévenként megjelenő – megemlékező cikkeket, bibliográfiákat és képtáblákat közlő – folyóirat tartalma, szerkezete, formája változatlan marad. Célja ezen túl is a magyar és az egyetemes kultúra időszerű értékeinek közvetítése.

Az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központja szerkesztésében és a Könyvtárellátó Vállalat kiadásában megjelenő kiadvány a negyedév kimagasló évfordulós személyiségeinek, eseményeinek a megünnepléséhez, az arra való felkészüléshez nyújt megbízható segítséget. A hazai és a nemzetközi tudományos élet, a történelem, a politika, a vallás, a művészetek, az irodalom, a művelődéstörténet rangos alakjainak és fontos eseményeinek évfordulói közül széleskörűen válogatva közöl ismeretterjesztő cikkeket (számonként 10-et, 12-t), hozzá kapcsolódó válogatott bibliográfiákat és kiállítások rendezéséhez felhasználható képtáblákat (számonként 24-et, 28-at, A/5-ös méretben). Mindezen felül, évfordulónaptár formájában összeállítást ad közre a negyedév további fontos dátumairól (számonként legalább 50-et). Érdeklődés esetén a teljes adatállomány – mintegy 3000 tétel – mágneslemezen is megvásárolható az OSZK-KMK-tól. Az adatállományt kezelő MikroISIS változatot a megrendelők ingyen kapják meg.

Az ESEMÉNYNAPTÁR nemcsak a könyvtári munkában, a tájékoztatásban jól használható segédeszköz, de a különböző könyvtártípusok, iskolák, művelődési intézmények, olvasókörök, klubok tudománynépszerűsítő programjaihoz, kiállításaihoz és rendezvényeihez is alkalmas adattár, ugyanígy ötletadó lehet a sajtó munkatársainak és a tanároknak, valamint diákok, vetélkedőkön vagy tanulmányi versenyeken induló, pályamunkákat készítő tanulók számára lehet alkalmas segítség. Hasonlóképpen felhasználható műsorok összeállításához, megnyitók, megemlékezések előkészítéséhez, tematikus anyaggyűjtésekhez.

Az ESEMÉNYNAPTÁR előfizetési díja egy évre: 600,- Ft (számonként 150,- Ft); előfizetéseiket várja a Könyvtárellátó Vállalat (1391 Bp. Váci út 19.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvszemle

A külföldi hungarika gyűjtemények kérdése egy nemzetközi konferencián

A külföldi hungarika állományok kialakulása elsősorban spontán folyamatok eredménye, amelyeket az adott külföldi környezetben megnyilvánuló oktatási és kutatási igény hívott életre, vagy sok esetben a környezetben működő magyar alkotó és közéleti személyek, illetve intézmények hagyatéka, irattára, archívuma alapozott meg. Fejlődésüket az adott intézmény jól körülhatárolt programja és annak folyamatossága, az ott működő szakértők hozzáértése, a magyarországi kapcsolatrendszer (kiadványcsere, kutatási programok), s a hazai szolgáltatások (könyvterjesztés, propaganda, információ) nívója határozza meg.

A külföldi hungarika gyűjtemények jelentős része e kategóriába sorolható, ezt a gyűjteményi kört egészítik ki a hazai kezdeményezésként létrejövő kulturális intézeti könyvtárak.

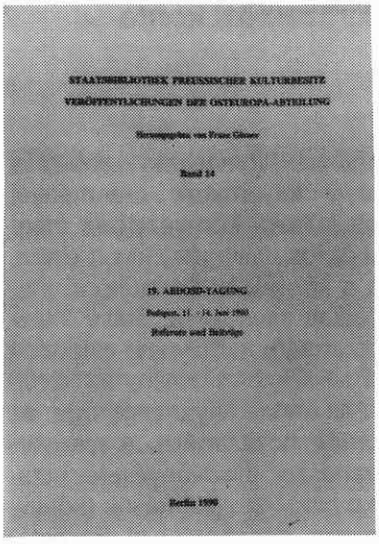
A hungarika gyűjtemények és könyvtári állományok szerte a világon egyfajta spontán rendszert képeznek, amelyen keresztül a kutatás eredményei, s a kutatást szolgáló információk mint egy kommunikációs csatornán áramlanak, s a kutatás forrásait és dokumentumait felhalmozva a kommunikációs rendszer csomópontjainak szerepét töltik be.

A rendszer működőképességének egyik feltétele az áttekintés megszerzése és a kapcsolatok kialakítása. Az erre irányuló törekvések nem új keletűek. Intézmények és kutatók együttműködése a tudományos élet kapcsolatrendszerének mindenkor természetes részét képezték. Hasonlóképpen az egyes gyűjtemények feltárásának igénye is jelentős hagyományokra tekinthet vissza, s közismert módszerei alakultak ki, például:

- a hungarika állományokat bemutató katalógusok (Pl. Czigány Lóránt : Hungarica.; English books, prints, maps, periodicals etc. relating to Hungary collected by Bela Iványi-Grünwald. Alphamstone 1967.; Katalog der finnisch-ungarischen Bestände der NSuUB. Göttingen 1977. 1. Ergänzungsband 1982. 2. Ergänzungsband 1986., a párizsi nemzeti könyvtár (Bibliotheque National) hungarika anyagának feltárására a Széchényi Könyvtár részvé-

Az itt ismertetett könyvek az OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárban hozzáférhetők.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

19. ABDOSD-Tagung : Budapest 11-14. Juni 1990 : Referate und Beiträge / Zusammengestellt von Martin Batisweiter. - Berlin, 1990. - XII, 212 p. - (Veröffentlichungen der Osteuropa-Abteilung, ISSN 0175-5528 ; Bd. 14.). - ISBN 3-88053-039-6

telével kialakított program, vö. Bertrand Boiron Die Erfassung der Hungarica-Bestände in der französischen Nationalbibliothek c. előadás 19. ABDOSD-Tagung stb.), és a

- leíró tanulmányok (Pl. Gosztonyi Péter: Stifftung Schweizerische Osteuropa Bibliothek = Osteuropa Zeitschrift für Gegenwartsfragen des Ostens (1984), pp. 538-540.) stb.

A tájékozódás és kapcsolatteremtés igénye fejeződik ki az utóbbi évtizedek több konferenciájának programjában is. Ilyen volt például 1980-ban a *Külföldön élő magyar származású könyvtárosok és hazai könyvtárosok találkozója* (Budapest, 1980. augusztus 11-15.), 1985-ben a *Magyar könyvtárosok II. tudományos találkozója* (Budapest, 1985. augusztus 26-27.), 1987-ben Berlinben a Humboldt Egyetemen az NDK könyvtárak hungarika állománya ügyében tartott tanácskozás (*Vortrag und Expertengespräch zur Erkundung und Erschliessung von Hungarica in Bibliotheken der DDR, veranstaltet im Fachgebiet Hungarologie/Finnugristik an der Humboldt-Universität zu Berlin* am 5. April 1988 im Rahmen der Tage der ungarischen Kultur in der DDR 1988), és részben ezt a célt szolgálta 1990-ben az európai hungarológiai központok kollokviuma Párizsban (*Colloque européen des Centres de Hungarologie*, Paris, 10-12 octobre 1990.)

Ebbe a sorba illeszkedik be az 1990-ben Budapesten tartott, a Kelet-Európa kutatás kérdéseit elemző *ABDOSD* (Der Arbeitsgemeinschaft der Bibliotheken und Dokumentations-Stellen der Osteuropa-, Südosteuropa- und DDR Forschung) konferencia*, amelynek egyik szekciója keretében foglalkoztak a külföldi könyvtárak hungarika állományával.

Az előadások többféle módon közelítették meg a kérdést. Néhány előadás figyelmet szentelt a *gyűjtemények keletkezés történetének* és a fő hangsúlyt a gyűjtemények fejlődését alakító tényezők feltárására helyezte. E tudománytörténeti és művelődéstörténeti elemzések a gyűjtemények alakítását befolyásoló főbb motívumok kitűnő példáit nyújtják. *Kesztyűs Tibor* előadása például (Die Hungarica-Sammlung in der Niedersächsischen Staats- und Universitätsbibliothek, Göttingen) a göttingeni egyetemi könyvtár finnugor gyűjteményének 18. századi megalapozásában a nyelvészeti kutatás kiemelkedő személyiségének, *August Ludwig Schlözer*nek, valamint a könyvtár igazgatójának, *Christian Gottlieb Heyne*nek betöltött szerepét dokumentálja. *Bridget Guzner* (The Hungarian Holding of the British Library) a British Museum könyvtárában található hungarika gyűjtemény tudatos fejlesztésének kezdeményezésében a kiemelkedő könyvtári szakember, *Anthony Panizzi* és *Thomas Watts* szerepét ismerteti, amely egy statisztikai felismerésen alapult. A megvalósításra *Széchényi Ferenc* katalógusa, a kor legjelentősebb hungarika forrása adott lehetőséget Panizzinak 1846-ban. Természetesen mindkét szerző tovább kíséri a kapcsolatrendszer és a gyűjteményfejlesztés összefüggéseit az elkövetkező évszázadokban, ill. évtizedekben is. A széles körű áttekintés szempontjából *Anne Ainz* és *Lea Lumi* előadása (Hungarica in der Nationalbibliothek Estland) különösen figyelemre méltó. Az előadás az észt-magyar kulturális kapcsolatoknak azt a vonulatát követi nyomon, amely utat nyitott a magyar szellemi élet termékeinek az észt gyűjteményekbe. A kapcsolatrendszer és így a gyűjteményfejlődés

* A konferenciáról készült ismertetőt ld. Könyvtári Figyelő. 1990. 3-4. sz. 349-352.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

négy szakaszát különbözteti meg: 1) Az indulás, amely *Reguly Antal* nyelvész 1841-es észtországi látogatását követi; 2) az 1918-1940 közötti időszak, az Észt Köztársaság korszaka, amikor az európai nyitás következtében a tartui egyetemen számos külföldi, így magyar professzor is (*Csekey István*, *Virányi Elemér*, *Győrke József*, *Fazekas Jenő*) tanított, ekkor 1937-ben csatlakozott a Széchényi Könyvtár is az észt-magyar kultúregyezményhez; 3) a 2. világháború és 1953 közé eső időszak, amikor leszűkültek a kapcsolatok, 4) ezzel szemben az utolsó időszak - az 1960-as, 1970-es, majd 1980-as évek -, ismét a kapcsolatfelvételt hozta magával. Az Infoinstitut számítógépes adatbázisának tájékoztatása szerint ma az észt könyvtárak együttesen évi 7000-8000 címet szereznek be Magyarországról.

Az előadások másik csoportja a *gyűjteményleírás és helyzetelemzés módszerét* követi. E beszámolók egy része jelentős nagy intézmények állományába beépült hungarika gyűjtemények, illetve állományrészek bemutatására vállakozott, például a brit egyetemi könyvtárakról *John Freeman*, a holland egyetemek könyvtárainak anyagáról *Anne Preis*, a Hannover Institut hungarika gyűjteményéről *John D. Dwyer*, a Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, Berlin *Zvonko Prepelič*, a Sudost Institut (München) hungarika gyűjteményeinek tényeiről *Gerhard Seewann* ad részleteket.

Külön érdeklődésre tarthat számot az előadások harmadik csoportja, amely az oktatást, kutatást vagy művelődést szolgáló *önálló gyűjteményekről* ad képet. Az utóbbi évtizedekben számos ilyen intézmény jött létre, például a finnországi (Pori) Magyar Irodalmi Központ, vagy a hamburgi Zentrum für Hungarologie. Ezekről az intézményekről számol be *Marjaana Karjalainen* és *Holger Fischer* referátuma.

Az önálló gyűjtemények közül a müncheni Magyar Intézet hungarika gyűjteménye különösen figyelemre méltó. A konferencián *K. Lengyel Zsolt* adott összefoglalást róla. (Hungarica-Bestände im Ungarischen Institut, München).

A gyűjtemény szorosan beépül az intézet, a kutatói műhely életébe, amely 1962-ben alakult. Az intézet munkáját az egyetem oktatóiból alakult elnökség és igazgatótanács irányítja. Az intézet maga három részlegből áll. Két szerkesztőségből és a gyűjteményekből.

A két szerkesztőségben folynak a *Studia Hungarica* című sorozat és az *Ungarn Jahrbuch* közreadásának munkálatai. Tehát az intézet tevékenységének jelentős részét tudományos kiadói tevékenység teszi. Az intézet három gyűjteménye a következő: 1) a könyvtár, 2) az emigrációs sajtógyűjtemény és 3) az archívum.

A könyvtár: 1989-ben kb. 10 000 egység, amely könyv- és folyóiratgyűjteményre oszlik. Célja, hogy a kutatást és az intézményben folyó kiadványszerkesztői munkát egy megfelelő kézikönyvtárral támogassa. Állományát monográfiák, folyóiratok, forráskiadványok, bibliográfiák, lexikonok és egyéb kézikönyvek teszik. Állománya kb. évi 200 művel gyarapodik, főként a 29 cserepartner útján.

Az emigrációs gyűjtemény (1945-): A gyűjtemény az 1945 után emigrációban megjelent magyar időszaki kiadványok gyűjteménye. Alapját *Pálinkás László* firenzei professzor (Istituto Ungherese) gyűjteménye vetette meg, amelyet 1963/64-ben az intézetnek ajándékozott. Az 1970-es évek elején végzett felmérés szerint a gyűjtemény 856 címből és 2561 évfolyamból állt. 1989-ig 81 újabb címmel bővült. Ma a magyar emigrációkutatás egyik legjelentősebb gyűjteménye. Az anyagról 1975-ben bibliográfia készült: *Mildschütz, Koloman*: Bibliographie der ungarischen Exilpresse (1945-1975). München 1977.

Az archívum: 1) *Személyi fondok*: amely jelentős személyiségek hagyatékait tartalmazza. Ezek a következők: *Baranyai-Lőrincz Gusztáv* (1886-1977) szobrász személyes iratai, *Dénes Tibor* (1907-1983) tudományos jegyzetei és levelezése, *Hamvas Béla* (1889-1968) filozófiai és esztétikai műveinek gépiratai, *Hennyey Gusztáv* (1888-1977) ny. vezérezredes és m. kir. külügyminiszter levelezése és írásai, *Hevesy Pál* (1883-1988) meghatalmazott miniszter és rendkívüli követ iratai és kiadatlan művei, *Mészáros Lázár* (1796-1858) honvéd altábornagy autográf emlékiratai, *Ölvedi János* (1914-1983) történész, rádiószerkesztő tudományos jegyzetei és kéziratai. E fondok tudományos feldolgozása és publikálása folyamatban van, illetve szerepel a közeljövő terveiben. 2) *Tematikus fondok*: Transzilvanica, amely a 20. századi transzilvanizmus c. intézeti kutatás bázisát képező film-, másolat- és sajtókivágat-gyűjtemény; 1956: sajtókivágatok gyűjteménye. 3) *Vegyes anyagok*: a magyarországi építészetre és képzőművészetre vonatkozó dia-, foto- és térképgyűjtemény (700 kép, 1200 dia).

A történelmi átalakulás következtében, amikor az emigráció és Magyarország viszonya

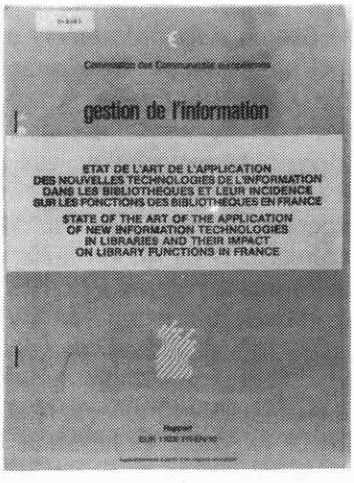
A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

megváltozott, feltehető, hogy a korábban az archívum anyagát gyarapító hagyatékok egy része Magyarországra kerül. Úgy véli, hogy a gyűjtemények funkcióját és a terveket ismételten át kell gondolni. Mindenekelőtt a meglévő gyűjtemény feldolgozására kell majd erőiket fordítani.

Mint láttuk tehát, a hungarika gyűjteményekről különböző formákban, egyre több tájékoztatást kapnak a kutatók és szakemberek, s a gyűjtemények kapcsolatrendszere is bővül. A hazai tudományos és regisztratív feltáró tevékenység iránt is egyre nagyobb az igény. Ezt az igényt elégítik ki azok a programok, amelyek a különböző típusú külföldön fellelhető hungarika dokumentumok regisztrációját és tudományos feldolgozását látják el. A régi magyarországi nyomtatványok felkutatását és számbavételét az RMNY szerkesztősége indította el évtizedekkel ezelőtt, *Borsa Gedeon* irányításával, a térképek regisztrálást *Patay Pálné* vezetésével az OSZK Térképtára végzi, *Csapodi Csaba* és *Csapodiné Gárdonyi Klára* munkája nyomán az MTA Kézirattárában őrzik a középkori kéziratok és kódexek hungarika vonatkozásainak nyilvántartását. 1986-ban kezdődött meg *Windisch Éva* tervei alapján, és az OSZK Kézirattárában épül az újkori kéziratok nyilvántartása. 1985-ben a Széchényi Könyvtárban megkezdődött a külföldi könyvtárak hungarika állományának felmérése. Az eredmények közreadása 1990-től egy kiadványsorozat keretében (*Hungarika-anyagot őrző külföldi könyvtárak címjegyzéke*. Szerk. Kovács Ilona és Faragó Lászlóné) indult meg az OSZK hungarika dokumentációs osztályának gondozásában.

Remélhetőleg a jelen kommunikációs és informatikai feltételek hozzájárulnak a hungarika gyűjteményekre vonatkozó ismereteink folyamatos bővüléséhez, s a jövőben a gyűjtemények egyre szélesebb körben fejthetik majd ki hatásukat.

Kovács Ilona

Etat de l'art de l'application des nouvelles technologies de l'information dans les bibliothèques et leur incidence sur les fonctions des bibliothèques en France. = State of the art of the application of new information technologies in libraries and their impact on library functions in France: Rapport final / par L'École Nationale Supérieure des Bibliothèque et la Fédération Francaise de Coopération entre Bibliothèques ; publ. par CCE. - Code project LIB-2/10. - Luxembourg : EC, 1988. - XXIV, 298 p. (EUR ; 11036 FR-EN/10).

A könyvtárak automatizálása az Európai Közösség országaiban 2.

1992-re az Európai Közösség országai nemcsak a határok nélküli gazdasági és politikai egységet óhajtják megvalósítani, hanem az egységes információs rendszert is. Ennek érdekében a tagországok 1986-ban elhatározták,hogy felmérik a könyvtári munkafolyamatok gépesítésében elért eddigi eredményeket. A vizsgálati jelentések az Európai Közösség „Információszervezés" (Information Management) című sorozatában jelentek meg 1988-as impresszummal, a résztanulmányok tehát a nyolcvanas évek első felére jellemző helyzetet tükröztek. Az egyes országok gépesítése terén azóta sok minden megváltozott, de a tendencia és a célok jól megfigyelhetők. A Könyvtári Figyelő 1990. 3-4. számában Nagy-Britannia, az Ír Köztársaság, a Német Szövetségi Köztársaság, Dánia, Hollandia, Belgium, Olaszország, Spanyolország és Portugália könyvtárainak információtechnológiai helyzetéről

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

készített jelentéseket már közreadtuk. Sorozatunkat a francia, a görög és a luxemburgi helyzetet bemutató összefoglalások közreadásával folytatjuk.

Franciaország

A francia könyvtárak és dokumentációs szervezetek két csoportra oszthatók. Az elsőbe tartoznak az állami felügyelet alatt állók, melyek egészen a közelmúltig élvezték az állam támogatását (a nemzeti könyvtár, az egyetemi és főiskolai oktatási intézmények könyvtárai, az iskolák könyvtárai, a kölcsönkönyvtári központok, a közművelődési központok, a közművelődési könyvtárak). A második csoportba sorolható minden egyéb intézményi (kutatóintézet, szakminsztériumi, vállalati stb.) könyvtár, mely különböző szinteken elégíti ki a közkönyvtári, oktatási és kutatói igényeket. Jellemző rájuk a szétszórtság, továbbá az, hogy semmiféle kapcsolat nincsen közöttük, ami különösen megnehezíti az információs szolgáltatások kiépítését.

Jelenleg két tendencia fedezhető fel a könyvtárak gépesítésében: az egyik, az állami támogatás fokozatos megszűnése, a másik a kétféle, egymással inkompatibilis katalogizálási szabvány választása következtében kialakult eltérő hálózatok megjelentése. A közkönyvtárak többsége és a nemzeti könyvtár ugyanis megmaradt a francia ISBD-szabványnál, ugyanakkor az egyetemi könyvtárak inkább a nemzetközi együttműködés felé orientálódva, az AACR szabályzatot ajánlják az online katalógusok felállításához.

A legkedveltebb külföldi számítógépes rendszerek között találhatók a MINISIS, DOBIS-LIBIS, GEAC, CLSI-LIBIS 100, ALS, Tobias, SIBIL, míg a francia rendszerek közül inkább a LIBRA, az IRIS/BIRGETTE és az Opsys bizonyult a legalkalmasabbnak a könyvtári bevezetésre. A kulturális kormányzat a LIBRA rendszert fejlesztette ki és vezette be a megyei közművelődési könyvtárakba. E könyvtárak egyben a helyi közkönyvtárak gépesítési kérdéseihez is tanácsokat adnak, s közreműködnek a helyi rendszerek kiválasztásánál és fedezik a szükséges költségek felét.

A francia könyvtárakban legfontosabb gépesítési feladatnak az online katalógusok megteremtését tartják, így történt ez a Bibliothèque Nationale-ban (a továbbiakban: BN) is, amely végül is a kanadai GEAC rendszert vásárolta meg. A GEAC révén megvalósíthatják a helyi hálózati rendszert, mely a könyvtári-információs rendszer alapját képezheti. A hálózat lehetővé teszi, hogy a nemzeti könyvtár különböző számítógépekhez, terminálokhoz kapcsolódjék egyetlen integrált rendszerben. A GEAC révén a BN katalógusa kompatibilis a washingtoni Smithonian Institut és a kanadai Waterloo könyvtár rendszerével. A BN rövid távú gépesítési programja az állomány katalogizálására, katalóguscédula-előállításra, a nemzeti bibliográfia kiegészítő köteteinek elkészítésére és a külföldi könyvek feldolgozására, valamint egy gyarapodási jegyzék előállítására irányult. 1986-tól online hozzáférhetők a Franciaországban 1975 óta megjelent könyvek és a BN által megvásárolt külföldiek. A gyarapítás is a GEAC rendszer szerint történik és ennek segítségével kívánják megoldani a többi munkafolyamat gépesítését is.

Az oktatási és tudományos intézmények könyvtárainak gépesítése

A gépesítés bevezetése ezekben a könyvtárakban egyenetlenül ment végbe. Mintegy 40 szakkönyvtár (több mint 1000 van belőlük) a kereskedelmi forgalomban kapható számítógépes rendszereket használja (DOBIS-LIBIS stb.) ám lényegesen nagyobb azoknak a könyvtáraknak a száma, amelyeket „in-house" (házi) rendszerrel gépesítettek. Ebben az esetben viszont az adott könyvtáron kívül az adatbázisok nem használhatók külső könyvtárak számára, azaz alkalmatlanok a többi könyvtárral való együttműködésre.

Az oktatási és kutatási intézményeknél az Oktatási Minisztérium két rendszert vezetett be: az ún. MOBICAT-ot, amely katalógus-szoftver, és a MOBIBOP kölcsönzési programot. Ennek fejében gondoskodnak a SIBIL-rendszer továbbfejlesztéséről. E könyvtárak koherens struktúrája lehetővé teszi az országos és a nemzetközi együttműködést. 1984 óta online hálózatban működnek az egyetemi, tudományos és műszaki könyvtárak. Az egyetemek számítógépei egy-egy régióban általában kompatibilisek egymással.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Egy alá- és fölérendeltségű, enciklopédikus címszavakon alapuló tárgyszójegyzék (LAMECH) használata biztosítja az intézmények dokumentumainak egységes szakozását és kompatibilitását a Nemzeti Könyvtárral (CCCN), az Információs Közkönyvtárral (BPI) és a Kongresszusi Könyvtárral. Az állománygyarapításhoz az egyetemi könyvtárakban inkább a SIBIL és LIBRA, a szakkönyvtárakban a DOBIS-LIBIS vagy a SIBIL, a főiskolai könyvtárakban pedig a SIBIL, LIBRA és a SEDERAL rendszert használják. A francia egyetemi könyvtárak pénzügyi forrásaikat a könyvtárak, múzeumok és a tudományos- és műszaki tájékoztatás irányító intézményétől, a DBMIST-től kapják. A regionális kormányzat kiegészítő támogatást ad. A DBMIST kiemelten támogatja a számítógépesítést. Jelentős eredmény az időszaki kiadványok központi katalógusa, a CCN, amely 2600 könyvtár állományadatait tartalmazza.

Az iskolai könyvtárak gépesítése is elkezdődött. Létrehoztak egy ún. belső gépes rendszert. Az információk áramlását a regionális központok könyvtárain keresztül biztosítják. Két rendszer szolgálja ezt a munkát, az egyik az EUDISED a pedagógiai irodalom számára, a másik az adatok nyilvántartására és a nyilvános használatra. E könyvtárakban a beszerzés még nem gépesített.

Az *egyéb szakkönyvtárak* (kutatóintézetek, laboratóriumok és más intézmények könyvtárai is) decentralizáltan működnek, semmiféle szervezeti kapcsolat nincs közöttük. Róluk csak a Francia Szakdokumentátorok- és Könyvtárosok Egyesületén keresztül lehet tájékozódni. Egy néhány évvel ezelőtti felmérés szerint a 168 megkérdezett intézményből mindössze 28-nak a könyvtára működött többé-kevésbé gépesítve, 7-ben található integrált gépesített ügyvitel és 15 még csak tervezi a munkafolyamatok gépesítését. Közös vonásuk, hogy az ISBD-t követik, és címleírásuk képes közös hálózatban működni a MARC-rendszerrel.

Új vállalkozás az Országos Természettudományi és Műszaki Tájékoztatási Ügynökség (ANIST), amely elsőként tükrözi a centralizációs törekvéseket. Az ANIST támogatja az adatbázisokat, valamint a dokumentumszolgáltatás fejlesztését a társult központok segítségével. Használói főként az iparvállalaltok és a kutató laboratóriumok. Az ANIST hálózatként működik, különböző helyi intézményeket fog össze.

A gépesítés helyzete a közkönyvtárakban

A közkönyvtárak mindinkább alkalmasakká válnak a kutatómunka elősegítésére, de természetesen elsődleges feladatuknak a tömegigények kielégítését tekintik. A velük foglalkozó fejezet az egyes helyi könyvtárak működési adatait is ismerteti.

Mintegy száz helyi, városi és 53 megyei könyvtárat gépesítettek eddig. A régebbi „in-house" rendszereket lassan felváltják az állandó szofterek, amelyek képesek az ISBD-vel kompatibilis lemezek előállítására. Mágneslemezeken tárolt katalógussal rendelkezik többek között a nantes-i és a miramas-i könyvtár. Néhány helyen a szám- és tárgyszó szerinti jelzetelést használják. Egyes rendszerek nemcsak korlátlan számú tárgyszó használatára alkalmasak, hanem egyidejűleg az azonosító kártyákat is előállítják.

A kölcsönzés gépesítését megelőzte a katalógusok számítógépre vitele, méghozzá a legrégibb módszerek szerint, amelyeket azután modern szoftverekkel váltottak fel, bevezetve a könyv előjegyzésének, a késedelem jelzésének, a meghosszabbításnak, az újrakölcsönzésnek a gépi nyilvántartását is. (Eddig 60 könyvtárban vezették be – 1986-os adat!) A lyoni könyvtár a francia nemzeti könyvtárhoz hasonlóan a GEAC rendszert, 3 másik helyi könyvtár pedig az ALS rendszert vezette be a szerzeményezés gépesítésére. A könyvtárak egy részében elterjedt a külső adatbankok használata is, amit elsősorban a videotex rendszer elterjedése, a Minitel megjelenése tett lehetővé.

Külön fejezet tárgyalja a Pompidou Központban működő Információs Közkönyvtár (BPI) működését. Állományában könyveket, időszaki kiadványokat, audiovizuális-anyagokat, képeket, kottákat, nyelvtanfolyami segédeszközöket, didaktikai szoftvereket stb. találhatnak a használók. Katalógusa naprakész és kompatibilis az UNIMARC-rendszerrel. Az egyes munkafolyamatok gépesítettek és online rendszerben működnek. Állományából egy CD-ROM katalógus segítségével válogathatnak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtárközi kölcsönzés

Franciaországban a könyvtárközi kölcsönzés sokáig erősen decentralizált volt, amit a központi katalógusok megléte ellensúlyozott. A kisebb közkönyvtárak például ritkán éltek a könyvtárközi kölcsönzés lehetőségével, kivételt csak a nagyobb közkönyvtárak képeztek. A könyvtárközi kölcsönzések lényegében a könyvtárosok kollégiális kapcsolatán múlnak. A francia könyveknek nincs központi katalógusuk. Ezekről a BN nyomtatott nemzeti bilbiográfiája, a PASCAL (természettudományok) és a FRANCIS (humán és társadalomtudományok) révén, valamint egyéb szakterületi adatbázisokból lehet tájékozódni. A BN mellett működik az Országos Kölcsönzési Központ (CCNP), amely 1980-tól az UAP szellemében a francia és a külföldi könyvtárak számára szolgáltatja a francia dokumentumokat. A CCNP állománya a nemzeti gyűjtemény kölcsönözhető változata. A statisztikák szerint 1980-ban még csak kb. 15 ezer kölcsönzést végeztek, addig ez a szám 1985-re már 43 ezerre nőtt.

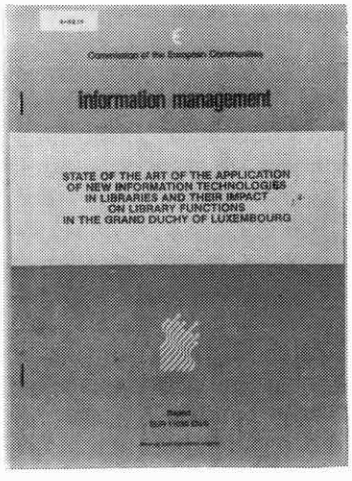
A kötetet a rövidítések feloldásának jegyzéke, bibliográfia, továbbá táblázatok egészítik ki. Ez utóbbiak ismertetik a használatos gépesítési rendszereket, szoftvereket, az egyes könyvtárakban alkalmazott rendszereket, továbbá a könyvtárakra vonatkozó rendeletek jegyzékét.

Gyimót Ágnes

Luxemburg

A luxemburgi nagyhercegség információpolitikáját, könyvtárainak gépesítettségi állapotát bemutató EK-jelentés a luxemburgi nemzeti könyvtár 1984-85-ös évi beszámolója, egy, a könyvtár történetét, gyűjteményeit, szolgáltatásait bemutató 1986-os impresszumú kiadvány, négy (azaz négy) interjú, továbbá néhány telefonbeszélgetés alapján készült. A mindössze 11 oldalas anyagból már a legelején kiderül, hogy információpolitikáról, nemzeti gépesítési programról tulajdonképpen nem beszélhetünk. (Ne feledjük, 1986-ban készült a jelentés.) Szándékukban áll a nemzeti könyvtár vezetésével egy „modernizációs programot" végrehajtani, de erről csak annyit lehetett megtudni, hogy becslésük szerint még jó 10 év is beletelik abba, amíg valamilyen látható eredményt tudnak felmutatni.

Luxemburgról eddig se sokat tudtunk – talán mert a nagyobb szomszédos országok mellett szerepe – beleértve a könyvtárit is – elhanyagolhatónak tűnt, – de ettől a füzettől sem változott lényegesen e kép. Ez a Magyarország területének harminchatod részén elterülő, 1986-os adat szerint 370 ezer fős nagyhercegség, ahol az egy főre jutó bruttó nemzeti össztermék 15 900

State of the art of the application of new information technologies in libraries and their impact on library function in the Grand Duchy of Luxembourg : Final report / comp. by the European Institute for Information Management ; publ. by the Commission of the European Communities. - Project code LIB-216. - Luxembourg : EC, 1988. - III, 11 p. (EUR ; 11036 EN/6) (Information management Commission of the European Communities)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dollár (szemben a magyarországi 4180 dollárral), az anyagiakat tekintve mintaszerű könyvtárpolitikát, könyvtárügyet vihetne. Az alig 2600 km^2-es terület nemcsak az anyagiak, hanem a kulturális intézmények és az infrastruktúra terén is jól ellátottnak mondható. A luxemburgi nemzeti könyvtár mellett a nagyobb városokban jelentősebb közművelődési könyvtárak működnek. 8 főiskola, egy tudományegyetem, jó néhány ipari szakkönyvtár található még a nagyhercegség területén, és itt működik az Európa Parlament könyvtára is. Tekintettel arra, hogy Luxemburg a nemzetközi bankügyek egyik központja, igen fejlett az ország telekommunikációs infrastruktúrája, ami a könyvtárak szempontjából különösen kedvező feltételeket teremt (pl. nem gond az e-mail, a videotex stb. használata). A relatíve kis távolságok és a relatíve kis gyűjtemények miatt a gépesítés csak bizonyos könyvtárakra és munkafolyamatokra korlátozódik. Pl. az olvasószolgálat és kölcsönzés gépesítésére nem is gondolnak, ugyanakkor a nemzeti könyvtárban megteremtették a közös online katalógust. Számítógépes hálózatok nem alakultak ki; a külső ill. külföldi adatbázisokhoz könnyen hozzáférhetnek, mégis meglepően kevés az online keresésre fordított idő, még olyan intézmények esetében is, mint az Európa Parlament könyvtára.

Az ország könyvtári életének vezető intézménye a nemzeti könyvtár (Bibliothèque Nationale – tekintettel arra, hogy a francia az ország hivatalos nyelve). A könyvtárat a 18. században alapították; az idők során számos átszervezést, átépítést kellett megélnie. 1958 óta jogilag is önálló intézmény. A nemzeti könyvtár vezető, koordináló szerepe megfelelő konkrét tervek, elképzelések hiányában nem érvényesül kellőképpen. A nyolcvanas évek elején kezdték kiépíteni a központi online katalógust, melynek számítógépes alapját a francia és a svájci könyvtárakban használt SIBIL rendszer képezi. A dokumentumokat a svájci katalogizálási szabályzat alapján dolgozzák fel, a tárgyi feltáráshoz a kanadai nemzeti könyvtár által franciára fordított LC-tárgyszójegyzéket használják. A katalogizálás és indexelés automatizálásán túl egyelőre más könyvtári munkafolyamatot nem gépesítettek. Bár egyes városi könyvtárakban szintén használják a SIBIL-t, nem hálózatban, hanem egyedi állomásokként működnek, lemondva a hálózat nyújtotta előnyökről.

A nemzeti könyvtár nagyságrendjének érzékeltetésére álljon itt néhány jellemző: évente kb. 4000 egységgel gyarapodik, kurrens folyóiratainak száma 910, a teljes állomány kb. egymillió kötetre tehető, évente kb. 1600 új beiratkozott olvasójuk van. A központi online katalógushoz a könyvtárak közül egyedül a luxemburgi egyetemi könyvtár csatlakozott, kiegészítve a nemzeti könyvtár gyűjteményét az egyetemen oktatott tantárgyak pl. jog, gazdaság, társadalomtudományok, számítástechnika stb. irodalmával. (Az egyetemi könyvtárat kb. 100 ezer kötetes gyűjteményként kell elképzelni.) Szó volt arról, hogy a nagyhercegség egyéb könyvtári gyűjteményeinek állományát is bekapcsolják a nemzeti könyvtár központi katalógusába, de egyelőre nincsenek konkrét elképzelések erre nézve.

A városi könyvtárak közül a luxemburgi és az eschi könyvtár a két legfontosabb. A luxemburgi városi könyvtárat 1967-ben alapították, állománya 30 ezer kötetes, éves gyarapodása kb. 1000 kötet, kb. 5000 beiratkozott olvasója van, akik évi átlagban hétszer fordulnak meg a könyvtárban. A gyűjtemény francia, német és angol nyelvű, zömében szépirodalmi művekből áll. A kézikönyvtári és szakkönyvtári állományrész szegényes. Az állományt a hagyományos módon tárják fel. Az eschi könyvtár múlt században alapított gyűjteményét mára kb. 7 ezer kötetes könyvtárrá fejlesztették; működése, szolgáltatásai hasonlóan alakultak a luxemburgi városi könyvtáréhoz. A városi könyvtárak a helyi tanácsok alá tartoznak, a nemzeti könyvtárat a Művelődési Minisztérium irányítja.

A jelentés említést tesz az országban működő, a külföldi követségek által fenntartott kiskönyvtárakról, melyek elsősorban az illető ország nyelvét és kultúráját hivatottak népszerűsíteni pl. a francia kulturális központ, a Thomas Mann intézet, a Puskin Központ, az Amerika Intézet stb. Ezek egyike sem gépesített. Említhetők még a kormányzati, minisztériumi könyvtárak, melyek szintén nem gépesítettek. Az ipari szakkönyvtárak némelyikében „in-house" rendszerek működnek, de ezek használata külső használók számára nem biztosított. A multinacionális vállalatok könyvtáraiban, általában használnak online katalógusokat, lehetővé téve a nagyobb külföldi adatbázisokhoz való hozzáférést. Azonban a teljes ipari szektorban havi 5 óránál is kevesebb volt az online adatbázishasználat.

Kiemelkedő az Európa Parlament könyvtárának gépesítettsége, de az intézmény jellegéből adódóan ez zárva van a nagyközönség előtt.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szigorúan a tantervekhez kötődő oktatáspolitika nem biztosít kellő rugalmasságot a képzéshez, és önállóságot a tanulóknak, ami kimondatalanul is a könyvtárhasználat fontosságát kérdőjelezi meg.

A könyvkiadás produktumainak áttekintését nehézkesnek ítélték a jelentésben, mert pl. nincs olyan intézmény, ahol az összes kiadói katalógus a használók rendelkezésére állna. A nemzeti könyvtár által közreadott Luxemburgi Nemzeti Bibliográfia az egyetlen összefoglalás az országban megjelenő kiadványokról és a patriotika irodalomról.

Az EK-jelentés alapján esetlegesnek és szétesőnek tűnik a nagyhercegség könyvtári élete. A kötetből az – eddigi – semminél azért többet, de a tájékozottsághoz túl keveset lehetett megtudni e törpeállam könyvtári ügyeiről.

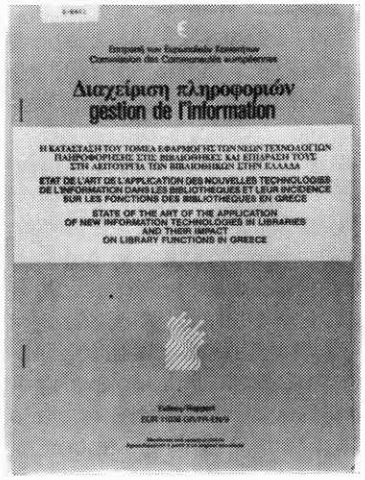
Kovács Katalin

Görögország

A görög könyvtárak helyzetét ismertető kötet elsősorban az ország krónikussá vált könyvtárügyi problémáival foglalkozik. A két legsúlyosabb ezek közül a nemzeti bibliográfia és az országos könyvtári hálózat hiánya. A Nemzeti Kutatóközpont „Országos dokumentációs központ" elnevezésű programja hivatott a könyvtárak modernizálására, az új technológiák bevezetésére elsősorban a kutatóközpontokban és az egyetemi könyvtárakban. A program megvalósítása igen nagy nehézségekbe ütközik, elsősorban a régi anyagok tekintetében. Tovább nehezíti a helyzetet, hogy a könyvtárak egymástól eltérő nyilvántartási és feltárási rendszereket használnak, egy részük pedig inkább könyvlerakatnak nevezhető, mintsem valódi könyvtárnak.

Az 1982-es statisztikai adatfelmérés során 625 könyvtárat regisztráltak Görögországban, a következő megoszlásban: a nemzeti könyvtár, 32 közkönyvtár (megyei könyvtár), 400 közművelődési könyvtár, 21 gyermekkönyvtár, valamint egyetemi könyvtárak és szakkönyvtárak, kolostori könyvtárak (pl. Mont Athos és Patmos), és magángyűjtemények.

A felsorolt könyvtárak közül 109-nek feltárt az állománya, 25-ben pedig modern technológiát alkalmaznak. Ez utóbbiak közé általában az egyetemi és a tudományos szakkönyvtárak tartoznak. Többségük nem a könyvtár számára készült szorftvert használ, mivel a számítógép általában az anyaintézményé, a könyvtári program csupán

Ē katastasē tou tomea efarmogēstōn neon tehnologiōn pléroforēsēs ētiē bibliothekes kai eipirase tous ste leitourgia ten bibliothékōn stēn Ellada = Etat de l'art de l'application des nouvelles technologies de l'information dans les bibliothèques et leur incidence sur les fonctions des bibliotheques en Grece = State of the art of the application of new information technologies in libraries and their impact on library functions in Greece : Raport final / [par] Meletes tonikes anaptuxes ; [publ.] Commission des Communautés européennes. - Code project LIB-2/9. - Luxembourg : EC, 1988. - XIX, 215 p. ; 30 cm. - (EUR ; 11036 GR/FR-EN/9).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a könyvek és folyóiratok regisztrálására szorítkozik, de nem teszi lehetővé az online használatot. Sokhelyütt célszerűbb lenne kisszámítógépek használata, mert ezek kezelése egyszerűbb az állandóan szakemberhiánnyal küszködő könyvtárakban.

A *Nemzeti Könyvtárat* 1832-ben alapították, jelenleg az Oktatási Minisztérium fennhatósága alatt működik. A tanulmány szerint egyedül a kötelespéldány-gyűjtését képes maradéktalanul ellátni, a többi nemzeti könyvtári funkció gyakorlásához ugyanis hiányoznak a feltételei. Szakozásra az Otto Hartwig-féle rendszert vezették be. A nemzeti könyvtárnak mindössze 77 alkalmazottja van, ebből 40 a szakképzett könyvtáros. Összesen két személyi számítógéppel rendelkeznek.

A parlamenti könyvtárat 1854-ben alapították, kötelespéldány-gyűjteményét tekintve letéti könyvtári fealdatot is ellát. Történelmi értékű anyagán és a ritka kiadványokon kívül számos hazai és külföldi periodika is gazdagítja állományát. A könyveket a müncheni könyvtár szakozási rendszere szerint dolgozzák fel saját szükségleteiknek megfelelően átalakítva. A központi könyvtár 1934 óta működik a parlament épületében, míg a híres Benakis-gyűjteményt a régi parlament épületében őrzik.

Az egyetemi- és a kutatást szolgáló könyvtárak működésében megkülönböztetett szerep jut az Országos Kutatási Központ keretében szervezett *Dokumentációs Központnak*, amely e könyvtárak online gépesítésének megszervezésében kezdeményező szerepet vállalt. A központ 1960-ban létrehozott könyvtárának számítógépéhez csatlakoznak a fejlettebb technológiával rendelkező külső könyvtárak, akik számára egyfajta hálózati központként üzemel. Online kapcsolatban áll kb. 200 külföldi adatbankkal, így a különböző tudományos, oktatási intézmények, valamint a kutatók nemcsak a központ adatbázisához jutnak hozzá, hanem a belföldi és külföldi könyvtárközi kölcsönzéseket is ezen keresztül intézhetik. E központ a Műszaki Kamara Dokumentációs Központjával együtt az EURONET hálózaton keresztül kapcsolódni tud az európai adatbankokhoz is.

A Műszaki Kamara Könyvtárát és Dokumentációs Központját 1931-ben hozták létre, 1981 óta nyilvános könyvtár. Feladata a görög mérnökök tudományos és műszaki információkhoz juttatása. Technikai felszereltsége, korszerű adatbázisa kapcsolatban áll a műszaki kamara terminálával. Könyvekből, tanulmányokból és szabványokból álló gyűjteményét a Dewey-rendszer szerint szakozzák.

Ugyancsak a tudományos kutatást segíti elő a kitűnően feltárt, de nem gépesített Gennadios könyvtár a maga hatalmas kéziratgyűjteményével. A neo-hellén és bizánci kutatóközpont könyvtára 1985-ben kezdte el katalógusának építését. Említésre méltó még az Evangelismos kórház könyvtára. 1930-ban alapították, könyvek, tudományos dolgozatok, kutatási anyagok képezik az állományt, amelyet a „Library of Congress Classification" alapján tartanak nyilván.

A tudósok munkáját két magángyűjtemény szolgálja még. Az egyik a loverdui könyvtár, amelyben XV. századi könyveket és a görög klasszikusok európai nyelveken megjelent régi fordításait őrzik. A másik a görög irodalom és történelem archivuma (ELIA), ennek anyaga a XIX-XX. századból való. Dewey-rendszert használ. Periodikáinak adatait gépi katalógusban lehet elérni.

A különleges nemzetközi érdeklődésre számottartó szakkönyvátárak közül kiemelkedő jelentőségűek a Mont Athos-i kolostori könyvtárak. Görögország legrégibb ilyen könyvtára a lavrai kolostoré, amelynek alapítási éve 963. Ez a világ harmadik könyvtára – a vatikáni és a sinai után –, amely bizánci és Konstatinápoly eleste előtti kéziratokat őriz. A 17 ezer kéziratból 13 ezer katalogizált. Az ősnyomtatványokat időrendben tartják nyilván. A Mont Athos-i könyvtárakon kívül középkori, török hódoltság korabeli és felvilágosodás kori gyűjteménnyel rendelkezik a zakynthosi, a kozani, a chiosi és a pilioni könyvtár.

A felsőoktatási intézmények könyvtárai

Az athéni egyetem könyvtára 1982-ben vásárolt egy 2x760 Mb memóriával rendelkező CYBER 720 típusú számítógépet, bár egyelőre megfelelő szoftver hiányában még nem tudja használni. A közgazdasági és kereskedelmi főiskola könyvtára a Dewey-féle szakozási rendszert alkalmazza és PRIME-típusú számítógéppel rendelkezik. A politikai és társadalomtudományi tanszék könyvtára Mini 6 Bull számítógépet használ. A Trák Egyetemi Könyvtár erőfeszítéseket tesz egy gépesített görög szakozási rendszer fejlesztésére. A Thessaloniki Egyetemi Könyvtár megkí-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sérelte a nemzeti bibliográfiai központ kialakítását, de nem járt sikerrel ez a próbálkozás. A könyvek tartalmi feltárása a Library of Congress rendszerével történik, MONROE MS 2000-es mikroszámítógépen. Ez alkalmas az új könyvek, folyóiratok és egyéb időszaki kiadványok nyilvántartására, valamint online folyóiratkatalógus készítésére. A Krétai Egyetemi Könyvtár szintén a Library of Congress feltárási rendszerét használja. Ez az egyetlen olyan egyetemi könyvtár Görögországban, amely központi könyvtári funkciókat is ellát a területén. Egy kisszámítógéppel is rendelkezik, amely a katalógus és egyéb könyvtári műveletek gépesítésére alkalmas. A megrendelést és a kölcsönzést az egyetem központi számítógépén végzik. Az Égei Egyetemi Könyvtár 1985-től Mini 6 Bull típusú számítógépével a könyvek nyilvántartását végzi. A Janinai Egyetem Központi Könyvtára 1971 óta működik. SHERRY PC rendszerű mikroszámítógépe csatlakozik az egyetem központi számítógépéhez, de személyi és helyiség problémák miatt egyelőre még nem használják. A Patrasi Egyetem Központi Könyvtárát 1968-ban hozták létre. Komoly helyiséggondokkal küzd, gépesítése nincs megoldva. A könyvek szakozása az ETO szerint történik.

A gyermekkönyvtárak hálózata megfelel az UNESCO gyermekkönyvtári normáinak. A Földművelési Minisztérium kezdeményezésére 21 könyvtárat hoztak létre 4-15 éves gyermekek részére. A gyermekkönyvtárakban is a Dewey-rendszer szerint dolgozzák fel az állományt. E könyvtárak tevékenységét a Gyermek- és Ifjúsági Könyvek Központja irányítja.

A kantzai, valamint a psychikoi amerikai kollégiumok általános iskolai könyvtárainak szervezettsége kifogástalan. A kantzai könyvtárban is a Dewey-rendszert alkalmazzák az állomány feltárásában, IBM kompatibilis PC-ken tárolják az adatokat és a D-Base III szoftvert alkalmazzák. A szerzeményezés és a könyvek nyilvántartása szintén gépesített.

A példákból jól látható, hogy a szerény központi támogatás gátat szab a könyvtárak gépesítésének. A közművelődési és egyetemi könyvtárak csak az oktatási minisztérium engedélyével (és anyagi támogatásával) ruházhatnak be erre a célra, ráadásul egy olyan bizottság engedélyével, amelyet eddig még nem is hoztak létre.

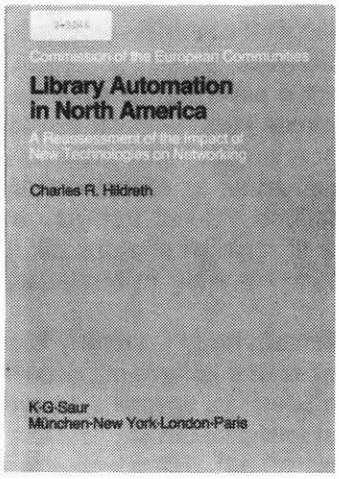
A kötet második fejezete a kérdőívekre adott válaszok alapján szerkesztett táblázatokat tartalmazza, melyek eligazítanak a könyvtárak gépesítését illetően. Bemutatják a használatos számítógépeket és rendszereket, míg a függelék 1982-es adatokat közöl a könyvtárakról (név, cím, gyűjtőkör, szakozási rendszer stb.).

Gyimót Ágnes

TÖBB MINT 4 MILLIÓ KÖNYVET tár fel a British Library most elkészült online (CD-ROM-on is kapható) katalógusa, amely a humán tudományi (társadalomtudományi) gyűjtemények állományát tartalmazza. (BL News, 1991.júni.)

A NÉMET NEMZETI HANGTÁR, a berlini Deutsche Musikarchiv, 1974 óta kötelespéldányt kap az NSZK-ban megjelent hanglemezekből, s beszerezte a teljesség igényével az NDK termékeit is. A birtokában lévő 175 000 hanglemezből azonban máris közel 100 000 a régebbi dokumentum (pl. Beethoven V. szimfóniája 1913-ból, az első teljes szimfóniafelvétel). Most, a Deutsche Bibliothekra vonatkozó törvény átfogalmazása kapcsán, el szeretnék érni, hogy a hangtár kapja meg az elvi alapot és az anyagi eszközöket a német hanglemeztermés lehetőleg teljes retrospektív gyűjtésére is. (DBI-Pressespiegel, 1991. ápr.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

HILDRETH, Charles: Library automation in North America : A reassessment of the impact of new technologies on networking / Charles R. Hildreth ; [ed.] Commission of the European Communities. - München [etc.] : Saur, cop. 1987. - VI, 196 p. - (EUR ; 11092)

Az Európai Közösség országainak jelentése után, kiegészítésül közreadjuk az Egyesült Államok és Kanada gépesítési és gépi hálózatfejlesztési helyzetét bemutató tanulmánykötetet is.

Könyvtárgépesítés Észak-Amerikában - az új technológiák és hálózatok

Az egyesülésre készülő Európai Közösség már 1986 óta készíttetett - a telekommunikációs, információipari és innovációs témakör részeként - a könyvtárakra vonatkozó tanulmányokat is, melyek fő kérdésköre az új információtechnológia megfelelő használata, a könyvtárak közötti költségkímélő együttműködés és a legjelentősebb új kezdeményezések összhangjának növelése volt. A házi használatra LIB-1, LIB-2 és LIB-3 néven emlegetett tanulmány-csoportok közül végül is a LIB-2 aratta a legnagyobb sikert, s váltotta ki a legnagyobb érdeklődést. A LIB-1 horizontális tanulmányai a tagországok mindegyikére nézve tekintettek át egy-egy önálló témát, például az állományvédelmi vagy a könyvtárgazdasági kutatásokat, a hasonló LIB-3-as sorozat pedig kimondottan technikai kérdésekkel foglalkozik.

A LIB-2 tizenhárom tanulmánya közül tizenkét nemzeti tanulmány ismerteti az adott tagországban az új technológiák könyvtári alkalmazását (a könyvtárgépesítés helyzetét), a korszerű információtechnológia hatását a könyvtári rendszerekre és működésükre. E tanulmányokat a Könyvtári Figyelő is rendre ismertette, s megjelenésükre valamilyen módon reagált már a legtöbb ország szaksajtója.

Nem véletlen, hogy a tizenharmadik tanulmány külön jelent meg - s nem véletlen, hogy mivel foglalkozik. *Charles R. Hildreth*, a közismert szaktekintély *Library automation in North America* című összeállításáról van ugyanis szó. Nyilván nem szorul magyarázatra, hogy az egyesülő-egységesülő Európának mi köze Amerikához, mi szüksége van bármely területen az amerikai helyzet, az ott/onnan elérhető lehetőségek ismeretére (ne feledjük, a teljes úgynevezett helsinki folyamatnak is szerves része Észak-Amerika!). Különözik ez az összeállítás a tizenkét nemzeti tanulmánytól, hiszen egyszerzős munka, s célja nem az adott földrajzi terület könyvtárgépesítésének részletes leírása. Ne is legyen, hiszen sok szempontból az észak-amerikai helyzetet jobban ismerjük, mint az Európai Közösség országai egymását (vagy mint mi a sajátunkat). Célja inkább az volt, hogy felderítse és bemutassa a könyvtári hálózatok létesítésében megmutatkozó új irányzatokat. Ez Európa számára tanulságokat hordoz, és felmutatja a hálózati fejlődés egyes lépései esetleges átugrásának lehetőségét is.

Hildreth elismeri, hogy a nyolcvanas évek elejéig vezető időszak nevezhető úgy mint a könyvtári együttműködés és hálózatépítés aranykora, legalább is a nagy, központosított, online adatbázisokon alapuló hálózati rendszereké, amikor az osztott katalogizálás és az intenzív könyvtárközi kölcsönzés kifejlődött. 1980-ra a nálunk leginkább ismert OCLC és a hasonló RLG (Research Libraries Group, Inc.), WLN (Western Library Network) és a kanadai UTLAS az amerikai könyvtárak ezreiben honosították meg az online-technológiát, és sokak számára úgy tűnt, hogy ez az osztott katalogizálású, adatbázis-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

centralizált online hálózati rendszer a csúcs, a számítástechnika könyvtári hasznosításának „par excellence" módja.

Hildreth ezért tekinti át az 1980-as helyzetet, s azért választja további vizsgálódásai kiindulópontjául, mert az európai könyvtáros-közvélemény még mindig ezt gondolja a ma realitásának, s mert e háttér előtt mutatkozik meg igazán az azóta bekövetkezett változás és továbbfejlődés iránya. Hiszen, mint könyve bevezetésében hangsúlyozza, a számítógépesített könyvtári szolgáltatások és a hálózati környezet szinte minden dimenziójában igen nagy, alapvető strukturális és funkcionális változások történtek a nyolcvanas években, egészen napjainkig (azaz kb. 1986-87-ig, a könyv elkészültéig).

Az Egyesült Államokban szó sincs többé országos hálózatról: az 1975-ös tervezet, mely célul tűzte ki egy, a szövetségi kormány által működtetett szervező, koordináló intézmény irányította hálózat létrehozását, soha nem került a megvalósulás közelébe. Az országos központot nem hozták létre, jóllehet a Kongresszusi Könyvtár - bár hivatalosan nem tekinthető nemzeti könyvtárnak - számos funkcióját teljesítette/teljesíti egy ilyen intézménynek. (A MARC formátumok kidolgozásával, fejlesztésével és elterjesztésével a maximumot tette meg az egységesítés - s így az együttműködés lehetővé tétele - érdekében, és végül is a MARC szalagok nyújtották az első bibliográfiai hálózatok - például éppen az OCLC - számára is a forrásbázist.)

Hasonlóképpen lekerült a napirendről az a (főként az OCLC-t központul vevő) „totális könyvtári rendszer" elképzelés, amely, az időosztásos online hálózati üzemmód alapján, majdnem teljesen ki is épült. Ugyanis, ahogy elterjedt a helyi funkciók (pl. a kölcsönzés, folyóiratkezelés) gépesítése, úgy merült fel a kérdés, hogy a helyi adatkezelés nem kedvezőbb-e sok esetben, mint a nagy központon keresztüli működtetés. Mostanra az USA legtöbb nagy és közepes méretű köz- és tudományos (és szak-) könyvtára már alkalmaz valamilyen számítógépes rendszert saját kölcsönzésének és katalogizálásának automatizálására. Igen sok könyvtár gépesítette még a folyóiratkezelés, az állománygyarapítás vagy a katalógusépítés munkafolyamatai közül valamelyiket vagy mindet. A legtöbb jelenlegi terv is a helyi rendszerek többfunkciós, integrált gépesítését célozza. Általában ezek miniszámítógépeken alapuló, a kereskedelemben kulcsrakészen kapható rendszerek, és ilyen rendszerekkel a központi adatbázisú nagy hálózatok még nemigen léptek piacra. A nagy rendszerek olyan legújabb törekvései, hogy hagyományos hálózati alapú funkcióik elemeit eladják a PC alapú helyi munkaállomásoknak, úgy tekinthetők, mint a korábbi, a könyvtárgépesítésben elfoglalt vezető pozíciójuk visszaszerzésére irányuló próbálkozások.

Ez azonban csak egy puszta üzleti kérdés. A nyolcvanas évek amerikai könyvtárgépesítési, pontosabban hálózatosodási alapkérdése pedig a centralizáció és decentralizáció viszonya, elsőbbsége. A válasz megszületett, s a kérdés a decentralizáció javára dőlt el. Az egyre „teljesítőképesebb" PC-környezet lehetővé tette az integrált helyi rendszerek működését, és ezek egymással való összeköttetésbe lépését - éppen az osztott katalogizálás és a könyvtárközi kölcsönzés érdekében.

A nagy hálózati rendszerek koordinátorainak számolniuk kell a helyi kezdeményezések, a speciális helyi igények fontosságával, a lokális autonómia igényével és az elérhető áron nyújtott flexibilis információtechnológia iránti kereslettel. Az OCLC és az UTLAS már piacra is lépett saját integrált könyvtári rendszerével, s e tény (meg az, hogy az UTLAS immár egy profit-orientált nemzetközi cég tulajdona) messzire mutat, az üzlet irányába. Míg a megállapodásos együttműködés, az osztott katalogizálás és a többi bizonyos - mindkét oldalról fennálló - lojalitást, hűséget, igazodási kötelezettséget, toleranciát tételez fel, addig az üzletkötés nagyobb döntési szabadságot biztosít: ha egy új eladó jobb szolgáltatásokat kínál kedvezőbb áron, a könyvtár - mint fogyasztó - természetesen azt fogja választani.

Egyre karakterisztikusabbak a regionális és lokális kezdeményezések, s ugyanakkor demokratizálódott a számítástechnikai szakértelem, legalább is a számítógépkezelés/használat bizonyos szintje széles körben elterjedt készséggé vált.

A hálózati környezet ma tehát decentralizált, több szintű, és - helyi szinten - egyre növekvő mértékben népesítik be a kulcsrakészen vásárolt feldolgozó rendszerek, jellemző vonása a helyi hálózatok és a helyi szintű kapcsolódási kezdeményezések fellendülése. Észak-Amerika könyvtári tájképét a legkülönfélébb számítógépes rendszereken (hardverkonfigurációkon) működő helyi, állami vagy regionális bibliográfiai adatbázisok tarkítják. Rendkívül változatos hálózati és kapcsolódási módok szolgálják az osztott katalo-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gizálás, a gyűjteményfeltárás és referensz-információhozzáférés céljait. Ez a koordinálatlan, nem egyesült, decentralizált hálózati helyzet talán riasztónak tűnik az amerikai és európai szakmai vezető körök néhány tagja számára, ám ez a környezet gazdagon tele van a számítógép és az információtechnológia újfajta, innovatív használatával, a szolgáltatás-orientált könyvtárak számára pedig jobb lehetőségeket nyújt a használói igények kielégítésére.

A „nagyok" válasza minderre: piacra lépés a feldolgozó rendszerekkel, új szolgáltatások kidolgozása, a helyi rendszerekkel való összeköttetés lehetőségeinek vizsgálata és a nemzetközivé válás - ami elsősorban az európai orientációt, a „tengerentúli" piacra való belépést jelenti.

Közel kétszázoldalas könyvében Hildreth ezt a helyzetet vázolja fel, részletesen bemutatva a négy nagy centralizált adatbázist (szervezetét, működését és problémáit, résztvevői és felhasználói körét, hardver- és szoftver-környezetét egyaránt). Az ezek mellett, ezek szolgáltatásai alapján létrejött egyéb rendszereket, a regionális és állami könyvtári hálózatok által kialakított új környezetet esettanulmányokon keresztül teszi érzékletessé. Ezután ismerteti a készen kapható helyi könyvtári rendszerek és a kereskedelmi jellegű géppel olvasható katalógusforrások, valamint az országos nagykönyvtárak helyzetét, az országos jellegű (jelentőségű) programokat (ide értve a MARC-fejleményeket, az OSI - Open Systems Interconnection - modellt és a kanadai nemzeti könyvtár DOBIS online rendszerét is).

Említést érdemel a 189 tételes bibliográfia, és értékes információkat tartalmaz a függelék, mely a „négy nagy"-nak kiküldött kérdőívekre az azok vezetői által adott válaszokat közli, kitérve az európai irányban tett lépésekre és tervekre is.

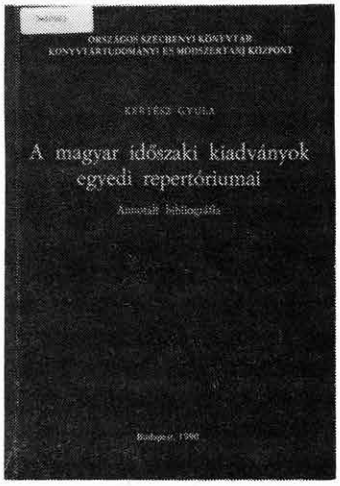
Ne erőltessük, ne lássunk bele politikai párhuzamot, de úgy tűnik, hogy az erősen centralizált rendszerek látszatdemokratizmusát (hiszen a nagy rendszerek résztvevői elvben az irányításban, a fejlesztési irányok kijelölésében is részt vettek) felváltotta a sok kis (demokratikus, hiszen közigények kielégítésére törekvő) helyi kezdeményzés, s ezek természetes igénye az ésszerű és természetes határok közti együttműködésre; a „nagyokkal" való szerződéses, megállapodásos „együttműködéseket" kiszorítja a tiszta üzleti alapon álló rugalmas kapcsolat. Lehet, hogy ez a jövő? Az azonos célból, azonos kérdésekre a választ közel azonos módon kereső, mégis egyedivé lett tizenkét nemzeti tanulmányt érzékletesen egészíti ki a más megközelítésű észak-amerikai helyzetkép. Kérdésünk csak az lehet, hogy vajon hátteret, működési környezetet vagy egy lehetséges jövőképet rajzol-e a minden eddiginél szorosabb együttműködésre készülő európai tizenkettek elé. Óhajunk pedig, hogy vajha mielőbb saját helyzetünkkel is legalább ilyen pontosan tisztában lehetnénk.

Mohor Jenő

EURÓPAI DOKUMENTÁCIÓS KÖZPONT ALAKUL JÉNÁBAN. Az EK bizottság döntése alapján a Jénai Egyetemen létrehoznak egy Eruópai Dokumentációs Központot, melynek feladata az EK-kiadványok összegyűjtése, katalogizálása és ezen anyagok hozzáférhetővé tétele az érdeklődők számára. Az EK vállalja, hogy a központnak minden rendszeresen és időszakonként megjelenő kiadványából egy példányt ingyenesen megküld, biztosítja továbbá e központ számára az EK adatbankjaiba, mint pl. a CELEX (az EK-jogszabályok bankja) és a SCAD (az újságcikkek és dokumentumok bankja) való szabad bejutást. Az EK Bizottság döntése alapján a jénai központ elsősorban a nemzetközi politika és a nemzetközi jog dokumentációjára specializálódik majd. Ezt megkönnyíti, hogy már évek óta működik Jénában az ENSZ-nek egy dokumentációs központja. Az EK világszerte több, mint 500 hasonló dokumentációs központot támogat, az újonnan csatlakozott országrészek közül már háromban van ilyen (Berlin, Lipcse, Rostock), a negyedik Jénában ősszel nyílik meg.
(Európa 1992.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A magyar időszaki kiadványok egyedi repertóriumai

KERTÉSZ Gyula: A magyar időszaki kiadványok egyedi repertóriumai : Annotált bibliográfia / Kertész Gyula ; [közread. az] Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ.- 2. átd. bőv. kiad.- Bp. : OSZK KMK, 1990.-415 p.

Kertész Gyula másodfokú bibliográfiája a tőle megszokott alapossággal készült el ezúttal is. Mint bevezetőjében az összeállító megemlíti, a kötet második kiadása két okból vált időszerűvé: egyrészt az első kiadás megjelenése után újabb, nem regisztrált repertóriumok bukkantak fel, másrészt napjainkban - úgy tűnik - „divatba jött" a repertóriumkészítés, és az elmúlt tizenkét év során több, mint négyszáz új tétellel bővült a bibliográfia második kiadása - az előző változata összesen 372 tételt tartalmazott. (Ez a mindenképpen számottevő növekedés annak is köszönhető, hogy a repertóriumok között sok az egyetemi és főiskolai szakdolgozat, amelyeket a könyvtári tanszékeken előszerettel választanak témájuknak a végzős diákok.)

A könyvismertetések szokásos hagyományait követve tekintsük át sorban a kötetre jellemző legfontosabb ismérveket, egyúttal az olvasók figyelmét is ráirányítva azokra.

Kezdjük a bibliográfia tartalmával: kezdő időhatár kijelölése nélkül, feldolgozásra került a primér irodalmat tartalmazó magyar periodikumok repertóriumainak teljes köre, kiterjesztve a rejtett feldolgozásokra, valamint a fellelhető kéziratos anyagokra is. A kötet 838 egyedi repertórium adatait dolgozta fel. Már a gyűjtőkör kijelölésekor szükség volt bizonyos műfajok, hungarika-típusok behatárolására: ez utóbbit tekintve a szerző a tartalmi hungarikumot tartalmazó idegen nyelvű folyóiratok repertóriumait is felveszi munkájába - mint megjegyzi: erős szelekcióval. A felhasználó szempontjából már az is hasznos információ, ha akár csak egy külföldi periodikum gyűjtési területéről, tartalmáról, netán egyéb adatairól is tudomást szerezhet. Szerencsére itt ennél jóval többről van szó. A tartalmi hungarikum kategóriát takaró idegen nyelvű folyóiratcímeket böngészve a bibliográfiában feltűnő (de egyben természetes is), hogy abban főképpen szomszédos országokbeli folyóiratok repertóriumai szerepelnek, és azon belül is a legtöbb Jugoszláviából. Nem biztos, hogy a jugoszláviai bibliográfiai munkálatok különleges fejlettsége indokolja, hogy ott több ilyen típusú gyűjtés és kiadvány keletkezett, inkább a róluk szóló információkhoz jutott nagyobb számban a szerző. (*Pastyik László* újvidéki bibliográfus nevének említése a bevezetőben rögtön magyarázatot is ad erre a tényre.)

Visszatérve a gyűjtőkör kérdésére, a bibliográfiában jelentős számban szerepelnek azok a rejtett repertóriumok, amelyek nem önálló kiadványként, hanem többnyire az anyafolyóirat különszámaként vagy mellékleteként kerültek kiadásra. Regisztrálásuk nagyon lényeges a kutatás és a tájékoztatás szempontjából, hiszen egy-egy folyóiratszám megtalálása a bibliográfiai adatok hiányában komoly utánajárást kívánna a tájékoztatási szakembertől. Igen érdekes a feldolgozott repertóriumok megoszlása abból a szempontból is, hogy kiadott vagy kéziratban levő dokumentumokról van szó. Nagy bátorságra (és kitartó kutatómunkára) volt szükség ahhoz, hogy Kertész Gyula felvállalja a kéziratban lévő repertóriumok feldolgozását is, ami egyébként jelentősen emeli a kiadvány értékét: a már említett egyetemi-főiskolai szakdolgozatokon kívül több fővárosi és vidéki gyűjteményben elszórtan található unikum kéziratról szerezhetünk információkat. (Megjegyzem, talán megért volna egy-két utazást pl. a pozsonyi és a kolozsvári egyetemeken készült magyar szakdolgozatok kézbevétele

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

is: több hírlap- és folyóiratrepertóriumról van tudomásom, amelyek ott készültek. Persze a feldolgozásnak ezekben az esetekben csak elméleti jelentősége lett volna, hiszen a szakdolgozatok gyakorlatilag hozzáférhetetlenek a kutatás számára.)

A repertóriumok leírásaihoz fűzött megjegyzések túlmutatnak a „hagyományos" regisztratív másodfokú bibliográfiák nyújtotta lehetőségeken, mégpedig elsősorban tartalmukban. A bibliográfia egyik legfőbb erényének tartom (tartalmi teljességén túl), hogy a feltárt repertóriumokról elemző-értékelő megjegyzéseket olvashatunk, amelyek azonban mégsem szubjektív alapon készültek. A szerzőt bibliográfusi tapasztalata, a különböző típusú bibliográfiák és repertóriumok mélyreható ismerete hatalmazza fel értékelő megjegyzései megtételére, amelyek a tájékoztató munkához nagy segítséget nyújtanak, és egyben kiterjesztik a „száraz" bibliográfiai műfaj határait a véleményalkotás, kritika felé.

A kötetben a tömör és informatív bevezető után a folyóiratcímek betűrendjében következnek az egyedi repertóriumok leírásai, amelyeket megelőz az „anyafolyóirat" rövid sajtóbibliográfiai leírása. A repertóriumok feldolgozása minden esetben autopszián alapul, különös tekintettel a kiadványokban (kéziratokban) található mellékletekre, illusztrációkra és a munkák terjedelmére.

A bibliográfiai leírást követő annotációk egységes rendezési elvek alapján épülnek fel: röviden ismertetik a repertóriumok tartalmi, szerkezeti, a címleírásra és az indexelésre vonatkozó ismérveit. A részletes annotáció után következnek a már említett értékelő megjegyzések.

A bibliográfia szerkezete egyszerű, és ezáltal könnyen áttekinthető, ami véleményem szerint egyik alapvető követelménye a hasonló, adatokban gazdag összefoglaló jellegű bibliográfiai vállalkozásoknak.

A tartalmi és nominális visszakeresés megkönnyítésére részletes névmutató és különálló tárgymutató található a kötet végén, ez utóbbi kombinálva a tárgykörtől gyakorta elválaszthatatlan földrajzi elnevezésekkel, valamint a keresés számára hasznos formai jellemzőkkel. A kombinált mutatóban utalórendszer segíti a felhasználót.

Mivel az anyaggyűjtés lezárulása után (1986) több repertórium jelent meg, vagy tervezik megjelenését, indokolt volt ezek regisztratív jellegű felsorolása, amit a szerző a függelékben meg is tesz: összesen 58 új címről szerezhetünk tudomást az 1987-1990-es repertóriumtermésből.

Igen értékes a kötet bevezetője után található forrás- és irodalomjegyzék, amely kifejezetten didaktikai célzattal foglalja össze a legfontosabb bibliográfiákat és katalógusokat, amelyek a szerzőt munkájában segíthették. Az összeállítás főképpen azoknak az olvasóknak szól, akik szeretnének elmélyülni a témában - többek között a bibliográfiakészítés módszertani kérdéskörében is. Nem hiszem, hogy tévednék abban, hogy a kötet az egyetemi és főiskolai könyvtáros-oktatásban hamarosan komoly szerephez jut, úgy is mint „mintabibliográfia" és kézikönyvként is.

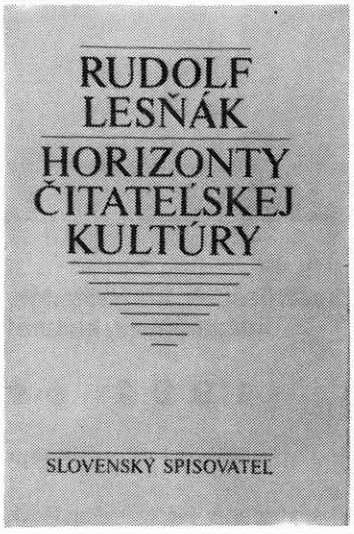
A bibliográfia a maga nemében mestermunka, olyan, amit tényleg tanítani kéne. Mind a kötet és a mutatók szerkezete, mind a leírások következetessége, de az elérhető legnagyobb tartalmi teljesség megvalósítása is elismerést vált ki a gyakorló bibliográfusokból: csak ők tudják igazán, milyen hatalmas munka áll a kiadvány mögött.

Dippold Péter

HAJLÉKTALAN KÖNYVTÁRAK PANASZKODNAK A PRIVATIZÁLÁSRA Kelet-Berlinben. A friedrichshaini kerületi könyvtár hajdani otthonában most az Ali Baba Kft. szupermarketja működik: a könyvtár kisebb helyiségbe szorult, 300 ezres állományának zöme pinceraktárban várja a jobb jövőt. Csupán két kerületben már 14 könyvtárnak mondott fel az új (ill. régi) háztulajdonos; a kerületi önkormányzat nem tudja fizetni a megemelt lakbért a könyvtár számára.
(DBI-Pressespiegel, 1991. máj.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Összefoglaló a szlovákok szépirodalmi olvasáskultúrájáról

LESŇÁK, Rudolf: Horizonty čitateľskej kultúry / Rudolf Lesňák. - Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1991. - 225 p.

Nyilván a frappáns címadásra való törekvés miatt, Lesňák könyve kevesebbet fog át az olvasáskultúra témaköréből, mint amennyit munkájának címe ígér. „Mindössze" a szépirodalmi olvasáskultúráról van benne szó. A „Mindössze"-t azért tettem idézőjelbe, mivel aztán ezt a szűkebb témát, illetve mindazt, amit e vonatkozásban az elmúlt két évtized szlovákiai olvasásvizsgálatai összehordtak, igazán töviről-hegyire dolgozza fel, értékeli és rendszerezi „elvágólagos" monográfiává.

A szlovák forrásirodalom egészén kívül néhány cseh forrást is igénybe vesz. Ezen felül - mondja az előszó, „más nemzetiségű forrásokat és szerzőket csupán az alapvető koncepcionális kérdések tisztázására, illetve a honi adatokkal-megállapításokkal való konfrontálásra" hívja segítségül a szerző. Ezek az idegen források részben franciák (*Escarpit*, *Dumazedier*), részben oroszok (*Rubakintól* kezdve a mai szerzőkig), főként azonban a lengyel olvasásszociológiai iskola outputjai. Magyar forrásokat csak annyiban ismer, illetve vesz tudomásul, amennyiben szlovákul is megjelentek (vö. *Čitateľská recepcia literatúry* című, 1987-ben megjelent antológiával).

Lesnák könyve jellegében felettébb hasonlít *Kovács Máté* könyv- és könyvtárkultúrával foglalkozó dolgozataira, ami alatt azt értem, hogy rendkívül gazdag adatközléssel él, rengeteg „toplistát" közöl, vonzódik a százalékarányokkal való demonstráláshoz, s mindennek ellenére olvasmányos tud maradni.

A monográfia belső rendjét az irodalmi kultúra realizálódásának hármas köre (a szépirodalmi művek létrehozása, az irodalom terjesztése, a befogadás kérdései) szabja meg, miközben - mondhatni: természetesen - a bevezető fejezetek az elvi kérdésfelvetéseknek és a történelmi visszapillantásnak vannak szentelve.

Külön fel kell hívni a figyelmet arra a listára, amely a mű végén található és amelyben a szerző az 1963 óta befejezett szlovákiai vizsgálatokról ad áttekintést az alapvető jellemzők (nagyságrendek, módszerek) és a vonatkozó irodalom feltüntetésével. (A listában összesen 46 vállakozás ismertetése szerepel.)

Legvégül ide kell írnom a következő szerzői megjegyzést: „A könyv kéziratát a szerző 1989 novembere előtt készítette el, ami helyenként a kutatási anyagok tényleírásaiban és kommentálásaiban tükröződik."

Futala Tibor

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Szerkesztőségek, könyvkiadók, könyvtárak, művelődési és oktatási intézmények, kulturális vállalkozások figyelem!

1992 évfordulói

floppy-lemezen!

A harmincadik évfolyamába lépő ESEMÉNYNAPTÁR című negyedéves periodika a magyar és az egyetemes kultúra maradandó értékeinek közvetítője. A folyóirat számonként tíz-tizenkét megemlékezést közöl nyomtatásban a következő negyedév legjelentősebb évfordulóiról. *Az 1992-es* évre vonatkozó teljes *adatbázis azonban mintegy háromezer tételből áll.* Most mindezek az adatok (az évforduló jellege, pontos dátuma, az évfordulós személyiség neve és foglalkozása, illetve az esemény jellege) floppy-lemezen is hozzáférhetővé válnak!

Az **évfordulónaptár** Mikro ISIS programmal kezelhető, s ebben *névre, szakmára, időpontra és a kerek évfordulóra* kereshet az érdeklődő; tetszés szerint saját naptár állítható össze belőle. Megrendelőinknek elküldjük az adattár használatához szükséges programrendszert is. A floppy-lemez(ek) IBM AT/XT-kompatibilis, DOS 3.3-as vagy 5.0-ás operációs rendszerrel működő számítógépre telepíthető(k). Kérjük, hogy megrendelésükben tüntessék fel: 1,2 Mb-os vagy 360 Kb-os hajlékony lemezen kívánják-e fogadni az adattárat, amelynek ára 3150 Ft + ÁFA + postaköltség. Részletes felvilágosítás az 1-752-094-es telefonszámon kérhető.

Megrendeléseiket várja az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központjának Gyűjteményépítési és Információs Osztálya; postacím: 1827 Budapest, Budavári Palota F. épület.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Külföldi folyóirat-figyelő

KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓ-TUDOMÁNY

Általános kérdések

91/288
SEIDMAN, Ruth K.: Information-rich, knowledge-poor: the challenge of the information society = Spec.Libr. 82.vol. 1991. 1.no. 64-68.p.

Sok információ, kevés ismeret; az információs társadalom problémája

Információs társadalom; Kiadványözön; Könyvtárosi hivatás; Szelekció -tájékoztatásban

Jól ismert közhely, hogy a ma emberét túlontúl sok információ veszi körül. Az USA-ban megjelenő 50 ezer féle dokumentumon kívül csak Nagy-Britanniában további 58 ezer jelenik meg évente, ehhez jönnek a nem hagyományos dokumentumok, az elektronikus adatbázisok és a tömegkommunikációs közlemények. 1660 és 1960 között 15 évente megduplázódott a tudósok és tudományos közlemények száma. Egy másik jellemzője korunknak, hogy a világon valaha is élt tudósok fele korunkban él és tevékenykedik. Mindez hatalmas információgazdagságot, ugyanakkor az egyes embereknél szegényes ismereteket eredményez. Az ismeret, a tudás valójában az egyénnek a saját maga számára feldolgozott információiból áll össze.

A kevés ismeret és a túlzottan is sok információ közötti ellentét okait a szerző az alábbiakban látja. Az embereknek nincs idejük olvasni és még csekély hányadát sem képesek elraktározni az írott és az elektronikus formában sugárzott információknak. Az ismeretszerzéshez ugyanis időre van szükség. Márpedig a döntések meghozatalához alig áll rendelkezésre idő, cselekedni gyorsan kell. Gyakori tapasztalat szakkönyvtárakban, hogy egy mérnök vagy menedzser másnapi (vagy fél órán belüli) tárgyalásához kér anyagot, amiből naprakésszé tehetné ismereteit. A kor embere egy-egy szakterület részének lehet csak specialistája a szükséges tudnivalók mennyisége

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

miatt. A kevesebb ismeretnek egy másik oka az emberi figyelem ellanyhulása. A korábban 60 másodperces rádió-, televízióhíreket fokozatosan mind rövidebb időbe sűrítik össze, leszoktatva a tartós figyelésről. Egy másik, rendkívül súlyos oka a szegényes ismereteknek a felnőttkori analfabétizmus. Egyre több felnőttnek elégtelen az olvasási és számítógéphasználati képessége. 45 milliónál többre tehető a lényegében analfabétának számító ember.

Hogyan lehet megbirkózni ezzel a problémával? Elsősorban a szakkönyvtárosok segíthetnek hatékonyan. Ők azok, akik tudják, hogy hogyan lehet a zavarbaejtően bőséges információtömegből a szükségeset kiválasztani. Ők azok, akik tanácsaikkal segíthetnek saját fájlok létrehozásában, gépi információkeresésben, a szakirodalom megszerzésében. Ez az a tudás, képesség, amelylyel a könyvtárosi szolgáltatások értéke növelhető.

Ki tekinthető egy értéknövelt szolgáltatást nyújtó könyvtárosnak?

- Az a könyvtáros, aki tekintettel van a jövőre és figyelembe veszi a várható trendeket. Az ilyen ember nem fél a változtatástól, sőt örömmel elébe megy.
- Az olyan könyvtáros, aki intézményének céljaiban, tevékenységében osztozik. Ez megköveteli a könyvtárostól, hogy megismerkedjen az intézmény munkájával, és mindenkor tudja rangsorolni a tennivalókat.
- Az olyan könyvtáros, aki kreatív és innovatív, világosan gondolkodik.
- Az értéknövelt könyvtár gazdaságosan és produktívan működik és dinamikusan illeszkedik az intézménybe, amelyhez tartozik, így nem tekintik azt pusztán szolgáltatóhelynek.

A Szakkönyvtárak Egyesülete (Special Libraries Association, SLA; melynek a szerző az elnöke – a szerk.) arra törekszik, hogy a könyvtárosok ismereteit állandóan bővítse helyi, országos és nemzetközi programok, továbbképzések szervezésével. Igyekszik továbbá az információs szakemberek különleges képességét és tudását minél nagyobb körben ismertté tenni. Ennek érdekében vesznek részt az 1991. júliusi Fehér Házi Könyvtári és Információs Konferencia előkészítő munkáiban.

Elsősorban az alábbi területeken kíván az SLA közreműködni:

- Módszerek kidolgozása arra, hogy milyen módon vegyenek részt a könyvtárak a magánszektorral együtt a kormányzati információ terjesztésében.
- A kormányzati könyvtárak és információs központok privatizálási kérdéseinek kidolgozása.
- A könyvtárosok és információs szakemberek szerepének növelése az információk általános hozzáférhetővé tételében.
- A testületi, szövetségi és egyéb szakkönyvtárak szerepének növelése.
- A nagyközönség és a privát szektor közötti kapcsolatok elősegítése.
- A kormányzati információk szabad hozzáférésének biztosítása.
- A közintézmények könyvtári rekordjainak adatvédelme.
- A könyvek és kiadványok állományvédelme.
- A könyvtári és információs tevékenység marketingmunkájának támogatása, függetlenül attól, hogy milyen típusú intézményről van szó.

(Kovács Lászlóné)

Történet

91/289

CARMICHAEL, James V.: Ahistoricity and the library profession: perceptions of biographical researchers in LIS concerning research problems, practices, and barriers = J.Ed.Libr.Inf.Sci. 31.vol. 1991. 4.no. 329-356.p. Bibliogr.

A történeti érdeklődés hiánya a könyvtári szakmában. Hogyan látják ezt könyvtár- és tájékoztatástudományi életrajzi kutatók

Életrajz; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtártörténet -nemzeti; Könyvtártudományi kutatás; Oktatási anyag

Az ALA könyvtártörténeti kerekasztala nemrég határozatot hozott, hogy a könyvtáros- és dokumentálóképző iskolákban a tantervekben erősíteni kell a történeti elemeket, az oktatók és a végzettek körében bátorítani szükséges a történeti vizsgálódásokat. Sokak kétkedve fogadhatják ezt az álláspontot, és magyarázatot várhatnak. Ezért 102 könyvtári életrajzírónak kérdőívet küldtek tevékenységük felmérésére, és hogy információt gyűjtsenek a pénzügyi támogatásról, a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kutatás során meglátogatott helyekről, a felmerült problémákról. Pénzügyi támogatásban általában az részesül, aki képes megfelelő indoklást összeállítani egy megfelelő szerv számára. A negatív észrevételek arra utalnak, hogy a történeti kutatást a képzésben nem értékelik túl nagyra, és hogy a szakma története tulajdonképpen jóformán hiányzik a tantervekből.

(Autoref. alapján)

91/290

KUZMIN, Jevgenij: Das Geheimnis der Kirche von Uskoje = Bibliotheksdienst. 25.Jg. 1991. 3.no. 353-361.p.

Az uzkojei templom titka

Háborús károk; Könyvtártörténet -nemzeti; Külföldi kiadvány

A könyveknek is van katyni tömegsírjuk: Uzkoje hatalmas temploma 1948 óta színültig tele van könyvekkel. Másfél millió kötet hever ömlesztve, hozzáférhetetlenül; a felsőbb rétegekben galambok, az alsókban patkányok tanyáznak. A könyvek fele régi, 18. és 19. századi orosz nyomtatvány, a másik fele túlnyomórészt német nyelvű, de van közte francia, cseh és magyar nyelvű mű is. A külföldi kötetekben könyvtári bélyegző található Lipcséből, Berlinből stb., ezeket 1946-ban jóvátételként szállították a Szovjetunióba. Jelenlegi gazdájuk a Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Információs Intézete.

A könyvekről nincs lista, a könyvtemető eredetét csak találgatják. Egyesek szerint a Sztálin által megsemmisítésre ítélt műveket rejtették itt el, mások szerint Hitler magánkönyvtára került ide.

A háború után hatalmas mennyiségű könyvet szállítottak Németországból a Szovjetunióba, az elvitt könyveknek azonban csak egy részéről készült jegyzék, másfél millió könyvről ill. folyóiratról. Ezek legnagyobb része a Szaltikov-Scsedrin Könyvtárba került (750 ezer kötet), ill. a Lenin Könyvtárba (600 ezer). Ezen kívül azonban még 26 elszállított könyvtárról tudunk, melyek anyagát a „jóvátételi listák" nem tartalmazzák. Horst Kunze, a Német Állami Könyvtár (NDK) egykori igazgatója volt az első, aki az ötvenes években visszaszerte kérni az elvitt könyveket. 1957-ben a Lenin Könyvtár visszaszállította azokat a kéziratokat, melyeket a szovjet csapatok 1946-ban egy sziléziai bányába rejtve találtak (Fichte, Chamisso, Humboldt stb. kéziratai). Ezek után azonban a győzelmi trófeaként elvitt könyvek kérdése mindkét oldalról tabutémává vált: az NSZK-ban Strauss, az NDK-ban Honecker állította le az értelmiség ilyen irányú kezdeményezéseit. Csak 1989-ben kezdődtek meg az NSZK és a Szovjetunió között a városi archívumok cseréiről folyó tárgyalások (Hamburg, Lübeck, Bréma – Tallin).

Mit lehet tenni? Uzkoje esetében első feladat a könyvek számbavétele lenne, ehhez azonban előbb hozzáférhetően kellene elhelyezni őket. Mindez óriási raktártermeket és nagyszámú szakembert igényelne, egyik sem áll rendelkezésre. Az egyik szélsőséges vélemény szerint válogatás nélkül vissza kell adni őket; birtokolják azok a népek, melyek szellemileg létrehozták azokat. A másik szélsőség szerint semmit sem kell visszaadni: nincs a világon olyan idióta nemzet, mely az egyszer megszerzett kultúrjavakat önként visszaadná (pl. a görögök is hiába kérik vissza a Parthenon kincseit!). – A helyes megoldás valószínűleg a két véglet között van. Más azoknak a könyveknek a tulajdonjogi helyzete, melyek nyilvántartott háborús jóvátételként kerültek a szovjet könyvtárakba, melyeket ott hivatalosan átvettek, feltártak, a bel- és külföldiek számára hozzáférhetővé tettek, és egészen más – problematikus – azok tulajdonjoga, melyeket elrejtettek, titkoltak, melyek használata belföldön is mindmáig lehetetlen. Ezt a régi számlát az új nemzedéknek rendeznie kell.

(Katsányi Sándor)

Tudománymetria

Lásd 345

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Nemzeti könyvtári és tájékoztatási politika, nemzeti rendszerek, irányító intézmények

91/291
KATUŠČÁK, Dušan: Formovanie novej knižnično-informačnej politiky a integrovaný knižnično-informačný systém = Čitatel'. 40.roč. 1991. 3.no. 84-88.p.

Az új könyvtár- és információs politika alakulása és az integrált könyvtári-információs rendszer Cseh-Szlovákiában

Könyvtári rendszer; Könyvtárpolitika; Tájékoztatási rendszer

A társadalmi-gazdasági változások új könyvtári és információs filozófiát kívánnak és – természetesen – új könyvtár- és tájékoztatáspolitikai alapelveket is. Fel kell számolni a könyvtár- és tájékoztatásügy ideologizáltságát.

A stratégiai cél: a szlovák könyvtári-információs rendszert be kell integrálni a nyugat-európai rendszerekbe. Egyelőre az állam a médiák dolgát kívánja rendbe tenni, bár a szövetségi kormány 1990 decemberében elfogadott egy dokumentumot, amely az informatizálással kapcsolatos állami politika alapelveit átfogóbban tartalmazza. Ebben a dokumentumban van egy kitétel, amely szerint a „nemzeti információvagyon" kezelésének kérdésében az állam érdekeltséget jelent be. Ebből kiindulva feltételezhető, hogy a könyvtári-információs rendszerek állami gondoskodásban és támogatásban fognak a jövőben is részesülni.

A szlovákok 1986 és 1990 között kidolgozták az integrált könyvtári-információs rendszer (IKIS) koncepcióját, sőt sikeres kezdeti lépéseket tettek realizálása érdekében is. Az IKIS a könyvtárak információs funkciójából indul ki, s így alkalmasnak látszik arra, hogy – bizonyos korrekciók megtételével – a megújított rendszer építésének alapjává váljék, annál is inkább, mivel a tudományos-műszaki-gazdasági tájékoztatás korábban olyannyira forszírozott rendszerének szétesése napról-napra nyilvánvalóbbá válik.

A szlovák szakemberek most, az IKIS megvalósulása érdekében azt javasolják, hogy e rendszer céljaihoz a könyvtárak a KZK, azaz a könyvtári együttműködési egyesülés révén kapcsolódjanak be. Noha e téren még sok a tisztázandó kérdés, de úgy tűnik, hogy a KZK alkalmas a könyvtárak elvi és gyakorlati „átállásának" meggyorsítására, az új társadalmi-gazdasági körülményekhez történő igazodásuk megkönnyítésére. S itt nemcsak az információs szolgáltatások reorganizációjáról van szó, hanem arról is, hogy az ekként szerveződő könyvtárak egyszersmind a „szociális védőháló" alkotórészeként és a „szegények egyetemeként" is tevékenykednének.

Az IKIS vázolt „továbbgondolására" 1991 és 1992 folyamán különös gondot kívánnak fordítani.

(Futala Tibor)

91/292
MEŻYŃSKI, Andrzej: W sprawie polityki bibliotecznej i zarządzania polskim bibliotekarstwem = Bibliotekarz. 1991. 2/3.no. 7-9.p.

A könyvtárpolitika és a lengyel könyvtárügy irányítása ügyében

Könyvtárpolitika; Könyvtárügy

A Kulturális és Művészeti Minisztérium – A könyvtárügy jelenlegi helyzete és fenyegetettsége címen – kidolgozott egy előterjesztést. Ez – egybehangzóan a tárca gazdájával – azt állítja, hogy az 1968. évi könyvtári törvény elégséges felhatalmazást ad a szóban forgó minisztériumnak a könyvtárpolitika kimunkálására és a könyvtárügy irányítására.

A valóságban azonban ez nincs így, amit mi sem bizonyít jobban, mint a lengyel könyvtárügy tárcák szerinti tagolódása, az integrációs folyamatok teljes hiánya. Ebből kifolyólag a közelmúltban hatalmas összegeket költöttek el különféle koncepciók (pl. a számítógépesítéssel kapcsolatos koncepció) kiagyalására, tulajdonképpen minden eredmény nélkül. E tekintetben a Centrum INTE-t terheli a fő felelősség, amely a tudományos-műszaki tájékoztatási rendszer megszervezésének örvén – könyvtárellenességével – „elérte", hogy semmiféle tájékoztatási

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rendszer ne jöjjön létre. A felhatalmazásaiban gyenge és anyagilag szegény Kulturális és Művészeti Minisztérium kénytelen volt eltűrni, tétlenül nézni ezt a kártevést és a hozzá hasonlítókat.

Elvileg ugyan meg lehetne erősíteni a minisztériumon belül a könyvtári osztályt (1952-ben tizenvalahányan, 1990-ben hárman dolgoznak kereteiben), akár főosztályi rangra is lehetne emelni, s elvileg arra is van lehetőség, hogy a miniszter tanácsadó testületét, az Állami Könyvtárügyi Tanácsot hozzáértőkkel töltsék fel, gyakorlatilag azonban mindez nem javítaná meg a könyvtárügy irányítását, még kevésbé a könyvtárpolitika hatékonyságát. Nem ildomos mostanában ugyanazzal – a könyvtárügy egy tárcához kötésével – kísérletezni, ha egyszer már bebizonyosodott róla: tévút. Ehelyett a könyvtárügy irányítását és a könyvtárpolitika kidolgozását valamiféle tárcák fölötti szervezetre kellene bízni, amelynek nemcsak megfelelő és egyértelmű jogi felhatalmazásai lennének erre, hanem hatékony programokat kezdeményezni és támogatni képes anyagi alapjai is. (Ezeket az alapokat kellő hozzáértés és szigorú ellenőrzés mellett kellene hasznosítani.) Amíg ez nem történik meg, sem az állami könyvtárpolitika nem alakul ki, sem a könyvtárügy irányítása nem válik jobbá.

(Futala Tibor)

91/293

WOJCIECHOWSKI, Jacek: Zakręt = Bibliotekarz. 58.rok. 1991. 2/3.no. 2-5.p.

Kanyar

Egyesület -könyvtári -nemzeti; Könyvtárügy; Működési feltételek

A gazdasági krízis, amely egyébként a rendszerváltás előre sejtett velejárója lett, különösen nehéz helyzetbe hozta a könyvtárügyet, olyan hajtűkanyarba, amelyet a szakma csak szigorú feltételek betartásával tud – tudna – sikeresen abszolválni.

A könyvtárügy felettébb kedvezőtlen helyzetének egyik előidézője maga a szakma volt, amikor a nyitva tartási időtől a legkülönfélébb szolgáltatások prezentálásáig „hivatalnok módra" viselkedett. Így nem valószínű, hogy egy-egy könyvtár megszűnte bármiféle demonstrációkat váltana ki az olvasók részéről.

Most hosszú a sora azoknak a könyvtáraknak, amelyek fölött a megszűnés kísértete lebeg. Mindenekelőtt a munkahelyi szak- és közművelődési könyvtárak látszanak menthetetlennek, ha a privatizáció folytán belépő „új gazda" így látja jónak. Pénztelenség folytán nincs sokkal jobb esélyük a területi közművelődési könyvtáraknak sem a fennmaradásra. A következő veszélyeztetett kategóriába az iskolai könyvtárak tartoznak, minthogy – az ígéretek ellenére – az iskolai fenntartási költségek sem növekszenek a szükséges mértékben. (Majd – talán – a magániskolákban más lesz a helyzet, de hát ezek azért máról-holnapra nem válnak általánossá.) Nem kevésbé fenyegeti a megszűnés veszélye az ún. pedagógiai szakkönyvtárakat, a felsőoktatási intézmények intézeti és tanszéki könyvtárait, de még az akadémiai intézetek és az állami kutatóközpontok könyvtárai sem érezhetik magukat biztonságban.

A szakma igencsak magára maradt, s ráadásul olyan dezintegrált állapotban, amelyben a városi könyvtáros elhatárolódik a falusitól, a tudományos a közművelődésitől és – ugyanazon könyvtáron belül is – a bibliográfus a kölcsönző könyvtárostól stb. És nincs olyan szervezet sem, amely – mint az a fejlett országokban szokásos – össze tudná tartani, közös cselekvésre tudná szervezni a szakmát. A Lengyel Könyvtárosok Egyesülete mindmáig olyan „kvázi" egyesület, amely a korábbi rendszernek és egyes korifeusai ambícióinak éppen megfelelt. Nincs tömegvonzása, főként a fiatalokat riasztja el magától. A különféle rokon egyesületekben (pl. a Művészeti és Kulturális Dolgozók Szakszervezete, a Lengyel Pedagógusok Szövetsége stb.) a könyvtárosok részvétele marginális, legfeljebb ha egy-egy szakbizottságra telik belőlük.

E lehangoló helyzetben mégis egy kibővített szakmai képződmény, mondjuk: a Lengyel Könyvtárosok és Információs Dolgozók Egyesülete kínálja az egyetlen esélyt a szóban forgó hajtűkanyar sikeres abszolválására. Ám: ennek a képződménynek tömegszervezetnek kellene lennie, demokratikusan munkálkodnia. És: késlekedni sem lenne szabad létrehozásával.

Az irónikus hangvételű cikk azzal zárul, hogy a javasolt szerveződési lépés megtételének kevés valószínűsége van. „Sokkal valószínűbb, hogy minden úgy marad, ahogyan volt."

(Futala Tibor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

91/294
GUERRERO, Elda Mónica: Politicas nacionales de información científica y tecnológica en México = Rev.Esp.Doc.Cient. 14.vol. 1991. 1.no. 34-46.p. Bibliogr. 10 tétel.

Res. angol nyelven.

Mexikó nemzeti tudományos és műszaki információs politikája

Minerva -adatbázisokról [forma]; Tájékoztatási politika

A cikk bemutatja a CONACYT (az Országos Tudományos-Műszaki Tanács) és más intézmények által támogatott mexikói országos tájékoztatási programokat. Ezek a következők: a) PRONDETYC (Országos Műszaki-Tudományos Kutatási Program, 1984-1988), b) első országos tájékoztatáspolitikai szeminárium, c) országos tudományos-műszaki újítási program. Számos országos tájékoztatási szolgáltatásról és az adatbázisokhoz való hozzáférésről is szól. 22 kurrens mexikói adatbázist mutat be részletesen.

(Autoref.)

91/295
FERNANDEZ DE ZAMORA, Rosa Maria: Library resources in Latin America: a general panorama = IFLA J. 17.vol. 1991. 1.no. 45-54.p. Bibliogr.

Res. francia, német és spanyol nyelven.

Könyvtári erőforrások Latin-Amerikában: általános helyzetkép

Könyvtárügy

A latin-amerikai országok olyan régiót alkotnak, amely gazdasági, szociális és kulturális fejlődéséért küzd, hogy kilábalhasson a jelenlegi válságból, lakosainak értelmesebb és igazságosabb életet kínálhasson. A könyvtárügy terén gazdasági ellentmondások tapasztalhatók, amelyek egy olyan régió gazdasági fejlettségét tükrözik, amely egyelőre még nincs annak tudatában, hogy a könyvtárak a fejlődés elemei. A szolgáltatások fejlesztéséhez nincsenek meg a gazdasági erőforrások. Az emberi erőforrások kialakításában fejlődés történt a könyvtárosiskolák létrejöttével a régió csaknem minden országában; a tervezés és együttműködés következtében javult a közművelődési, egyetemi és szakkönyvtárak helyzete; nőtt az egyesületek száma és jelentősége. A latin-amerikai könyvtári erőforrások hozzájárultak az írástudatlanság csökkenéséhez, annak elismertetéséhez, hogy ezekben az országokban figyelemre méltó kutatás és általános fejlesztés folyik.

(Autoref.)

Együttműködés

Lásd 349, 365

Könyvtárosi hivatás

91/296
CURRAN, Charles: Two models for librarianship in the 1990s = Am.Libr. 22.vol. 1991. 3.no. 254.p.

A könyvtárosság két modellje a 90-es években

Könyvtárosi hivatás

A szerző szerint a könyvtárosok a 90-es években két hivatásmodell közül választhatnak.

Az első modell képviselőit a következő, a vallás területéről kölcsönvett kifejezésekkel ábrázolt tulajdonságokkal jellemzi. Ők a templom szertartásmesterei, akik a látogatókat helyükre irányítják (bibliográfiai számbavétel), és azt hiszik, hogy e rendezésnek köszönhetően megnyerhetik az Információs Kor választásait. Olyan szertartás részesei, amelyben ők számozzák be az énekeket, de sohasem ők határozzák meg, hogy azokat mikor fogják énekelni, s a kórust sem ők vezénylik.

A gyermek- és ifjúsági irodalom szerzőit íróolvasó találkozókra hívják, kanonizálják és bálványozzák őket, banketteket rendeznek és kitüntetéseket osztogatnak számukra. De maguknak a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gyermekeknek és fiataloknak csak olyan maradék jut, mint az unalmas és áporodott könyvtárhasználati képzés, amivel őket is és saját magukat is kitagadják a siker és az elismerés javainak gazdagságából. Görögkeleti szakmai egyesületeket hoznak létre, majd bizonyos szakmai eljárási kérdésekben keresztes háborúkat indítanak. Olyan lényeges kérdésekben viszont, mint a hitetlenek és az információk használata, semlegesek maradnak, semmiféle kockázatot nem vállalva. Nem vállalnak felelősséget azért, hogy mi történik az általuk számba vett információkkal vagy azok használóival, mert ez eretnekség lenne.

A második modell elkötelezettjei megunták a negatív könyvtároskép miatti sopánkodást. Szövetségesüknek tekintik azokat a meglévő és potenciális használókat, akiknek információkra van szükségük, tolmácsolnak, értelmeznek, sőt, mint a rámenős pizzakereskedők, szállítanak is számukra. Anélkül, hogy hatalmukból veszítenének, megpróbálják leszűkíteni az információkban gazdagok és szegények közötti űrt. Az első modellhez tartozó unokatestvéreikkel ellentétben ők becserkészik ügyfeleiket, akik a valóban hasznos, hatalmat és erőt jelentő információkért fizetni is hajlandók. Nemcsak címleírási szabályokat, hanem megfizethető dokumentumszolgáltató rendszereket hoznak létre. Nem elégszenek meg azzal, hogy sorba állítanak, beszámoznak és időnként visszakeresnek, hanem az információt árunak tekintik és azt vallják, hogy az érdekeltek tájékoztatása az, amit meg kell oldaniuk és el kell tudni adniuk a piacon.

Komolyan gondoljuk meg, hogy melyik modellt válasszuk a kettő közül!

(Novák István)

91/297
MEYRIAT, Jean: Déontologie du documentaliste = Documentaliste. 28.vol. 1991. 1.no. 38-39.p.

Res. angol nyelven.

Az információs szakemberek etikai szabályzata

Dokumentáló -felsőfokú; Könyvtárosetika; Könyvtárosi hivatás

A francia informatikai egyesületeknek egy levéltárosokból, könyvtárosokból, muzeológusokból, dokumentálókból stb. álló csoportja nemrégiben egy tervezetet készített az információs szakemberek etikai kódexének szövegére. Az etikai kódex előfeltétele a szakma tudományként elismerésének. A szerkesztők e tervezetet bocsátják vitára, az egyesületek előterjesztésében.

(Autoref.)

91/298
GOMEZ LOZANO, Manuel: La situation des documentalistes en Espagne = Documentaliste. 28.vol. 1991. 1.no. 41-43.p.

Res. angol nyelven.

Az információs szakemberek helyzete Spanyolországban

Dokumentáló -felsőfokú; Felmérés; Könyvtárosi hivatás

A cikk egy felmérés eredményeit ismerteti, amelyet 500 spanyol információs szakember körében végeztek. A felmérés a résztvevők szakmai képzésére, fizetésére, munkahelyi körülményeire, az új technológiák használatára stb. terjedt ki, és több érdekesség derül ki belőle a szakma összetételével és a spanyol dokumentálóknak a technológiai fejleményekhez való hozzáállásával kapcsolatban. Ami az alapképzést, a szakma elnőiesedését és a fizetési egyenlőtlenségeket illeti, sok a hasonlóság a franciaországi körülményekkel. A spanyol kollégák aránylag elégedettek helyzetükkel.

(Autoref.)

Lásd még 289, 312, 330-331, 338

Oktatás

91/299
BUDYŃSKA, Barbara: Program nauczania bibliotekarzy na poziomie średnim = Poradnik Bibl. 1991. 3.no. 3-8.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A középfokú könyvtárosképzés programja

Könyvtárosképzés -középfokú, alapfokú

A líceumi végzettségre ráépülő középfokú könyvtárosképzés egységes programját a nyolcvanas évek elején hagyták jóvá. Most, nem utolsósorban a társadalmi valóság megváltozása folyományaként, időszerűvé vált e program korszerűsítése. Ezt megalapozandó az Instytut Książki i Czytelnictwa – még 1986 folyamán – vizsgálatot kezdeményezett a középfokon szakképzett könyvtárosok körében, a Centrum Ustawicznego Kształcenia Bibliotekarzy pedig megkezdte a szóban forgó program elemzését a képzés elméletének legújabb eredményeit etalonul használva.

A középfokon végzettek vizsgálata 381 könyvtárost fogott át. Itt eltekintve attól, hogy a vizsgálat a pályaválasztás és a vele való megelégedettség tekintetében is több fontos következtetés levonására adott alkalmat, azt kell mindenekelőtt leszögezni, hogy a végzettek a képzés három tantárgycsoportja (általános tárgyak; szakmai elméleti tárgyak; a szakmai gyakorlat tantárgyai) közül legnagyobb számban a gyakorlati felkészítést tartják a legkevésbé kielégítőnek. Az sem kevésbé figyelemreméltó, hogy a megkérdezettek 22%-a minősítette a képzés egészét rossznak, kényszeredettnek, kevéssé érdekesnek. Ebbéli véleményüket a foglalkozások monotóniájára, a didaktikai támogatás teljes hiányára, az egyes tantárgyak elsajátításához szükséges „műhelyek" kialakulatlanságára és a vonatkozó szakirodalom laposságára vezették vissza. A többé-kevésbé pozitív választ adók közül is sokan vannak az olyanok, akik a szakmai elméleti felkészítés hiányosságait vetik a képzés szemére.

Ami a képzési elmélet legújabb eredményeinek etalonjához való hasonlítást illeti, kiderült: a vizsgált program főként két vonatkozásban avult el. Az egyik: kevéssé számolt a jövővel, a holnapok lehetőségeivel, holott ennek fokozott figyelembe vétele nemcsak az elmélet, hanem a praxis trendjeiből is felettébb kívánatosnak látszik. A másik: a problémaérzékelésre és a problémamegoldásra való képesség fejlesztésének a gyengesége. A kívánalom az lenne, hogy a képzés a magukat is „kész"-nek tartó szakemberek helyett (ez a követelmény egyébként – felettébb jellemzően – a megkérdezett végzettek vélekedéséből is kitetszik) magukat a helyzeteknek megfelelően „késszé tenni tudó", tehát tájékozódásra-önképzésre hajlamos szakembereket bocsásson ki. E kívánalom teljesítése felé (a végzettek által is megkívánt) gyakorlat-központúságból kell kiindulni, miközben e vonatkozásokban el is kell szakadni a mai gyakorlat „kanonizálásától".

Az említettek realizálásának – persze – számos előfeltétele is van, amelyek közül a megfelelő színvonalú új oktatók és a működési-beruházási feltételek biztosítása a legfontosabb.

(Futala Tibor)

91/300

KLOCKOW, Jörn – ROTH-PLETTENBERG, Volker: Strukturmodelle für eine Ausbildung zum Höheren Bibliotheksdienst = Bibliotheksdienst. 25.Jg. 1991. 3.no. 334-345.p.

A felsőfokú könyvtárosképzés strukturális modelljei. Egy munkacsoport javaslatai

Könyvtárosképzés -felsőfokú

Az NSZK-ban szükségessé vált a felsőfokú könyvtárosképzés rendszerének újragondolása. Nemcsak a két német állam egyesülése követeli ezt meg, hanem Európa és különösen az Európai Közösség egységesülési folyamata, nyitottá váló munkaerőpiaca is.

Az alsó-szászországi tudományos és kulturális minisztérium megbízásából öt hannoveri könyvtári ill. oktatási szakember dolgozta ki a felsőfokú könyvtárosképzés javasolt szakmai modelljét. Alapelvek: 1. A gyakorlati képzés jelenlegi időtartama nem csökkenthető; 2. Könyvtáros diploma csak egy másik egyetemi szak elvégzése után adható; 3. A képzés egységes (köz- és tudományos könyvtárakban egyaránt hasznosítható) végzettséget ad; 4. A tervezett végzettségi szint az elhelyezkedésnél (bel- és külföldi munkavállalóknál egyaránt) alapkövetelmény.

A felsőszintű könyvtárosi munkához három ismeretkör szükséges: szakterületi, könyvtárosi, vezetői. A szakterületi ismeretek minimuma: 8 egyetemi szemeszter. Az üzemvezetési ismereteket a könyvtáriakkal együtt kell átadni, a vezetési ismeretek arányát azonban a jelenlegihez mérten növelni kell.

Könyvtárosi ismereteket ott célszerű oktatni, ahol az egyetem sokféle más szak elvégzésére

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyújt lehetőséget, és ahol lehetőleg több nagy tudományos könyvtár jelenléte biztosítja a gyakorlati oktatást.

A képzés szerkezetére a bizottság két alapmodellt dolgozott ki, mindkettőnek van levelező és kiegészítős változata is.

1. Alapmodell

Azok számára, akik legkésőbb a 4. szemeszter végéig eldöntik, hogy könyvtárosi tanulmányokat kívánnak végezni.

1-4. szemeszter: A hallgató tetszés szerinti főszakot végez (kivéve könyvtár szak).

5-8. szemeszter: A hallgató tovább hallgatja és befejezi főszakját, mellékszakként könyvtártudományi ismereteket hallgat.

9-10. szemeszter: Könyvtári gyakorlat (11 hónap).

11. szemeszter: Elmélyítés, elméleti összegezés (az egyetemen).

A levelező hallgatók (az NDK ezirányú gyakorlatát a tervezők jónak látták meghonosítani) hasonló modell alapján végeznék tanulmányaikat, az 5-8. szemeszter és a 11. szemeszter könyvtárosi ismereteit azonban levelező formában sajátítanák el. – Kiegészítő tanulmányok esetében – külön engedéllyel! – elmaradhatna az 5-8. szemeszter anyaga és a gyakorlat első szemesztere, maradna tehát egy szemeszter gyakorlat és egy szemeszter elmélyítés.

2. Alapmodell

Azok számára, akik csak szaktanulmányaik végén döntik el, hogy könyvtárosi tanulmányokat akarnak folytatni.

1-8. szemeszter: A hallgató tetszés szerinti (de nem könyvtári) fő- és mellékszakot végez.

9. szemeszter: Bevezetés a könyvtári ismeretekbe.

10-11. szemeszter: Könyvtári gyakorlat (11 hónap).

12. szemeszter: Elmélyítés, elméleti összegezés (az egyetemen).

Ebben a modellben a tanulmányi idő egy szemeszterrel meghosszabbodik. A levelező hallgatók itt is hasonló formában végzik tanulmányaikat, a 9. szemeszter bevezetését és a 12. szemeszter elmélyítését azonban levelező formában hallgatják. – A kiegészítő tanulmányok esetében – engedéllyel – ebben a formában is elengedhető a 9. szemeszter bevezetése és egy szemeszter gyakorlat, kötelező tehát egy szemeszter gyakorlat és az elmélyítés.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 289

Egyesületek

91/301

KEDROVSKIJ, O.V.: Sostoânie informacionnoj deâtel'nosti i zadači Associacii informacionnyh rabotnikov. – Ustav Associacii informacionnyh rabotnikov = Naučn.Teh.Inf. 1.ser. 1991. 1.no. 1-3.p.

Az információs munka helyzete és az Információs Dolgozók Szövetségének feladatai. – Az Információs Dolgozók Szövetségének alapszabálya

Egyesület -könyvtári -nemzeti

A Szovjetunióban zajló politikai és gazdasági változások erősen hatnak a tudományos-műszaki tájékoztatás helyzetére is. Pozitív eredmények: 1) a piacgazdasági viszonyok elterjedése a tájékoztatási intézményekben, illetve az információszolgáltatás megrendelőinél; 2) új gazdálkodási forma bevezetése, és ennek következtében az információs intézményekben dolgozók fizetésének felzárkózása a többi tudományos dolgozóéhoz; 3) a tájékoztatási tevékenység mennyiségi növekedése, a szolgáltatások színvonalának emelkedése; 4) a tudományos-műszaki termékek használatában új közvetítési formák megjelenése; 5) a megrendelők igényeinek fokozottabb figyelése. Negatívumok: 1) az állami szervek (kormányzat, tudományos-műszaki fejlesztési bizottság, minisztériumok) nem foglalkoznak a tájékoztatási rendszer fejlesztési kérdéseivel, nincs tervezés, sok számítógépesítési feladat és az állományépítés finanszírozása megszűnt; 2) radikálisan csökkent a külföldi szakirodalom beszerzésére fordítható valutakeret; 3) az elterjedő üzleti szemlélet miatt erősen csökken a tudományos kutatásokról és fejlesztésekről szóló információk átadása a tájékoztatási intézményeknek; 4) romlik a primér állományok színvonala a pénzhiány miatt; 5) sok ágazati és köztársasági információs rendszer szétesik; 6) a vállalati tájékoztatási központokból sok szakembert elbocsátanak; 7) a vállalatoknak gazdasági nehézségeik miatt nincs igényük a szakmai információra sem; 8) az új finanszírozási források felkutatásának kényszere alatt a tájékoz-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tatási intézmények profiljuktól idegen feladatokra is vállalkoznak térítésért.

A fenti problémák megoldására a szakmának össze kell fogni, ebben fő szerepet az információs szakemberek szakmai szervezetének kell játszania. Ilyen szervezet az Össz-szövetségi Informatikai és Számítástechnikai Társaság keretén belül megalakult Informatikusok Egyesülete. Az egyesület szervezeti kialakítása folyik, egyes szekciói már megalakultak, a feladatok és a célkitűzések megfogalmazása elkezdődött. A feladatok egy része „hagyományos": szakmai találkozók, véleménycserék, egyeztetett állásfoglalások kimunkálása, végső soron az információpolitika elemeinek kidolgozása, véleménynyilvánítás a jogi és egyéb normatív dokumentumok tervezetéről, rendszeres szemináriumok, továbbképzések szervezése főként az új feladatok megoldása érdekében (marketingtevékenység, új gazdálkodási formák bevezetése, részvétel az információs társadalom kialakításában). Teret kell kapniuk az egyesület tevékenységében a különböző információs vállalkozásoknak, beleértve a külföldi szervezetek részvételével zajló programokat is. Kisvállalatok alakulhatnak pl. információkereső rendszerek szoftvereinek kidolgozására, tanácsadó tevékenységre. Az egyik legfontosabb egyesületi feladat a tagok érdekvédelme, morális és anyagi támogatásuk. A meggondolatlanul megszüntetésre ítélt információs intézmények védelmében is fel kellene lépnie az egyesületnek.

Az egyesület alapszabályzatát 1990 novemberében fogadták el. A szabályzat szövegét a cikk végén közlik.

(Rácz Ágnes)

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Nemzeti könyvtárak

91/302
ROBERTS, Brynley F.: National library relations with government, financial and organizational structures = Alexandria. 3.vol. 1991. 1.no. 35-39.p.

A nemzeti könyvtár viszonya a kormányzathoz, pénzügyi és szervezeti szempontból

Állami irányítás; Feladatkör; Költségvetés; Nemzeti könyvtár; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági; Tervezés

A nemzeti könyvtáraknak – eltérő indulásuk és elsődleges funkcióik jelentős eltérése ellenére – közös sajátosságuk, hogy szoros kapcsolatot kell kialakítaniuk a kormánnyal, mivel túlnyomórészt a kormánytól kapják pénzügyi kereteiket. Hatékony tervezési mechanizmusra van szükség, hogy a kormányt meggyőzzék arról, hogy a könyvtár képes hatékonyan felhasználni erőforrásait, de fennáll annak a valós veszélye, hogy a fejlődés nyomonkövetése politikai irányítássá változik. Ha a kormány támogatásához megköveteli a könyvtáraktól, hogy hatékonyan tervezzenek, a kormány is mutasson megértést a könyvtár céljai iránt.

(Autoref.)

Lásd még 334, 343

Egyetemi és felsőoktatási könyvtárak

91/303
DOUGHERTY, Richard M.: Needed: user-responsive research libraries = Libr.J. 116.vol. 1991. 1.no. 59-62.p. Bibliogr. 16 tétel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A használók igényeire alapozott tudományos könyvtárakra van szükség

Egyetemi könyvtár; Egyetemi oktató; Használói szokások; Hatékonyság; Információtechnológia

„Életerő vagy halotti merevség fogja jellemezni a 21. század tudományos könyvtárait?" (A kérdést a szerző a KDSz 89/537. számán referált cikkből idézi – a szerk.) A kérdés megválaszolása szükségessé teszi azoknak az erőknek és környezeti feltételeknek vizsgálatát, amelyek várhatóan majd formálni fogják ezeket a könyvtárakat.

Számolni kell azzal, hogy a technológiai fejlődés lényeges változásokat idéz elő az információtárolás és -továbbítás formájában, ami komoly kihívást jelent a könyvtárak és a könyvtárosok számára. Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a könyvtárosokban megvan a fogékonyság és a készség a kísérletezésre és az új megoldásokra.

Azonban sok akadálya is van annak, hogy a könyvtárak valóban megfelelhessenek a használók elvárásainak, a rájuk váró kihívásoknak. Az egyik az a tévhit, hogy a nagyobb könyvtárak egyben jobb könyvtárak is; a másik pedig az, hogy a kutatók és tudósok egyben ügyes használói is a tudományos könyvtáraknak.

A „nagyobb egyben jobb" jelenségnek akkor volt létjogosultsága, amikor a közlekedés és a távközlés még fejletlenebb volt. Ma a könyvtárak a nagy gyűjtemények építése és szervezése helyett a hozzáférés biztosítására törekszenek. A kutatókat nem is érdekli az információ származási helye, sokkal inkább a naprakész szolgáltatása.

Ami pedig a másik tévhitet illeti, egyes kutatások szerint az oktatók közül sokan csak ritkán veszik igénybe a könyvtárakat a felsőoktatási intézményekben, sokszor csak utolsó mentsvárként. Ez arra mutat, hogy nagy részük nem jártas a könyvtár használatában, nincsenek tisztában a könyvtár szolgáltatásaival. Információikat leggyakrabban kollégáiktól vagy saját könyv- illetve folyóirat-gyűjteményükből szerzik, továbbá a könyvekben található bibliográfiákból, lábjegyzetekből. Az oktatók jelentős része az online bibliográfiák igénybevételét nehézkesnek és költségesnek tartja.

Az oktatók másik csoportja hallgatóit és adminisztratív beosztottait kéri meg arra, hogy részére a könyvtár szolgáltatásait közvetítse, tehát a könyvtárról a véleményüket elsősorban a közvetítők útján szerzett tapasztalataik alapján alakítják ki. – Általában minél hosszabb ideje működik egy oktató valamelyik felsőoktatási intézményben, magatartása annál pozitívabb a könyvtári szolgáltatások és a könyvtárosok irányában.

A jövő tudományos könyvtárainak használóközpontú könyvtáraknak kell lenniük, ami egyben azt is jelenti, hogy a könyvtár értékét a fenntartó intézmények vezetői, a használók és a könyvtárosok nem az állomány nagysága, hanem a könyvtár teljesítményeinek mutatói alapján kell, hogy megítéljék.

Az egyetemi könyvtári illetve tájékoztatási rendszernek olyannak kell lennie, hogy alkalmazkodjék az információkereső magatartásához. A használók ugyanis hasznos, használható és kellő időben hozzáférhető forrásokat keresnek. Lényegében ez a magyarázata a tanszéki olvasótermek elterjedésének és népszerűségének. Ezek kis, de körültekintően válogatott gyűjteményekkel rendelkeznek, magukban foglalva a legtöbbet használt törzsfolyóiratokat is, amelyeket a kar terhére az oktatók rendelnek meg. – A könyvtári szolgáltatások tervezésénél azt sem szabad szem elől téveszteni, hogy a különböző szakterületeken különbözően igénylik és használják a publikált és a nem publikált irodalmat.

A kutatóknak és a tudósoknak a jövőben ügyes információkeresőkké kell válniuk, hogy hatékonyan ki tudják aknázni a tudományos könyvtárakban található forrásokat; erősebb kapcsolatokat kell kiépíteniük a könyvtárosokkal. Ha majd azt látják, hogy a könyvtári teljesítményeket az információk, a dokumentumok szolgáltatása, nem pedig a gyűjtemények nagysága alapján ítélik meg, gyümölcsözőbb kapcsolatuk alakulhat ki a könyvtárral.

(Balázs János)

Lásd még 324, 331, 352, 355, 361

Közművelődési könyvtárak

91/304
MINNS, Alison: Strangled by success? La Bibliothèque publique d'Information, Beaubourg, Paris

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

= Libr.Assoc.Rec. 93.vol. 1991. 1/2.no. 59-61.p. Bibliogr. 10 tétel.

A párizsi Pompidou központ könyvtára (BPI) egy brit könyvtáros szemével

Közművelődési könyvtár; Művelődési ház; Tanulmányút; Videotex

Az 1977-ben megnyitott párizsi Bibliothèque Publique d'Information (BPI) a Beaubourg épületében általános gyűjtőkörű, prézens könyvtár, mindenféle médiatípus megtalálható benne, nyújtott nyitva tartással biztosít hozzáférést mindenkinek. Évente 4 millió látogatót vonz, ez napi átlagban 13 ezer ember. Miután egyszerre összesen 1800-an férnek el a könyvtárban és 150-en a könyvtárhoz tartozó Aktualitások termében, a bebocsátásra váróknak hosszasan kell várakozniuk.

A könyvtár minden kedden zárva tart, ilyenkor végzik el az esedékes karbantartási munkákat, teszik rendbe az ETO szerint sorakozó szabadpolcos állományt (naponta 10 ezer kötet kerül le a polcokról). A többi munkanapokon déltől este 10-ig, hétvégén 10-22 óráig van nyitva a könyvtár. Jól szervezett és színvonalas könyvtárbemutatókon ismerkedhetnek meg a látogatók a könyvtárral. A könyvtárat kialakításával, egyértelmű, világos eligazító rendszerrel és minden formalitás kerülésével teszik rendkívül kellemessé az önképzésre, tájékozódásra betérő használók számára. A könyvtárhoz tartozó földszinti Aktualitások termét a stockholmi Kulturhuset mintájára alakították ki. Az új könyvek bemutató példányai, folyóiratok és napilapok kaptak itt helyet. A látogatók 43%-a az újságokat és folyóiratokat használja. A könyveket böngészők 22,5%-a vásárolja meg ezt követően a megismert műveket. A könyveket egy évi őrzés után odaajándékozzák egy börtönnek vagy más rászoruló szervezetnek.

A BPI magas színvonalú közhasznú tájékoztatást folytat, összesen 250 féle tematikus nyilvántartásból. Ugyancsak népszerű a 30 ezres életrajzi fájl. Megnyitásakor a BPI telefonon történő tudakozó szolgáltatást is folytatott, de a túlzott népszerűség miatt nem volt képes ellátni a munkát, be kellett szüntetni ezt a tevékenységet. Helyette ma Minitel segítségével folyik a tájékoztatás. Átlagban napi 100 kérdésre adnak választ. A 14 óráig beküldött kérdésekre még aznap 16 óra után megkapja a választ az érdeklődő. A közhasznú tájékoztatást 11 főnyi személyzet látja el. Sajnálatos, hogy a telefonon történő tájékoztatással felhagytak, mert Minitel terminállal a háztartásoknak csak 83%-a rendelkezik, és elsősorban a hátrányos helyzetű térségek azok, amelyek lakói nem képesek ilymódon információhoz jutni.

A könyvtárban a könyveken kívül audiovizuális anyagok, videolemezek, szoftverek, 108 féle nyelv anyagai, művészeti diasorozatok stb. várják a használókat. A csökkentlátók ellátását háromfőnyi személyzet végzi. Minden ehhez szükséges berendezés rendelkezésükre áll. Az egyetlen térítéses szolgáltatás az online keresés.

A BPI-ről tájékoztató egyik prospektus szerint nem egy, de 10, 20 vagy akár 30 BPI-re is szükség lenne ahhoz, hogy a lakosság információ- és dokumentumigényét ki lehessen elégíteni.

(Kovács Lászlóné)

91/305

SZYSZKO, Mieczysław: Biblioteki publiczne w nowych warunkach = Bibliotekarz. 58.rok. 1991. 1.no. 9-13.p.

Közművelődési könyvtárak az új körülmények közepette

Közművelődési könyvtár; Működési feltételek

A Lengyel Könyvtárosegyesület elnöksége 12 vajdaságban kérdőíves felmérést végzett a közművelődési könyvtárügy helyzetéről. A felmérés az 1988. évi és az 1990. első félévi tények, illetve az 1990. második félévi és az 1991. évi kilátások közlését kívánta meg.

A legszomorúbb megállapítás: rohamosan fogy a könyvtári ellátóhelyek száma. 1988-hoz képest az alapellátást biztosító ún. könyvtári pontok száma a białystoki vajdaságban 24, a plockiban 79, a kaliszban 30, a gdańskiban 34, a zamośćiban 24%-kal csökkent. Hasonló a helyzet az üzemi (munkahelyi) könyvtárakat illetően is. A nagyobb településeken „divat" az iskolai és közművelődési könyvtár összevonása, miközben nincs semmiféle biztosíték arra, hogy a népesebb településeken is marad-e egyáltalán valamiféle könyvtár. Az 1990 második felére és az 1991-re vonatkozó előrejelzések nem sok jóval ke-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

csegtetnek (főként a Kultúrafejlesztési Alap megszüntetésének kilátásba helyezése riasztó).

A tiszteletdíjak folyósítása a megszűnések arányában csökken. A főfoglalkozásúak egy részének elbocsátása is fenyeget, minthogy a bérköltségek mind nagyobb részét viszik el az összes költségnek (1988-ban a könyvtári költségvetések 54%-a volt bérköltség, 1990 első felében már 70%-a).

A bérköltségen felüli részből – a világítási, fűtési és egyéb üzemelési költségek növekedése miatt – egyre kisebb arányban részesül az állománygyarapítás. Míg a gyarapítás költségvetési részesedése 1988-ban még 12 és 40% között mozgott, addig 1990 első felében már csak 5 és 27% között. 1988-ban átlagosan 100 lakosra 19,3 kötet beszerzése esett, 1990 első felében viszont már csak 5,1.

Az „első szárnypróbálgatásaiknál" tartó önkormányzatok a könyvtári ellátás ügyét felettébb változatosan kezelik. Általános a pénztelenség. Ezen belül azokon a településeken vannak viszonylag jobb helyzetben a könyvtárak, ahol az önkormányzatba művelt emberek kerültek be. Ott „foggal és körömmel" ragaszkodnak a könyvtárhoz, a szolgálat folyamatosságának fenntartásához. Másutt ez kevéssé van így, s a Kultúrafejlesztési Alap megszűnte még tovább fogja rontani a könyvtárak fennmaradásának az esélyeit.

A községi és a kisvárosi könyvtárak egy része „kereső foglalkozásra" adta a fejét. Ám ez még korántsem általános, s főként: nem mindenütt lehetséges.

A vázolt szituáció láttán követelményként lép fel a könyvtári ellátással kapcsolatos jogszabályok megújítása, nem utolsósorban a könyvtári törvényé.

(Futala Tibor)

91/306

HEIDTMANN, Horst: Video und Öffentliche Bibliothek. Funktionswandel des Mediums, aktuelle Entwicklungen, Probleme, Perspektiven = Buch Bibl. 43.Jg. 1991. 3.no. 247-257.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven.

A video és a közművelődési könyvtár. Az információhordozó funkciójának megváltozása, aktuális fejlemények, problémák, perspektívák

Közművelődési könyvtár; Videokazetta; Videotár

A 80-as évek első felében a videopiac funkciója egyértelmű volt: tömegméretekben elégítette ki a német polgárok vágyakozását a szexualitás és az erőszak látványára. Az évtized közepén a szex és az erőszak áradatának jogi korlátozására megjelent a kemény ifjúságvédelmi törvény (kétezer kazetta került indexre), pedagógiai ellenakcióként pedig létrejöttek a közkönyvtárak videogyűjteményei. Ezek azonban nem tudták megtörni az üzleti jellegű videokölcsönzők túlsúlyát: a 4500 kommersz kölcsönzővel szemben mindössze 120 könyvtárban forgalmaznak videót, s ezek többségében is csekély a választék és szerény az állomány növekedése. (Az NSZK közkönyvtárai 1988-ban egymillió márkát fordítottak videobeszerzésre, Franciaországban másfél, Hollandiában 3,6 milliót.)

A német fejlődés várható irányát mutatja Anglia vagy az USA videopiacának mai jellege: ott sokkal kevesebb kommersz videotéka működik (hiszen a kínálathoz a tévéműsorok útján is hozzá lehet jutni), viszont a piac tematikusan szegmentálódott. A nagy hanglemezboltok zenei videofelvételeket is árulnak, a képregényüzletek rajzfilmeket, a könyvkereskedések irodalmi művek filmváltozatait. Speciális gyűjtemények is kialakultak, a filmtörténeti szakboltokban pl. több német némafilm található, mint az NSZK tudományos archívumaiban.

A video könyvtári szerepét mérlegelve abból kell kiindulnunk, hogy a társadalmi kommunikációban már nem a nyomtatott médiáé a vezető hely: az AV médiákat több időn át és intenzívebben használják. A szórakoztató funkciót már nem a lektűr, a krimi és a képregény tölti be, mint az ötvenes és hatvanas évek Németországában, hanem a video. Túlnyomórészt a video elégíti ki a gyerekek és a fiatalok igényét a cselekmény, a kaland és a feszültség iránt. A közkönyvtárak azonban még nem vonták le mindebből a következtetéseket. Elvileg ugyan már régóta vallják, hogy feladatuk „médiákat biztosítani a tájékozódáshoz, a művelődéshez és a szabad idő eltöltéséhez", a gyakorlatban azonban legtöbbjük csak a nyomtatott médiákat becsüli, s legfeljebb még a hanghordozókat fogadja el. A könyvet és a videót nem azonos mércével mérik, a könyvvel szemben engedékenyebbek, a videoval szemben szigorúbbak.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Senki sem kívánja, hogy a könyvtárak a kommersz videotékákkal konkuráljanak, hogy bárminemű szórakozási igényt fenntartás nélkül kielégítsenek, azonban a „családi videotékák" ötezer kazettás választéka már inspiráló lehetne számukra. Ha a könyvtárak nagyobb mértékben vásárolnának ízlésszintjüknek megfelelő videót, ez visszahatna a piacra is, növelné a választékot és leszorítaná a nem kommersz videotermékek árait (bár ezek az árak már ma sem sokkal haladják meg a könyvekét, s a nagyobb kihasználtság anyagilag is előnyösebbé teszi beszerzésüket).

(Katsányi Sándor)

91/307

ISAČENKOVA, A.I. – BAZILEVIČ, O.G. – GORODILOVA, E.N.: Oblastnaâ biblioteka: v čem sut' preobrazovanij = Sov.Bibliotekoved. 1991. 1.no. 61-66.p. Bibliogr.

A megyei könyvtár: mi a változások lényege

Helyismereti munka; Megyei könyvtár

A társadalmi változások és a szovjet könyvtárügy új fejlesztési terveiben megfogalmazott célok hatására széleskörű szakmai vita van kibontakozóban az országban arról, milyen irányban fejlődjenek a megyei könyvtárak.

A megyei könyvtárak státuszának és szerkezetének megváltoztatásával szinte mindenki egyetért, de jó néhány javaslat, mint például a megyei általános tudományos könyvtár nyilvános könyvtárrá változtatása, ellenvéleményre késztet egyes szakembereket, így a cikk szerzőit is. A szerzők – bár elvben egyetértenek azzal, hogy minden könyvtár mindenki számára elérhető legyen – a jelenlegi anyagi-technikai ellátottság mellett nem tartják megvalósíthatónak ezt az elképzelést. Álláspontjukat munkahelyük, a permi megyei könyvtár tapasztalataival indokolják: a könyvtár 33 ezres olvasótáborának túlnyomó részét (45%-át) már régóta a gazdasági szakemberek alkotják, az egyetemi-főiskolai hallgatók aránya 31%, a tudományos kutatóké 9%. A permi körzetben jól működik a közművelődési könyvtári hálózat, amely 37 fiókkönyvtárával, 2 milliós állományával mintegy 150 ezer olvasót lát el, s valójában ezek a könyvtárak hivatottak arra, hogy a lakosság minden rétegét ellássák, mindenki számára hozzáférhetők legyenek. A megyei általános tudományos könyvtár további fejlődésében pedig éppen az általános és a tudományos jelleget kell erősíteni, a cél változatlanul elsődlegesen a tudományos kutatók, a gazdasági és kulturális szakemberek ellátása kell, hogy maradjon.

A megyei könyvtárakban – így szól az egyik javaslat – külön helyismereti irodalmi olvasótermet kellene létesíteni, amely a helyismereti bibliográfiai részleg és a módszertani osztály bevonásával alakult új komplex kutatási részleg mellett működne. Ez a részleg foglalkozhatna a helyismereti irodalommal kapcsolatos összes kutatási, bibliográfiai és módszertani feladatokkal, beleértve az olvasók ellátását is a saját olvasótermi állomány alapján. A szerzők egyetértenek ezzel az elképzeléssel, mert megvalósítása elősegítené a könyvtári helyismereti munka fejlődését és erősítené e megyei könyvtár regionális központi szerepét.

Kardinális változásokra van szükség a megyei könyvtárak munkájában: az olvasók sürgetik a számítógépes szolgáltatásokat, várják az elektronikus katalógus megjelenését, a hatékonyabb dokumentumszolgáltatást. A permi megyei könyvtárban már megvannak az előfeltételek az egyes munkafolyamatok automatizálására, folyamatban van a megfelelő géppark beszerzése. A könyvtár, mint regionális központ, tudományos kutatómunkáját elsősorban a helyismeret területén fejleszthetné, ezzel is erősítve tudományos könyvtári státuszát. A megyei könyvtárak arculatának átalakítása során a legfontosabb, hogy ne egyetlen, hanem az egyes régiók sajátosságait figyelembe vevő többféle modell készüljön, s ebben a munkában a permi megyei könyvtár kollektívája is aktívan részt kíván venni.

(Feimer Ágnes)

Lásd még 314-315, 333, 337, 353-354, 356, 358, 372

Tudományos és szakkönyvtárak

91/308

BAUDIN, Dominique: La bibliothèque du Wurtemberg a Stuttgart = Bull.Bibl.Fr. 35.tom. 1990. 5.no. 296-307.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Res. angol nyelven.

A Württembergi Tartományi Könyvtár (Stuttgart): számítógépesítés, hálózatosítás, regionális bibliográfia

Bibliográfia -helyismereti; Gépi könyvtári hálózat; Helyi gépi hálózat; Regionális könyvtár; Számítógépesítés; Tanulmányút

A württembergi tartományi könyvtárban tett látogatása során a szerzőt elsősorban egy nagykönyvtár számítógépesítésének problémái érdekelték. Három dolog foglalkoztatta különösen: hogy általánosan felmérje a könyvtár számítógépesítésének állapotát; mint az elzászi regionális bibliográfia elkészítésében érdekelt könyvtáros, megismerkedjen a stuttgarti regionális bibliográfia előállításával; mint a francia központi periodikum-adatbázis elzászi részlegének a vezetője, tanulmányozza a német központi folyóirat-adatbázist (ZDB) – ez utóbbiról a BBF következő számában fog beszámolni.

(Autoref.)

91/309
WATEREN, Jan van der: The National Art Library: into the 1990s = Art Libr.J. 15.vol. 1990. 4.no. 12-18.p.

A londoni Országos Művészeti Könyvtár az 1990-es évek küszöbén

Múzeumi könyvtár; Országos szakkönyvtár -képzőművészeti

Amikor a Victoria and Albert Museum (London) könyvtára a hatvanas években Országos Művészeti Könyvtárrá lett, ez csak annyit jelentett, hogy közpénzekből gazdálkodván, működéséért az országnak volt felelős. Országos szerepét most egy szélesebb hálózat központjaként kívánja betölteni. Ennek érdekében a könyvtár átalakította belső szervezetét, gyűjteményigazgatási, szolgáltatási, különgyűjteményi egységeket és titkárságot hozva létre. Arra törekszik, hogy a művészeti könyvtárosok képző, továbbképző könyvtára legyen. A valódi szakkönyvtárrá váláshoz szükséges – többek között – a szerzeményezési politika átalakítása is, ahol a hangsúly a múltról a jelenre helyeződött át. Ez jelentős állománygyarapodással járt együtt, ami viszont helyigényt hozott magával, amit átrendezéssel lehet kielégíteni. Állományvédelmi programot dolgoztak ki, és 1990-ben megkezdődött a számítástechnika bevezetése, részint CD-ROM-adatbázisok használatára, részint saját adatbázisok kialakítására.

(Mohor Jenő)

91/310
ALPTUNA, Françoise: Des bibliothèques médicales en bonne santé: l'exemple américain = Bull.Bibl.Fr. 35.vol. 1990. 4.no. 306-311.p. Bibliogr. 8 tétel.

Res. angol nyelven.

Jól karban tartott orvosi könyvtárak: az amerikai példa

Szakkönyvtár -orvostudományi; Tanulmányút

Fulbright-ösztöndíjának köszönhetően a szerző két amerikai orvosi könyvtárat tanulmányozott: a Houston Academy of Medicine/Texas Medical Center Library-t (HAM/TMCL) és a midlandi (Michigan) Michigan Regional Center Library-t. E két könyvtár, akárcsak a többi amerikai orvosi könyvtár, éjjel-nappal hosszú nyitva tartást biztosít. Állományfejlesztésüket gyarapítási tervek szerint végzik, pontos működési szabályzattal és célokkal rendelkeznek, és hálózatok keretében működnek. Az orvosi információkhoz való hozzáférést tetemes anyagi erőforrásaik, megfelelő technikai berendezéseik, és jól képzett, az olvasókra odafigyelő könyvtárosaik szolgálják. A betegek információellátását elsőrendű feladatuknak tartják. Gyakori a „könyvtárbarátok köre", amely szintén elősegíti e könyvtárak jó hírének fenntartását.

(Autoref.)

Lásd még 318-319, 359, 365, 369

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Gyermek- és ifjúsági könyvtárak

91/311
KREIBICH, Heinrich: „Kabelkinder" – Leseförderung quo vadis? = Schulbibl.Aktuell. 1991. 1.no. 34-42.p. Bibliogr.

„Kábelgyerekek" – avagy: merre tartasz, olvasásnépszerűsítés?

Gyermekolvasó; Olvasásra nevelés; Televízió

Az NSZK-ban a kábeltévé bevezetése óta (1984-től) a gyerekek is választhatnak a közszolgálati televíziók műsorai és az egyéb, ugyancsak vegyes csatornák között. Az előbbiek (ARD 1, ZDF stb.) pedagógiai koncepció alapján megszerkesztett gyermek- és ifjúsági műsorokat is sugároznak műsoridejük 6,5-10%-ában, a többi adó (SAT 1, RTL plus stb.) szórakoztató történeteket közvetít, nagyrészt amerikai importot. A Media Perspektiven-ben közölt 1989-es felmérés adatai szerint a gyerekek az utóbbiakat részesítik előnyben: a 6-9 évesek naponta 19 percig nézik a SAT 1-et, 17 percig az RTL plust, és csak 15 percig az ARD 1-et, 11 percig a ZDF-et. A 10-13 éveseknél növekszik a tévézésre fordított idő, de a csatornák kedveltségi aránya hasonló (20+20 perc, illetve 14+15 perc). A felnőttek ezzel szemben több időn át nézik a közszolgálati tévécsatornák adásait (36+35 perc), mint a többit (30+26 perc). Meglepő, hogy a gyerekek az iskolai órák után azonnal a készülék elé ülnek: a 6-9 évesek 15 óra előtt már átlag 27 percig nézték a tévét, s ebből mindössze 4 perc jut a közszolgálati adókra.

Nyilvánvaló, hogy a televízióra fordított percek növekedése többek között az olvasástól vonja el az időt. Kiegészítő olvasás nélküli intenzív televíziózás jellemző a munkásgyerekek 45%-ára, az alkalmazottak gyermekeinek 20%-ára, a tisztviselők és önálló foglalkozásúak gyermekeinek 8%-ára.

A szülők 60%-ának meggyőződése, hogy a gyermek fejlődése megköveteli az intenzív olvasást, nevelésük gyakorlatában azonban ez a meggyőződés csak elvont idea marad. Gyermekük olvasása csak az alsó osztályokban foglalkoztatja a szülőket, míg az a jó iskolai előmenetel nyilvánvaló feltétele, az olvasási technika elsajátítása után az érdeklődés hirtelen alábbhagy. A szülők 76%-a fejezi ki örömét, ha a gyerek jó iskolai jegyet hoz, de csak 11%, ha sokat olvas.

Az olvasásra nevelés módszerei közismertek, tapasztalatokban és ajánlásokban nincs hiány. Hiányzik azonban a koncentrált akció mindazok részéről, akik a gyerekek olvasásra neveléséért felelősek.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 337

Iskolai könyvtárak

91/312
ROUX, François – CHAPRON, Françoise: Schulbibliothekare: Lehrer oder Bibliothekare? = Schulbibl.Aktuell. 1991. 1.no. 48-53.p.

Az iskolai könyvtárosok tanárok-e vagy könyvtárosok?

Iskolai könyvtár; Könyvtárosi hivatás

Dokumentációs és információs központok Franciaországban már 30 éve léteznek. A líceumok 99, a kollégiumok 75, a gimnáziumok 60%-ában működik ilyen intézmény.

Az iskolai könyvtárosoknak – a tanítási céloknak megfelelően – a következő területeken kell a tanulókat segíteniük:

- a különböző információforrások és -formák használatának elsajátítása;
- a tanulási folyamatot megkönnyítő munkamódszerek megismertetése;
- ráébresztés az olvasás örömére és hozzájárulás ahhoz, hogy megszerzett műveltségükkel képességeiket megfelelően kibontakoztathassák.

A nagy gimnáziumok klasszikus könyvtára ma már nem létezik. A mai iskolai könyvtárosoknak sokkal inkább dokumentációs központot kell működtetniük, amelynek része természetesen továbbra is a hagyományos értelemben vett könyvtár.

A megszokott könyvtári feladatokon kívül biztosítani kell az új információs eszközökhöz, így a CD-ROM-hoz, képlemezekhez, adatbankokhoz, a kábeltelevízióhoz való hozzáférést. Ezek a vál-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tozások nagyfokú alkalmazkodást, új eszközöket, jobban képzett személyzetet igényelnek.

Az iskolai könyvtárosnak kell (vagy legalábbis kellene) a pedagóguscsoport legtájékozottabb tagjának lennie, az iskolai könyvtárnak pedig olyan helynek, ahol a belső információk összefutnak és ahonnan továbbterjednek. A belső információ kezelésén kívül az iskolai könyvtáros az iskolaigazgatóval együtt mind gyakrabban részt vesz a külső, az iskolára, annak tevékenységére vonatkozó információ közvetítésében is.

A pedagógusképzési tervekben minden évben szerepel a gyakorlati képzés, amelyen belül 6-7 éve van lehetőség az olvasás, az információtechnika, a kommunikáció, az audiovizuális eszközök és a dokumentációs pedagógia területén tanulmányok folytatására. Az interdiszciplináris és a szakmai határokat messze túllépő tanterv lehetővé tette, hogy az oktatást iskolai könyvtárosok is végezzék.

Az iskolai könyvtárosok képzettségi szintje rendkívül eltérő, többségük „licence" vagy „maitrise" fokozattal rendelkezik. Egyre több kolléga keresi annak lehetőségét, hogyan bővíthetné szakmai ismereteit, felismerve, hogy munkaterületükön mennyire fontos a specializálódás. A továbbképző tanfolyamok 1982-ig egyhetesek voltak, főként a katalogizálás, az AV-anyagok kezelése és az ifjúsági irodalom szerepelt a tantervben. 1982 után öthetes tanfolyamokat szerveztek (3 hét elmélet, 2 hét gyakorlat), ahol a fő hangsúly a tanulók könyvtárhasználati képzésére, az iskolai könyvtáros nevelő szerepére és az új információtechnika hasznosítására került.

Az iskolai könyvtárosok feladata, hogy a tanárokkal közösen megtanítsák a tanulót az információhoz való hozzáférésre, az információ keresésére, kiválasztására, értékelésére és közlésére. A használókat úgy kell képezni, hogy önálló felnőttként mindennapi életük természetes részévé váljon a könyvtárak és dokumentációs központok használata.

Az iskolai könyvtárosok feladatai szélesebb körűek lesznek, ehhez pedig minőségileg másfajta képzésre lesz szükség, amely alkalmassá teszi őket az alapvető átalakulásban lévő központok vezetésére és arra, hogy a pedagógiai információs rendszer menedzserévé váljanak. Ezek a perspektívák innovatív képzési rendszer bevezetését igénylik, amelyben az egyetemi kutatás lényeges szerepet játszik majd.

(Feimer Ágnes)

Egyéb könyvtárak

91/313

O'KEEFE, Diane M.: A space station library service = Spec.Libr. 82.vol. 1991. 1.no. 30-32.p.

Könyvtár az űrállomáson?

Letéti könyvtár; Szakkönyvtár -űrkutatási

1984-ben a NASA olyan állandó űrállomás létrehozásába kezdett, melynek fedélzetén 3-6 havonta váltja majd egymást a 6-8 fős nemzetközi legénység. A „Freedom" számos célja közt szerepel a tudományos kutatás, műholdak szervizelése, kereskedelmi célú anyagfeldolgozás.

Az űrállomáson dolgozók információs szükségletét legjobban egy helyi könyvtár elégíthetné ki. Állományának legnagyobb részét kézikönyvek képeznék, melyeknek a legfrissebb információt kell tartalmazniuk. A gyűjteményben helyet kapna számos időszaki kiadvány, alapvető szakkönyvek főként a természettudományok, a természetgyógyászat, a csillagászat, a fizika, az űrkutatás, a meterorológia, a gyógyszertan- és kutatás, a Nap-kutatás és a távvezérlés témaköréből. A megjavítandó műholdak adataira is szükség lesz. Mivel a személyzet egyik tagja valószínűleg orvos lesz, orvosi szakkönyvek is találhatók lesznek majd az űrkönyvtárban. A szórakoztató irodalom sem hiányozhat, hiszen segít megelőzni a hosszas űrbéli tartózkodás kiváltotta lelki problémákat. A legénység minden tagjának rendelkezésére áll majd egy a saját ízléséhez igazodó lézerlemez is. Az általános kézikönyvtár magába foglal majd standard enciklopédiákat, almanachokat, szótárakat, kézikönyveket. Mivel a „Freedom"-on szolgálatot teljesítők különböző vallásúak lesznek, az egyes vallások szent könyvei is fellelhetők majd éppúgy, mint a személyzet képviselte népek nyelvéről, kultúrájáról, szokásairól szóló művek.

A saját könyvtár jobb megoldás, mint a műholdas közvetítés igénybevétele valamennyi információs szükséglet esetében. Ez utóbbit célszerű megőrizni olyan információknak, melyekre a tudósoknak van szükségük, és nem tárolhatók helyben. Az időtényező sem közömbös: a műholdas közvetítés időigényes.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Természetesen szóba sem jöhetnek hagyományos információhordozók: 1 kg tömeg űrbe juttatása több mint 3000 USD-ba kerül. A lézertechnika lehetővé teszi, hogy egy teljes könyvtárat mindössze néhány lemezen tároljanak. Egy lemez tömege 16,1265 gramm. A lézerlemez további előnye, hogy rendkívül tartós, és a tudósok is igénybe vehetik saját tapasztalataik, megfigyeléseik rögzítésére.

(Mátyus Krisztina)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

91/314
GERHARD, Kristin H.: Mystery and detective fiction: a qualitative approach = Publ.Libr.Q. 10.vol. 1991. 4.no. 49-59.p. Bibliogr.

A detektívregények a közkönyvtárak állományában; értékelő megközelítés

Állománygyarapítás; Bűnügyi regény; Közművelődési könyvtár

A krimi (bűnügyi regények) irodalmi értékéről már régóta folyik a vita. A minőség mellett kardoskodók egyben megegyeznek: egyes művek a „magas" kultúra termékei, és ezek lényegesen jobbak, mint az „alacsonyrendű" tömegkultúra alkotásai. A krimiirodalom védelmezői a műfajt a „magas" kultúrából eredeztetik: a Bibliától, Chaucertől, Balzactól, Poe-tól; a becsmérlők általában a hagyományos irodalomelméleti szabályok alapján ítélik meg.

A könyvtárostól viszont elvárják, hogy a népszerű irodalom iránti igény és az értékes gyűjtemény követelménye között egyensúlyt teremtsen. E feladat nehézsége azt sugallja, hogy használhatóbb módszert kell találni a minőség elbírálására. Kikapcsolódás, szórakozás – ez a krimi erőssége. A szórakoztató hatás megítélésének legkézenfekvőbb módja, ha megnézzük, ki és milyen gyakran kéri az adott könyvet. A detektívregényeket a legkülönbözőbb kultúrájú emberek keresik a professzortól a tanulatlan olvasóig. Egy 1976-os közkönyvtári felmérés szerint a megkérdezettek 52%-a olvasott krimit és rémregényt. Ha a kikapcsolódás a könyvtár számára érték, márpedig ez a gyakran keresett könyvek egyik legfőbb jellemzője, akkor a könyvtár a népszerű szórakoztató irodalmat is értékesnek fogja találni.

A közkönyvtárak azért jöttek létre, hogy minél sokoldalúbban szolgálják a közösséget. Valóban a legalkalmasabbak arra, hogy az emberek tömegesen kikapcsolódhassanak és kielégíthessék információs igényeiket. A könyvtárosnak meg kell tanulnia érteni a különböző kultúrákat, és egyszersmind hatnia is kell az emberekre kultúrcsemegéjük megválasztásában. A kultúra pluralista szemlélete jól megfér a különböző értékek létjogosultságának elfogadásával.

Milyen értéket képviselhet még a krimi azon kívül, hogy szórakoztat? Fejtörésre késztet, információkat szerezhet más országokról, kultúrákról. Ami az irodalmi értéket és a hitelességet illeti, e téren már gyakoribbak a hiányosságai, de itt is akadnak pozitív példák.

A könyvtáros felkészültebben szolgálja majd az olvasót, ha tanulmányozza a tömegkultúrát, az „életből vett" regényeket, és olvasótáboruk ízlésvilágát. Mit jelent ez a detektívregények esetében? Szórakoztató és egyéb értékei révén igazolják helyét a könyvtár polcain. Ám nem szabad válogatás nélkül beszerezni. Figyelembe kell venni a formai követelményeket, egyediségét, tanulmányozni kell a műfajt, történetét, másodlagos irodalmát. Bármilyen műfajról is essék szó, ez az alapja egy színvonalas gyűjtemény létrehozásának.

(Mátyus Krisztina)

91/315
PYMM, Bob: Barbie, Batman, Beatles: do they figure in your selection policy? = Austr.Libr.J. 40.vol. 1991. 1.no. 27-34.p. Bibliogr.

Barbie, Batman, Beatles – van-e helyük a könyvtárban?

Állománygyarapítás; Szórakoztató irodalom

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A nem hagyományos információhordozókat a legtöbb könyvtár meglehetősen rendszertelenül szerzi be. Pedig a folytatásos szerelmes regények, a horror vicclapok, a popzene, a videók egyre fontosabbak, minthogy tükrözik és befolyásolják általános kultúránkat. Hagyományosan a kultúrát különleges, elit dolognak tekintették, aminek a tömegközvetítő eszközökkel terjesztett „népszerű" kultúra a szöges ellentéte. Ám ha valóban hiteles krónikát akarunk megőrizni társadalmunkról, a tömegkultúrát sem szabad elhanyagolni. Megerősít bizonyos viselkedési formákat, és módosítja értékrendszerünket, függetlenül attól, hogy ez tetszik-e nekünk.

Az emberiség tudatában az idők folyamán értékváltozás megy végbe: ami a maga idejében a tömegkultúra része volt, és emiatt nem becsülték sokra (pl. még Dickens is!), az idővel bekerülhet a „magas" kultúrába és művészi értéket tulajdoníthatnak neki.

Mára a tömegkultúra a tudományos kutatás elfogadott területévé vált. Ezt tanúsítja Angliában a Centre for Contemporary Cultural Studies, az USA-ban a Center for Popular Culture Studies megalakulása. Ausztráliában a felsőoktatási intézmények már meghirdetnek ilyen tárgyú kurzusokat, kiadnak egyetemi tankönyveket, sőt, már megszülettek e témában szakdolgozatok, megjelennek folyóiratok is. Még a sokak által megvetett szerelmes regények is méltók a tudományos figyelemre. Ha áttekintenénk szerkezetüket, hőseiket, tartalmukat a különböző korszakokban, megállapíthatnánk, együtt változnak-e a társadalommal, mint pl. a Barbie-babák, vagy egy állandó eszményt hirdetnek. De ha egyetlen könyvtár sem gyűjt ilyen anyagot, az nagyon megnehezíti a vizsgálódást.

A könyvtárnak több okból is kötelessége gyűjteni a tömegkultúra termékeit: mert korunk dokumentumai, mert tudományos kutatás tárgyai lehetnek, és mert a kikapcsolódni vágyók keresik. A könyvtárosnak félre kell tennie egyéni ízlését, erkölcsi bírálatát, minőségi fokmérőit, hogy értelmes, elfogulatlan gyarapítási elveket alakíthasson ki.

Érdekes, hogy Ausztráliában, ahol a népszerű kultúra különösen uralkodó, milyen keveset foglalkozik vele a könyvtári szakirodalom. A könyvtárosképzésben is hiányoznak az ilyen témájú kurzusok. Ez azt mutatja, hogy szakmai berkekben még mindig nem veszik eléggé komolyan. Pedig termékeinek száma olyan nagy, hogy azokat csak közösen egyeztetett gyűjtéssel és számbavétellel lehet hatékonyan kezelni.

(Mátyus Krisztina)

91/316

WIDENIUS, Marja: Videovalinta pikkupulma vai iso asia? = Kirjastolehti. 84.vuos. 1991. 1.no. 3-5.p.

Res. angol és svéd nyelven.

A videók kiválasztása – kis vagy nagy gond?

Állománygyarapítás; Videokazetta

A finn könyvtárak videoszolgáltatásai a kereskedelmi cégeknek teremtenek konkurenciát. Ez felelősséggel jár: a könyvtárak gyűjteményei legyenek sokoldalúak és jó minőségűek. Eddig a viszonylag szűk kínálat miatt a válogatásról nem alakult ki érdemleges vita.

A kínálat bővülése miatt felmerültek már problémák a videók könyvtári használatával kapcsolatban. Egy mostanában megjelent bizottsági jelentés leszögezi, hogy a videókra ugyanazok a gyarapítási elvek alkalmazhatók, mint a könyvekre (művészi színvonal, megbízható információ, kompetens előállítás). Objektív véleményalkotásra kell törekedni.

A könyvtárosok másképpen látják a videók beszerzését. A videók mint új dokumentumtípusok kiválasztása igen nehéz, kezdetben esetleges. Nehéz tudomást szerezni arról, mi fog megjelenni, új kiadók bukkannak fel és tűnnek el. Egy tanulmányban a válogatással kapcsolatban a következő kérdéseket vetették fel: 1. elfogadhatók-e a könyvekre vonatkozó kiválasztási szabályok; 2. a videók esetében szigorúbb minőségi kritériumokat kell alkalmazni; 3. a válogatás szempontjai a vizuális nyelvet tartsák szem előtt.

A videók leggyakrabban a zenei részlegben kapnak helyet. Néhány könyvtár megosztja videobeszerzési kereteit a gyermek- és a felnőttrészleg között. A könyvtárak együttműködhetnének a videók beszerzésében és kölcsönzésében.

Más kérdés, hogy a könyvtárosok felkészültnek érzik-e magukat a videók megvásárlásához, mivel gyakorlatilag nincs vizuális kommunikációs képzettségük. Jelenleg kb. 1000 cím áll a könyvtárak rendelkezésére, a kereskedelemben kapha-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tó címek 10%-a. A mozihálózatot kiegészíti a videók kínálata. Két dolog különösen fontos a jövőben: a könyvtárakba eljutnak a gyermekeknek szóló, a dokumentum-, a know-how és a zenei videók is oktatási, önképzési és szórakozási célra; ezek beszerzése könnyebb, mert nincs szükség az alcímek ismeretére. Az 1991-es év sok érdekességet hozhat a videogyűjteményekkel kapcsolatban, ha a beszerzéshez lesz pénz és hozzáértés.

(Autoref.)

91/317
LAPP, Erdmute – NEUBAUER, Wolfram: Online-Bestellung von Bibliotheksdokumenten = Nachr.Dok. 42.Jg. 1991. 1.no. 27-33.p.

Res. angol nyelven.

A könyvtári dokumentumok online rendelése a jülichi JUBILIS rendszer részeként

Gépi állománygyarapítás; Integrált gépi rendszer

A jülichi Kutatási Központ Központi Könyvtárában működik a JUBILIS integrált könyvtári rendszer, amelynek egy éve üzemel az online megrendelési komponense.

A megrendelni kívánt művekről a korábbi offline megrendelés gyakorlatának megfelelően bibliográfiai leírás készül, ehhez a képernyő maszkja ad segítséget. Az egyes kereskedőknek szóló megrendeléseket egyszerű kereséssel válogatják le. A rendeléshez szükségtelen adatokat automatikusan törli a rendszer. A könyvkereskedelemmel a kommunikáció elektronikus posta útján történik. Ezt megelőzően gépi úton tárolják és ki is nyomtatják az adatokat. A könyvkereskedelemnek e megoldással szintén online rendelkezésére áll a megrendelés. Ezáltal kiesik a rendelési nyomtatványok kitöltése, a postázás és a szükséges elő- és utómunkálatok. Jelentős az időmegtakarítás is. A megrendelést követő munkanapon várható a visszaigazolás, a megjelenési ill. szállítási határidő megjelölésével. A visszaigazolás adatait is az ismertetett módon tartják nyilván. A rendszer a megrendelőt tájékoztatni képes a rendelés státuszáról (jelenleg írásban, hamarosan elektronikus posta útján).

A rendelési fájlból kikereshetők azok a címek, amelyek szállítási ideje lejárt, illetve amelyek visszaigazolása nem érkezett be. Ezeket a megrendelési adatok feltüntetésével egyszerűen lehet reklamálni.

A megrendelési adatokat a Datex-P csomópontok továbbítják a szövetségi posta Teleboxrendszerében. A rendszer megfelel az ISO és az OSI követelményeinek, az X.400-as rendszer nemzetközi kommunikációra is alkalmas. Havi díja 40 márka, az átviteli idő percenként 0,30 márka. A megtakarításról: 10 megrendelés költsége postán kb. 2,40 márka, elektronikus postán 0,90 márka. Pontosabb számítások hosszabb, folyamatos üzemelés után várhatók.

A jülichi könyvtár egy aacheni és egy londoni könyvkereskedővel van kapcsolatban. Megrendelési üzenete 17 elemből áll, ez szolgál a vételi szerződés alapjául. Megállapodás szabályozza a megrendelés, a visszaigazolás formátumát, adatmezőit (Londonból a visszaigazolás normál postával jön).

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 306, 355

Állományvédelem

91/318
LEONOV, V.: V èkstremal'nyh usloviâh. + UPOROVA, V.: Vystoâli ... = Bibliotekar'. Moskva. 1991. 1.no. 9-16.p.

Az 1988. februári tűzkárok helyreállítása a Szovjet Tudományos Akadémia könyvtárában

Akadémiai könyvtár; Restaurálás; Tűzeset

Az Akadémiai Könyvtárat Nagy Péter alapította 1714-ben. Ez volt az ország első állami könyvtára, ma a világon a legnagyobb: állománya mintegy 18 millió. – Az 1988 februárjában bekövetkezett tűz a könyvtár történetében a harmadik volt. A folyóiratrészlegben észlelték. A tűzoltóknak néhány órán belül sikerült megfékezniük, de nem sokkal ezután újra fellobbant a harmadik és a negyedik emeleten, ahol a hazai és a külföldi könyvek vannak. Később a könyvszárító helyi-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ségben is tűz ütött ki (38 C-os hőmérsékleten, pedig a papír öngyulladásához 400 C szükséges). A tűz okait mindmáig nem sikerült kideríteni.

A SZU-ban a könyvtárügy különböző minisztériumok és hivatalok kezében van. Az irányítás szigorúan központosított. Szentpéterváron (volt Leningrád) 11 ezer könyvtáros dolgozik 3,5 ezer könyvtárban. Az összes állomány 190 millió, az éves juttatás mindössze 40 millió rubel. A város könyvtárügyét 110 hivatal irányítja! Sok éven át a könyvtárak anyagi és társadalmi bázisáról teljesen megfeledkeztek. Nem volt állami program a fejlesztésükre, a maradékelvű finanszírozásban volt részük. A helyzet odáig fajult, hogy a nemzeti könyvvagyont pusztulás fenyegeti. Az Akadémiai Könyvtár is hivatali gondnokságban van. Csaknem 40 éve nem bővítették területét, ami megnehezíti a munkát, és növeli a katasztrófa megismétlődésének veszélyét.

A kár hatalmas: kb. 400 ezer könyv és a folyóiratállomány egyharmada megsemmisült. Az orosz irodalomból 15 ezer, a külföldiből 180 ezer példány, mintegy 100 ezer oldalnyi újság vár javításra, restaurálásra. A sérült, ázott könyvek és újságok nagyobbik hányadát már megszárították, egy részük fagyasztókamrákban várja, hogy sorra kerüljön. Ez a folyamat már több, mint két éve tart.

A tapasztalat azt mutatta, hogy egy ilyen nagyságrendű katasztrófa esetén a mentési munkák jó megszervezése igen hasznos. 3 hét alatt a 3,6 millió sérült kiadványból 1,4 milliót sikerült megszárítani, vagyis kb. 40%-ot. Hidegmeleg levegőt váltogatva szellőztették őket, a lapok közé szűrőpapírt téve. 18 ezer könyvet megfelelő utasításokkal kiadtak az olvasóknak. 175 ezer kiadványt hűtőkamrákban helyeztek el. Kiemelt fontosságú volt a fertőtlenítés, a gombásodás megelőzése. A világon első ízben folytattak ilyen nagyszabású munkát.

Fölmerült a kérdés, hogy működjék-e az olvasószolgálat. A tűz után egy hónappal újra kitárta kapuit a könyvtár, és csak a fertőtlenítő munkálatok idejére szüneteltette szolgáltatásait.

Évente legalább kétszer összegyűlnek a könyvtár munkatársai, hogy tájékoztassák őket a helyreállítási munkák állásáról. Jelentős anyagi segítség nélkül nem birkózhatnak meg a feladattal. A könyvtár maga is igyekszik hozzájárulni a költségekhez: faximile kiadványokkal, katalógusok megjelentetésével, külföldön rendezendő kiállításokkal. Az állomány megmentésében különösen fontos szerepet játszik a nemzetközi összefogás. Az Unesco, az IFLA, több ország kormánya és nagyobb információs központjai nyújtottak anyagi, tárgyi és szakmai segítséget. 1989-ben Frankfurt-am-Mainban tartották soron lévő ülésüket a Szovjet Akadémiai Könyvtár Barátai, és kidolgoztak egy hosszútávú segítségnyújtási programot.

A helyreállítási munkáknak több, mint felét elvégezték. Sajnos, három év elteltével a kritikus helyzet mit sem változott: az új könyveknek kijelölt helyet már 1981-ben fölhasználták, és az állomány évente 500 ezer példánnyal bővül. A raktárak háromszorosan túl vannak terhelve. A rossz körülmények ellenére a könyvtár már 1989-ben elérte régi szintjét az alapvető mutatókban.

A külföldi kollégák mind készek segítséget nyújtani a helyreállításban. Az USA-ból több szakember is ellátogatott a könyvtárba. Ezek észrevételezték, hogy a raktárak nem felelnek meg a nemzetközi szabványoknak. Nemcsak renoválni kell az épületet, meg kell teremteni az állomány védelmének általános feltételeit is.

1988-ban a SZU Akadémiai Könyvtára felvételt nyert az IFLA-ba. Az élet lassan visszatér a régi kerékvágásba. Szó van róla, hogy Szentpéterváron létrehoznak egy nemzetközi könyvrestauráló központot. 1990-ben nemzetközi szemináriumot rendeztek: „Elemi csapások és a kulturális értékek megmentése: nemzetközi együttműködés a SZU Akadémiai Könyvtárával" címmel.

(Mátyus Krisztina)

91/319

UOTERS, P. [WATERS, Peter]: Ot Florencii do Leningrada = Bibliotekar'. Moskva. 1991. 2.no. 20-23.p.

Firenzétől Leningrádig. (Az 1966-os árvíz, ill. az 1988-as tűzeset okozta károk helyreállításáról.)

Akadémiai könyvtár; Restaurálás; Tűzeset

A szerző (aki a Kongresszusi Könyvtár konzerválási osztályának munkatársa) a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Könyvtárában 1988-ban történt tűz óta rendszeresen gyakorlati segítséget nyújt a sérült kiadványok helyreállításában, két év alatt hatszor járt Leningrádban.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Legutóbbi ottlétekor részt vett az „Elemi csapások és a kulturális értékek megmentése: nemzetközi együttműködés a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Könyvtárával" címmel rendezett szemináriumon, ahol előadásában (melyet a folyóirat teljes terjedelmében közöl) hangsúlyozta: a leningrádi tűz okozta a legnagyobb pusztítást a nemzetközi könyvtári gyakorlatban.

A könyvtári katasztrófák tapasztalatainak leírásában hat olyan tényező ismétlődik, melyek nagymértékben befolyásolják a helyreállítási munka sikerét és a könyvtár működőképes állapotba való visszaállítását. Ezek a következők: az emberi reagálás intenzitása és a stresszhelyzetben való cselekvés képessége; a vezető, aki képes arra, hogy uralja a helyzetet, akinek van ereje a határozott cselekvéshez; a veszteségek és károsodások felbecsülésénél használatos szempontok; a teljes helyreállítási munka sorrendjét meghatározó akcióterv; a vezetés viselkedési stratégiája a sajtóban idő előtt megjelenő, gyakran pontatlan közleményekkel kapcsolatban; a helyreállítást végző munkatársak elhivatottsága, lehetőségeik és kitartásuk mértéke.

Rögtön az esemény után a könyvtárosoktól a felsőbb szervek gyakran megkövetelik a veszteség teljes számbavételét, a kár megállapítását, ami teljesen valószerűtlen információt eredményezhet. Amikor az Akadémiai Könyvtár munkatársai befejezik a leltározást, bizonyos, hogy rengeteg kiadványról nem tudnak számot adni. A tűz pusztító erejét és a többezer önkéntes leningrádi segítőt figyelembe véve, akik a tűz utáni első napokban szárították a könyveket, elképzelhetetlen, hogy ne legyen veszteség, ha csak minimális mértékű is. Ha viszont nem fordultak volna segítségért a város lakóihoz, a kár sokkal nagyobb lett volna.

A leningrádi katasztrófa sok hasonlóságot mutat a firenzei nemzeti könyvtárban 1966-ban történt árvízzel. A könyvtár akkori igazgatója jó szándékú, de erős, határozott vezető volt, aki nem állt jó kapcsolatban a római vezetéssel. Mivel nem rendelkezett tartalék pénzeszközökkel az előre nem látható kiadásokra, ebben az esetben a vizes, iszapos könyvek elszállítására, kénytelen volt Róma engedélye nélkül más anyagi forrást felhasználni, többek között az állománygyarapítási keretet. Tudta, hogy ezért később vállalnia kell a felelősséget, de határozottsága és bátorsága megmentette az állományt a további veszteségektől. Ezenkívül nemzetközi támogatásért folyamodott, így jelentős pénzügyi és személyi segítséget kapott különböző amerikai, angol és osztrák alapítványoktól. Ez vált a helyreállítási munka sikerének alapjává, míg végül megérkezett a segítség Rómából is. Firenzében ezután egyedülálló restauráló központot hoztak létre, az ott dolgozó mintegy száz szakember a szakmát főként angol és amerikai restaurátoroktól tanulta. A szerző szerint a leningrádi Akadémiai Könyvtárban is van lehetőség hasonló központ létrehozására, nemzetközi segítséggel.

1976-ban a St. Louis-i hadtudományi levéltárban nagy veszteséget okozó tűz volt, melyet meg lehetett volna akadályozni vagy kevésbé pusztítóvá tenni, ha a vezetőség a tűzvédelmi szabályzatban foglaltaknak megfelelően intézkedett volna. A philadelphiai jogi könyvtárban 1978-ban történt tűzeset az egyik legrendkívülibb a katasztrófák történetében. A könyvtár igazgatója ugyanis hosszú ideig tartó sokkos állapotba került és képtelen volt meghozni a megfelelő intézkedéseket mindaddig, amíg nem kényszerítették rá.

A felsőbb szervek részéről a leggyakoribb magatartás a katasztrófa vétkesének kitartó keresése, holott a tények ritkán szolgáltatnak alapot a vádaskodásra. Az épületek állapota már a katasztrófa előtt is lehetett annyira rossz, hogy a pusztulás csak idő kérdése lett volna. Ez vonatkozik a leningrádi Akadémiai Könyvtár épületére is. Szerencsére az épület U alakja és a szorosan záródó tűzbiztos ajtók megakadályozták a teljes megsemmisülést, csak a belső részeket érte a tűz. Tulajdonképpen mindegy, hogy volt-e gyújtogatás 1988 februárjában vagy nem, a katasztrófa bármikor megtörténhetett volna.

Az Akadémiai Könyvtár az épület fenntartásához és a helyiségek jelentős felújításához szükséges pénzt nem kapta meg. A helyhiány további súlyos gondot jelent. Az elektromos rendszer sem tökéletes, a vezetékek megfelelő védelme az egész épületben nincs jól megoldva. Ki kellene cserélni vagy legalábbis meg kellene tisztítani a szellőzőberendezést és el kellene látni levegőszűrővel. Ugyanennyire fontos a megfelelő nedvességtartalom biztosítása.

Az adott körülmények között bármilyen katasztrófa esetén a felelősséget nemcsak az Akadémiai Könyvtár vezetőségének kellene viselnie, hanem egyenlő arányban azoknak is, akik megfosztották a könyvtárat azoktól az anyagi eszközöktől, melyek az épület biztonsági rendszerének

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

javításához és a helyiségekben szükséges mikroklíma kialakításához elengedhetetlenek lettek volna. Ez a gyűjtemény nemcsak egyike az ország könyvtárainak, hanem a világ egyik legnagyobb és legfontosabb könyvtára, s mint ilyen, jelentős támogatást érdemel országos és nemzetközi szinten egyaránt.

(Feimer Ágnes)

91/320
PACEY, Antony: Halon gas and library fire prevention = Can.Libr.J. 48.vol. 1991. 1.no. 33-36.p. Bibliogr.

A halongáz és a könyvtári tüzek megelőzése

Állományvédelem; Tűzeset

Halongázzal működő tűzoltókészülékek számos kanadai könyvtárban és levéltárban előfordulnak, különösen ott, ahol különleges gyűjteményeket védenek a víztől és a penésztől, amellyel a hagyományos, vízzel működő „sprinkler"-rendszerek járnak. Kanadában ígéretet tettek, hogy környezetkárosító hatása miatt 2000-re megszüntetik a halongáz használatát; jelenleg más gázokat fejlesztenek ki. A cikk leírja a halongázzal oltó rendszerek működését, megvizsgálja előnyeiket (hatékonyság) és hátrányaikat (csak zárt helyiségben működnek, költségesek, nagy koncentrációban károsak az egészségre).

(Autoref. alapján)

Feldolgozó munka

91/321
SIEVERT, MaryEllen C. – ANDREWS, Mark J.: Indexing consistency in Information Science Abstracts = J.Am.Soc.Inf.Sci. 42.vol. 1991. 1.no. 1-6.p. Bibliogr.

A tárgyszavazás egysége, következetessége az Information Science Abstracts c. referáló lapban

Deszkriptor; Információkeresési rendszer értékelése; Referáló lap -könyvtári; Tárgyszó

A tárgyszavazás következetessége miatti aggodalom nem újkeletű. Abszolút precizitás még ellenőrzött szótár esetén sem lehetséges, sem egy tárgyszavazó gyakorlatában, sem több tárgyszavazó között.

Az Information Science Abstracts-ben ismeretlen okból létrejött duplumtételek (az összes tételek 16,98%-a) alapján vizsgálták a tárgyszavazás egységességét. A tárgyszavazás teljesen egységes volt az esetek felében, és nem volt az a másik felében. Az ISA-ban a dokumentumokhoz egy fő- és két altárgyszót rendelnek hozzá. Ez a korlátozás és a kis szótár lehet a bipoláris megoszlás oka. A tárgyszavazás a kis ellenőrzött szótár alkalmazása esetén volt a legegységesebb, és a természetes nyelvből vagy ellenőrzött szótárból való átvétel esetén volt a legkevésbé az. Az adatok azt mutatták, hogy a cikkenként adott tárgyszavak számának növekedésével csökkent a tárgyszavazás egységessége.

A főtárgyszavak 50,39%-ban, az azonosítók 17,56%-ban bizonyultak egységesnek. Ha a nagy visszahívási arány elfogadható, legeredményesebb a deszkriptorok vagy a főtárgyszavak szerinti keresés. További kutatást érdemel, hogy a következetesség befolyásolja-e a keresés hatékonyságát. A különbözőképpen tárgyszavazott duplumtételek megléte miatt esetenként kétszeres az esélye annak, hogy kereséskor a megfelelő tárgyszót választják. A tárgyszavazás következetessége a tárgyszavazás mélységének növekedésével csökken. A bipoláris megoszlás további kutatására olyan fájlok alkalmasak, amelyekben dokumentumonként kevés tárgyszót választanak ki egy kis szótárból.

(Hegyközi Ilona)

91/322
KNUTSON, Gunnar: Subject enhancement: report on an experiment = Coll.Res.Libr. 52.vol. 1991. 1.no. 65-79.p. Bibliogr.

A katalógustételek tárgyi „dúsításának" kedvező hatása az állomány használatára; beszámoló egy kísérletről

Állomány használata; Dokumentumleírás; Kísérlet; Online katalógus; Tárgyi feltárás; Tárgyszó

Egy felsőoktatási könyvtárban korábban nem kölcsönzött társadalomtudományi tanulmány-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gyűjtemények online katalógusbeli rekordjaihoz tematikus megjegyzéseket és tartalomjegyzékeket csatoltak. Ezután egy éven át figyelték a művek kölcsönzését. Ezzel egyidejűleg megfigyelték a művek egy kontrollcsoportjának, valamint egy harmadik, a tartalomjegyzéket feltüntető csoportnak a kölcsönzését. Az eredmények azt mutatták, hogy a katalógustételek tárgyi „dúsítása" következtében nőtt az érintett művek használata, azoké viszont nem, amelyek csak a tartalomjegyzéket tüntették fel. A cikk szól a böngészés, a kulcsszavas keresés és az online katalógus képernyőjének hatásáról, és javaslatokat tesz további kutatásokra.

(Autoref.)

Katalógusok

91/323
WELLINGS, Richard: Providing online access to different views of the library catalogue: further developments of BLCMP's OPAC = Program. 24.vol. 1990. 4.no. 343-356.p.

Online hozzáférés biztosítása a könyvtári katalógushoz különböző szempontok alapján: a BLCMP online katalógusának továbbfejlesztése

Integrált gépi rendszer; Online katalógus

A BLS (a BLCMP integrált könyvtári rendszere) onlinekatalógus-moduljának második jelentős felülvizsgálata lehetővé teszi a könyvtárak számára, hogy a használóknak a katalógusfájlokat különböző szemszögből mutassák be. A rekordok kiválasztására szolgáló szoftver lehetővé teszi alhalmaz-katalógusok építését a könyvtár által meghatározott kritériumok szerint, mint pl. tárgy, formátum, hely vagy a kiadvány nyelve. Ezeket aztán felajánlhatják az online katalógus használóinak. A katalógusban a rekordok keresését és bemutatását továbbfejlesztették, minden esetben a tartalomnak megfelelően, pl. az egyes könyvtárak különböző algoritmusokat határozhatnak meg az egyes alhalmaz-katalógusok betűszavas kulcsának létrehozásához.

(Autoref.)

Információkeresés

91/324
HUNTER, Rhonda N.: Successes and failures of patrons searching the online catalog at a large academic library: a transaction log analysis = RQ. 30.vol. 1991. 3.no. 395-402.p. Bibliogr.

Az olvasók eredményes és eredménytelen keresései egy nagy egyetemi könyvtár online katalógusában; a használói „műveleti jegyzőkönyv" elemzése

Egyetemi könyvtár; Gépi információkeresés; Online katalógus

A cikk a North Carolina Állami Egyetem online katalógusában végzett keresések elemzéséről, ill. a kapott eredményekről számol be. A BIS (Bibliographic Information System) nevű katalógusban az 1989. október 22-28. közötti időszakból 4108 keresést vizsgáltak, a rendszer által rögzített és megőrzött adatok alapján. A BIS parancsvezérelt, és a használók számára cím, szerző, tárgy (LCSH vagy MeSH tárgyszavak) és LC-azonosítók szerinti keresést biztosít. Kulcsszavak és logikai operátorok használata nem lehetséges.

A vizsgálat első részében vizuálisan elemezték a használók által beírt parancsokat és kérdéseket, és különválasztották a látszatra helyesen, ill. helytelenül bevitt szövegeket. Mivel a gép azt nem tudta „megmondani", hogy az egyes keresések eredményeztek-e találatot vagy nem, a kétes esetekben a kereséseket meg kellett ismételni.

Az elemzés második részében a kudarccal végződött kereséseket a probléma okai szerint 18 kategóriákba sorolták, pl.: elírás, névelőhasználat, keresztnévvel kezdett szerző, helytelen tárgyszó használata, a BIS alapvető ismeretének hiánya stb. Ahol több hiba is előfordult, pl. helyesírási hiba és nem létező deszkriptor használata, ott az illető keresést a „súlyosabb" problémához (e példa esetében az utóbbihoz) sorolták.

Az eredmények összegzésekor az derült ki, hogy a leggyakoribb négy probléma a következő volt: nem megfelelő tárgyszavak használata (a 2754 rossz keresésből 807), a BIS elégtelen ismerete (496), gépelési hiba (412) és olyan információk keresése, amelyek nem szerepeltek az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

adatbázisban, tehát más forrásból kellett volna kikeresni őket (221).

A felmérés eredményeként kapott információkat a könyvtárosok a használói képzés során kívánják hasznosítani. A BIS elégtelen ismeretéről, ill. a helytelen keresőkifejezések használatáról tanúskodó keresések nagy számából a könyvtárosok kénytelenek voltak arra következtetni, hogy a BIS nyomtatott használati útmutatóját, amely egyébként az elsőéveseknek kötelező olvasmány, a legtöbben egyáltalán nem olvassák el. Ezért azt tervezik, hogy a fejezetet átírva, rövidebbre fogva, megpróbálják azt vonzóbbá tenni. A kérdés persze megmarad, hogy hogyan lehet sikeresen megtanítani egy online katalógus használatát, amikor azt az emberek nem akarják megtanulni. A válasz erre csak az lehet, hogy az információs szakembereknek olyan rendszereket kell tervezniük, amelyek használata semmilyen előzetes gyakorlást, pláne kötelező, feladatokkal tarkított előtanulmányokat nem kíván meg.

(Novák István)

91/325

PHILIP, G. [et al.]: Design and evaluation of a speech interface for remote database searching = J.Inf.Sci. 17.vol. 1991. 1.no. 21-36.p.

Beszéd-interfész tervezése és értékelése, online információkeresésben

Beszédfelismerés; Ember-gép kapcsolat; Kísérlet; Online információkeresés

Egy kétéves kutatási program során beszéd-interfészt terveztek, valósítottak meg és értékeltek a British Library Blaise online szolgáltatásához. A 80-as évek elején már létrehoztak egy primitív beszéd-interfészt egy belső, szöveges kereső rendszerhez (MicroBIRD). Ennek értékelése igen hasznos adalékokkal szolgált.

A cikk a Blaise rendszerhez tervezett beszéd-interfész hardverét és szoftverét ismerteti, a Blaise keresőnyelvének mondattanát elemzi, és bemutatja az új interfész tervezési jellemzőit.

A sikeres tervezést követően vizsgálták a használók reakcióit, különös tekintettel arra, hogy a billentyűzet-/hanginput és a képernyő-/beszéd-output milyen arányát kedvelik. Sokféle témával végeztek egy sor kísérletet. Ezek értékelése azt mutatta, hogy a beszéd-interfész legelőnyösebb alkalmazási területe a parancsok inputja. Csaknem olyan gyors, mint a billentyűzet, néha még gyorsabb is. A beszéd-output viszont elsősorban a használóknak való gyors útmutatásra való (pl. „help"-üzenetek). Teljes bibliográfiai rekordok felolvasása fárasztó és túl lassú. A beszéd-outputot a rekordok kiválasztott részeire kell (pl. szerző és cím) korlátozni.

Végül az eredmények azt is megmutatták, hogy a jelenleg hozzáférhető beszédfelismerő és -szintetizáló hardverből intelligens szoftverrel együtt az online információkereső rendszerek igényeihez alkalmas interfész alakítható ki.

(Autoref. alapján)

91/326

FRANTS, Valery I. – SHAPIRO, Jacob: Algorithm for automatic construction of query formulations in Boolean form = J.Am.Soc.Inf.Sci. 42.vol. 1991. 1.no. 16-26.p. Bibliogr.

Algoritmus a keresőkép Boole-algebrai formában való automatikus megszerkesztésére – a pertinensnek minősített dokumentumok alapján

Algoritmus; Ember-gép kapcsolat; Keresőkép; Relevancia

Számos pragmatikus feltételezés alapján algoritmust fejlesztettek ki a keresőkép Boole-algebrai formában való automatikus megszerkesztéséhez. A javasolt algoritmus lényegesen egyszerűsíti a végső felhasználóval való interakciót. A használó keresőkérdését egy, az igénye szempontjából pertinens dokumentumhalmazzal fejezik ki. A keresés minősége csak az algoritmustól függ, és attól, hogy a használó információigénye a keresőkérdésben mennyire teljesen és pontosan jelenik meg. Az algoritmus hasznos lehet a keresőkérdések megfogalmazásának korrekciójára is a használó visszacsatolása alapján, a rendszerrel való interakciója során.

(Autoref.)

91/327

KALTENBORN, Karl-Franz: Endnutzerrecherchen in der CD-ROM-Datenbank Medline. Teil 1 =

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Nachr.Dok. 42.Jg. 1991. 2.no. 107-114.p. Bibliogr. 9 tétel.

Res. angol nyelven.

A végfelhasználók által végzett keresés a Medline CD-ROM-adatbázisában

Adatbázis -orvostudományi; CD-ROM; Gépi információkeresés

A CD-ROM-adatbázisok mint új információtechnológia bevezetése alapvetően megváltoztatta az információszerzés módszereit bizonyos szakterületeken. A címben említett kutatás során három vizsgálatot végeztek. A végfelhasználók nagy többsége (89,3%) elégedett volt keresési eredményeivel; a kevésbé tapasztalt keresők inkább, mint a tapasztaltabbak.

A CD-ROM-rendszereket túlnyomórészt a mindennapos klinikai illetve kutatási rutinfeladatokhoz használták. A közvetítők útján végzett online keresések gyakrabban függnek össze egyszeri szakmai képzéssel vagy továbbképzéssel. A megkérdezett orvosok és kutatók számára a CD-ROM-on végzett önálló keresés a tudományos ismeretszerzés legkedveltebb formája. Az elemzett önálló keresések során a keresési stratégiákban kimutattak hibákat és hiányosságokat, amelyek észrevétlen információveszteséghez és a tudomány állásának téves megítéléséhez vezettek.

(Autoref.)

91/328

TAUCHERT, W – HOSPODARSKY, J. – KRAUSE, J. [et al.]: Effects of linguistic functions on information retrieval in a German-language full-text database: comparison between retrieval in abstract and full text = Online Rev. 15.vol. 1991. 2.no. 77-86.p. Bibliogr.

A nyelvi funkciók hatásai az információkeresésre egy német nyelvű teljes szövegű adatbázisban: a referátumokban és a teljes szövegben való keresés összehasonlítása

Adatbázis -szabadalmi; Gépi információkeresés; Nyelvészeti kérdések; Referátum; Teljes szövegű adatbázis

A cikk beszámol a PADOK-II információkeresési kutatási program eredményeiről. A kutatás 1987 novemberében kezdődött. A regensburgi egyetem nyelvi informatikai csoportja és a Német Szabadalmi Hivatal közös kutatása, amelyet a Német Kutatási és Műszaki Minisztérium szponzorál. Hosszútávú célja a mesterséges intelligencia integrálása az információkeresési kutatásokba, anélkül, hogy a hagyományos információkeresési módszereket figyelmen kívül hagynák. A PADOK-II-ben egy olyan információkereső rendszert vizsgálnak, amely indexeli a dokumentumokat, ahelyett, hogy szabadszöveges vagy morfológiai komponenseket használna fel.

Nagyszabású keresési kísérletet végeztek a német szabadalmi tájékoztatási rendszerre alapozva. Tíz használó 400 kérdésére adtak választ szimulált helyzetekben. Az eredmények alapján arra keresték a választ, hogy mi a szerepük a nyelvi funkcióknak egy indexelő rendszer teljesítményében. A kísérlet melléktermékeként vizsgálták a dokumentum terjedelmének és szerkezetének hatását a német szabadalmi tájékoztatási rendszer legésszerűbb alapvető tartalmának meghatározása érdekében.

(Autoref.)

Olvasószolgálat, referensz

91/329

GOODYEAR, Mary Lou – BLACK, William K.: Combatting sexual harassment: a public service perspective = Am.Libr. 22.vol. 1991. 2.no. 134-136.p.

Harc az olvasószolgálatos könyvtárosok szexuális molesztálása ellen

Olvasószolgálat

Tegyük fel, hogy egy egyetemi könyvtár tájékoztató szolgálatának munkatársnője egy percre elhagyja a pultot, s mire visszatér, félre nem érthető obszcén üzenet várja a biológiai lexikon női testet ábrázoló oldalára helyezve. Vagy például az olvasóterem egy csendes sarkában vizsgára készülő csinos leányzót kezd molesztálni egy ifjú. Mit lehet tenni ez ellen?

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az Iowa State University könyvtárában tervet dolgoztak ki az ilyen és hasonló incidensek megakadályozására, a „zaklatásmentes környezet" megteremtése érdekében. Elsőként az ALA „Nők Helyzete a Könyvtárban" bizottságának útmutatójára támaszkodva meghatározták azokat az eseteket, melyek szexuális molesztálásnak minősülnek. Másodszor felvették az egyetem azon szervezeteivel a kapcsolatot, melyekkel együttműködve sikeresen küzdhetnek ezek ellen. Így például megállapodtak az egyetem dékáni hivatalával, hogy a könyvtár által bejelentett eseteket kivizsgálják; a súlyosabb cselekmények ügyében rendőrségi eljárást kezdeményeznek, enyhébb eseteket (pl. szóbeli zaklatás) pedig az egyetemi bíróság elé visznek.

Az egyetemi nőbizottság is hathatós támogatást nyújt. Bátorítják a lányokat, hogy zaklatás esetén tegyenek bejelentést a könyvtár illetékeseinél, és tanfolyamot szerveznek a könyvtárosnők részére, hogy minél eredményesebben tudják kezelni az ilyen eseteket. A könyvtárosok maguk is elindítottak egy továbbképző sorozatot. Célja, hogy a munkatársak körében tudatosítsák: a könyvtárosok feladata ugyan az olvasók szolgálata, ami látszólag ellentétben áll a kellemetlenkedő olvasókkal való szembeszállással, de a könyvtár jó működésének alapfeltétele a zavartalan, nyugodt környezet, ezért az ezt felborító látogatók „nem érdemelnek kíméletet"!

(Fazokas Eszter)

91/330

GREMMELS, Gillian S.: Reference in the public interest: an examination of ethics = RQ. 30.vol. 1991. 3.no. 362-369.p. Bibliogr.

A referensz a közérdek szolgálatában; a „semlegesség" mint erkölcsi kérdés

Könyvtárosetika; Referensz; Tájékoztatás szabadsága

A referenszkérdések általában nem jelentenek etikai problémát a könyvtárosnak. Abban az esetben merül fel e dilemma, ha az olvasó érdeke ütközik a társadalom érdekével (kábítószerbeszerzési lehetőségek, atomfegyverek előállítása vagy egy város vízhálózatának megmérgezési módja iránt érdeklődik az olvasó), vagy az olvasó érdekei a könyvtár mint intézmény érdekeit sértik (orvosi vagy jogi kérdésekben téves felvilágosítás, amelyért az olvasó bepereli a könyvtárat), illetve ha a könyvtáros személyes meggyőződésével ellentétes tájékoztatást kellene nyújtson.

Az ALA 1981. évi állásfoglalása szerint a könyvtárosoknak a legmagasabb szinten kell biztosítaniuk szolgáltatásaikat a megfelelően szervezett gyűjtemények alapján, pártatlan és tisztességes szolgáltatási politikát kell folytatniuk, precíz, szakmailag pontos, elfogulatlan és udvarias válaszokat kell adniuk minden referensz-kérdésre. A semlegesség megőrzése – mint minden más szakma esetében – a könyvtárosoknak is nehéz, mert saját értékrendjük befolyásolja döntéseiket, továbbá a felhasználható tájékoztatási eszközök sem felelnek meg minden esetben az objektivítás követelményeinek.

A könyvtári szolgáltatások filozófiája – különösen az Egyesült Államokban – magán viseli a liberalizmus hatását. Ennek szellemében a könyvtár keretet biztosít ahhoz, hogy a használók kielégíthessék információs igényeiket, de nem minősíti az emberek igényeit és szükségleteit. Annak ellenére, hoyg a liberalizmus nagy szerepet játszik az egyéni szabadságjogok biztosításában, a könyvtárak szempontjából a teljes egyenlőség helyteleníthető abban az esetben, ha az egyénnek nyújtott szolgáltatás veszélyezteti a társadalmat vagy annak egy csoportját.

A közérdekre vonatkozó új elméletet, melynek lényege, hogy az egyént teljes kapcsolatrendszerében vizsgálja, „kommunisztikus" elméletnek nevezi a szerző. Eszerint a közérdek nem statikus, ellentétes és egymásnak ellentmondó elemekből épül fel. E szemlélet többet kíván a könyvtárostól, mint az objektivítás szem előtt tartását. Az objektivítás csupán illuzió, hiszen a referensz folyamatban részt vevő kérdező, válaszadó, valamint a felhasznált tájékoztató eszközök nem mentesek az elfogultságtól, a tájékoztatás csak e három interakciója révén valósulhat meg. Egy etikai dilemmát rejtő kérdés megválaszolásakor a referenszkönyvtárosnak mérlegelnie kell, hogyan szolgálja legjobban a közérdeket. E szemlélet sok könyvtáros számára elfogadhatatlannak tűnik, mert nem kínál mindenkor alkalmazható sémákat bizonyos kérdéstípusokra, szituációkra. Természetesen fennáll a személyes meggyőződés túlzott érvényesülésének veszélye, de a döntés a könyvtárosra hárul, munkájá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ban nagyobb szerepet kap a bölcsesség és a felelősség.

(Pappné Farkas Klára)

91/331

HARDY, Gayle J. – ROBINSON, Judith Schiek: Reference service to students: a crucible for ethical inquiry = RQ. 30.vol. 1990. 1.no. 82-87.p. Bibliogr.

Egy kényes etikai kérdés: referensz-szolgáltatások az egyetemi hallgatók számára, tanulmányi feladataikhoz

Didaktika -felsőoktatási; Egyetemi hallgató; Felmérés; Könyvtárosetika; Referensz

A tanár-diák-könyvtáros kapcsolat etikai problémákat vethet fel, attól függően, hogy a referensz szolgáltatást igénylő hallgató könyvtár szakra jár vagy sem. Eddig kevés publikáció jelent meg e kérdésekről, a problémák bemutatása meglehetősen egyoldalú volt. Norman D. Stevens például a következőképpen jellemezte a könyvtáros hallgatókat: „ostobák, a legrosszabb könyvtárhasználók, akik elvárják a könyvtárostól, hogy feladataikat helyettük elvégezze, ahelyett, hogy elsajátítanák megoldásuk módját".

A közelmúltban felmérést készítettek az Egyesült Államokban. A vizsgálatban 66 könyvtáros, 74 oktató és 515 hallgató (24 könyvtárosképző intézményből) vett részt. A kérdőívek tanúsága szerint a tájékoztató és könyvtártudományi szakkönyvtárosok számára intézményük nem ad irányelveket a könyvtáros hallgatók kezelésére. Azon könyvtárakban is, ahol alkalmaznak ilyen elveket, csak szóbeli megállapodásokról van szó. Az oktatók hasonlóan vélekednek, mint a könyvtárosok. A hallgatók döntő többsége nem tudta eldönteni, hogy alkalmaznak-e korlátozásokat a nekik nyújtott szolgáltatásokban. Véleményük szerint a tisztesség úgy kívánja, hogy csak végső esetben forduljanak a tájékoztató könyvtároshoz. Erkölcsi érzékükön kívül visszatartja őket a félelem is, hogy a könyvtáros megvetését válthatja ki kérdezősködésük vagy lustának tartják majd őket. Bár döntő többségük szerint minden hallgató egyenlő elbánásban részesül, néhányan határozottan állították, hogy vannak olyan könyvtárosok, akik megszűnnek segítőkésznek lenni, mihelyt kiderül, hogy a kérdező könyvtár szakos.

Az oktatók egybehangzó álláspontja szerint célszerű lenne a könyvtárosok segítségnyújtását a tájékoztató apparátus használatának elmagyarázására korlátozni. Ebből egyelőre annyi valósul meg, hogy a házifeladat elkészítésétől elzárkóznak a könyvtárosok, különben ugyanúgy szolgálják ki a könyvtár szakos hallgatókat mint az összes többi olvasót. A könyvtárosok az egyenlőség megvalósítására törekednek munkájuk során, de így is szubjektív döntések sorozatát kell meghozniuk, mindenkor szem előtt tartva a kérdező személyes érdekeit.

A kérdőívek kiértékelése során világossá vált, hogy a könyvtárosképzés hatékonyságának fokozása érdekében szorosabb kapcsolatot kell kialakítani a tájékoztató könyvtárosok és az oktatók között, együttesen kell kidolgozniuk a hallgatók kiszolgálásának elveit és a könyvtárosok bevonását a gyakorlati ismeretek elsajátíttatásába. A képzés során a hallgatókban ki kell fejleszteni a könyvtáros-olvasó kapcsolatára vonatkozó helyes szemléletet, amely gyakorló könyvtárosként megfelelő döntések meghozatalára teszi alkalmassá őket.

(Pappné Farkas Klára)

91/332

WHITLATCH, Jo Bell: Reference service effectiveness = RQ. 30.vol. 1990. 2.no. 205-220.p. Bibliogr.

A referenszmunka hatékonyságának mérése

Felsőoktatási könyvtár; Hatékonyság; Kísérlet; Kommunikáció -használókkal; Referensz

A termelő és a szolgáltató szervezeteket igencsak eltérő tulajdonságok jellemzik. Az utóbbiak – e csoportba tartoznak a könyvtárak is – szolgáltatásainak (termékeinek) előállításában közvetlen szerepet játszanak a használók, akik ezen keresztül a szervezetet is alakítják. Minél nagyobb a szerepük, annál több a bizonytalanság a szervezet „termelésében". A szolgáltatást többnyire személyes interakció révén juttatják el a használóhoz. Igen nehezen értékelhető a többnyire nem megfogható szolgáltatások minősége. A teljesítményt javítja, ha csökken a szolgáltató

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

bizonytalansága, s ennek fontos eszköze a visszacsatolás, annak megismerése, hogy mennyire volt eredményes a szolgáltatás.

Észak-Carolina államban öt felsőoktatási intézmény könyvtárának tájékoztató könyvtárosai körében (összesen 62 fő) végeztek vizsgálatot, úgy, hogy minden ötödik tájékoztatási kérdéssel (397-es mintából 257 kérdéssel) kapcsolatban kérdőívet töltettek ki a használókkal és a könyvtárosokkal. Állításokat soroltak fel a szolgáltatások végtermékével, eredményével, a használók szocializáltságának fokával, a szakismeretekkel, a könyvtáros szolgáltatásra orientáltságával, elégedettségével, motiváltságával, a visszacsatolással, az időfelhasználással, a segítség típusával kapcsolatban, amelyekre egy-egy skálán kellett reagálni. (Pl. az egyetértés szintjét, az elégedettség mértékét meghatározva.) A válaszokat komplex statisztikai elemzésnek vetették alá. Elsősorban a regresszió-analízist alkalmazták annak megállapítására, hogy a felsorolt tényezők hogyan függnek egymástól.

A referenszmunka hatékonyságát a legjelentősebben befolyásoló tényezők: a szolgáltatónak a feladattal kapcsolatos ismeretei; szolgáltatásra orientáltsága; a használó visszacsatolása; a szervezet feszültségei, elsősorban az időhiány. Érdekes módon a használók nem a kimerítő és alapos tájékoztatást, hanem a célratörő, tömör, gyors információt értékelik a tájékoztató pult mellett.

A vizsgálat alapján néhány gyakorlati következtetés, javaslat is született, amelyek a tájékoztató szolgáltatás hatékonyságát növelhetik. Érdemes a munkát úgy elosztani, hogy szakreferens vagy a témában járatos könyvtáros oldjon meg egy-egy feladatot. A formális és házi adatbázisokat – a forrástájékoztatás szintjén is – be kell építeni a gyorsan elérhető tájékoztatási eszköztárba. Meg kell tanítani a könyvtárosokat arra, hogyan „csalhatnak ki" több visszajelzést a használóktól. A figyelmes meghallgatás, az érdeklődés, a segítőkészség és az udvariasság nélkülözhetetlenek. A könyvtáros mérlegelje azt, hogy a válasz mennyi idejét emészti fel a használónak. A hatékony referensz-szolgálat elképzelhetetlen anélkül, hogy a tájékoztató könyvtáros ne vállaljon aktív szerepet a könyvtár gyűjteményfejlesztő, kölcsönző és feldolgozó munkájában, a használhatóság szempontjait képviselve.

(Orbán Éva)

91/333
STRÄTER, Elisabeth: Moderne Informationsvermittlung und Literaturversorgung. Ein Modellversuch in Niedersachsen = Buch Bibl. 43.Jg. 1991. 3.no. 268-272.p.

Korszerű információszolgáltatás és dokumentumellátás videotex bevonásával. Modellkísérlet Alsó-Szászországban

Adatbázis; Közművelődési könyvtár; Videotex

1990 nyara óta folyik Alsó-Szászországban az a kísérlet, amelynek keretében a német videotex-rendszeren (Bildschirmtext, BTX) keresztül teszik hozzáférhetővé kisebb közművelődési könyvtárak számára a tartomány könyvtári számítóközpontjának adatbázisait. Az adatbázisok a következőket tartalmazzák: a közművelődési könyvtárak számára elsősorban érdekes monográfiaés folyóirat-lelőhelyadatok, a nemzetközi folyóiratirodalom bibliográfiai adatai, a tudományos szakirodalom recenzióinak nemzetközi bibliográfiája, tárgyszóindex és nemzeti bibliográfiák (1985-től a német és a brit).

A BTX-terminálokat az alsó-szászországi Tudományos Minisztérium bocsátotta térítésmentesen a kísérletben részt vevő 10 könyvtár rendelkezésére.

Az érintett könyvtárak közül a Sykében lévő városi könyvtár van a legpozitívabb véleménnyel a kísérletről. Az adatbázis-használaton kívül a könyvtárközi kölcsönzést, tájékoztatást és az állománygyarapítást végzik BTX segítségével. A könyvtárközi kölcsönzés korábbi, 4 hetes átfutási idejét sikerült ily módon 14 napra csökkenteni, a kölcsönzések 70%-át bonyolították BTX-en. További előnyei, hogy nem kell nyomtatványokat kitölteni, a bibliográfiai adatokat automatikusan nyomtatja ki a rendszer a küldő könyvtár dokumentumának jelzeteivel együtt, így a küldő könyvtár mentesül a jelzet kikeresése alól.

Az eddigi eredmények alapján a sykei városi könyvtár a kísérlet letelte után is folytatni kívánja a BTX igénybevételét és a rendszerhez való végleges csatlakozás mellett döntött.

(Kovács Lászlóné)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

91/334
BONK, Sharon: Interlibrary loan and document delivery in the United Kingdom = RQ. 30.vol. 1990. 2.no. 230-240.p. Bibliogr. 24 tétel.

Könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás az Egyesült Királyságban

Dokumentumszolgáltatás; Könyvtári rendszer; Könyvtárközi kölcsönzés; Nemzeti könyvtár; Térítéses szolgáltatás

Az angol és az amerikai könyvtárközi kölcsönzési rendszer alapvetően eltérő volta miatt direkt összehasonlításuk nem könnyű, ezért a szerző az angol helyzet ismertetése során csak bizonyos pontokon tér ki az amerikai gyakorlatra.

A mai centralizált brit könyvtárközi kölcsönzési rendszer alapjait az ötvenes években fektették le azzal a céllal, hogy elébe menjenek a könyvtárak igényeinek, lépést tartsanak a kiadványözönnel és a korszerű technológia használatával. Kezdetben az ország tudományos, műszaki és gazdasági fejlődését volt hivatva támogatni, ma valamennyi könyvtártípust szolgálja a British Library Dokumentumszolgáltató Központja (BLDSC) világszerte (39% felsőoktatási könyvtár, 47% szakkönyvtár és 14% közművelődési könyvtár veszi igénybe). Nagy-Britanniában a BLDSC mellett jelentős szerepet játszik a könyvtárközi kölcsönzésben a hét regionális könyvtári hálózat, valamint a skót és a walesi nemzeti könyvtár. A könyvtárak részvétele a regionális hálózatokban önkéntes, tagsági díj befizetése révén biztosítják a szolgáltatásokat. A tagkönyvtárak állományáról központi katalógus tájékoztat. Léteznek még egyéb formális és informális együttműködési formák a könyvtárak bizonyos csoportjain belül. A JANET például online katalógusai és elektronikus postája révén nyújt segítséget az egyetemi könyvtáraknak a könyvtárközi kölcsönzéshez a bibliográfiai adatok és a lelőhely megadásával.

Nagy-Britanniában a könyvtárközi kölcsönzési rendszer térítéses szolgáltatásokat nyújt kuponok segítségével, míg az amerikai rendszer alapja a viszonosság, a díjak közvetlenül nem jelennek meg, kivéve az egyetemi könyvtárakat.

A teljes könyvtárközi forgalom irányítását és összehangolását a BLDSC végzi, statisztikákat készít és elemzéseket bocsát közre a hatékonyság fokozása érdekében. Se szeri, se száma a könyvtárközi kölcsönzés feladatait, eredményeit és jövőjét elemző publikációknak. Az 1994-ig szóló tervekben a BLDSC igazgatója aggasztónak ítéli a könyvtárközi kölcsönzés és a dokumentumszolgáltatás várható alakulását az intézmény anyagi nehézségei és a piaci helyzet változása (konkurencia megjelenése és erősödése) miatt. Várhatóan a kevéssé használt dokumentumok (régi könyvek, hivatalos kiadványok, régebbi kutatási jelentések) szolgáltatása sínyli majd meg a piaci feltételek változását, ugyanis ezt a területet a konkurrens dokumentumszolgáltatók nem vállalják fel, a BLDSC pedig csak egyre emelkedő térítési díjakkal tudja fenntartani szolgáltatásait a már kialakított színvonalon. Egyre többen kérdőjelezik meg a BLDSC hosszútávú szerepét illetve elsőségét a könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás területén.

Az OCLC jövője sem bíztató az Egyesült Államokban. A statisztikák azt mutatják, hogy a könyvtárközi kölcsönzésben és dokumentumszolgáltatásban résztvevő könyvtárak és a kérések száma rohamosan nő, de az utóbbi tíz évben a teljesítési arányt illetően sokat romlott a helyzet. Szakemberek ezt azzal magyarázzák, hogy bonyolultabbá vált a könyvtárközi kölcsönzés, a műveletek sokkal képzettebb szakembereket igényelnek, ugyanakkor a korszerű technika és az adatbázisokban felhalmozott információmennyiség irreális reményeket ébreszt a könyvtárakban és a felhasználókban.

(Pappné Farkas Klára)

91/335
CORNISH, Graham P.: CD-ROM: Impact on the interlending area = ABI-Tech. 11.Jg. 1991. 1.no. 11-14.p.

Res. német nyelven.

A CD-ROM hatása a könyvtárközi kölcsönzésre

CD-ROM; Könyvtárközi kölcsönzés

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A bibliográfiai adatbázisokat, központi katalógusokat vagy dokumentumok teljes szövegét tartalmazó, mind nagyobb népszerűségnek örvendő CD-ROM-ok várhatóan mind hangsúlyosabb szerepet kapnak a dokumentumszolgáltatásban. A lemezekről percek alatt továbbítható elektronikus úton nagyon jó minőségű másolat a megrendelőnek.

Az ilyen célokra történő CD-ROM-használat kérdéseit tárgyalja a cikk, különböző szempontokból:

1. Igény. – Rendkívüli tárolókapacitása miatt a CD-ROM a korábbiaknál jóval több kiadvány bibliográfiai adatait képes nyújtani, de a dokumentumok eredetijének hozzáférhetővé tétele már korántsem biztosítható teljességgel (a teljes szövegű anyagok ez alól kivételek).

2. Gyűjtemény. – A hagyományos információhordozóknál lényegesen több dokumentumhoz biztosíthat a CD-ROM hozzáférést, azok igényesebb, több szempontú visszakereshetőségének biztosítása mellett. Ugyanakkor a CD-ROM-ok kis mennyiségű adatok rögzítéséhez nem gazdaságosak, a gyártók ezért olyan átfogó szakterületek irodalmát dolgozzák fel szívesen, amelyre nagy kereslet várható. A könyvtár így kénytelen akkor is az előrecsomagolt információtömeget magas áron megvásárolni, ha annak csak kis részére lenne szüksége. A speciális témát gyűjtő kiskönyvtáraknak tehát nem jelenthet ez a technika megoldást.

3. Az információhoz való hozzáférés. – Minden dokumentumszolgáltató központ számára nagy jelentőségű a lelőhely-információ. Ebben fontos szerepe lehet a CD-ROM-oknak mint központi katalógusokat, lelőhelyjegyzékeket és teljes könyvtári gyűjtemények adatait tárolni képes eszköznek, de az adatok aktualizálása nehézkesebb, mint az online adatbázisoké. Több lelőhely-adatbázis egy lemezen való használhatósága megkíméli a könyvtárat az online üzemmód költségeitől, de – az adatbázisok integrálásának hiányában – a keresést többször kell megismételni.

4. A dokumentumhoz való hozzáférhetőség. – A CD-ROM segíthet sok könyvtár állományában való tájékozódásban, arra azonban már nem képes választ adni, hogy egy adott könyvtárban egy bizonyos folyóiratszám ténylegesen megtalálható-e. A teljes szövegű dokumentumokat tároló lemezek sokkal több dokumentumot képesek eredetiben is biztosítani a könyvtáraknak, mint eddig bármilyen módszer, és a nyomtatásban még meg sem jelent dokumentumokhoz való hozzáférést is lehetővé tehetik. Hiába képes azonban minderre technikailag, ha szerzői jogi problémák miatt a könyvtár nem, vagy csak megkötésekkel készíthet a dokumentumokról másolatot.

5. Kommunikáció. – Minden dokumentumszolgáltatás alapvető feltétele a jó kommunikációs kapcsolat. Nem elegendő ugyanis, főleg a műszaki irodalom esetében, ha a könyvtár megtudja a forrást, ha magát a dokumentumot a hagyományos, lassú postai úton képes csak beszerezni. Ezen segíthet a CD-ROM-nak az elektronikus postával, telefaxszal történő összekapcsolása, amin most dolgoznak.

6. Rendszerek. – A lehető legkevesebb bürokratikus ügyintézéssel járó dokumentumszolgáltatás számíthat csak népszerűségre. Rendkívül fontos szempont, hogy az automatikus ügyintézés abszolút megbízható legyen, mert a használó bizalma elveszíthető pl. egy téves számlázással.

(Kovács Lászlóné)

Dokumentációs eljárások és termékeik

91/336

MURATOV, A.L. – SEMENOVKER, B.A.: Koncepcîâ gosudarstvennoj bibliografii. Proekt = Sov.Bibliogr. 1991. 2.no. 3-18.p.

A nemzeti bibliográfia koncepciója. Tervezet

Nemzeti bibliográfia

Az információs szférában lezajló gyökeres változások nyomán – elsősorban az információpiac kialakulásával kapcsolatban – újra kell gondolni a szovjet országos bibliográfia jövőjét is (eddig a nem profit-orientált kulturális szférához tartozott). Az elsődleges feladat az országos bibliográfia műszaki feltételeinek korszerűsítése, ezzel egyidejűleg áttérés a nemzetközi szabványokra, ami megkönnyítené a Szovjetunió kilépését a nemzetközi információpiacra. A cikk a nemzetközi gyakorlat alapján tekinti át a szovjetunióbeli teendőket.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az elektronikus publikációk megjelenésével a bibliográfiai regisztrálás a kiadványok számbavétele helyett mindinkább a művek (szövegek) regisztrálása lesz. A szöveg és a bibliográfiai információ egybeolvadása a könyvtár és a könyvtári katalógus koncepciójának megváltozásához vezet. A nemzeti bibliográfiai adatbázisok az országos dokumentumállomány katalógusai lesznek.

A szovjet országos bibliográfiát a Össz-szövetségi Könyvkamara állítja össze, amely egyben az orosz nemzeti bibliográfia központja is (kivéve a külföldön megjelenő orosz nyelvű irodalom számbavételét, amely csak a tervekben szerepel). A nemzeti bibliográfiák gyűjtőköre kétféle lehet: az adott országgal kapcsolatos irodalom, vagy az adott néppel (etnikummal) kapcsolatos irodalom. További alcsoportokra is oszthatók területi, nyelvi, etnográfiai szempontból. Az országos bibliográfia csak a területi elvet veheti figyelembe, és az új kiadványtípusok iránt is érzékenynek kell lennie.

A szovjet országos bibliográfiai rendszer intézményei a könyvkamarák, amelyek feladata a Szovjetunió, a köztársaságok és autonóm köztársaságok kiadványainak számbavétele. A gépesítés révén a rendszer sokkal sokrétűbbé fog válni, a bibliográfiai feldolgozásba bekapcsolódnak különféle intézmények, külföldi nemzeti bibliográfiai központok, magáncégek, stb. Különböző szervezeti struktúrák kialakulása várható: a) az eddigi szövetségi-hivatali struktúra az össz-szövetségi és köztársasági kulturális minisztériumok irányítása alatt megmarad, de a föderatív jelleg az új szövetségi szerződéstől függ; b) osztott katalogizálás regionális elven: a Szovjetunióban és Oroszországban a nagy terület miatt a megalakuló regionális központok együttműködése révén fog létrejönni a nemzeti bibliográfia; c) osztott katalogizálás a rendszer résztvevőinek szakosodása útján, azaz a szakmai információs központok is részt vesznek a nemzeti bibliográfia előállításában; d) a kiadványtípusok számbavétele bibliográfiai intézetek összefogásával; e) külső cégek bevonása főként a retrospektív konverzió, a szoftverellátás és az előzetes katalogizálás megvalósítása terén; f) az országos bibliográfiai központ módszertani tevékenységet is kifejt.

Az országos bibliográfia teljessége érdekében az országos bibliográfiai központba kötelespéldány-szolgáltatás útján kerülnek a kiadványok; ennek módjai a privatizáció során változhatnak, a szolgáltatási kötelezettséget és a szerzői jogok védelmét jogszabályban kell rögzíteni.

A fejlett országokban az országos bibliográfia kétféle tevékenységet végez: az egységesített adatok (személynevek, testületi nevek, anonim művek címe, osztályozási jelzet, tárgyszó stb.) előállítását, illetve a különböző (kurrens, retrospektív, kumulatív stb.) bibliográfiák és adatbázisok létrehozását. Az országos bibliográfiát az egyéb információs rendszerektől a feldolgozott dokumentumok körének teljessége különbözteti meg. Az elektronikus kiadványszerkesztés elterjedésével a nemzeti bibliográfiai központok lehetőséget kapnak a válogatás teljes elhagyására, lehetővé és gazdaságossá válik a kötelespéldányok teljes körű feldolgozása.

A bibliográfiai leírást nemzetközi szabványok szabályozzák. Az osztályozási rendszernek biztosítania kell, hogy a nemzeti bibliográfia a nemzetközi információs piacra is kijuthasson (főként az ETO jöhet szóba), a tárgyszavas visszakereső rendszer lehetőleg kapcsolódjék a többi ország tárgyszórendszeréhez. A szoftverek egyre inkább a bibliográfiai adatbázisokkal együtt használt teljes szövegű adatbázisok építését támogatják. A bibliográfia nyelvét a bibliográfiai központnak kell eldöntenie: lehet az eredeti nyelv, az ország hivatalos nyelve vagy valamelyik világnyelv. A gépi formában való terjesztéshez célszerű a nemzetközi csereformátumot választani. A bibliográfia adattartalmát az országos szabvány határozza meg, de lehetőséget kell adni a felhasználónak az adatelemenként való leválogatásra. Biztosítani kell a gépi formában a módosítás lehetőségét is.

El kellene érni, hogy a dokumentum megjelenésétől a bibliográfiai feldolgozásig a lehető legkevesebb idő teljen el, a legjobb az egyidejűség lenne.

Az országos bibliográfiai központ országos bibliográfiai szolgálatot működtet. Ez a központ összes adatbázisát felöleli, szükség szerint külső adatbázisok is csatlakozhatnak hozzá. Része kell hogy legyen a patriotika-adatbázis is.

Mind szervezeti, mind financiális szempontból ki kell dolgozni a nemzeti bibliográfia előállításának és terjesztésének mechanizmusát, beleértve a közvetítők szerepét is.

Országos kiadvány-archívumokat kell létrehozni, amelyek tartalmazzák a kötelespéldány-szolgáltatás útján bekerült nyomdatermékeket, illetve ha a könyvkamara az elektronikus és az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

orosz nyelvű külföldi kiadványokat is feldolgozza, akkor ezeket is.

A nemzeti bibliográfia áru, amelynek ára van és eladható a szabad információpiacon. Létrehozása és felhasználása a piaci törvények szerint történik, ezért a felhasználóknak is fizetniük kell érte. A térítéses szolgáltatással szemben viszont elvárásaik is lehetnek, amelyekre a nemzeti bibliográfiának válaszolnia kell.

A nemzeti bibliográfia ára függ a ráfordítástól, az igényektől és a konkurencia meglététől, befolyásolja az állami költségvetéstől való függőség, hatással van rá az információpiac állapota is. Belföldi ára általában alacsonyabb, mint a külföldi. Az árat még az információhordozó is befolyásolja (pl. a CD-ROM olcsóbb, mint a papírforma). A kurrens bibliográfia ára magas, de a retrospektívé csökkenő tendenciájú. Engedmények is adhatók, főként az első megrendelőknek ill. a kiskönyvtáraknak.

A nyomtatott bibliográfiára vonatkozó szerzői jogok már ki vannak dolgozva. A 80-as évek közepétől nyilvánvalóvá vált, hogy a gépi adatcsere során a felhasználók és az előállító kétoldalú szerződései nem védik eléggé a szerzői jogokat. A szerzői jogdíjak a közvetítő cégeknél maradtak. Ezért a bibliográfiai központok egyre inkább licensz-rendszert vezettek be: aki a bibliográfiát külföldön terjeszti vagy optikai hordozóra viszi, kiegészítő díjat köteles fizetni.

Az informatizálás új termékek és szolgáltatások megjelenéséhez vezet, ezért a bibliográfia előállításánál a személyzet növekedésére kell számítani, mégpedig a szakképzett bibliográfusok iránti kereslet nő.

Tudományos kutatómunka szükséges a következő témákban: a nemzeti bibliográfiai rendszer leírása a hazai és a nemzetközi feladatok tükrében; az új feladatok rangsorolása; a szükséges szervezeti, normatív és módszertani dokumentumok kidolgozása.

(Rácz Ágnes)

Lásd még 328, 344

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

91/337

LEE, Denise – BUTTLAR, Lois: How public librarians view latchkey children = Publ.Libr.Q. 10.vol. 1991. 4.no. 75-84.p. Bibliogr.

Hogyan látják a közkönyvtárosok a kulcsos gyerekeket

Gyermekolvasó; Hátrányos helyzetű olvasó; Közművelődési könyvtár

A Gyermekvédelmi Alap előrejelzései szerint 1995-re 34 millió 6-17 éves gyereknek fog dolgozni az édesanyja, és a gyerekek fele őrizetlenül marad majd az iskola után. Jelenleg az USA-ban a 14 év alatti kulcsos gyerekek számát 7 millióra becsülik. Egy országos felmérés kimutatta, hogy a könyvtárak nagy részét a szülők gyermekeik iskola utáni menedékének használják. Néhány könyvtár válaszlépésként megszorításokat tesz működési szabályzatában: pl. kitiltja a 10 éven aluli kísérő nélküli gyerekeket, figyelmezteti a szülőket esetleges díj bevezetésére, vagy kilátásba helyezi, hogy kapcsolatba lép a rendőrséggel, mivel egy 13 évesnél fiatalabb gyermeket hosszabb időre magára hagyni gondatlanság. Más könyvtárak viszont heti 3-4 programot is kínálnak az ilyen gyerekeknek, ellátják őket könyvekkel, barkácsszerszámokkal, a személyes biztonság megőrzését szolgáló tanácsokat adnak.

Mi tehát a könyvtárak teendője? Terjesszék ki hatáskörüket mint a köz javát szolgáló művelődési és információs központok? Vagy ezt a feladatot hagyják meg az iskoláknak és más társadalmi intézményeknek, elkerülvén így a felelősséget, mely a felügyeletük alatt zajló programokkal járna? A vélemények megoszlanak.

A szerzők Észak-Ohióban vizsgálták, hogyan viszonyulnak a közkönyvtárak e problémához. Véletlenszerű kiválasztás alapján a terület 82 könyvtárának küldtek ki kérdőíveket. Az első részben népességi adatokra és a könyvtár biztosította tevékenységekre kérdeztek. A második részben a könyvtárosok rangsorolták a kulcsos jelenség különböző oldalairól vallott nézeteiket. A könyvtárak 51,3%-a külvárosinak, 32,5%-a városinak, 16,2%-a vidékinek vallotta magát.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A megkérdezettek becslései szerint a kísérő nélküli gyerekek 68%-a 9-12 éves. A könyvtárak nagy többségében vannak ilyen gyerekek, és a legtöbb helyen nem foglalnak állást velük kapcsolatban. Ahol vannak számukra programok, ott leginkább csak 12 éves korig vehetők igénybe. Egyik könyvtár sem biztosít folyamatos napi programot iskola után. Számos helyen adnak alkalmat változatos délutáni időtöltésre mint pl. mozi, kézművességek, könyvbarátok köre, múzeumlátogatás, társasjátékok, színházasdi stb. Mindössze három könyvtár részesült a kulcsos gyerekek programjaira szóló anyagi juttatásban. Bár a megkérdezettek 90%-a a kulcsos gyerekeket ritkán vagy gyakran rendbontónak találta, a nagy többség jelenlétükben mégis lehetőséget lát a könyvtári szolgáltatások bővítésére. Csaknem valamennyi gyermekkönyvtáros egyetértett abban, hogy a kísérő nélküli gyerekeket nem szabad kitiltani. Több mint 3/4-ük szerint a szülő a felelős értük. Bár szívesen fogadják őket, a felelősséget nem hajlandók magukra vállalni. A megkérdezettek 50%-a azt tapasztalta, hogy az utóbbi öt évben nőtt a kulcsos gyerekek száma, és több program szervezését tartja szükségesnek.

Szerencsére a legtöbb könyvtáros hozzáállása pozitív. A munkaerő létszáma gátló tényező, mivel a terület gyermekkönyvtáraiban általában csak egy szakember van. Ki kellene dolgozni a kulcsos gyerekekre vonatkozó irányelveket. „Mindaddig, amíg a könyvtárak nem válnak egy társadalmi szintű megoldás részeseivé, addig a probléma részesei maradnak." A felmérés azt mutatta, hogy a könyvtárosok maguk is kezdik osztani ezt a véleményt.

(Mátyus Krisztina)

91/338

[Soziale Bibliotheksarbeit] = Buch Bibl. 43.Jg. 1991. 3.no. 234-240.p.

Res. angol nyelven.

Három cikkből álló cikkcsoport az idősek könyvtári ellátásáról

Idős olvasó; Könyvtáros -társadalmi munkás

A várható életkor növekszik, az idős emberek közül sokan mind szellemileg, mind fizikailag jó állapotban vannak szakmai pályafutásuk végén. Aktív életre vágynak, továbbra is a társadalom hasznos tagjai kívánnak maradni. Friedrich Andrae, a hamburgi közkönyvtárak korábbi igazgatója a könyvtárakat arra bíztatja, hogy segítsenek az idős embereknek a társadalmi integrációban. A személyzet létszáma és a pénzügyi keretek nem megfelelőek ahhoz, hogy a könyvtárak mindent elvégezzenek, amit érdemesnek látnak, és fennáll az a veszély, hogy a „nem hatékony" szolgáltatások elsők között szenvedik ezt meg. Andrae azt javasolja, hogy az aktív idős polgárok végezzenek könyvtári társadalmi munkát, ne csak más idősek körében, hanem pl. betegek és gyermekek számára. – A két másik cikk erre mutat be példákat. Johannes Schultheis két éve ment nyugdíjba a bochumi közkönyvtárból, jelenleg egy rehabilitációs központ betegkönyvtárában dolgozik. Irmgard Andrae, aki könyvtárostanár volt, egy geriátriai központban dolgozik. Mindketten leírják munkájukat (és gondjaikat), amely elsősorban nem a könyvtári feladatokra, hanem a páciensekkel való kommunikációra összpontosít.

(Autoref.)

91/339

SEPE, Miša: Knjiga za pripadnike narodnostnih manjšin v slovenskih splošnoizobraževalnih knjižnicah = Knjižnica. 34.let. 1990. 4.no. 69-82.p.

Res. angol nyelven.

Az etnikai kisebbségek (olaszok és magyarok) könyvellátása a szlovéniai közkönyvtárakban

Közművelődési könyvtár; Nemzetiségi irodalom; Nemzetiségi olvasó

Az etnikai kisebbségek hátrányos helyzetű használói csoportok, különös figyelmet igényelnek. Erre mind az anyaország, mind a saját ország részéről szükség van. Különös figyelmet kell fordítani az anyanyelvükön megjelenő könyvek beszerzésére. Megfelelő kölcsönzőhelyek hálózatára van szükség a közkönyvtárak keretében, gazdag könyvállományra és jól képzett könyvtárosokra. Javítani szükséges a könyvtári

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

normatívákat, és be kell tartani az e kérdésekkel kapcsolatos nemzetközi egyezményeket.

(Autoref.)

91/340
KNIIVILÄ, Irmeli: Löytaakö kirjasto pakolaisen, löytaakö pakolainen kirjaston? = Kirjastolehti. 84.vuos. 1991. 2.no. 48-51.p.

Res. angol és svéd nyelven.

Megtalálják-e a könyvtárak a menekülteket, megtalálják-e a menekültek a könyvtárakat?

Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó

Finnország hagyományosan zárt ország volt a menekültekkel és a külföldiekkel szemben. 1990 végén összesen 2600 menekült volt Finnországban, számuk lassan nő. A települések maguk döntik el, fogadnak-e menekülteket, és ha igen, hányat: az Országos Szociális Tanáccsal részletes egyezményt kötnek támogatásukról. A végső cél az, hogy a menekültek rendes adófizető polgárokká váljanak, ugyanolyan szolgáltatások illetik meg őket, mint másokat.

Vannak olyan kérdések, amelyeket az egyezmények nem érintenek, ilyen a könyvtári ellátás is. A könyvtárak központi szerepet játszanak az anyanyelv és kultúra ápolásában, a befogadó ország nyelvének és szokásainak elsajátításában. A könyvtárak sokat tehetnek azért is, hogy a kisebbségek kultúráját bemutassák a fő népességnek. Eddig a menekültek könyvtári ellátása önkéntes alapon történt. 1989-ben kérdőíves felmérést végeztek a menekülteket befogadó településeken. Szinte valamennyi menekült megfordult már a könyvtárban, tanár, tolmács, barátok vagy más segítők kezdeményezésére. Valamennyi csoportjuk (nők, férfiak, gyermekek) használja a könyvtárakat; a beiratkozások számáról nincs adat. Úgy tűnik, hogy a gyermekek a leggyakoribb látogatók, gyakran finn barátaikkal jönnek, sok finn irodalmat is kölcsönöznek.

A leggyakoribb használati forma a könyvkölcsönzés. Anyanyelvi könyvek mellett tankönyveket, szótárakat és nyelvkönyveket kölcsönöznek, újságokat olvasnak. A legtöbb könyvtárban nincs a menekültekre specializálódott könyvtáros, de néhány nagykönyvtár tervezi, hogy létesít ilyen státuszt. Az anyanyelvi könyvek beszerzése lassú és bizonytalan. Néhány nagy könyvesbolt igyekszik ezen segíteni: feljegyzik a menekültek kéréseit. Sok könyvtár méri fel az igényeket tolmácsok vagy tanárok segítségével. A könyvtárak együttműködésre törekszenek egymással, valamint a szociális munkásokkal és a tanárokkal.

A következő intézkedéseket tervezik:

- központi annotált ajánló jegyzék az anyanyelvi címekről,
- központi menekültkönyvtár, amely segíthetné a kisebb könyvtárakat,
- menekültügyi tanácsadás a Szociális Minisztériumban,
- több könnyen olvasható finn nyelvű könyv a felnőttek számára,
- több irodalom a menekülttáborokról és az ottani viszonyokról a fő népesség számára.

(Autoref.)

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Általános kérdések

91/341
SPINOLA, Catherine – BARRÉ, Laurence: Les services d'information professionelle: l'activité des centres serveurs = Bull.Bibl.Fr. 35.tom. 1990. 5.no. 312-314.p.

Res. angol nyelven.

Felmérés a francia információszolgáltatók tevékenységéről

Adatbázis-szolgáltató vállalat; Felmérés; Információpiac; Videotex

Egy 1988-ban, 45 francia szolgáltató vállalat körében végzett felmérésből a következők derültek ki: 1,8 milliárd frankot forgalmaztak, amiből 1

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

milliárd online szolgáltatásból származott; a keresési órák száma 17 millió, alkalmazottaik száma 1800. A teljes francia piac forgalma – ami a szakmai online szolgáltatásokat illeti – 1988-ban 1,3 milliárd frankra becsülhető. E szolgáltatásokat főleg a Télétel, a francia videotex-rendszer útján vették igénybe. A Télétel számos, könnyen használható új szolgáltatás kifejlesztését tette lehetővé, pl. tőzsdei információk; olyan alkalmazások, amelyek nemcsak információkat nyújtanak, hanem lehetőséget nyújtanak interaktív tranzakciókra is; cégek privát alkalmazásai. A Télételnek köszönhetően 1988-tól azok a hagyományos adatbázisok is kényelmesen és olcsón hozzáférhetők, amelyeket régebben a bonyolult használat miatt csak korlátozottan vettek igénybe.

(Autoref.)

Hálózatok, regionális rendszerek

91/342
Les réseaux locaux = Documentaliste. 28.vol. 1991. 2.no. 95-101.p.

Res. angol nyelven.

Helyi hálózatok. (Három cikk.)

CD-ROM; Egyetemi könyvtár; Helyi gépi hálózat

A számítástechnika és a távközlés fejlődése eredményeként egyre jobban szaporodnak a helyi tájékoztatási hálózatok. A „helyi hálózat" szakkifejezés tartalma azonban a szakirodalomban nem egyértelmű, ahogy ez a tematikus cikkcsoport is illusztrálja. Először is, a helyi hálózat lehet egy olyan, egy vagy több helyszínből álló rendszer, amelyben ugyanazt a funkciót osztják meg. Az első cikk szerzői egy könyvtári helyi hálózat kiépítésének technikai szempontjait és a hálózatosítás eredményeként bevezetett szervezeti változtatásokat ismertetik. A következő cikk egy olyan egyetemi könyvtári hálózatot mutat be, amelynek felhasználói különféle CD-ROM-adatbázisokhoz férhetnek hozzá a hálózat útján. A dunkirki példa egy városi hálózatot ismertet, amelyben különféle típusú, funkciójuk szerint eltérő intézmények kapcsolódnak össze egy adott földrajzi területen. A szerzők elmagyarázzák, hogy ezek hogyan működnek együtt egy hálózaton belül, egy különböző használói csoportokat megcélzó, közös tájékoztatási rendszerben.

(Autoref.)

Lásd még 308, 366

Természettudományi és műszaki tájékoztatás

91/343
RUSSON, David: The provision of information and library services to science and industry by national libraries. With special reference to the British Library = Alexandria. 3.vol. 1991. 1.no. 57-65.p. Bibliogr. 17 tétel.

A nemzeti könyvtárak tájékoztató és könyvtári szolgáltatásai a természettudomány és az ipar számára, különös tekintettel a British Libraryre

Kutatás információellátása; Nemzeti könyvtár; Tájékoztatás -természettudományi és műszaki; Termelés információellátása

A nemzeti könyvtárak főként humán illetve társadalomtudományi szolgáltatásokat nyújtanak. A természettudományi és az ipari tájékoztatási szolgáltatásokat tőlük független intézmények végzik. Az USA-ban a Library of Congress elsősorban a Kongresszus és a kormány, illetve kormányzati szervek igényeit van hivatva kielégíteni. A műszaki tájékoztatást tőle független kereskedelmi szervezetek látják el. – Kanadában a természettudományi és műszaki tájékoztatás legfőbb szerve a Kanadai Tudományos és Műszaki Tájékoztató Intézet (CISTI). – Japánban hasonló a helyzet egyrészt az USA-hoz, másrészt Kanadához. A nemzeti könyvtár elsősorban a parlament és a kormány, illetve kormányzati szervek igényeit van hivatva kielégíteni, a természettudományi és műszaki tájékoztatás legfőbb szervei pedig a Japán Tudományos és Műszaki Információs Központ (JICST) és az Országos Tudományos Tájékoztatási Központ (NACSIS). – Franciaországban a természettudományi és műszaki tájékoztatásban a Tudományos és Műszaki

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tájékoztatási Intézetnek (INIST) van központi szerepe. – A Német Szövetségi Köztársaságban külön intézmény, a Technische Informationsbibliothek (TIB) a műszaki tájékoztatási hálózat központi szerve.

Az angol nemzeti könyvtár kivételes helyet foglal el a nemzeti könyvtárak között: talán az egyetlen olyan nemzeti könyvtár, amely feladatának tekinti a természettudományi és műszaki könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások vállalását is. Ez elsősorban létrejöttének előzményeival illetve körülményeivel magyarázható. Az 1973-ban külön törvény útján alapított British Library ugyanis számos országos intézmény – köztük a National Lending Library for Science and Technology és a National Reference Library of Science and Invention – összevonásával létesült.

A dokumentumszolgáltatás a Boston Spa-ban működő Document Supply Centre (BLDSC) feladata. Az 1989/90 évben 3,3 millió kérést fogadott, ezek 88%-át saját állományából tudta kielégíteni. A belföldi kérések 30%-a, a külföldiek 40%-a ipari területről érkezett. A kérések fele postai, a másik fele pedig elektronikus úton került a BLDSC-hez. Sürgősségi szolgálata (Urgent Action Service) telefonon is felvesz kéréseket és azokat még aznap telefaxon teljesíti. Ez a szolgáltatás elsősorban a nagyobb kutatóintézetek számára fontos.

Tájékoztató szolgáltatások: üzleti tájékoztatás számos adatbank felhasználásával (Dialog, Datastar, Pergamon Infoline); nyelvi segítőszolgálat (Linguistic Aid Service), amely szakmai (tartalmi) felvilágosítást nyújt a fordítási döntésekhez; a japán műszaki irodalomról külön szolgáltatás van (Japanese Information Service). Igen jelentős a biotechnológiai, a környezetvédelmi és az orvosi információs szolgáltatás, e témákban tájékoztató kiadványok készítése, adatbankokra is támaszkodó irodalomkutatás is folyik. Az online szabadalmi tájékoztatási szolgáltatás a belföldi, az USA-beli és az európai szabadalmakra terjed ki. Nyilvántartás készül az angol műszaki és tudományegyetemeken folyó kutatásokról, ebből online tájékoztatást nyújtanak és 4 sorozatban tájékoztató kiadványt adnak ki (fizika, biológia, társadalomtudományok, humán tudományok).

Az országos és a nemzetközi dokumentumszolgáltatásban és tájékoztatásban voltaképpen nem nagyszámú gyűjteményre van szükség, ezt mutatja a BLDSC használata is. A technológiai fejlődés következtében az elektronikus publikálás szerepe lényegesen megnövekszik, ugyanakkor a földrajzi távolságok jelentősége csökkenni fog a dokumentumszolgáltatásban. Az ún. információs lánc valamennyi tényezője között szintén bővülnek az együttműködés lehetőségei. Az új feltételek között a nemzeti könyvtáraknak nagyobb szerepet kell vállalniuk az információellátás koordinálásában.

(Balázs János)

Szabadalmi tájékoztatás

Lásd 328

Orvostudományi tájékoztatás

Lásd 327

Társadalomtudományi tájékoztatás

91/344

SIEVERT, MaryEllen C. – SIEVERT, Donald E.: Online searching in philosophy: a comparison of Philosopher's Index and FRANCIS = Online Rev. 15.vol. 1991. 2.no. 63-76.p.

Online keresés a filozófia területén: a Philosopher's Index és a FRANCIS összehasonlítása

Adatbázis -filozófiai; Információkeresési rendszer értékelése; Online keresés

A filozófiai tárgyú anyagot tartalmazó két adatbázisban (Philosopher's Index és FRANCIS) végzett keresések vizsgálata azt mutatta, hogy mindkét adatbázisból előkerültek egyedi releváns cikkek. A filozófusok nagy valószínűséggel találnak releváns műveket a Philosopher's Indexben. Ugyanakkor néhány releváns tételt elmulaszt az, aki csak ebben az adatbázisban keres. Néhány tétel csak egy adatbázisban szerepel, pl. a disszertációk és a folyóiratok speciális számai csak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a FRANCIS-ben szerepelnek. A Philosopher's Index, amely nagyobb dokumentummennyiséget tár fel, gyakran restriktívebb keresési stratégiát igényel ahhoz, hogy a releváns tételekre ne túl sok irreleváns tétel árán bukkanjon rá a használó. Előfordult néhány hiányzó tétel, valószínűleg azért, mert bizonyos folyóiratokat nem indexelnek rendszeresen vagy egyáltalán, más hiányok pedig egyszerűen az indexelők tévedéséből adódnak. A Philosopher's Indexből hiányzó tételek elismerten fontos folyóiratokból származnak, a tudományág fontos szakembereitől, és fontos cikktípusok.

(Autoref.)

Könyvtártudományi, informatikai tájékoztatás

91/345
BUTTLAR, Lois: Analyzing the library periodical literature: content and authorship = Coll.Res.Libr. 52.vol. 1991. 1.no. 38-53.p. Bibliogr.

A könyvtártudományi időszaki kiadványok elemzése, cikkeik tartalma és szerzői szempontjából

Folyóirat -könyvtári; Könyvtártudományi kutatás; Publikációs tevékenység; Tudománymetria

Tizenhat könyvtári folyóirat 1987. január és 1989. június közötti számait elemezték szerzőik (nemük, foglalkozásuk, munkahelyük és annak székhelye) szempontjából. Ezeket korábbi vizsgálatok magfolyóirataiból úgy válogatták össze, hogy képviseljék az egyes könyvtártípusokat és munkafolyamatokat. Vizsgálták a témát is, valamint a kutatás módszerét és a cikkek terjedelmét.

A cikkek szerzőinek 48%-a férfi, jóllehet a nők aránya a szakmában 84%-os. Egyik nemnél sem szembetűnő a kutatásra alapozott, illetve nem kutatáson alapuló írások százalékos arányának eltérése. A felsőoktatási könyvtárosok írják a publikációk 61%-át (arányuk a szakmán belül 38%-os), bár létszámukhoz viszonyítva az oktatók a legtermékenyebbek. A legtöbb cikket a professzorok írják, őket követik a tanársegédek. Az oktatók publikációs kedvét az is serkenti, hogy előrelépésüket szigorú követelmények teljesítéséhez kötik.

Az Egyesült Államokat öt régióra osztották a vizsgálat céljára. A legtöbb publikáció az Északkeleti és a Közép-nyugati régióból származik, ugyanis ott van a legtöbb felsőoktatási és könyvtárosképző intézmény.

A kutatási beszámolók száma növekszik, leggyakoribbak a módszertani beszámolók. A legnépszerűbb tárgykörök: a számítógépesítés, a vezetés és a feldolgozás. Az információkeresés gyakorisága visszaesett. Nőtt viszont az érdeklődés a nemzetközi könyvtárügy iránt.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 321

Kutatás és termelés információellátása

91/346
KOENIG, Michael E.D.: The information and library environment and the productivity of research = INSPEL. 24.vol. 1990. 4.no. 157-167.p. Bibliogr.

A tájékoztatási-könyvtári környezet és a kutatás termelékenységének összefüggése

Hatékonyság; Kutatás információellátása; Szakkönyvtár -gyógyszerészeti

Egy vizsgálat során azt kutatták, hogy milyen összefüggés van a gyógyszeripari cégeknél a kutatás termelékenysége és a könyvtári-tájékoztatási adottságok között. Az USA-ban a négy legeredményesebb és legkevésbé eredményes céget hasonlították össze a kifejlesztett gyógyszerek alapján. Az input mércéje a K+F költségvetés volt. A cégek legtermékenyebb csoportja átlagosan három és félszer volt eredményesebb a legkevésbé termékenynél.

A legtermékenyebb cégek jellemzői:

- nyitottabbak a külső információk iránt,
- kevesebbet törődnek az információvédelemmel a szabadalmaztatást követően,
- jobban törekednek tájékoztatási rendszerek kifejlesztésére,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- a rendszereket nagyobb mértékben használják a végfelhasználók, böngészésre kifejezetten bátorítják őket,
- az információszolgáltató személyzet műszaki és szakmai kérdésekben tájékozottabb,
- a beosztott munkatársaknak jobb kapcsolatuk van a vezetőkkel.

(Autoref.)

91/347
MAJOR, Jean A.: Library service for small business: an exploratory study = RQ. 30.vol. 1990. 1.no. 27-31.p. Bibliogr.

Könyvtári szolgáltatások kisvállalkozásoknak; a lehetőségek felmérése

Igénykutatás dokumentációs szolgáltatásokra; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Tájékoztatás -közgazdasági; Termelés információellátása

A helyi önkormányzatok számára mind hangsúlyosabb a gazdasági fejlődés kérdése. A fejlesztési lehetőségekről szóló információk begyűjtésében, nyilvántartásában a könyvtáraknak jelentős szerepük lehet.

Mississippi államban, amely a gazdasági fejlesztési mozgalom élharcosa, nyolc egyetemi könyvtár együttműködésével kívánják e szolgáltatások színvonalát növelni. Az egyik könyvtár felmérte a kisvállalkozásokat segítő szaktanácsadók információhasználati szokásait. Más együttműködő könyvtárak az információellátást javító programok szervezésébe kezdtek. Például összeállították a távol-keleti vállalkozási lehetőségek listáját, vagy például a Szilícium-völgy csúcstechnológiai ipari információinak efemer anyagairól készítettek jegyzéket. A szolgáltatások körét bővítő könyvtári programokról, kezdeményezésekről rendszeresen beszámolók készülnek a többi könyvtár munkájának módszertani támogatására.

A Small Business Development Centers (kisvállalkozások fejlesztési központjai, SBDC) szövetségi program keretében olyan központokat állítanak fel minden államban, amelyek elsősorban a beindulásnál hivatottak segíteni a kisvállalkozásokat. Mindegyik központ – a konzultációs tanácsadáson kívül – szakirodalmi és forrástájékoztatást nyújt, valamint biztosítja a statisztikai adatokhoz való hozzáférést.

Mississippiben tíz SBDC-központ működik, mindegyik más-más területre összpontosít. Ezek igazgatóit kérdezték meg tapasztalataikról és fejlesztési célkitűzéseikről. A cikk az interjúkból nyert és általánosítható tudnivalókat ismerteti.

(Kovács Lászlóné)

Egyéb tájékoztatási rendszerek

91/348
TRITHART, David I.: The environment: the data, the information, the debate = RQ. 30.vol. 1990. 1.no. 13-22.p. Bibliogr.

Környezetünk; az adatok, a tájékoztatás, a harc

Bibliográfia -környezetvédelmi [forma]; Tájékoztatás -környezetvédelmi; Tájékoztatás szabadsága

A USA-ban a környezetvédelmi problémák növekedésével együtt növekszik az igény a környezetszennyezéssel, az egészségüggyel, a klimatikus viszonyokkal és a természeti erőforrásokkal kapcsolatos információk iránt. A könyvtárosok, akik helyt kívánnak állni ezeknek az igényeknek a teljesítésében, nem kevés nehézséggel találják magukat szemben. Először is sok adat olyan nyers formában található csak meg, amelyek további elemzések nélkül közel értelmezhetetlenek. Másodszor: sok adat csak nem hagyományos információhordozókon (pl. elektronikus adatbázisokban, mikroformában) áll rendelkezésre. Harmadszor: több kormány- és privát szervezet is érdekelt az adatok értelmezésében és némelyikük saját érdekeinek megfelelően teszi azt. Végezetül: a környezetvédelmi kérdések némelyike heves vitát vált ki a médiákban, ami megzavarhatja a közvéleményt.

A fenti kérdések tükrében vizsgálja a cikk az amerikai kormánykörök szerepét, illetékességét a környezetvédelmi adatok gyűjtésében, elemzésében és hozzáférhetővé tételében. A cikket 19 tételes bibliográfia és az amerikai környezetvé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

delmi információkat tartalmazó dokumentumok listája egészíti ki.

A szerző végezetül felhívja a figyelmet arra, hogy a kelet-európai térség és a Szovjetunió környezetszennyezési információforrásainak kérdésével az Aslib Proc. 40.vol. 1988. 5.no. több cikke is foglalkozik.

(Kovács Lászlóné)

91/349
SUTTER, Eric – WEST, Nicole: La stratégie européenne d'un producteur d'information = Documentaliste. 28.vol. 1991. 2.no. 90-92.p. Bibliogr. 6 tétel.

Res. angol nyelven.

Stratégia az egységes európai szabványügyi tájékoztatásra

Kompatibilitás; Szabvány; Tájékoztatás

Az egységes európai piac 1993-as bevezetése nyilvánvalóan kihat majd a szabványokról szóló információk előállítására és terjesztésére is. Franciaországban ezt a funkciót a szabványügyi hivatal, az AFNOR (Association nationale de normalisation) látja el. A nemzeti szabványosítási gyakorlat már most változóban van, hogy lehetővé váljon az európai országok közötti információcsere, és hogy megfeleljen az Európai Közösség szabályzatainak. Az iparból származó információs kérések nagy száma és jellegzetessége miatt a szakosított tájékoztatási központok is átalakulnak. Az információk hozzáférésének eszközei fokozatosan igazodnak az európai előírásokhoz, és egyre inkább a tagországok szabványügyi hivatalai közötti együttműködés eredményei.

(Autoref.)

VEZETÉS, IRÁNYÍTÁS

Tervezés

91/350
LINE, Maurice B.: Strategic planning as an instrument of improving library quality = INSPEL. 25.vol. 1991. 1.no. 7-16.p. Bibliogr.

A stratégiai tervezés szerepe a könyvtári munka minőségének javításában

Tervezés

A stratégiai tervezés egyre fontosabbá válik a könyvtárakra nehezedő egyre jelentősebb pénzügyi és egyéb nyomás miatt. Tervezéssel (amely általában öt évre szól) a könyvtár valamelyest ellenőrizheti jövőjét. Általánosan alkalmazható modell nem ajánlható, de a legtöbb tervnek vannak közös vonásai. A terv előkészítésébe a személyzetet be kell vonni. Jelentős hatást gyakorolhat ugyanis rájuk, ha a könyvtárat mint egészet láthatják, és segíthetik jövőjének kialakítását.

(Autoref.)

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

91/351
CORVELLEC, Hervé: Évaluation des performances des bibliothèques: tendances, faiblesses et perspectives = Bull.Bibl.Fr. 35.tom. 1990. 6.no. 356-365.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol nyelven.

Teljesítményértékelés a könyvtárakban: irányzatok, problémák és kilátások

Hatékonyság; Munkaelemzés

A könyvtárak teljesítményértékeléséről szóló szakirodalom szemléje azt mutatja, hogy a dol-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gozatok legtöbbje a kitűzött célok elérésére mint elvre épül. A jelen cikk ismerteti ezt a módszert és ennek korlátait, a könyvtártudományi szakirodalom alapján. A szerző abból kiindulva kritizálja ezt a megközelítést, hogy a könyvtárak számára nem megfelelő a szervezeteknek az a mechanikus vizsgálata, amelyre a célelérési módszer épül. Figyelembe véve az intézmények eltérő természetét, a teljesítmény más szempontjait ajánlja az olvasók figyelmébe, könyvtári példákkal illusztrálva.

(Autoref.)

91/352

ABBOTT, Christine: What does good look like? The adoption of performance indicators at Aston University Library and Information Services = Brit.J.Acad.Librariansh. 5.vol. 1990. 2.no. 79-94.p. Bibliogr. 6 tétel.

Teljesítménymutatók alkalmazása az Aston University Könyvtári és Tájékoztatási Részlegében

Egyetemi könyvtár; Feldolgozó munka; Hatékonyság; Könyvtárközi kölcsönzés; Munkaelemzés; Munkaszervezés

Az Aston Egyetem megújulásával a Könyvtári és Tájékoztatási Részleg is fokozni igyekezett gazdaságosságát, hatékonyságát, és javítani akarta irányító-tervező munkáját. Ennek érdekében folyamatosan haladnak egy stratégiai terv megvalósítása felé, amely négy célt tűzött ki maga elé: teljesítménymutatók kialakítását, jobb vezetői információs rendszer kiépítését, a működési statisztikák továbbfejlesztését, és a szervezeti egységek és szolgáltatások költségeinek kiszámítását.

A teljesítménymutatók kialakításához szükséges méréseket, valamint a mutatók alkalmazását egy új munkatárs, az ún. tervezési segítő végezte, irányította. A mérések az adott szolgáltatásra jellemző teljesítménymutatók megállapítását célozták. (Ilyen pl. a feldolgozásban az egy hónap alatt feldolgozott művek száma, a könyvtárközi kölcsönzésben a kérés teljesítésének összideje.) Gondosan ügyeltek arra, hogy az adatok szükséges pontossága és a megállapításukra fordított idő között egészséges egyensúly legyen. A mérésekről és a havi munkáról szóló jelentéseket, valamint a következő hónapra vonatkozó tervet mind a többi vezető, mind az osztály munkatársai megkapták. Ez utóbbiakat ösztönözték arra, hogy véleményükkel, javaslataikkal támogassák az értékelést és a tervezést, és érezzék a magukénak a szolgáltatást. Az eredményeket egy szolgáltatás-tevékenység mátrixban integrálták, amely tartalmazta a teljesítménymutatókat, a mérés irányát, a szolgáltatáshoz tartozó tevékenységeket, és a szükséges méréseket. Ez a mátrixrendszerben mutatta be a szolgáltatásokat, hozzájárult a célok meghatározásához, a stratégiai tervezéshez, és segített az ellenőrzés szintjeinek megállapításában. Mint minden teljesítménymérés, az indikátorok kialakítása is vegyes érzelmeket keltett a munkatársakban, ám haszna, hogy a teljesítményt és a célokat összekapcsolja, és így esélyt ad a szolgáltatások minőségének emelésére azáltal, hogy új munkakultúra, másféle beállítottság alakulhat ki a személyzetben. Ehhez természetesen a stratégiai terv további lépcsőfokainak megvalósítására, a vezetés színvonalának további emelésére is szükség van.

(Orbán Éva)

91/353

HÖGLUND, Anna-Lena: Measure the performance of public libraries and your planning will be easier, more rewarding – and more successful = Int.Libr.Rev. 23.vol. 1991. 1.no. 31-47.p.

A közművelődési könyvtárak teljesítményének mérése könnyebbé és eredményesebbé teszi a tervezést

Hatékonyság; Közművelődési könyvtár; Módszertani útmutató; Normatívák, mutatószámok

1989-ben a kalmari (Svédország) megyei könyvtár nemzetközi konferencia keretében ismertette meg négy ország könyvtárosaival a Nick Moore által az IFLA és az UNESCO felkérésére kidolgozott teljesítményértékelési eljárásokat, és kísérletet tett a módszerek adaptálására. A Moore-féle alapdokumentum hét elvével (lásd a Könyvtári Figyelő 1989. 2. szám 197-198. oldalán) egyetértenek, bár tapasztalataik szerint a könyvtárak vonakodnak méréseket végezni, talán azért, mert nem bíznak ezek hasznosságá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ban. Meglátásuk szerint nem elég átfogó méréseket végezni, megvilágítóbbak a részletekbe menő mérések.

A kézikönyvben ismertetett módszerek alkalmazásakor több probléma merült fel. Az egyik alapmérték az ellátandók száma, amit nem könnyű megállapítani, ha a különböző használói csoportok topográfiai elhelyezkedését is figyelembe akarják venni. Különbséget tettek a könyvtár vonzáskörzete és ellátandó körzete között, az előbbiből jön a legtöbb használó, az utóbbi viszont az a körzet, amelynek ellátásáért a könyvtárnak felelősséget kell vállalnia, s ebben a többi könyvtárhoz való viszonya is tükröződik. A könyvállományt és a kölcsönzött állomány mértékét nagyobb minta alapján állapították meg és jellemezték, de számítógépes és fotós kölcsönzési rendszereik csak igen költségesen tették volna lehetővé a kölcsönzött kötetek mennyiségének megállapítását, illetve az egy olvasóra eső kölcsönzések számának meghatározását, ezért ezeket a mutatókat csak a hagyományos rendszerekben nézték meg. Az állomány szerző és téma szerinti megoszlásának vizsgálatában az átlagokat és a javasolt mérőszámokat nem találták megfelelőnek és informatív erejűnek, magát az állomány jellemzését, áttekintését azonban – a leírt módszerrel is – igen hasznosnak, sőt, a használtság és a dokumentumok korának összefüggésére is kiterjesztve további finomításra érdemesnek találták. Az ún. ideális-mértékeket, a viszonyítási alapul szolgáló mutatókat is az ország és a szűkebb környezet sajátosságainak megfelelően kell átdolgozni. A könyvállomány mérésekor pl. figyelembe kell venni a könyvkiadás volumenét és a népsűrűséget; mutatót kellene készíteni a selejtezendő állománymennyiségről. A kölcsönzött állomány mutatói arról tanúskodnak, hogy a vizsgált svéd könyvtárak „gyermekkönyvtárak nagy felnőttrészlegekkel", a felnőtt könyvek kölcsönzési arányai ugyanis messze elmaradnak a gyermekkönyvekétől. Ezt erősíti az is, hogy míg egy gyerek akár ötven könyvet is kölcsönözhet egy évben, a felnőttek a könyvtáraknak több, mint kétharmadában évente átlagosan négy vagy kevesebb könyvet kölcsönöztek. A könyvállomány is jóval idősebb a javasoltnál: 50% helyett az állomány 80-90%-a ötéves vagy régebbi. Nem teljesen megbízható a gyarapodás mértékét és a kölcsönzéseket összevető forgási arány, illetve az aktív használók számának felmérésére szolgáló mintavételi eljárás.

Bár a Moore-féle mértékek kiszámítása első pillantásra nem túlságosan nagy feladat, menet közben kiderül, hogy meglehetősen sok munkát igényel az adatok kigyűjtése, a mintavétel, a feldolgozás. A svéd munkacsoport azonban értékesnek találta az eredményeket, és tovább folytatja az adaptálás munkáját, hogy – elsősorban – az egyes könyvtári rendszereken belül, és diakron összevetésekben használni lehessen ezeket a sok mélyebb összefüggésre rávilágító mértékeket.

(Orbán Éva)

Lásd még 332, 367

Pénzügyi és gazdasági kérdések

91/354

KRULL, Jeffrey R.: Private dollars for public libraries = Libr.J. 116.vol. 1991. 1.no. 65-68.p.

Magándollárok a közkönyvtáraknak

Alapítvány; Közművelődési könyvtár; Támogatás -pénzügyi -társadalmi

A szűkös költségvetés és a növekvő igények között feszülő ellentmondást a használati díjak bevezetése mellett magánszemélyektől, testületektől vagy karitatív alapítványoktól nyert összegekkel oldhatják fel a közművelődési könyvtárak. Érdemes e forrásokat a könyvtártól független alapítvány keretében kezelni – amelynek természetesen a könyvtár a „kedvezményezettje" -, nehogy a fenntartó az eredeti költségvetést csökkentse a beáramló összegnek megfelelően. Az alapítvány célját, az adományok pontos felhasználását már az adománykérés előtt célszerű pontosan meghatározni. A legvonzóbbak a megfogható eredmények, mint pl. az épület-, telekvásárlás, berendezések beszerzése, új szolgáltatás beindítása. Kevésbé szívesen adakoznak további támogatások céljaira, és még kevésbé készségesek, ha a fenntartás költségeihez kell hozzájárulni. Az alapítvány létrehozásának jogi oldalát szakértő bevonásával kell tisztázni. Előre fel kell mérni, hogy az alapítvány adminisztratív és elszámolási, könyvelési teendőit tudja-e vállalni a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtár. Az ezzel járó többletkiadást a költségvetésbe kell beépíteni. Az alapítványnak olyan vezetőségre, kuratóriumra van szüksége, amely képes az alapítvány céljait kifelé képviselni, és az alapítvány támogatására, illetve támogatások szerzésére legalkalmasabb személyekből áll. Professzionális tanácsadókat kell alkalmazni arra, hogy a helyi adakozási esélyeket és a pénzgyűjtő kampány várható eredményeit felmérjék, és a kampányt vezessék. Ez a cég gondoskodik a kampány ütemezéséről, a pénzgyűjtés céljainak eléréséről, s ez a háttér vonzhatja azt a köztiszteletben álló személyiséget, aki – a kampány elnökeként – tekintélyével és 5-6 számjegyű kezdő adományával „megüti a gyűjtés alaphangját". A kampánymenedzserek új szempontokkal egészítik ki a könyvtár által kifejtett célokat, igényeket: megmutatják milyen előnye származik az adományozónak abból, ha hozzájárul az alapítványhoz. Fontos annak megállapítása is, hogy kitől lehet várni támogatást, s milyen mérvűt. Nagy hiba, ha alulbecsülik az adakozási lehetőségeket. Több évre szóló adakozási megállapodások is köthetők, ami nagyobb biztonságot jelent a könyvtárnak.

Bár az alapítványi támogatások sohasem vehetik át a megfelelő fenntartás szerepét, segíthetnek a könyvtár színvonalának emelésében, s a megbecsültség növekedésével újabb támogatások remélhetők.

(Orbán Éva)

91/355

WERKING, Richard Hume: Collection growth and expenditures in academic libraries: a preliminary inquiry = Coll.Res.Libr. 52.vol. 1991. 1.no. 5-23.p. Bibliogr.

Az állomány növekedése és a költségvetési rovatok arányának alakulása a felsőoktatási könyvtárakban; felmérés

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Főiskolai könyvtár; Gyarapítási keret; Költségvetés; Statisztika

Az USA-ban a felsőoktatási intézmények könyvtáraira vonatkozó megállapítások nagyrészt az ARL (Association of Research Libraries) tagkönyvtárainak vizsgálatán alapulnak. A szerző szerint ez indokolatlan egyoldalúság, ezért vizsgálatot végzett olyan bölcsészeti profilú főiskolák könyvtárai körében, amelyek nem tagjai az ARL-nek, évtizedek óta rendszeres adatgyűjtést végeznek állományuk gyarapodásáról, költségeik alakulásáról, személyzetük létszámáról és bérhelyzetéről, az automatizálásra történő ráfordításokról. 40 viszonylag kisebb, de tekintélyes bölcsészeti főiskola könyvtárát (az ún. Bowdoin jegyzékben szereplő könyvtárakat) vonta be kérdőíves felmérésébe, de számos igazgatóval személyes interjút is folytatott. Az ARL könyvtárak közül közel 70 könyvtárnak rendelkezésre álló adatait tette összehasonlító vizsgálat tárgyává.

A tanulmány egyik kérdése arra irányult, hogy századunk végén is helytállónak tekinthető-e Fremont Ridernek az a közel félévszázaddal ezelőtti és azóta is gyakran hangoztatott megállapítása, hogy a tudományos könyvtárak kb. 16 évenként megduplázzák állományuk nagyságát. – A másik kérdés azt kutatta, hogy ma is igazolható-e az a több évtizedes gyakorlat, hogy a tudományos könyvtárak évi költségvetésüknek kb. 60%-át munkabérekre, 30%-át állományuk fejlesztésére, 10%-át pedig egyéb kiadásaik (pl. különféle szolgáltatások igénybevétele) fedezésére fordítják. A szakirodalom ezt a gyakorlatot röviden 60-30-10%-os költségképletként kezeli.

Az adatok szerint 1967 és 1987 között a vizsgált főiskolai könyvtáraknak mintegy a negyede, az ARL-könyvtáraknak pedig a fele duplázta meg állományának nagyságát, a többi könyvtár azonban nem. Tehát már nem mondható általános érvényűnek az a megállapítás, hogy a tudományos könyvtárak 16 évenként kétszeresére növelik állományukat.

A főiskolai könyvtárak legtöbbjében a gyarapítási keret lépést tudott tartani a kiadványok árának emelkedésével, és az összes kiadás viszonylag nagyobb hányadát tette ki az említett 20 év alatt, mint korábban; szemben az ARL-könyvtárakkal, amelyekben a gyarapítási kiadások aránya csökkent az összes kiadásokhoz képest.

Az összes kiadások növekedése mindkét könyvtári csoportban lényegesen meghaladja a fogyasztási és a felsőoktatási árindexek által jelzett áremelkedések arányát. Az infláció mértékét jelentősen meghaladó költségvetés biztosítása minden bizonnyal szorosan összefügg a felsőoktatási intézmények között a jobb hallgatókért és tantestületért, a nagyobb tekintélyért folyó versengéssel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A főiskolai könyvtárakra 1960-ban még jellemző 60-30-10%-os költségráfordítási aránymutató ma már nem helytálló sem a főiskolai, sem az ARL-könyvtárak esetében. Az 1986/87. évben a főiskolai könyvtárak esetében a szóbanforgó aránymutató 40-40-20% felé közeledett, az ARL-könyvtárak esetében pedig az 50-35-15% felé.

Szembeötlő, hogy a személyzet fizetésére illetve bérekre fordított összegek aránya az összes kiadásokhoz viszonyítva csökkenő, az egyéb célokra (pl. különböző szolgáltatások igénybevételére) fordított összegek aránya pedig növekvő tendenciát mutatott a vizsgált 20 év alatt. A bérekre fordított összegek csökkenő aránya azért is meglepő, mert a személyzet létszáma nőtt. Nyilvánvalóan takarékossági szempontok is erősen közrejátszottak az alkalmazásoknál illetve a bérek megállapításánál.

Bár a vizsgált könyvtárak gyarapítási kerete és kiadásai az említett 20 év alatt jelentősen emelkedtek, mégis panaszkodtak anyagi ellátottságuk nem kielégítő volta miatt. Számukra a legnagyobb nehézséget a folyóiratárak emelkedése okozta. Ez elsősorban az ARL könyvtárakat érintette igen súlyosan, mert ezek jóval többet költenek folyóiratok beszerzésére, mint a főiskolai könyvtárak, minthogy náluk a folyóiratigényes kutatási tevékenység nagyobb súllyal jelentkezik.

A kiadványok árának emelkedése mellett a megjelenő kiadványok (címek) száma is állandóan növekszik, mégpedig nem is kis mértékben. Az USA-ban a publikált könyvek száma 1966 és 1986 között 77%-kal emelkedett, a sorozati illetve periodikus kiadványok száma pedig váratlanul nagy mértékben. (Pl. a Faxon Company adatbankja 1974-ben 38 ezer élő sorozatot illetve periodikus kiadványcímet tartott nyilván, 1988-ban pedig már 105 ezer volt.)

(Balázs János)

91/356
MIDWINTER, Arthur – MACVICAR, Murray: The public librarian as budget manager = J.Librariansh.Inf.Sci. 23.vol. 1991. 1.no. 9-20.p. Bibliogr.

Mit tehet a közművelődési könyvtár igazgatója a költségvetési keret növeléséért?

Felmérés; Fenntartó szerv; Közművelődési könyvtár; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági; Vezetés

A cikk a közművelődési könyvtáros szerepét vizsgálja a fenntartók költségvetési tevékenységében. Szól az egyes fenntartók szervezeti kérdéseiről és kiválasztott költségvetési módszereiről, és elemzi szakmai magatartásukat. Az első fejezet összefüggésekbe helyezi ezt a munkát és megvizsgálja az alapvető fogalmakat. A második fejezet húsz skóciai könyvtárfenntartó felmérésének eredményeit adja közre. A befejező rész lezárásképpen megvizsgálja a költségvetési tevékenység eredményeit, és azt sugallja, hogy a fenntartó sikere a pénzügyi keretek biztosítása terén mind a szervezet és a folyamat jellegétől függ, mind attól, hogy a könyvtári szakemberek „hogyan játsszák a költségvetési játszmát".

(Autoref.)

Lásd még 302

Személyzet

91/357
MALMSTRÖM, Heidi – POROILA, Heikki – RANTTILA, Hilkka: Sama virka – sama palkka? = Kirjastolehti. 84.vuos. 1991. 1.no. 31.p.

Res. angol és svéd nyelven.

Milyen szempontok alapján határozzák meg a finn könyvtárosok fizetését?

Munkabér, alkalmazás

A könyvtárosi fizetések Finnországban igen alacsonyak. Ennek okait – a női munkától eltekintve – nem elemezték részletesen. A könyvtárosok sem hangoztatták eddig, hogy több fizetést szeretnének. Ideje erről vitát indítani; a könyvtárosok remélik, hogy kezdeményezésükhöz a szakszervezetek, a munkaadók és a könyvtárak vezetői is csatlakoznak majd.

A jelenlegi rendszer szerint a fizetés alapja a betöltött hivatal. A korral a fizetés automatikusan nő, emellett kisebb megkülönböztetésekre van mód. Az alapképzettség és -végzettség nem befolyásolja a fizetéseket. A rendszernek előnye a biztonság, az összehasonlíthatóság.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A jövőben az elvégzett munka, ne pedig a betöltött hivatal legyen a fizetés legfontosabb tényezője. Szükség van arra is, hogy az egyén szakmai készségei és kompetenciája is növelje a fizetést.

Egyéni munkaköri leírások kellenek. Ezzel a fizetési rendszerrel valószínűleg el lehet kerülni a vállalatokra jellemző hatékonysági követelményeket. A könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások eredményei már csak azért sem számszerűsíthetőek, mivel az alapvető mutatók minőségiek.

(Autoref. alapján)

Marketing

91/358

KLAASSEN, Ute: Marketing in der Stadtbibliothek Gütersloh = Buch Bibl. 43.Jg. 1991. 2.no. 140-148.p.

Res. angol nyelven.

Marketing a gütersloh-i városi könyvtárban

Marketing; Városi könyvtár

A marketingkoncepció bevezetése a könyvtárba nem egyszeri szervezeti változtatást jelent, hanem permanens folyamatot. A könyvtár egész tevékenységét, állományépítését és feltárását, munkafolyamatait és belső szervezetét újra kell gondolni a használók szemszögéből.

A marketingkoncepció kiindulópontja a könyvtárfilozófia, mely meghatározza a könyvtár helyét a társadalomban, elhelyezi egyrészt használóinak kívánságai és elvárásai, másrészt vállalt, sajátos kulturális feladata között. A könyvtárfilozófiából következnek a célok, ezek pontos megfogalmazása a feladatleírás. A feladatok kijelölése a helyzetelemzéshez kapcsolódik: az ellátandó terület, az együttműködő (vagy konkurens?) intézmények és a saját könyvtár adottságainak együttes elemzése – különös tekintettel a szociális és kulturális változásokra – alkotják a helyzetelemzés elemeit. Mindezek alapján kell megfogalmazni, hogy a könyvtár jelenlegi kínálatát hogyan lehet kiszélesíteni, finomítani vagy jobban hozzáigazítani a használók igényeihez.

A marketingtevékenység fontos területe az állományalakítás. Ki kell dolgozni a megfelelő eszközöket az állomány egyes csoportjai igénybevételének permanens ellenőrzésére. (Alkalmas módszer például a bent levő és a kikölcsönzött kötetek százalékos arányának elemzése állománycsoportonként; a távol levők ideális aránya 25-35%.) Sokat mondó adat az igénybevétel növekedése vagy csökkenése is. Az állomány prezentálásának hagyományos módja, a betű- ill. szakrend, nem megfelelő, új formákat kell kifejleszteni. Az olvasószolgálati tevékenységen belül kiemelt szerepe van a célcsoportokkal folytatott munkának. Ezeket a csoportokat egészen konkrétan kell meghatározni, és a könyvtárnak közvetlenül kell velük felvenni a kapcsolatot.

A könyvtárakról alkotott kép sem az olvasók, sem a fenntartók körében nem különösen jó. A marketingkoncepció fontos eleme a megfelelő kommunikációs propaganda kifejlesztése, mely a könyvtárral mint intézménnyel szemben kedvezőbb beállítódást alakít ki. Ez hosszútávú stratégiai feladat. Főbb eszközei: „Véleményhordozó-stratégia", azaz a véleményhordozók és véleményalakítók, vagyis a település kulturális, politikai és gazdasági kulcsszemélyiségeinek megnyerése; „Megjelenés-stratégia", azaz a könyvtár közvetlen és írásos megjelenésének átgondolt megtervezése; „Reflektorfény-stratégia", azaz a könyvtár eredményeinek és sikereinek állandó kirakatba állítása.

A marketingkoncepció alapján működő könyvtárak a felsorolt eszközökkel – változatlan anyagi és személyi feltételek esetén is – széles körben növelhetik teljesítményüket, a kulturális lobby részévé válhatnak, környezetük elfogadott intézményei lesznek.

(Katsányi Sándor)

91/359

SIRKIN, Arlene Farber: Marketing planning for maximum effectiveness = Spec.Libr. 82.vol. 1991. 1.no. 1-6.p.

A vállalati szakkönyvtár, tájékoztatási intézmény marketingjének tervezése, a maximális hatékonyság érdekében

Fenntartó; Marketing; Tervezés; Üzemi szakkönyvtár; Üzemi tájékoztatási központ

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Manapság kevés szakkönyvtár engedheti meg magának, hogy úgy végezze a dolgát, ahogy azt igazán szeretné. A nehéz gazdasági helyzetre hivatkozva egyre-másra nyírbálják meg költségvetésüket, sőt néhányuk bezárni kényszerül. Megfelelő marketingtevékenységgel azonban elérhetjük, hogy kisebb költségvetéssel is a lehető leghatékonyabban működjön könyvtárunk.

A marketing megtervezésének folyamata legalább annyira fontos, mint végrehajtása. Ennek során meg kell határozni a megcélzott felhasználók körét, fel kell mérni igényeiket és ki kell dolgozni a legmegfelelőbb stratégiát és munkamódszereket céljaink elérése érdekében. A marketing-tervezésnek az is az előnye, hogy ennek során erősödik a munkatársak közötti együttműködés is.

Az első lépés a könyvtár feladatainak, céljainak és prioritásainak körülírása, melynek alapján majd szét kell osztani az erőforrásokat a különböző szervezeti egységek között. Másodszor „piackutatás" útján fel kell mérni, hogy melyek a könyvtár használóinak fő csoportjai és kik azok, akik eddig nem vették igénybe szolgáltatásait, de érdemes lenne őket is megcélozni. Sorra kell venni, hogy milyen speciális szükségleteket kell kielégíteni, és ezeket rangsorolni kell, hiszen a költségvetés valószínűleg nem lesz elegendő valamennyi teljesítéséhez. Harmadszor ütemtervet kell készíteni, amelyben pontosan meg kell határozni, hogy mikor kinek mi lesz a dolga. Ez majd segítségünkre lesz abban, hogy megállapítsuk, megfelelő irányban és ütemben haladunk-e kitűzött céljaink felé.

A költségvetés elkészítése lesz a következő feladat. Ennek során még idejekorán kiderül, ha anyagi eszközeink nem elégségesek elképzeléseink megvalósításához, és ezért olcsóbb megoldást kell választanunk, vagy új bevételek után kell néznünk.

A marketing pontos megtervezése sokszorosára növeli a siker esélyét. A legfontosabb dolog azonban: el kell kezdeni. Minél előbb!

(Fazokas Eszter)

91/360

MORRISON, Patricia L.: Start-up information centers: how to keep them in business = Spec.Libr. 82.vol. 1991. 1.no. 19-22.p.

Hogyan biztosíthatja tartós fennmaradását a most szerveződő vállalati tájékoztatási központ

Dokumentáló -felsőfokú; Fenntartó; Megszűnés -könyvtáré; Üzemi tájékoztatási központ

Újonnan alakuló és jól menő vállalatok előbbutóbb szükségét érzik, hogy egyszemélyes „információs központot" hozzanak létre működésük sikerességének növelése érdekében. Ha azonban valamilyen okból a cég eredményessége csökken, ez esik legelsőként áldozatul a racionalizálásnak. Jelen cikk szerzője az egyetem után három vállalatnál is dolgozott mint információs szakember, és jól érzékelte pozíciójának sebezhetőségét. Tapasztalatai az alábbiakban összegezhetők:

Induláskor feltétlenül folytassunk előzetes beszélgetést az összes kulcspozícióban levő vezetővel, hogy ezáltal megnyerhessük bizalmukat és támogatásukat a felállítandó információs szolgálat számára. Jövendő főnökünkkel tisztázzuk, hogy mi a fő célja a jövőben az igazgatása alá tartozó részlegnek. Szerencsés esetben pontos elképzelései is vannak a megvalósítás és működtetés módjáról, ami segítségünkre lehet. Ha lehet, kérjünk garanciát arra, hogy legalább egy évig nem változik a főnök személye, mert a gyakori vezetőváltás csökkenti a munka hatékonyságát, ezáltal az anyagi támogatást és az önálló működés lehetőségét is. Következő lépésben fel kell mérni a vállalat munkatársainak igényeit. Elsősorban azokra a munkatársakra kell figyelmünket összpontosítani, akiknek munkája közvetlenül hatással van a cég nyereségességére. Ezután megkezdődhet a marketingtevékenység, vagyis az új információs szolgáltatások kiépítése és propagálása. Különösen figyeljünk arra, hogy munkánkkal lehetőleg minél jobban hozzájáruljunk a nyereségesség növeléséhez. Az e téren elért eredményeinket látványosan bizonyítsuk is statisztikák, kimutatások készítésével. Ezáltal elkerülhetjük, hogy a cég kevésbé sikeres periódusában költségcsökkentés címén megnyírbálják az infomációs központ anyagi támogatását. Ha minden erőfeszítésünk ellenére a dolgok kezdenek rosszra fordulni, ne törődjünk bele, hanem tegyünk határozott lépéseket a folyamat visszafordítására. Ha ez mégsem sikerül, az információs szolgálatban szerzett tapasztalatainkat, jártassá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gunkat – például számítógépes ismereteinket –, valamint az információs központ technikai eszközeit más munkaterületen is hasznosíthatjuk a cégen belül. Így megőrizhetjük munkahelyünket legalább addig, amíg lehetőségünk nyílik egy másik vállalat információs szakembereként állást találnunk.

(Fazokas Eszter)

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Használat- és igényvizsgálat

91/361
ANDREWS, Judith: An exploration of students' library use problems = Libr.Rev. 40.vol. 1991. 1.no. 5-14.p. Bibliogr. 10 tétel.

Egyetemi hallgatók könyvtárhasználati problémáinak vizsgálata

Egyetemi hallgató; Felmérés; Használói szokások

A manchesteri Műszaki Egyetem Könyvtára, miután néhány munkaköri státuszt kénytelen volt megszüntetni, arra kényszerült, hogy felülvizsgálja szolgáltatásait. A személyzet korlátozott száma miatt arra törekedtek, hogy a hallgatók önállóbban szolgálják ki magukat. Ennek érdekében mindenekelőtt azt kellett felmérniük, hogy a diákok milyen nehézségekkel-problémákkal találkoznak a könyvtárhasználat során.

A felméréshez a könyvtárügyben ritkán használt ún. „kritikuseset-elemzési technikát" (critical incident technique, CIT) használták, amelynek az a lényege, hogy nem előregyártott kérdéseket tesznek fel, hanem egy-egy kérdéskörön belül (pl. Mikor kellett segítséghez folyamodnia?, Mikor nem tudta, hogy most mit csináljon? stb.) a résztvevőkre bízzák, hogy milyen esetekről számolnak be.

A vizsgálatban való részvételre úgy toboroztak önkénteseket, hogy a könyvtár bejáratánál szórólapos felhívásokat osztogattak a látogatóknak. Akik hajlandóak voltak segíteni, azokat beszélgetésre hívták. A felhívásra 50 hallgató jelentkezett, de a beszélgetéseken végül csak 29 jelent meg. Az interjúkat magnóra vették, majd leírták, s témák, ezen belül pedig kategóriák szerint csoportosították őket. Az alábbiakban néhány tipikus esetet ismertetünk a főbb témacsoportok szerint.

Katalógushasználat. Az online katalógus fizikai használatával, de az információk minőségével és a katalógus bonyolultságával kapcsolatban is akadtak problémák. „...és akkor a gép villogni kezdett, s nem tudtam megállítani... kicsit pánikba estem, majd gyorsan elhagytam a helyszínt...". Következetlenségeket is felfedeztek, pl. néhány művet csak a szerzője alatt lehetett megtalálni, de a szerző-cím kombináció alatt már nem.

A könyvek megtalálása a polcokon. A hallgatók nem értették, hogy lehet az, hogy azok a könyvek, amelyek a katalógus szerint nincsenek kikölcsönözve, miért nincsenek a polcon; pedig ennek számos oka lehet (éppen használja valaki, még nem rakták el, rossz helyre rakták, elveszett stb.). Néhányan a Dewey-féle osztályozási rendszert sem értették, amelyre a raktározás épült. „...annyi rengeteg szám van a tizedespont után, hogy tíz perc is eltelik, amíg megtalálom a keresett számot."

Dokumentumszolgáltatás. A fő baj abból adódott, hogy a különféle tantárgyakhoz előírt könyvek korlátozott száma miatt a hallgatóknak versenyezniük kellett a könyvekért. „...Nincs elég könyv. Rendszeresen járok ide, és soha nem találom meg, amit keresek. Teljesen hiábavaló. Fizikailag betegnek érzem magam, amikor végre kikerülök innét." Néhányan arról panaszkodtak, hogy a könyvtár nem szerzi be bizonyos szakterületek friss publikációit.

Általános megfigyelés volt, hogy a könyvtárt először használó hallgatók félénkek, bizonytalanok. Ez megegyezik Mellon kutatásának következtetésével, amely szerint:

- a hallgatók félelmét az az érzés okozza, hogy mindenki más ért a könyvtárhasználathoz, csak ők nem;
- ez a hozzá nem értés szégyellni való, és titokban kell tartani;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- ha kérdeznek, fény derül hiányosságaikra, alkalmatlanságukra.

A jelen felmérésből kiderült, hogy az újoncok legtöbbje ezért a már tapasztalatot szerzett barátokra, diáktársakra támaszkodik: tőlük értesülnek bizonyos szolgáltatásokról, vagy együtt dolgoznak velük a könyvtárban.

A vizsgálat hasznát a szerző abban látja, hogy a felsorolt esetek valószínűleg nem csak az adott könyvtárra jellemzőek, hanem általánosíthatók, s ezért alkalmat adnak a könyvtárosoknak könnyebben használható könyvtárak kifejlesztésére.

(Novák István)

Lásd még 303, 347

Olvasáskutatás

91/362

WILLITS, Harold W. – WILLITS, Fern K.: Rural reading behavior and library usage: findings from a Pennsylvania survey = Rural Libr. 11.vol. 1991. 1.no. 25-42.p. Bibliogr.

Olvasási szokások és könyvtárhasználat falun (2500-nál kevesebb lakosú településeken); egy pennsylvaniai felmérés eredményei

Falusi olvasó; Felmérés [forma]; Könyvtárhasználat; Olvasási szokások

A vidéki (mely jelző most a városi ellentétét jelenti) lakosság életstílusa, általános demográfiai jellemzői általában közismertek: alacsonyabb átlagjövedelem, több szegény család, alacsonyabb iskolázottság, több időskorú, gazdasági instabilitás, kevesebb közösségi lehetőség és szolgáltatás. Evidenciának számít a vidéki népesség konzervativizmusa erkölcsi és személyes értékfelfogásban, hitben, a változások nehezebb elfogadásában. Mindez természetesen befolyásolja a könyvtárhasználati, olvasási szokásokat is, mélyebben, mint a korábbi, mindig csak a könyvtárhasználókra, a használati szokásokra kiterjedő vizsgálatok ezt általában mutatták.

A Pennsylvaniai Egyetem agrárgazdasági és vidékszociológiai tanszékeinek az egész államra kiterjedő vizsgálata (mely véletlen számtárcsázással készült telefon-interjúkból, s a továbbiakra is vállalkozóknak megküldött kérdőíves felmérésből állt) ezeket az általánosságokat pontosította, számszerűsítette, városi-vidéki összehasonlításban is.

Természetes eredmény, hogy vidéken alacsonyabb az iskolázottság, kevésbé gyakori az olvasás és a könyvtárhasználat, mint városi környezetben. Ugyanakkor a vidéki igényesebb könyvtárhasználat nemcsak a gyakrabban olvasókra jellemző, hanem az 50 év alattiakra, a kisgyerekes családokra, a középfokú végzettségűekre, s azokra, akik a helyi szervezetekben valamiféle aktivitást mutatnak. A könyvtárhasználó nők nincsenek többen, mint a férfiak, ám rendszeresebb használónak bizonyultak. Mindezek az eredmények megerősítik a korábbi vizsgálatok tapasztalatait. Az olvasói igények terén nem mutatkozott különbség a történelem, a romantikus regények és a háborús könyvek kedvelésében, de a westernt, a vallási könyveket, a kertészetieket és a kézműves szakirodalmat szívesebben olvassák vidéken, míg városban több klasszikus kerül kézbe.

A leginkább figyelemre méltó adat viszont nem az olvasók valamilyen irányú igénye, hanem a rendszeres olvasók alacsony, és az egyáltalán nem olvasók magas arányszáma. Bár a megkérdezettek több, mint fele az elmúlt 12 hónapban legalább egyszer használta a könyvtárat, mindössze 17% volt rendszeres könyvtárhasználónak minősíthető, s ez is csak kevesebb, mint havi egy könyvtári látogatást jelent. Valójában csak minden tizedik vidéki nevezhető valóban rendszeres könyvtárlátogatónak (évi 20, vagy több alkalommal). A legfőbb kérdés – amit jelen vizsgálat sem tud megválaszolni -, hogy mi legyen a nem könyvtárhasználó vidéki lakossággal. Bár vannak, akik e kérdést ignorálva csak a használók igényeivel törődnek, több információt kellene szerezni a nem vagy csak ritkán használókról. Csak a vidéki lakosság többségének (a nem könyvtárhasználóknak) jobb megismerése segíthet e jelentős rétegnek a könyvtárhasználók körébe vonásához.

(Mohor Jenő)

Lásd még 311

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS ÉS TERJESZTÉS

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

91/363
NELSON, Nancy Melin: CD-ROM growth: unleashing the potential = Libr.J. 116.vol. 1991. 2.no. 51-53.p.

Növekvő CD-ROM-használat: a lehetőségek kiaknázása

CD-ROM

Elsősorban a könyvtárak ismerték fel a CD-ROM-termékekben rejlő lehetőségeket és ennek a hatéves technológiának óriási szerepét az információszolgáltatásban. Annak, hogy még nagyobb mértékben nem sikerült a CD-ROM-oknak betörni a piacra, legfőbb akadálya az egy lemez – egy felhasználó korlátozás volt. Egyetlen felhasználó nem képes lemezek tucatjaira előfizetni, azok magas ára miatt. A megoldást tehát csakis a hálózatban való működés jelentheti, ami viszont egyéb, új problémákat vet fel. A gyártók sokáig vonakodtak a CD-ROM-hálózatok kiépítésétől, mert nem akarták ezáltal csökkenteni amúgy sem túl nagy piacaikat. De a pénzügyi korlátokba ütköző könyvtárak 1990-ben már követelték a gyártóktól a probléma megoldását. A CD-ROMs in Print 1991-es katalógusa már 1500, kereskedelmi forgalomban kapható lemezt regisztrál, amelyek beszerzése és használhatóvá tétele még több könyvtár összefogásával sem lehetséges maradéktalanul.

A hálózati üzemeléssel kapcsolatban felmerülő alábbi problémákat tárgyalja a cikk: a hálózati biztonság; a kereső rendszer, DOS-operációs rendszer és vírus; választás a CD-ROM piac kínálatából; saját tulajdon vagy lízingelés; árak; szabványok. Végezetül megemlíti a szerző a jövő várható útját, az újra írható optikai lemezek elterjedésének kérdését. Véleménye szerint a kétfajta lemez együttesen fogja tudni hatékonyan támogatni az információrögzítést és visszakeresést.

(Kovács Lászlóné)

91/364
CHADWYCK-HEALEY, Charles: In defence of CD-ROM = Libr.Assoc.Rec. 93.vol. 1991. 3.no. 138.p.

A CD-ROM védelmében. (Válasz Tony McSean és Derek Law „provokatív" cikkére – Libr.Assoc.Rec. 1990. 11. no. 837-841.p.)

A bírált cikk referátumát lásd a KF 1991/3. számában, a 271. tételszámon

CD-ROM; Hatékonyság

A szerző a következő pontokon száll vitába a címben említett korábbi cikk szerzőivel:

1. A CD-ROM 550 MB kapacitása kevés ahhoz, hogy hatékonyan lehessen nagyobb bibliográfiákat publikálni. Ezt a tények nem igazolják. A brit nemzeti bibliográfia elfér három lemezen, a francia nemzeti bibliográfia pedig – 1975-től – egyetlen lemezre ráfér.

2. *A CD-ROM válaszolási (hozzáférési) sebessége lassú.* Mihez képest? A használók általában elégedettek a válaszidővel, s e területen is igen gyors a fejlődés.

3. *A CD-ROM majdnem teljesen IBM-környezethez kötött.* Ez az állítás is helyreigazításra szorul. Egyre jobban terjednek a Macintosh-kompatibilis CD-ROM-ok, sőt, az ISO 9660 CD-ROM-szabvány biztosítja, hogy a lemezeket bármilyen hardverrel használni lehessen.

4. *A CD-ROM drága.* Ez igaz, de erről nem az információhordozó tehet, hanem a kiadók, ahogy a nyomtatott hordozó sem hibáztatható a magas folyóiratárakért. Meg kell azért említeni azt is, hogy több CD-ROM-termék olcsóbb, mint a nyomtatott, ill. mikrofilmes változat, pl. a British Library általános katalógusa vagy a *Guardian* teljes szövegű kiadása.

A bírált cikk legnagyobb hibájának azt tartja a szerző, hogy következtetéseit mindössze két termékre, a Medline-ra és a BNB-re alapozza, s így nem veszi figyelembe, hogy milyen sokféle információ áll már rendelkezésre CD-ROM-on. Olyanok is, amelyek ezelőtt soha nem voltak elérhe-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tők, s olyanok is, amelyek a CD-ROM megjelenése előtt csak igen drága online, nyomtatott vagy mikrofilmes változatban voltak hozzáférhetők, például az amerikai szabadalmi információk.

Figyelembe kell venni azt a tényt is, hogy a CD-ROM milyen nagy szerepet játszik az információk „demokratizálásában", a hosszú évekig fennálló kiadói monopóliumok ledöntésében.

(Novák István)

91/365

BUTLER, Matilda: Full-text CD-ROM libraries for international development = Microcomp.Inf.Manage. 7.vol. 1990. 4.no. 273-291.p.

Teljes szövegű CD-ROM-könyvtárak a nemzetközi fejlődésért

CD-ROM; Gépi szövegelemzés; Hiperszöveg; Szakkönyvtár -mezőgazdasági; Teljes szövegű adatbázis

A CD-ROM-ok könyvtári használatában a bibliográfiai adatbázisok terjedtek el jobban, a jövőben azonban várható az egész könyvtárak anyagát tartalmazó teljes szövegű adatbázisok mind nagyobb elterjedése. Az ilyen lemezkönyvtárak néhány könyvtől kezdve egészen könyvek ezreinek szövegeit tartalmazhatják egy-egy szakterületről.

A cikk egy olyan 25 lemezből álló, 5500 könyv és kutatási jelentés szövegeit tartalmazó „kompakt mezőgazdasági könyvtárat" ismertet, amelyet a Világbank Nemzetközi Mezőgazdasági Kutatóközpontjának konzultatív bizottsága számára fejlesztett ki a Knowledge Access International és a Saztec International. A lemezkönyvtárat 15 fejlődő ország 20 mezőgazdasági kutatóközpontjába szánják. A szöveget és képet vegyesen tartalmazó anyag kinyomtatható, mágneslemezre másolható és távközlési hálózaton is elküldhető. A helyi dokumentumok anyaga hozzáfűzhető.

A CD-ROM sokszor ismertetett előnyein kívül az írás összehasonlító költségelemzést közöl a nyomtatott és a CD-ROM-dokumentumokat összevetve. Egy egyunciás (28,35 grammos) CD-lemez több információ tárolására képes, mint ezer font (453 kg) papír, ami kb. 100 ezer ívet jelent. „Nyomtatási" költségük 2, illetve 2000 dollár. Postaköltségük 0,85 dollár (első osztályon), illetve 650 dollár (negyedik osztályon).

A kompakt mezőgazdasági könyvtárat tartalmazó CD-lemezek kifejlesztése nagyon sok kérdésre ad választ, ezek hasonló könyvtárak kialakításánál felhasználhatók.

Elemzi még a cikk a mezőstruktúrájú bibliográfiai tételek és a teljes szövegű állományok visszakereshetőségi kérdéseit. Leírja a nagy férőhelyigényű állományrészek és azok indexeinek optimális elhelyezését a lemezeken; a lemezre vitel munkaidő-igényét és végezetül a tárgyi feltárást biztosító klaszterek és a releváns könyvek összekapcsolódásának technikáját.

(Kovács Lászlóné)

91/366

LAPELERIE, François: Le CD-ROM dans les bibliothèques américaines = Bull.Bibl.Fr. 35.tom. 1990. 4.no. 312-322.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol nyelven.

CD-ROM az amerikai könyvtárakban. Szemletanulmány, 2.rész

Előzményét lásd: KF 91/273, a 3.részt lásd: KF 91/367.

CD-ROM; Helyi gépi hálózat; Szakirodalmi szemle [forma]

A cikksorozat második része, amerikai cikkek alapján, azt ismerteti, hogy az amerikai könyvtárak hogyan szerelték fel magukat CD-ROM-berendezésekkel és -adatbázisokkal, és hogyan építettek ki helyi hálózatokat. Amerikai és kanadai könyvtárosok számolnak be tapasztalataikról és problémáikról.

(Autoref.)

91/367

LAPELERIE, Francois: Le CD-ROM dans les bibliothèques américaines (fin) = Bull.Bibl.Fr. 35.tom. 1990. 5.no. 316-325.p. Bibliogr. lábjegyzetekben.

Res. angol nyelven.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

CD-ROM az amerikai könyvtárakban. Szemle-tanulmány, befejező rész

Előzményeit lásd: KF 91/273, KF 91/366.

CD-ROM; Munkaszervezés; Szakirodalmi szemle [forma]

A cikksorozat harmadik, befejező része a könyvtári CD-ROM-szolgáltatások bevezetésének a munkaszervezésre és a személyzet munkamegosztására gyakorolt következményeivel foglalkozik.

(Autoref.)

91/368
OBERHAUSER, Otto C.: Interactive multimedia in library and information services = Audiov.Libr. 17.vol. 1991. 1.no. 17-25.p. Bibliogr.

Az interaktív multimédia könyvtári és tájékoztatási alkalmazása

Hiperszöveg

Alig néhány éve, hogy az interaktív videodiszk-technológiát a 21. század könyvének nevezték, s ma már újabb tagjai is vannak az optikaimédia-családnak. Mindezek bizonyos, hogy nem veszik át a nyomtatott könyv minden szerepét, de tény, hogy több lehetőséget nyújtanak, mint a konvencionális, szövegalapú információhordozók. A videodiszk 1978-as és a CD-ROM 1985-ös megjelenése óta az optikailemez-technológián alapuló multimédia-alkalmazások száma, megoldási módja egyaránt gyarapodik, mégis, könyvtári és képarchívumi felhasználásuk mindmáig elenyészőnek mondható. Egyedül a CD-ROM mutat állandó és növekvő népszerűséget a könyvtárosok és könyvtárhasználók körében. Bár a CD-ROM-alkalmazások túlnyomó többsége szöveges, e technológia elterjedése lehet hogy utat tör a jövőbeni multimédia-alkalmazásoknak is.

Az interaktív multimédia könyvtári és múzeumi alkalmazásának gondjai: előállítása (főleg, ha nem kerül széles körben terjesztésre) igen költséges, használata drága berendezéseket igényel; megoldatlan a vizuális anyagok indexelése; terjesztése, kereskedelmi jellegű megjelentetése szerzői jogi problémákat vet fel. Valamivel előbbre tartanak a tudományos intézmények, közülük néhány már olyan, könyvtári használatra is alkalmas produktumot készített, mint a párizsi egyetem archeológiai kép- és adatbázisa, a nottinghami egyetem interaktív biológiai információs rendszere, vagy a Simmons College immár széles körben ismert terméke, a Project Emperor-I. Az információs szakemberek körében végzett vizsgálódások szerint e technológia ismerete, alkalmazási készsége meglehetősen alacsony.

A további vizsgálódásokhoz ajánlatos, hogy megbízható statisztikai adatokkal rendelkezzünk e technológiák elterjedéséről; hogy az információs szakemberek körében széles körű, általánosításra alkalmas eredményeket hozó felméréseket végezzenek; hogy foglalkozzanak a vizuális anyagok indexelésének (és visszakereshetőségének) problémáival, a mesterséges intelligencia nyújtotta lehetőségekre is figyelve; s végül, hogy figyelem fordíttassék a multimédia reakcióira és igényeire.

(Mohor Jenő)

91/369
MELOT, Michel: Les bibliothèques d'art en France et les nouvelles technologies de l'image = Art Libr.J. 15.vol. 1990. 2.no. 15-18.p.

Res. angol nyelven.

A francia művészeti könyvtárak és a képi kommunikáció új technológiája

Képanyag; Képgyűjtemény; Szerzői jog; Távközlés; Videokazetta

Korunkban, amikor a képek sok információt közvetítenek, nem zárhatják ki a könyvtárak az új képi technológiát. Igen fontos, hogy válaszoljanak az új médiák kihívására, és ismerjék fel pl. a televízió fontosságát, amely igen feltűnően és nagy fontossággal jelen van a párizsi Pompidou Központ Nyilvános Tájékoztató Könyvtárában (BPI). A fényképezésnek feltalálása óta hagyományai vannak Franciaországban, és aktív, újító jellegű érdeklődés nyilvánul meg iránta. Ezt tükrözi a Nemzeti Fényképészeti Központ és a Nemzeti Fényképészeti Iskola megléte, a fénykép-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gyűjtemények és kiállítások, és újabban a videolemezek használata a múzeumokban és a könyvtárakban a képek tárolására és hozzáférhetővé tételére. A telekommunikáció kilátásba helyezte, hogy a képgyűjtemények egyetlen vizuális forrássá kapcsolódnak össze online hozzáférésű hálózat révén. Ennek legkomolyabb akadályai nem műszakiak vagy pénzügyiek: meg kell oldani a szerzői jog kérdését. A történészek egyelőre csak lanyha érdeklődést mutatnak egy ilyen szolgáltatás iránt, sok függ a könyvtárosoktól, akik a potenciális használók lelkesedését felkelthetik.

(Autoref.)

Lásd még 306, 316, 335

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárgépesítés általában

91/370
VARLOOT, Denis – CHAMBAUD, Serge: La bibliothèque de demain: du robinet à la fiole = Documentaliste. 28.vol. 1991. 1.no. 3-7.p.

Res. angol nyelven

A holnap könyvtára: a csaptól az ampulláig

Információtechnológia; Jövő könyvtára

Denis Varloot egy évtizeddel ezelőtt a könyvtárak fejlődését a „kúttól a csapig" vezető fejlődéssel jellemezte (dolgozata az IFLA 49., müncheni közgyűlésén hangzott el 1983 augusztusában, ismertetését lásd a KF 1984/5. számában, az 510-521. oldalakon). Jóslata igaznak bizonyult. Szerzőtársával most azt vizsgálja, hogy a mai technológiai fejlődés hová fog vezetni. Véleményük szerint a következő három jelenség fogja jellemezni a jövőbeli könyvtári szolgáltatásokat: a távmásolás mindennapos gyakorlattá válik; „aktív olvasói munkaállomások" állnak a használók rendelkezésére, ahol különféle, különböző forrásokból származó adatokkal dolgozhatnak, szerkeszthetik és terjeszthetik ezeket; végül az információk koncentrációja és áramlása javulni fog. A század végére ezek a technológiai fejlemények lezárják a „csap" korszakot, és bevezetik az „ampullák" korát (az ampullával a szerzők a hordozhatóságot és a tetszés szerinti tartalommal való feltölthetőséget kívánják illusztrálni).

(Autoref. alapján)

Lásd még 308, 365

Számítógépes könyvtári rendszerek

Lásd 317

Számítógép-szoftver

91/371
NIEUWENHUYSEN, Paul: Computerised storage and retrieval of structured text information: CDS/ISIS Version 2.3 = Program. 25.vol. 1991. 1.no. 1-18.p. Bibliogr. 40 tétel.

Strukturált szöveges információ számítógépes tárolása és keresése: a CDS/ISIS 2.3 változata

Szoftver

A CDS/ISIS számítógépi programcsomag alkalmas strukturált, szöveges információk, pl. bibliográfiai leírások tárolására és keresésére. Különböző hardverekhez, köztük IBM- és IBM-kompatibilis mikroszámítógépekhez alkalmazható változatai állnak rendelkezésre. A szoftver nagyon vonzó, főként mivel igen nagyteljesítményű, és mivel előállítója, az Unesco általában teljesíti az ingyenes használatra vonatkozó kéréseket. A cikk ismerteti a Micro CDS/ISIS-t és a 2.3 változattal szerzett legújabb tapasztalatokat.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lásd még 325

A jövő könyvtára

91/372
BEAUMONT, Jane – ACTON, Pat – OWEN, G.W. Brian [et al.]: Life in a northern town = Can.Libr.J. 48.vol. 1991. 1.no. 29-31.p.

Kisvárosi könyvtári szolgáltatások a 90-es években. Hogyan fest majd a gyakorlatban az „Elektronikus Könyvtári Hálózat" program

Gépi könyvtári hálózat; Információtechnológia; Jövő könyvtára; Szolgáltatások

Terry bemegy a könyvtárba és maga elé teszi hordozható számítógépét, hogy irodalmat keressen szakdolgozatához, melyet Brit Kolumbia és a Csendes-Óceán-partvidéki országok kereskedelmének történetéről és perspektívájáról ír. Első lépésben csatlakozva a könyvtár online katalógusához, ebből választja ki a releváns könyveket, folyóiratcikkeket és egy videofilmet Kínáról. A számítógépes kölcsönzési nyilvántartás segítségével megtudhatja, hogy a dokumentumok közül melyikhez férhet azonnal hozzá. Mivel nem elégszik meg ennyivel, bemegy az egyik információkereső fülkébe és rákapcsolja gépét a telekommunikációs vonalra. Ily módon beléphet különböző telekommunikációs hálózatokba és a közös parancsnyelv segítségével hozzáférhet a világ bármely táján lévő adatbázisokhoz. Számítógépének különleges szoftverje segítségével a kikeresett információkat beilleszthetti eddigi kutatási eredményei közé a megfelelő helyre.

A könyvtár számítógépes hálózatban működik a többi középiskola utáni távoktatást szolgáló könyvtárral, és más könyvtárakhoz is kapcsolódik Kanadában és világszerte. Így azokhoz a dokumentumokhoz is könnyű a hozzáférés, melyek szerepelnek Terry keresésének eredményében, de nem a könyvtár állományában vannak. Egyszerűen könyvtárközi kölcsönzés formátumban küldi el kéréseit számítógépén. Elektronikus posta útján jön az üzenet, hogy kérését megkapták, és az előrejelzés, hogy mikor küldik a kért dokumentumokat futár útján, optikai szállal működő kábelen faxként vagy a videofelvételeket kábeltévén a vancouveri műholdas képelosztó állomáson keresztül. Mindennek költségeit számítógépe rögtön regisztrálja és a Továbbtanulási Minisztérium állja. A TM indította ugyanis az „Információt Mindenkinek" elnevezésű programot 1989-ben. A fent leírtak 1997-ben történnek, ugyanis a cikk szerzője szerint akkor már így fog működni a program keretében kialakítandó, a felsőfokú távoktatás szolgálatában álló brit-kolumbiai könyvtári hálózat. A szerző úgy véli, hogy 1997-ben a számítógépes hálózat keretén belül már teljes körűen fog működni az osztott állománygyarapítás, katalogizálás és kölcsönzés. De a nemzeti könyvtárak irányításával akkor már a legtöbb országban hasonló módon fognak működni a könyvtári hálózatok.

(Fazokas Eszter)

KAPCSOLÓDÓ TERÜLETEK

Kiadói tevékenység

91/373
DÖRPINGHAUS, Hermann Josef – WIESNER, Margot: Die Preisbindung in der Bundesrepublik Deutschland = Theke. 1991. 1.no. 18-22.p.

Fix könyvárak a Német Szövetségi Köztársaságban

Könyvárak; Könyvkiadás és könyvkereskedelem

A cikk egy előadás összefoglalása, amely Drezdában hangzott el egy gyarapító könyvtárosok számára tartott továbbképzés keretében.

A német gazdaság alapelve a szabad verseny. Ez alól egyetlen árucikként, a versenytörvényben is rögzített kivételt képeznek az új német könyvek és folyóiratok fix árai. Ez lehetővé teszi, hogy azok a könyvek is elfogadható áron jelenhessenek meg, amelyek keveseket érdekel-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nek, ezért nehezen eladhatók, tehát túl drágák lennének. A fix árak biztosítják a könyvkereskedelem életképességét kis településeken. A könyvesboltok legfeljebb szolgáltatásaik minősége terén versenyezhetnek.

Becslések szerint Németországban a könyvek 90-95%-a fix áras. Ez a könyvtárak számára az alábbiak figyelembe vételét teszi szükségessé:

1. A nem fix áras könyveken szerepel a „nem kötelező, ajánlott ár" megjelölés (kis kiadók esetében, vagy német márkáért terjesztett külföldi címeken). Ilyen esetekben mindig mód van az árról tárgyalni, és nem szabad 5%-os kedvezménnyel beérni.

2. A könyvek nettó ára és a kereskedelmi haszonkulcs soha nem fix. Könyveknél a kiadó által a kereskedőnek felszámított postaköltség nem hárítható át a vásárlóra (kivéve a folyóiratokat, 1988 óta).

3. A 20. század kezdetétől vannak szokásban a könyvtárak számára nyújtott engedmények (tudományos könyvtárak számára 5%, közkönyvtáraknak 10%). Tudományos könyvtárak erre csak akkor tarthatnak igényt, ha állami finanszírozásban részesülnek, ha nyilvánosan hozzáférhetőek, ha saját célra vásárolnak, ha éves gyarapítási keretük meghaladja a 30.000 DM-et.

4. Vannak kiadók, amelyek nem nyújtanak a könyvtáraknak engedményt, vagy magasabb gyarapítási kerethez kötik. Az engedmények nem vonatkoznak a folyóiratokra és a szabadlapos gyűjteményekre. Mások bizonyos címeket vonnak ki a kedvezményesek köréből, ennek legújabb példái a Springer-folyóiratok. Egy és ugyanazon címre többféle fix ár is megállapítható, pld. sorozati ár, csereár (régi kiadások becserélése esetén), mennyiségi ár. Különleges árak esetén megszűnik a könyvtárak kedvezménye. Az árak bármikor módosíthatók, de azt a Börsenblattban közzé kell tenni.

5. Minden könyvtár törekedjen arra, hogy teljesítőképes könyvkereskedővel legyen kapcsolata székhelyén. Kiválasztásának szempontjai: betekintési lehetőség, standing order, prospektusok, kérés szerinti számlázás stb.

(Hegyközi Ilona)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az ismertetett cikkek forrásai:

ABI-Tech. - ABI-Technik (DE)
Alexandria - Alexandria (GB)
Am.Libr. - American Libraries (US)
Art Libr.J. - Art Libraries Journal (GB)
Audiov.Libr. - Audiovisual Librarian (GB)
Austr.Libr.J. - Australian Library Journal (AU)
Bibliotekar'. Moskva - Bibliotekar'. Moskva (SU)
Bibliotekarz - Bibliotekarz (PL)
Bibliotheksdienst - Bibliotheksdienst (DE)
Brit.J.Acad.Librariansh. - British Journal of Academic Librarianship (GB)
Buch Bibl. - Buch und Bibliothek (DE)
Bull.Bibl.Fr. - Bulletin des Bibliothèques de France (FR)
Can.Libr.J. - Canadian Library Journal (CA)
Čitatel' - Čitatel' (CS)
Coll.Res.Libr. - College and Research Libraries (US)
Documentaliste - Documentaliste (FR)
IFLA J. - IFLA Journal (I)
INSPEL - INSPEL (I)
Int.Libr.Rev. - International Library Review (I)
J.Am.Soc.Inf.Sci. - Journal of the American Society for Information Science (US)
J.Ed.Libr.Inf.Sci. - Journal of Education for Library and Information Science (US)
J.Inf.Sci. - Journal of Information Science (GB)
J.Librariansh.Inf.Sci. - Journal of Librarianship and Information Science (GB)
Kirjastolehti - Kirjastolehti (FI)
Knjižnica - Knjižnica (YU)
Libr.Assoc.Rec. - Library Association Record (GB)
Libr.J. - Library Journal (US)
Libr.Rev. - Library Review (GB)
Microcomp.Inf.Manage. - Microcomputers for Information Management (I)
Nachr.Dok. - Nachrichten für Dokumentation (DE)
Naučn.Teh.Inf. - Naučno-Tehničeskaâ Informaciâ (SU)
Online Rev. - Online Review (I)
Poradnik Bibl. - Poradnik Bibliotekarza (PL)
Program - Program (GB)
Publ.Libr.Q. - Public Library Quarterly (US)
Rev.Esp.Doc.Cient. - Revista Espanola de Documentación Científica (ES)
RQ - RQ (US)
Rural Libr. - Rural Libraries (US)
Schulbibl.Aktuell. - Schulbibliothek Aktuell (DE)
Sov.Bibliogr. - Sovetskaâ Bibliografiâ (SU)
Sov.Bibliotekoved. - Sovetskoe Bibliotekovedenie (SU)
Spec.Libr. - Special Libraries (US)
Theke - Theke (DE)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az OSZK KMK alapítványi csoportjának tájékoztatója

A könyvtári kapcsolatok fejlesztése külföldi alapítványokkal

A külföldi alapítványok és a könyvtárak kapcsolatainak építése a 80-as évek közepén indult el. Mindeddig a kezdeményező lépést, szinte kivétel nélkül, a külföldi alapítványok tették meg.

Minthogy a könyvtárak működésének és különösen a szolgáltatások fejlesztésének feltételei az utolsó években megnehezedtek, az OSZK KMK indokoltnak látta, hogy a hálózatfejlesztési és koordinációs osztály keretében csoportot hozzon létre a külföldi alapítványoktól szerezhető támogatások tartalmi és mennyiségi továbbfejlesztése céjából.

1. A csoport feladata:

- a meglévő (Soros, SABRE, Mellon) alapítványi együttműködés továbbfejlesztése;
- új kapcsolatok, lehetőségek felkutatása azokban az országokban is, amelyekkel ilyen jellegű együttműködés nem, vagy csak kis mértékben alakult ki;
- a kapcsolat felvétele (piackutatás, tájékozódás a már meglévő hazai hivatali, könyvtári és személyi kapcsolatok felhasználásával) pályázatok kiküldése támogatást kérő körlevelek útján, felhasználva a budapesti külképviseletek, kulturális intézetek, valamint a magyar külképviseletek közvetítői lehetőségeit;
- megállapodások kötése külföldi alapítványokkal;
- pályázati lehetőségek közvetítése a szóvajövő hazai könyvtárakhoz. Támogatás a pályázatok elkészítéséhez;
- a pályázatok elbírálásának megszervezése, a könyvtári társadalmi szervezetek bevonása, a nyilvánosság biztosítása;
- az elnyert támogatások felhasználásának megszervezése, koordinálása

2. A külföldi alapítványi támogatások tartalma tekintetében a csoport a hangsúlyt a következő területekre helyezi:

- ösztöndíjak, tanulmányutak támogatása, könyvtári ismeretszerzést szolgáló hazai tanfolyamok, konferenciák szervezése;
- külföldi információs szolgáltatások finanszírozása magyar könyvtárak részére: online kapcsolataok, CD-ROM lemezek és olvasóberendezések, könyvtári szoftverek;
- könyvek, folyóiratok és egyéb információhordozó dokumentumok küldése;
- állományvédelmi eszközök, berendezések, restaurálás;
- könyvtári gépek: számítógépek, gyorsmásolók, sokszorosító berendezések, mikrofilm, -fiche felvevők, olvasók stb;
- támogatás hátrányos helyzetű olvasók részére nyújtott szolgáltatásokhoz

Összefoglalva: az eddigi passzív elfogadó szerepkört a csoport aktív kezdeményező szerepre kívánja átváltani. Ennek sikere érdekében valamennyi érdekelt könyvtári szervezet, könyvtár és könyvtáros támogatását, észrevételeit és munkavállalását kéri az OSZK KMK alapítványi csoportja. A csoport, a könyvtárak és könyvtárosok lehető legszélesebb körének bevonása érdekében, a közeljövőben különböző fórumokon megbeszéléseket is kíván szervezni.

1991. szeptember 20.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtári Figyelő
Új folyam
1. (37.) évf. 1991.

Tisztelt Olvasó!

A lap szerkesztőinek munkáját segítené elő az alábbiak megválaszolásával. Ha veszi a fáradságot a kérdőív kitöltésére és visszaküldésére, a következő címre kérjük:

OSZK-KMK
Könyvtári Figyelő szerkesztőség
Budapest
Budavári Palota F. épület 801. szoba
H-1827

---

1. Az előfizető könyvtár típusa: (Tegyen **x**-et a megfelelő helyre!)
   - nemzeti .....
   - egyetemi .....
   - főiskolai .....
   - szakkönyvtár .....
   - közművelődési .....
     - megyei .....
     - városi .....
     - községi .....
     - munkahelyi .....
   - iskolai .....
   - egyéb .....

2. Egyéni előfizetője-e a lapnak: igen nem

3. Átlagosan milyen mélységig olvassa el a Könyvtári Figyelőt?
   - végig .....
   - kb. 75%-ban .....
   - kb. 50%-ban .....
   - kb. 25%-ban .....
   - kevesebb mint 25%-ban .....

4. Mióta előfizetője a lapnak? évek óta ..... 1991-től .....

5. A Könyvtári Figyelőn kívül melyik hazai könyvtári szaklapot járatja/olvassa?
   .....
   .....
   .....
   .....

6. Véleménye szerint a lap tartalma
   - kiváló .....
   - jó .....
   - kielégítő .....
   - elfogadhatatlan .....

7. Mit változtatna meg, mi hiányzik, mivel kellene hangsúlyosabban foglalkozni a lapban?
   .....
   .....
   .....
   .....
   .....
   .....
   .....

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

8. Miről olvasna szívesen a Könyvtári Figyelőben? (Témák, esetleg szerző(k) megnevezését örömmel vesszük.)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

9. Elégedett-e a Tanulmányok, a Kitekintés, a Könyvismertetés rovatban a magyar és a külföldi anyag arányával?

.....
.....
.....
.....

10. Mennyire tartja informatívnak a Külföldi folyóirat-figyelő rovatban közölt referátumokat?
    - kiválóak .....
    - a cikkeket tükrözik, nem jobbak, nem rosszabbak azoknál .....
    - lehetne informatívabb .....
    - egyéb észrevétel .....

11. Segítette-e a tájékozódását a külföldi szakirodalomban a Külföldi folyóirat-figyelő rovat (a korábbi Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom c. referáló lap) beépítése a lapba?
    - igen .....
    - nem .....
    - észre sem vette .....

12. Használja-e a Külföldi folyóirat-figyelő rovat teljes, gépi változatát, a MANCI adatbázist?
    - igen .....
    - nem .....
    - nem is tudta, hogy van .....

13. Milyennek találja a Könyvtári Figyelő. Új folyam új formáját, tipográfiáját?
    - kiváló .....
    - jó .....
    - kielégítő .....
    - elfogadhatatlan .....

14. Észrevétele a lap formájával (méret, tipográfia, borító stb.) kapcsolatban:

.....
.....
.....

15. Véleménye szerint milyen szerepe van a Könyvtári Figyelőnek a magyar könyvtári szaksajtóban?

.....
.....
.....
.....

16. Egyéb megjegyzések:

.....
.....
.....
.....

Közreműködését, észrevételeit nagyra értékeli

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A SOROS ALAPÍTVÁNY
és a
THE LIBRARY OF CONGRESS

három hónapos szakmai látogatási programot hirdet a washingtoni Kongresszusi Könyvtárba 1992. szeptember 1-től november 30-ig. A magas szintű program mind elméleti, mind gyakorlati képzésben részesíti azokat a szakembereket, akiket pályázatuk alapján a Soros Alapítvány bizottsága és a The Library of Congress szakemberei kiválasztanak.

Pályázhatnak mindazon magyar állampolgárok, akik diplomás könyvtárosok, utolsó éves könyvtár szakos hallgatók, ill. akik alapos szakmai ismeretekkel rendelkeznek. A megfelelő szintű angol nyelvtudást TOEFL vizsgával kell igazolni.

Jelentkezési határidő: 1992. április 15.

A jelentkezési lapokat a Soros Alapítvány Irodájában vehetik át az érdeklődők. (Soros Alapítvány, 1014 Budapest, Országház u. 9. Telefon: 202-6211.)

Tájékoztatásul még megadunk néhány kiegészítő információt a pályázóknak szóló ismertetőből: a program keretében 1992-től évente 12 kelet-európai szakembert fogad a Kongresszusi Könyvtár.

Ezek az első hónap során általános áttekintést kapnak a Könyvtár tevékenységéről, majd két hónapon át intenzív gyakorlati képzésben részesülnek valamely munkafolyamat területén. (Az ösztöndíjat tehát nem kutatók számára hírdetik meg.) Olyan szakemberek jelentkezését várják, akik – a képzésben való részvételen túl – bekapcsolódnak a Kongresszusi Könyvtár magyar anyagának értékelésébe, információkkal segítik a kiadványcsere- és gyarapítási tevékenységet (tájékozottak az országukban nehezen hozzáférhető dokumentumokról, a kiadói tevékenység legújabb fejleményeiről, a könyvtárak helyzetéről, az új beszerzési lehetőségekről). Hazatérésük után Magyarországon ismertetik majd a Kongresszusi Könyvtár gyűjteményeit és filozófiáját, a könyvtárak központi szerepét a demokratikus társadalomban. A későbbiekben pedig közreműködnek a Kongresszusi Könyvtár és saját könyvtáruk, ill. a magyar tudományos közélet kapcsolatainak kiépítésében.

A KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárban megtekinthető a pályázat részletes szövege.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kérjük szerzőinket, hogy a szerkesztőség munkájának megkönnyítése érdekében az alábbi szempontok szerint megírt kéziratokat küldjenek hozzánk.

- Lapunk a könyvtár-és tájékoztatásügy elméleti és gyakorlati kérdéseivel, a külföld könyvtárügyével, szakmai kiadványok bemutatásával foglalkozó, érthetően fogalmazott kéziratokat fogad el közlésre.
- A kéziratot két példányban, kettes sortávolsággal, nagy A/4-es oldalra (28-30 sor/oldal, 58-60 leütés/sor), normálbetűs írógéppel írva kérjük. Mátrixnyomtatón megjelenített kéziratot csak akkor fogadunk el, ha kettes vagy annál nagyobb sortávolsággal készült és jól olvasható. Valamely ismert szövegszerkesztő formátumában készült floppyt is elfogadunk. A betűszók feloldását a legelső előfordulási helyen adják meg.
- Ábrákat, táblázatokat (illusztrációkat) csak korlátozottan tudunk közölni. Újrarajzolásukra nincs lehetőségünk, ezért csak jó minőségű, kontúros, fotózható ábrát tudunk elfogadni. Az ábrákat külön lapon két példányban kérjük leadni az alábbiak szerint: folyamatosan számozzák be arab számmal, adják meg az ábrafeliratot és az ábrák helyét jelöljék be a kéziratban.
- A hivatkozásokat a cikk után Irodalom cím alatt sorolják fel. Könyvek esetében a szerző nevét, a mű címét, kiadását, a kiadás helyét, évét és a hivatkozott oldalszámot, folyóiratcikkre történő hivatkozásnál a szerző nevét, a cikk címét, a folyóirat nevét, évfolyamát, évét, füzetszámát és az oldalszámot kérjük. A cikk szövegében ...hivatkozás[1]... formában írják a hivatkozási sorszámot. Ha a szövegben nem hivatkoznak forrásokra, akkor az irodalomjegyzékben a szerzők betűrendjében közöljék a felhasznált irodalmat.
- A Külföldi folyóirat-figyelő rovat referátumainál a szerző, idegen nyelvű cím stb. helyett elegendő a cikkmásolaton szereplő ötjegyű azonosító szám feltüntetése.
- A kéziratok maximális terjedelme tanulmányoknál 21-23 oldal, tömörítéseknél, beszámolóknál 8-10, könyvismertetéseknél 4-6 oldal, referátumoknál 1-1,5, maximum 2 oldal lehet.
- A tanulmányokhoz 10 mondatos tartalmi kivonatot is mellékeljenek az idegen nyelvű rezümék elkészítéséhez.
- A szerkesztőség jogában áll a kéziratok stiláris javítása, tartalmi változtatáshoz azonban a szerző hozzájárulása is szükséges. A cikk tartalmáért a szerző felelős.
- A szerző vállalja, hogy a korrektúrát postafordultával, kijavítva visszaküldi a szerkesztőségnek.
- A szerkesztőségbe érkezett kéziratok sorsáról a szerkesztőség rövid időn belül tájékoztatja a szerzőket. A kézirat végére írják oda munkahelyi címüket, lakáscímüket, telefonszámukat.
- A kéziratok közlése esetén a szerkesztőség egyszeri szerződést köt a szerzőkkel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ÁRA: 130.-Ft

Hirdessen a Könyvtári Figyelőben! Közlés megállapodás szerint. Érdeklődni lehet a szerkesztőség címén és telefonján.

Contents and summaries in English

Inhalt und Zusammenfassungen in deutscher Sprache

A következő szám tartalmából:

Külföldi magyar intézetek és könyvtáraik 1.

A tárgyi besorolási adatok egységesítése...

A könyvtárellátás helyzete

Elvi megfontolások közösségi házak létesítéséhez

From the contents

Hungarian institutes abroad and their libraries 1.

The librarian's electronic environment

The information infrastructure of higher education and research in Hungary

Optical information storage

Aus dem Inhalt

Ungarische Institute im Ausland und ihre Bibliotheken 1.

Die elektronische Umwelt des Bibliothekars

Die Informationsinfrastruktur in ungarischer Hochschulausbildung und Forschung

Optische Informationsspeicherung

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben